

ЗАВИЧАЈНИ МУЗЕЈ РУМА

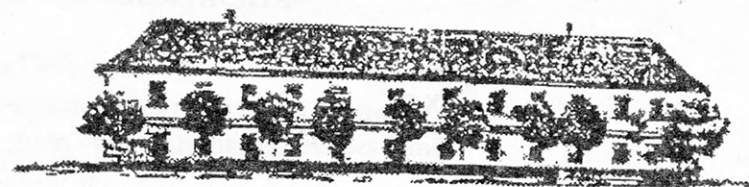
ЗБОРНИК

I

1997

ЗАВИТАЈНИ МУЗЕЈ РУМА

ЗБОРНИК

I

1997

Главни и одговорни уредник
Драгомир Јанковић

Редакција
Мр Александра Николић, новинар
Драгомир Јанковић, директор - кустос
Бранка Митровић, кустос
Радисав Ђорђевић, проф. историје
Ђорђе Бошковић, кустос

Технички уредник
Драгомир Јанковић

Преводилац
Х.В.

Издавач
Завичајни музеј Рума, Главна 182, 22400 Рума

За научни садржај прилога одговорни су аутори

Штампа
"ПРОЛЕТЕР" Рума - тираж 1000 ком.

ШТАМПАЊЕ ЗБОРНИКА ЗАВИЧАЈНОГ МУЗЕЈА ОМОГУЋИЛО ЈЕ
МИНИСТАРСТВО КУЛТУРЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

САДРЖАЈ – INHALT

Предговор5

АРХЕОЛОГИЈА - ARCHÄOLOGIE

Мр Драган Поповић

Археолошко наслеђе на тлу Руме и шире околине7
Die Archäologische Erbschaft auf dem Rumaer Erdboden und die
Weitere Umgebung

Слободанка Ђирић

Горњи завршетак надгробне стеле са лавовима из лапидаријума
Завичајног музеја - Рума25
Das oberes Ende Grabstele mit Löwen aus Lapidarium des
Heimatsmuseum

ИСТОРИЈА - GESCHICHTE

Илија Петровић

Срем – исконска српска земља29
Srem - von Anbeginn Serbisches Land

Ђорђе Ђекић

Рума и насеља у њеној околини по турском дефтеру
из 1566/67.47
Ruma und die Ansiedlungen in der Umgebung nach dem Türkische
Defter aus 1566/1567

Владимир Томић

Уз годишњицу Тицанове буне57
Zum Jahresgedächtnis des Tican - aufstandes

Доц. др Јован Максимовић

Здравствене прилике у Руми од XVIII до XX века79
Situation des Gesundheitswesens in Ruma vom 18. bis zum
20. Jahrhundert und bedeutende Rumaer Ärzte

Др Милош Маленковић

Из историје медицинске рендгенолошке службе у Руми117
Aus der Geschichte des Medizinischen Roentgendienstes in Ruma

Ђорђе Ђекић

Српска периодика у Руми од 1882. до 1941.123
Serbische Periodik in Ruma von 1882 bis 1941

Јован Св. Ићитовић	143
Нисмо били далековиди	
Wir Waren nicht Witsichtig	
Божидар Пауковић	
Селекционари Ернст Рауер и Рудолф Флајшман - Пустара "Петров двор" Селекциона станица	149
Selektöre Ernest Rauer und Rudolf Fleischmann	
Ђорђе Арсенић	155
Димитрије Спајић	
Dimitrije Spajić, der erster Rumaer, der über Ruma Schrieb	
ИСТОРИЈА УМЕТНОСТИ - KUNSTGESCHICHTE	
Драгомир Јанковић	163
Два легата у Завичајном музеју Рума	
Zwei Legaten (Wermächtnisse) im Heimatmuseum Ruma	
УРБАНИЗАМ - STÄDTEPLANUNG	
Арх. Боро Мирковић	171
Рума у старим плановима	
Ruma in Alten Plänen	
Бранислав Антић-Баћа	179
И летопис има свој живот	
ИЗВЕШТАЈИ - BERICHTEN	
Извештај о пословању Музеја за 1996.	181
Извештај о раду 25. ликовне колоније "Борковац"	187
Реализација програма друштва "Љубитеља прошлости Руме"	189
за период 1994-1996.	
IN MEMORIAM	
Проф. Богдан Рајаковац 1907-1995.	193

ПРЕДГОВОР

Идеја о установљивању јавног простора у коме би се прикупљали, чували и излагали (повремено или трајно) предмети везани за мање или више познату прошлост, у нашој средини траје бар седамдесет година.

Неколицина истраживача прошлости града и хроничара, од занатлије Карла Бишофа до општинског бележника Радована Стрике и професора Керешевића, су тада у оквиру личних интересовања и могућности прикупљали и бележили. Делови њихових бележака и данас су значајан извор и полазна тачка за савремене истраживаче. Још увек је високо цењена и сада већ драгоцен књига К. Бишофа која је годинама, иако идеолошки оптерећена, представљала један од најпотпунијих прегледа историје нашега града.

У другој половини шездесетих чини се први конкретан покушај у презентовању старина. У просторијама старе Гимназије излажу се у две стаклене витрине предмети случајних налаза из околине града, у оквиру активности историјске секције.

Убрзо се, 1962. године, на иницијативу групе ентузијаста, љубитеља старина и колекционара формира Завичајна музејска збирка од прилога из приватних колекција. Првих годину дана била је смештена у кући "пинтер Пиште" (ул. Главна 152) а њен први руководиоца је био професор историје Владимир Бенко.

Следеће, 1963. Завичајна збирка се пресељава на данашњу локацију - зграду из 1772., редак пример "граничарске архитектуре" у нашем граду, грађену за потребе школе властелинства Пејачевић. У овој згради Музеј остаје у статусу подстанара наредне 22 године, делећи је са различитим школским установама, од специјалне и занатске до музичке.

За то време формира се конзистентна комплексна поставка са готово увек само два запослена - чувара-кустоса и археолога-аматера Милоша Буновића и променљивих управника: Михајла Буцала, Бранка Белића и Богдана Рајаковаца.

Од 1972. Музеј улази у нову фазу, активирањем редовних вишемесечних годишњих археолошких кампања на локалитету "Гомолава" и запошљавањем професионалног археолога. Године 1976. запошљавају се два нова археолога, а 1980. и историчар уметности. Проблем осталих стручних радника и пратећих служби још није сасвим решен.

Пре девет година је завршена наменска адаптација зграде. Оспособљено је преко 600 м² изложбеног простора у коме су смештене две сталне поставке: у приземљу - археолошко-историјска (обухвата период од ране фазе неолита до Средњег века; од турског периода до формирања вароши; од докумената о Првом и Другом светском рату до приказа привредног и културног развоја града) и на спрату - ликовна (састоји се од легата сликара и графичара Миливоја Николајевића и спомен збирке сликара - акварелисте др Романа Соретића). У просторима ових легата, на преко 200 м² током године просечно се одржи 15 уметничких, археолошких, историјских, етнолошких или привредних изложби.

Годину када заокружује 35 година рада, Завичајни музеј дочекује са преко 10.000 музеалија распоређених у 5 одељења са више збирки од којих су најбројније историјско и археолошко одељење.

Током године, захваљујући управо бројним изложбама, Музеј посети десетак хиљада посетилаца, чиме се у потпуности испуњава његова најважнија улога у овој средини.

Од пре две године Музеј је преузео организовање ликовне колоније "Борковац", назване по омиљеном оближњем излетишту. Сваког лета група од десетак (или више) реномираних уметника већ пуних 26 година ствара у нашем граду. На својим сликама они покушавају да ухвате и оставе вечности делић пејзажа, атмосфере и укуса Срема, доприносећи изградњи опште ликовне културе и обогаћивању ликовне збирке Музеја.

Као и до сада, Музеј ће настојати да својим укупним радом прати развој и кретање друштвеног окружења, чинећи саставни део целине нашег града Руме.

Издавањем првог броја Зборника, Музеј покушава да се уврсти у групу озбиљних музејских установа које већ годинама и деценијама редовно обзнањују резултате научноистраживачких и културних прегнућа својих кустоса и сарадника.

Зборник Завичајног музеја има намеру у својој будућој уређивачкој политици да буде отворен и окупи што шири круг истакнутих истраживача. Они би, својим радовима стручно и научно везаним за територију коју музеј покрива допринели подизању и продубљивању научних података из различитих области музејског деловања.

Зборник ће такође настојати да постане релевантан извор сазнања и достигнућа и у осталим гранама научних и културних делатности.

Главни и одговорни уредник

Мр Драган Поповић

АРХЕОЛОШКО НАСЛЕЂЕ НА ТЛУ РУМЕ И ШИРЕ ОКОЛИНЕ

Забележени подаци о првим археолошким налазима односе се још на XVIII век, а знатно више потиче из XIX века, када се значајан археолошки материјал одлива са ових простора и одлази у музеје широм Аустроугарске, у Пешту, Беч и Загреб. Посебно су античке збирке Народног музеја у Загребу попуњене великим бројем експоната са најзначајнијих римских налазишта у Срему: из Сирмијума, Басијане, Ритијума, Бургене, Таурунума, Солнока крај Добринаца и других места, што ћемо илустровати са више примера. То је доба када се ретке музејске установе налазе у почетном стадијуму развоја, без потребних стручних кадрова и када једину везу са тереном представљају музејски повереници. Бирани су међу школованим људима којих је тада било мало и који су показивали склоност према историји и старинама. Значајан чинилац у развоју археолошке мисли било је хрватско археолошко друштво које је доста рано почело да издаје периодику, где су објављиване све значајније археолошке вести из ових крајева. Истовремено ова публикација¹ представља основни извор о свим подацима који се односе на Срем у домену археологије закључно са Првим светским ратом. Овде су штампани радови, не само, првих школованих стручњака Шиме Љубића, Јосипа Бруншмида и Виктора Хофилера, него и извештаји повереника са терена са пописом нађених предмета и услова под којима су откривени. То су махом били случајни налази, приликом земљаних радова изведених прокопавањем канала, трасирањем макадамских путева, изградњом железничке пруге Земун – Загреб, обрадом земље или на други начин.

Тако су гроф Фрања Сечењи (Széchenyi) и Парчетић видели у Руми, пред кућом среског судије 1786. године, два камена лава,² који су ископани у Доњим Петровцима. Ову скулптуру, која иначе припада Сераписовом култу, пренео је 1796. године Sigismund Lovász на своје имање у Банат.³ Непосредно после тога, Парчетић је 1800. г. дошао у Доње Петровце⁴ и наишао на трагове темеља велике четвороугаоне зграде у углу који је правио стари канал. Затим је 1821. године нађено у Доњим Петровцима много римских предмета које је тражио музеј из Мађарске.⁵ Један од првих налаза који потиче са Добриначке градине зв. "Солнок"⁶ везује се за 1824. годину. Ради се о каменој плочи са натписом

1 Од 1879. године па до краја I светског рата Вјесник је публикација хрватског археолошког друштва. После тога постаје гласило прво Народног, а затим Археолошког музеја у Загребу.

2 E. Laszowski, Вјесник хрватског археолошког друштва, н.с. II, 1896-1897. Загреб, 17-18.

3 оп. цит. E. Laszowski, 18.

4 Ibid.

5 Ibid.

6 Romer Floris, Archaeologiae Közlemények, 1878, XII, 20, ф.; J. Бруншмид, Вјесник ХАД, V, 2, 1883, Загреб, 38, 66.

посвећеном цару Гордијану III, на коме се помиње колонија Басијана, а био је депонован у дворишту Милана Вукајловића.

Најстарија археолошка збирка код нас створена је око 1823. године при гимназији у Сремским Карловцима.⁷ Поред предмета различите намене садржавала је нумизматичку збирку од око 100.000 примерака новца и 2.500 златника. Сваке године објављивани су извештаји о новонабављеним предметима који су потицали из Срема, са именима дародаваца. После 1948. године отуђена је и распарчана на више делова, а Музеј града Новог Сада откупио је један мали део од колекционара.

Александар Вукашиновић из Осијека, посланик у угарском парламенту сакупио је и послао етнографски и археолошки материјал из Срема у Русију, за потребе светске етнографске изложбе, која је отворена 1867. године у Москви, под покровитељством руског императора. Овој колекцији припада прстење, нарукнице, огрлице и остеолошки материјал који потиче из више гробова, који хронолошки припадају периоду од VIII - XII века. Овај налаз потиче из Стејановаца,⁸ публикован је и чува се у једном од московских музеја.

После краће временске паузе наилазимо на податак да је 1876. године на ливади др Мавра Фишера, лекара из Руме близу канала Јарчина нађена остава⁹ у чијем инвентару је било 25 предмета, који припадају позном бронзаном добу. Данас се ова остава чува у Археолошком музеју у Загребу, инв. бр. 2469-2473, 2475, 2497, 2500, а у литератури је обележена као Јарак I.

Приликом градње железничке пруге Загреб—Земун¹⁰ пронађено је неколико гробова из римског доба са овог подручја. Мањи број предмета који су припадали гробном инвентару поклоњен је тадашњем Народном музеју у Загребу. У збирци Е. Пургера, надзорника из Руме чувало се више римских предмета који су нађени на пустари Ерем,¹¹ између Вогња и Митровице, као и десет чланака бронзаног појаса и перле од стаклене пасте које су ископане приликом градње железничке станице у Вогњу.¹² У истој збирци налазе се двадесет чланака бронзаног појаса и једна копча, који се датују у позни халштат - латен,¹³ а нађени су у Малим Радинцима, на пустари "Нојхоф". На том месту су наводно биле три хумке и кроз једну је Ј. Хондл ископао шанац, али ништа није нашао. Забележено је и народно предање о тим праисторијским гробовима. Некада су три дива хтела да саставе Дунав и Саву, па су у ту сврху ископали Јарчину. Видевши да им овај подухват неће успети, одбаце лопате, али пре

тога ископају гробове у које их је закопала њихова сестра. На пустари Агатенхов¹⁴ нађен је торзо, који вероватно припада Јупитеру, један прстен од гвожђа и мала секирица од сребра, који су се чували у збирци Ј. Хондла. На истом месту депоновано је неколико праисторијских посуда, са пустаре Крак,¹⁵ између Путинаца и Инђије. У Народном музеју у Будимпешти налази се уломак оловне плоче са рељефом, нађена између Путинаца и Инђије.¹⁶

Када је 1891. године грађен мост¹⁷ преко насипа који се налази између цркве и гробља у Доњим Петровцима, нађено је девет комада златног новца, златна наушница и једна сребрна кашика, од којих је шест комада задржао инжењер Фрањо Сећ, музејски повереник. Близу Платичева у шуми¹⁸ је откривен, крајем 80-тих година XIX века, један гроб са спаљеним мртвцем у коме је нађено копље, фибула и чекић, све од гвожђа. Максо Прокић, шумар поклонио је овај налаз Народном музеју у Загребу. Јосип Бинички, учитељ поклонио је музеју у Загребу 50 комада разног новца који су нађени у Никинцима.¹⁹ У писму помиње римску циглану, као и римски надгробни споменик који потиче из овог места.

У школи у Путинцима чува се летопис школе²⁰ из Доњих Петроваца, где се помиње Басијана изнад земље и да је материјал са овог великог града употребљаван за изградњу кућа у Доњим Петровцима, Сремским Михаљевцима, Путинцима и околним селима. Сличну судбину доживљавао је и Сирмијум, када су неке његове грађевине, међу њима и акведукт, рушене динамитом и на тај начин претваране у каменоломе, одакле је материјал одвлачен за изградњу макадамских путева Рума — Митровица и Митровица — Лежмир.

Прва археолошка ископавања на ширем подручју Руме започета су крајем XIX века. Организатор и непосредни извршилац ових истраживања био је тадашњи Народни музеј из Загреба.

Вез 1882. године Шиме Љубић је извршио ископавање Петровачке градине,²¹ када је сачињен геодетски план ове античке агломерације. Том приликом нађено је мноштво предмета од кости, камена, печене земље, метала и стаклене пасте.²² Овде је сондиран терен на неколико места и то на форуму, градским бедемима, угаоним кулама и траси водовода дужине око 70 м. Лоша очуваност архитектуре и оскудица грађевинског материјала навели су га на мисао да овде није Басијана, већ обичан римски логор. Са друге стране, добра очуваност зидова и импозантност објеката на Солноку код Добринаца,²³ откривених некако у исто време утицали су на Љубића да овај локалитет прогласи за Басијану. Иначе из Добринаца потичу бројни археолошки налази

7 Овај значајан податак потпуно је непознат у археолошкој библиографији. Захваљујући истраживањима Радована Бунарића, археолога Музеја града Новог Сада дошло је до ових сазнања, које саопштавам користећи његово допуштење и љубазност на чему сам му захваљан.

8 В. Х. Спиридонович, Этнографическая выставка 1867 года императорского общества любителей естествознания, Москва, 1878. И овај податак дугујем колеги Радовану Бунарићу.

9 Ш. Љубић, Вјесник хрватског археолошког друштва, Ви, 3, 1884, Загреб, 8 - 11, Т II.

10 Ш. Љубић, Вјесник ХАД, V, 3, 1883, Загреб, 69.

11 Ј. Бруншмид, Вјесник ХАД, н.с. IV, 1899/1900, Загреб, 197-198.

12 Оп. цит. Ј. Бруншмид, 216-217.

13 Ибид. 215-216.

14 Ибид. 195-197.

15 Ибид. 216.

16 V. Hoffiler, Вјесник ХАД, н.с. VIII, 1905, Загреб, 125-126.

17 Ф. Сећ, Вјесник ХАД, XIV, 1, 1892, Загреб, 22-23.

18 Оп. цит. Ј. Бруншмид, 69.

19 Ј. Бинички, Вјесник ХАД, н.с. III, 1898, Загреб, 238.

20 Документација Завода за заштиту споменика културе, Сремска Митровица, досије бр. 92/Б, 845.

21 Ш. Љубић, Вјесник ХАД, V, 2, 1883, Загреб, 44 и даље.

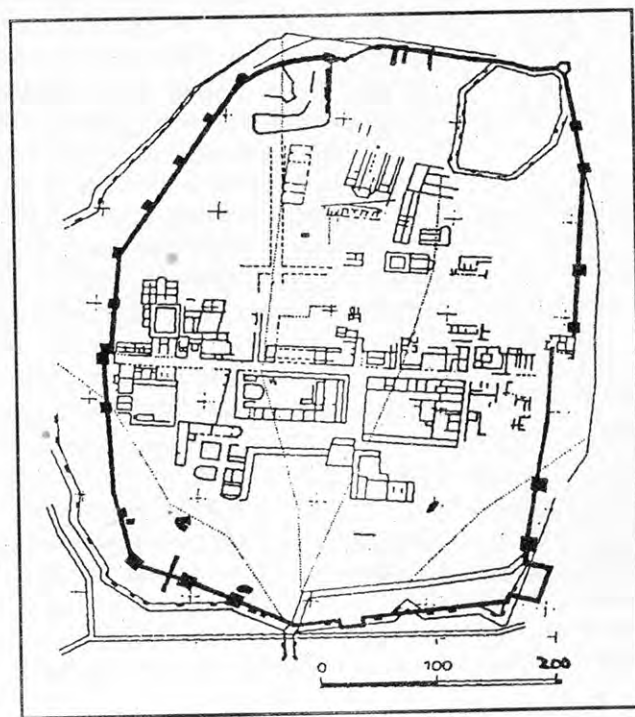
22 Ибид. 68-69.

23 Ибид. 65-66.

који се чувају у Археолошком музеју у Загребу, као што су: жртвеници, надгробни натписи, саркофази, уломци стубова и предмети различите намене.

Први писани подаци о налазима са Гомолаве потичу из пера М. Вохалског и овај извештај настао је 1898. године.²⁴ Одмах потом 1902. г. извршено је прво сондирање терена, а затим настављено 1904. године од стране Јосипа Бруншмида,²⁵ директора Народног музеја у Загребу. На њој су се сачували, према Р. Рашајском, све до најновијег времена трагови копања која су учитељи предузимали са својим ђацима, као и укопи трагаоца скривеног блага.

Требало је да прође више од педесет година, па да 1935. године, Историјско друштво из Новог Сада изврши нова ископавања у Доњим Петровцима,²⁶ под вођством др Миодрага Грбића, јер је Станоје Станојевић веровао да се овде налази Басијана. Први пут су у нашој земљи извршена аерофотоснимања једног археолошког налазишта, пошто се желело да се истраживање постави на најмодернију основу, захваљујући чему је направљен нови ситуациони план.

Основа римског насеља Bassianae, Према Миодрагу Грбићу

- 24 М. Гирић, Историјат истраживања на Гомолави, симпозијум, Гомолава, I, 1988, Нови Сад, 13-17.
 25 Р. Рашајски, Гомолава код Хртковаца, резултати пробних истраживања, РАД војвођанских музеја, 3, 1954, Нови Сад, 187-218.
 26 М. Грбић, Архитектура у Басијани, I, Гласник историјског друштва, св. 23, књ. IX, 1, 1936, Нови Сад, 19-31; М. Грбић, Архитектура у Басијани, II, Гласник историјског друштва, св. 27, књ. X, 1, 1937, Нови Сад, 1-7.

Унети су сви подаци са ископавања и са авионских снимака, те је на тај начин добијена реконструисана скица Басијане са бедемима, кулама и основама грађевина. Насеље је приближне величине 525 x 340 м, а утврђење на Солноку захвата габарит од цирка 440 x 215 м, судећи према ситуационим плановима. Грбићева ископавања дефинитивно су потврдила да се на овом месту налази Басијана. Код мештана је било још увек сачувано сећање да је средњовековни град Купиник подигнут од грађевинског материјала са овог римског насеља. Делимично је истражена базилика, палата са мозаиком, зграда са хипокаустом и зграда са водоводом. У њима су пронађени значајни уметнички предмети, самостална и декоративна пластика, фреске, мозаици и ситнији предмети. Архитектура је веома лоше очувана, зидова готово да и нема, што само потврђује ранија сазнања, да је грађевински материјал развлачен од сељака и употребљаван за градњу нових објеката.

У периоду између два рата треба забележити налаз оставе из Доњих Петроваца²⁷ из позног бронзаног доба. У њеном инвентару нађена су четири копља од бронзе, која се чувају у Народном музеју у Београду (инв. бр. 4547 - 4550).

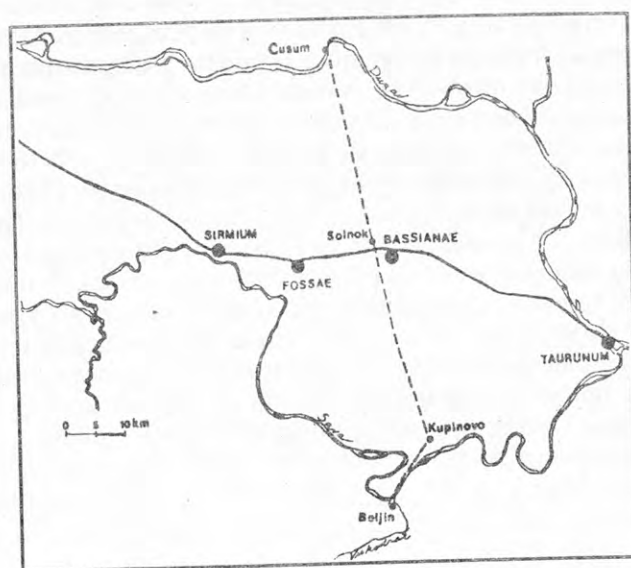
Након другог светског рата започиње нова фаза, када се успоставља систематски и осмишљен рад на истраживању археолошких налазишта. Створена је нова и разграната мрежа музеја, међу којима су вредни наше пажње Музеј Војводине у Новом Саду, Музеј Срема у Сремској Митровици, а нешто касније и Завичајни музеј у Руми. Појављују се установе до тада непознате на нашим просторима. Ради се о Заводима за заштиту споменика културе, прво у Београду и Новом Саду, потом и у Сремској Митровици. Оснивање и развој ових установа и близина великих научних центара повољно су утицали на интензитет археолошких активности на тлу Срема. Поменућемо само неколико налаза, који заслужују да овом приликом буду поменути. Позном бронзаном добу припадају оставе из Добринца²⁸ са 129 предмета (инв. бр. 903 - 1031) и Доњих Петроваца II²⁹ (инв. бр. 1032 - 1108) у чијем се инвентару налази 83 предмета. У Путинцима је нађена једна златна минђуша,³⁰ производ грчких радионица, која хронолошки припада старијем гвозденом добу, као и мермерна глава богиње Дијане. Из Хртковаца потиче велики дрвени чамац, који је пронађен у Сави близу Гомолаве и највероватније се може датовати у Средњи век. Наведени предмети припадају групи случајних налаза и чувају се у трезорима Музеја Срема. Вредно је поменути палеонтолошка налазишта из Руме, са Циглане где су пронађени остаци бизона (*bison priscus*); из Хртковаца у близини Гомолаве у муљу Саве извучени су рогови циновског јелена

- 27 Д. Гарашанин, Каталог метала, 1954, Београд, 60, Т XXXVIII, 1-4; Д. Гарашанин, Остава из Доњих Петроваца, Праисторијске оставе у Србији и Војводини, I, 1975, Београд, 20-21, Т XVII, 4-7.
 28 Д. Поповић, Остава из Добринца, Праисторијске оставе у Србији и Војводини, II, 1994, Београд, 8-24, Т VII - XIX.
 29 Д. Поповић, Остава из Доњих Петроваца, Праисторијске оставе у Србији и Војводини, II, 1994, Београд, 25-34, Т XIX - XXVI.
 30 З. Вински - Кс. Вински - Гаспарини, О утјецајима источноалпске халштатске културе на славонско-сријемско Подунавље, Археолошки радови и расправе, II, 1962, Загреб, 283.

(*mergaseos euryceros*) и из Кленка, са обале Саве где су установљени такође остаци бизона.

Оснивањем Завичајне збирке у Руми створени су услови за сакупљање археолошких експоната; међу првима била је значајна колекција сребрног келтског новца из Вогња. На њеном челу у првим данима био је и Милош Буновић, заљубљеник у археологију и прошлост свога краја, који се повезује са сродним установама и започиње упоран рад на унапређењу збирке. Тада је извршен први инвентар и сачињен попис збирке од стране Покрајинског завода за заштиту споменика културе из Новог Сада. Некако у исто време пописана је и збирка др Фрање Веселија,³¹ лекара из Руме у чијем се инвентару налазе археолошки предмети са локалитета из непосредног окружења.

Започињу систематска рекогносцирања Покрајинског завода и Завода за заштиту споменика културе из Сремске Митровице.³² Теренска истраживања извршена су у свим насељима која припадају овом делу Срема, чији ће мо преглед илустровати у приложеним табелама. Откривен је и евидентиран велики број потпуно непознатих налазишта која представљају основни извор за будућа истраживања и проучавање старије историјске прошлости. Најпознатији локалитети у овом делу несумњиво су Гомолава, Басијана и Солнок у Добринцима. Поред канала Јарчине која представља највећи економски споменик из римског доба, њима се придружују главни римски пут³³

Римски пут Cusum - Бељин, Према Ивани Поповић

- 31 Попис и инвентар обе збирке обавили су др Олга Брукнер и аутор овог текста.
 32 Део ових истраживања саопштен је од стране Д. Поповића у Археолошким прегледима 8-12, 1966 - 1970, Београд.
 33 Д. Поповић, Главна античка комуникација у Срему у светлу новијих археолошких истраживања, симпозијум у Пећи, Материјали, XVII, 1980, Београд, 101-107.

Сирмијум-Басијана - Сингидунум и Cusum - Солнок - Купиново - Бељин³⁴ у Србији. Њима уз бок налази се вишеслојно праисторијско насеље "Адине њиве" у Кленку, хумке "Врцалова воденица" и "Златара", к.о. Рума и "Велика хумка" у Краљевцима.

Највећу загонетку представља импозантан грађевински комплекс у Стејановцима, на месту "Црквине" и "Римски град",³⁵ који се налази на споју двеју долина на јужним обронцима Фрушке горе. Одавде по свој прилици потичу налази из гробова, од VIII - XII века, који се чувају у Москви. У старим документима помиње се у Срему веће насеље Francavilla,³⁶ основано вероватно од италијанских или валонских досељеника у XI веку. Ојачано је 1162. године досељеним Италијанима из Милана, разореног од стране цара Фридриха Барбаросе. У угарским повељама место се јавља под именом Nagyolaszi (nagy - велико; olasz - мађарски назив за Романе, а одговара нашем средњовековном Влах), данас Манђелос. Истраживање атара овог села није пружио теренске податке који би се могли везати за ово средњовековно насеље. У овој фази истраживачког рада чини нам се да треба да изнесемо радну хипотезу, према којој би се Francavilla могла лоцирати у Стејановцима, на поменутом месту, а не у Манђелосу. Овде имамо у виду импозантне димензије насеља на потесима Црквине и Римски град, изванредан географски положај, близина воде, добра скривеност и удаљеност од главних комуникација, што је могло да осигура безбедност њених становника, као и потпуну хронолошку подударност.

Табела I - БРОЈНОСТ АРХЕОЛОШКИХ НАЛАЗИШТА

		локалитета
1. Буђановци	- 14	"
2. Витојевци	- 4	"
3. Вогань	- 6	"
4. Грабовци	- 9	"
5. Добринци	- 7	"
6. Доњи Петровци	- 8	"
7. Жарковац	- 10	"
8. Кленак	- 9	"
9. Краљевци	- 4	"
10. Мали Радинци	- 6	"
11. Марђелос (Радовановац)	- 1	"
12. Никинци	- 9	"
13. Павловци	- 7	"

- 34 И. Поповић, Notes topographiques sur la region limitrophe entre la pannonie seconde et la Mésie première, Roman limes on the middle and lower Danube, 1996, Belgrade, 137-142.
 35 Д. Поповић, Рекогносцирање у Срему, Археолошки преглед, 11, 1969, Београд, 258.
 36 С. Ђирковић, Средњи век, Војводина, знаменитости и лепоте, 1968, Београд, 213.

14. Платичево	-5	локалитета
15. Путинци	- 5	"
16. Рума	- 17	"
17. Стејановци	- 7	"
18. Хртковци	- 9	"
Укупно 1-18	- 138	локалитета

Најважнија археолошка ископавања изведена су на Гомолави ³⁷ и представљала су својеврсну школу, кроз коју је прошао велики број младих људи, од којих су неки постали познати научници. У почетној фази, радови су имали заштитни карактер, када су добијени основни подаци о вертикалној стратиграфији, топографији и основној периодизацији вишеслојног насеља, захваљујући чему је направљен план даљих истраживања. Следећу фазу карактерише отварање великих површина што је омогућило проналажење и документовање архитектонских целина, у првом реду кућа, затим одбрамбеног система и сагледавању урбанизма. Примена егзактних метода различитих научних дисциплина у које спадају палеозоологија, антропологија, палеоботаника, геологија и др. пружила је обиље података значајнијих за реконструкцију материјалне и духовне културе праисторијских становника. Међународни карактер истраживања потврђен је учешћем еминентних стручњака из Холандије и Мађарске. Током 1985. године завршен је двадесетогодишњи истраживачки рад у организацији Музеја Војводине из Новог Сада, после чега је одржан међународни симпозијум 1986. године у Руми. Данас се Гомолава сматра за једно од најзначајних праисторијских налазишта југословенског Подунавља и средње и југоисточне Европе, захваљујући добрим стратиграфским подацима, миленијумском континуитету живота и богатству културних хоризоната.

Током 1970. године извршена су мања заштитна ископавања локалитета "Ацине њиве" у Кленку ³⁸ у организацији Завода за заштиту споменика из Сремске Митровице. Ради се о узвишењу пречника око 70 м које представља стару савску обалу и доминантна је висинска кота у том делу атара. Налазиште припада вештачким узвишењима - теловима, каквих има неколико на Сави и Босуту. ³⁹ Отворене су две сонде, које су показале да се ради о моћној вертикалној стратиграфији висине око 4 м. Ради се о насељу чији су млађи слојеви прилично сиромашни и оштећени и где се мешају покретни налази старијег гвозденог

доба и римског периода. Следећа два хоризонта становања припадају неолиту, старчевачкој и винчанској култури. Најстаријем неолитском слоју припада укопана јама или земунца која је само делимично откривена и где је откривена велика концентрација шкољки на малом простору. Надземна кућа из сонде II везује се за млађи неолитски хоризонт. Постигнути резултати указују на добру очуваност архитектонских објеката и моћност културних слојева, што ово вишеслојно насеље сврстава међу значајна праисторијска налазишта у Срему.

Током 80-тих година Завичајни музеј у Руми извршио је сондажно ископавање у Буђановцима, на локалитету "Турска бара". Ради се о налазишту чија је стратиграфија хоризонтално разуђена и чија је позиција карактеристична за равничарске крајеве. Покретни налази са рекогносцирања указују да се могу датовати у римски период и праисторију. Наводно су на овом месту пронађене добро очуване керамичке посуде, које се налазе у поседу Драгана Томашевића, пензионисаног директора школе из Буђановаца. Ове вазе припадају неолиту групи Сопот - Ленђел и изгледа да су нађене доста плитко, на подницама кућа. Очекивања у том смислу нису потврђена резултатима археолошких истраживања. ⁴⁰

Заштитна истраживања извршена су у Павловцима ⁴¹ на локацији вештачког језера 1983. године, од стране Завода за заштиту из Сремске Митровице. Пронађен је керамички материјал, ситно ломљени камен и животињске кости из једне оштећене јаме, чији се хронолошки распон креће од старијег гвозденог доба и латена до средњег века. Главни налази представљају делове грађевине са зидовима и подницама, начињене од туцане опеке, камена, шљунка и кречног малтера. Зидови су начињени од ломљеног камена и већих облутака, везаних малтером. Овај објект није истражен у целости и датован је у период између II - IV века. Сем тога пронађени су на другим пунктовима укопане јаме и подница пећи што представља део грађевинског комплекса, који припада пољском добру (villa rustica).

У Добродолу ⁴² су извршена заштитна истраживања 1987. године, на локацији вештачког језера. Организатор радова био је Завод за заштиту споменика из Сремске Митровице. Отворено је 36 сонди на више места да би се добио распоред и густина археолошких налаза. У мањем броју сонди установљена је керамика, животињске кости, поломљени предмети од гвожђа и дислоцирани шут у коме су установљене опеке, цреп и ломљени камен. Ако изузмемо мањи број атипичних праисторијских фрагмената, остали налази припадају римском периоду (II - IV век). Богатство керамичких облика и њихова разноврсно указују на близину грађевинских објеката, који нису установљени. Дobar географски положај и остале предности указују да се овде налази пољско добро.

37 Из велике библиографије о овом налазишту издвојићемо: едицију Гомолава: група аутора, Гомолава 1, 1988, Нови Сад; Б. Јовановић - М. Јовановић, Гомолава, 2, 1988, Нови Сад - Београд; В. Даутова-Рушевланин - О. Брукнер, Гомолава, III, 1992, Нови Сад.

38 Д. Поповић - М. Васиљевић, Локалитет Ацине њиве, насеље неолита и раног бронзаног доба, Археолошки преглед, 12, 1970, Београд, 25-26.

39 Д. Поповић, Равничарска праисторијска насеља у Срему, Зборник Матице српске, за историју, 52, 1995, Нови Сад, 95-104.

40 Ову информацију саопштила ми је колегиница Бранка Митровић, руководилац истраживања, на чему се овом приликом захваљујем.

41 Д. Поповић, Преглед заштитних истраживања у Срему, Споменица, 1996, Сремска Митровица, 59-60.

42 Оп. цит. Д. Поповић, Споменица, 60-61.

У Добринцима су извршена мања ископавања 1969. године, на месту "Ваган"⁴³ у оквиру југословенско-америчке сарадње. Пар стотина метара северније налази се римски војни логор на локалитету "Солнок". Сондажним радовима пронађена је уништена траса римског пута, потпуно очуван миљоказ који је постављен у III веку у време императора Александра Севера и лежиште на коме је стајао овај миљоказ. Драгоцени споменик са натписом, који је реконструисан, чува се у Музеју Војводине у Новом Саду.

Заштитна истраживања која је извршио Покрајински завод за заштиту споменика везан је за изградњу друге траке аутопута Београд — Загреб. Тада је пронађен већи број нових и непознатих археолошких налазишта и само на неким од њих обављена су сондажна ископавања. Локалитет "Златара" има наглашену хоризонталну стратиграфију и простира се на површини од око 40 хектара. Старчевачко и винчанско (фаза Винча - Тордош) насеље налази се са северне стране аутопута и почетна истраживања обављена су 1981. године, а настављена у периоду 1985-1988. Сем тога установљени су остаци млађих култура које припадају енеолиту (Бодрогкерестур, Вучедол), старијем гвозденом добу, касноантичком периоду и развијеном средњем веку.⁴⁴ Истражена су 34 насеобинска објекта, од којих су најбројније отпадне јаме, а полуземунице имају четвртасте основе. На овом локалитету пронађене су и истражене две гробне конструкције. То су плитко укопане гробне коморе кружне основе са улазном укопаном рампом. Бројни налази керамичких и стаклених посуда, оруђа, керамичких подних плочица, затим оловне иконе подунавских коњаника и новца указују да је овде била villa rustica у III и IV веку.⁴⁵

Локалитет "Жировец" удаљен је од канала Јарчина око 2 км у смеру севера, а истраживања су обављена 1981. године. Откривена су два кружна објекта - јаме - укопана у здравицу, док су горњи делови са културним слојем били делимично уништени. Керамички материјал из објекта припада групи Бодрогкерестур II, а јединствена је појава у Срему да је овде установљено присуство групе Салкуца IV.⁴⁶ Сем тога пронађене су две полуземуничне колибе и једна пећ. Установљене су зделе "С" профилације сиве боје, већи лонци и поклопци грубе фактуре, који су датовани у I век нове ере. Ради се о домородачком насељу⁴⁷ постављеном уз пут Сирмијум - Сингидунум. Истражено је и касносредњовековно насеље са пет насеобинских објекта, са укопаним силосима, јамом и калотастом пећи. Насеобинска целина састављена је колибе,

пећи кружне основе и силоса, који је доцније претворен у отпадну јаму. Насеље⁴⁸ је хронолошки опредељено у XIV - XV век.

На локалитету "Баре" код Вогња⁴⁹ откривена је насеобинска целина - колиба. Овај објект је делимично укопан, приближно је правоугаоне основе, а величине 3,80 x 2,80 м. Пронађена је још једна јама у близини знатно мањих димензија са скелетом пса и коња који су ритуално сахрањени, што претпоставља веровање у инкарнацију. Керамички материјал карактеристичан је за келтску културу, односно I век нове ере.

Истраживања су извршена и на налазишту "Кудошке ливаде" код Руме. Покретним налазима припадају фибуле, украсна игла, престен, кључеви и ножеви. Сем тога установљен је дислоцирани шут са тегулама, имбрексима и малтером, на основу чега су утврђени правци пружања зидова и претпостављена основа централне зграде. Аутор⁵⁰ мисли да су овде постојале две ville rustice.

Током 1983. године извршена су заштитна ископавања на хумци⁵¹ "Врцалова воденица" код Руме. Пронађена је црква до чије је градње дошло у другој половини XII века и 267 гробова - in situ. Међу дислоцираним костима установљено је још 278 скелета оба пола и деце. Покојници су полагани у једноставне гробне раке, оријентације запад - исток. У неким случајевима коришћени су дрвени сандуци или ограде око покојника, што потврђује присуство ексера и спојница са укованим клиновима. Гробне конструкције грађене су сем тога и од римских опека које су постављане настично. Као гробни прилози најчешће се појављује накит: наушнице, прстење, перле од зелене стаклене пасте, крстићи и реликвијари. Пронађене су и пређице са појасних гарнитура, оружје и коњска опрема. Материјал је хронолошки различит и обухвата период од X - XV века.

Дужи низ година изводе се сондажна ископавања у Хрковцима,⁵² на месту "Врања", у организацији Музеја Војводине у Новом Саду. Нађено је више пећи, јама и стамбених објекта од печене земље, као и бројни керамички материјал. Аутор сматра да је на овом месту постојало римско насеље, које датује у период од средине I до IV века.

43 Д. Поповић - М. Васиљевић, Рекогносцирање и сондирање римског пута Sirmium - Bassianae, Археолошки преглед, 11, 1969, Београд, 261-262; оп. цит. Д. Поповић, Материјали XVII, 103-104.

44 В. Лековић, Неолитска насеља, Археолошка истраживања дуж аутопута кроз Срем, 1995, Нови Сад, 27-34.

45 О. Брукнер, Римска насеља и виле, Археолошка истраживања дуж аутопута кроз Срем, 1995, Нови Сад, 138.

46 Ђ. Гачић, Локалитети бакарног и бронзаног доба, Археолошка истраживања дуж аутопута кроз Срем, 1995, Нови Сад.

47 О. Брукнер, Домородачка насеља, Археолошка истраживања дуж аутопута кроз Срем, 1995, Нови Сад, 100.

48 Д. Гачић, Средњовековна налазишта, Археолошка истраживања дуж аутопута кроз Срем, 1995, Нови Сад, 235-236.

49 Оп. цит. О. Брукнер, Домородачка насеља, 92-94.

50 Оп. цит. О. Брукнер, Римска насеља и виле, 138.

51 Д. Минић, Средњовековна некропола на локалитету Врцалова воденица код Руме, Археолошка истраживања дуж аутопута кроз Срем, 1995, Нови Сад, 287-311.

52 В. Даутова-Рушевланин, Врања, Хртковци, Археолошки преглед, 24, 1985, Београд, 110-113; В. Даутова-Рушевланин, Археолошки преглед, 26, 1986, Љубљана, 145.

РЕГИСТАР АРХЕОЛОШКИХ НАЛАЗИШТА

Неолит - Старчево

Буђановци, Гаврановићев вртлог	Кленак, Ацине њиве
Рума, Жировац III	Рума, Одеровци
Хртковци, Старчево брдо	

Неолит - Винча

Буђановци, Нуз пругу	Буђановци, Бунарине
Грабовци, Баштине	Грабовци, Паканов
	(Старчевић) брег
Кленак, Ацине њиве	Хртковци, Гомолава

Неолит - Сопот - Ленђел

Буђановци, Турска бара	Хртковци, Гомолава
------------------------	--------------------

Енеолит - Бодрогкерестур - Тисаполгар

Рума, Жировац II	Хртковци, Гомолава
------------------	--------------------

Енеолит - Салкуца

Рума, Жировац II

Енеолит - Баден

Буђановци, Шапина	Буђановци, Бела бара
Хртковци, Гомолава	

Енеолит - Костолац

Павловци, Селиште	Хртковци, Гомолава
-------------------	--------------------

Енеолит - Баден - Костолац

Буђановци, Илинач II	Буђановци, Гаврановићев вртлог
Жарковац, 80 ланаца	Кленак, Брајкова
Краљевци, Леје	Никинци, Код лугарнице
Никинци, Хртковачки друм	Павловци, Селиште
Платичево, Ирквци	Рума, Велике ледине

Енеолит - Вучедол

Буђановци, Илинач II	Павловци, Селиште
Рума, Жировац V	Рума, Велике ледине

Рума, Кудошке ливаде
Хртковци, Гомолава

Рума, Мађарски брег

Бронзано доба - Винковци

Мали Радинци, Забрана	Платичево, Греда
-----------------------	------------------

Бронзано доба - Ватин

Хртковци, Гомолава

Бронзано доба - Инкрустована керамика

Хртковци, Гомолава

Бронзано доба - Белегиш I

Буђановци, Илинач I	Витојевци, Широка бара
Вогањ, Језаве	Грабовци, Влатинци
Жарковац, Старо гробље	Жарковац, Крак II
Кленак, Брајкова	Мали Радинци, Селиште
Никинци, Код лугарнице	Павловци, Селиште
Павловци, Над Јовинцом	Хртковци, Гомолава

Бронзано доба - Белегиш II - Гава

Буђановци, Илинач I	Витојевци, Широка бара
Грабовци, Влатинци	Жарковац, Крак II
Кленак, Брајкова	Никинци, Врањ (Живолић)
Павловци, Селиште	Платичево, Ператовица
Хртковци, Гомолава	

Бронзано доба - Оставе

Добринци	Доњи Петровци I
Доњи Петровци II	

Старије гвоздено доба - Босут

Мали Радинци, Бугарско поље	Павловци, Над воћима
Путинци, Горње ливаде	Путинци, Извор
Кленак, Ацине њиве	Павловци, Вештачко језеро
Рума, Вашариште	Рума, Мотел Рума
Хртковци, Гомолава	

Млађе гвоздено доба - Skordisci

Добринци, Ледине	Кленак, Ацине њиве
Кленак, Селиште	Платичево, Церовак

Никинци
Путинци, Циглана
Хртковци, Гомолава

Путинци, Баште
Стејановци, Курдин

Римски период

Буђановци, Турска бара
Буђановци, Код крста
Буђановци, Илинац I
Витојевци, Широка бара II
Вогањ, Кудош
Вогањ, Одјавница 4
Вогањ, Митровачки друм
Грабовци, Ђурђево поље, Ђурђева бара
Грабовци, Влатинци
Добринци, Забрана
Добринци, Ваган

Добринци, Кућине

Жарковац, Старо гробље
Жарковац, Међош
Кленак, Ацине њиве
Кленак, Леје

Кленак, Мишарске ливаде II
Краљевци, Мала умка
Мали Радинци, Шаренград
Марђелос (Радовановац), Декалице

Никинци, Гроб цигла, Вишњева греда
Никинци, Тигањ
Павловци, Доњи до
Платичево, Ирковци
Платичево, Малиш, Бара Трсковача

Путинци, Баште
Путинци, Горње ливаде
Рума, Код барутане
Рума, Жировац I

Рума, Златара, 530 км
Стејановци, Близанци
Стејановци, Поповача

Стејановци, Браилово

Буђановци, Ваганац, Ваганци
Буђановци, Стевина бара
Буђановци, Илинац II
Вогањ, Језаве
Вогањ, Језаве II
Вогањ, Леје
Грабовци, Црнци
Грабовци, Лошинци
Добринци, Ледине
Добринци, Солнок, Град
Добринци, Земунски пут,
Дудара
Доњи Петровци, Градина,
Пашњак
Жарковац, Церје
Жарковац, Крак I
Кленак, Мишар
Кленак, Селиште, Савски
потес
Краљевци, Велика умка
Краљевци, Забрана
Мали Радинци, Селиште
Никинци, Опсиште, Вишњева
греда
Никинци, Врања, Живолић
Никинци, Код лугарнице
Павловци, Старо гробље
Платичево, Грета
Платичево, Церовак, Бара
Трсковача
Путинци, Доње ливаде
Рума, Борковац
Рума, Кудошке ливаде
Рума, Жировац II, Л. П1
- север -
Рума, Одеровци
Стејановци, Курдин
Стејановци, Степановићев
салаш
Стејановци, Римски град,
Црквине

Хртковци, Гомолава
Хртковци, Баште улице
Лоле Рибара (северна страна)
Хртковци, Живолић 2
Хртковци, Мали Одеровци

Хртковци, Врања, Грађаник

Хртковци, Старчево брдо
Хртковци, Дешића брег
Хртковци, Вукодер

Средњи век

Буђановци, Унка
Буђановци, Нуз пругу
Витојевци, Криваја бара II

Добринци, Кућине
Жарковац, Међош
Кленак, Леје

Кленак, Мишарске ливаде
Мали Радинци, Забрана
Мали Радинци, Бугарско поље
Никинци, Дугачки
Павловци, Крчевине
Путинци, Баште

Рума, Жировац
Стејановци, Римски град, Црквине
Хртковци, Старчево брдо

Буђановци, Илинац II
Витојевци, Широка бара I
Грабовци, Точкова бара,
Точкове њиве
Жарковац, Старо гробље
Жарковац, Међош II
Кленак, Селиште, Савски
потес
Краљевци, Леје
Мали Радинци, Петровчић II
Никинци, Врањ, Живолић
Никинци, Хртковачки друм
Павловци, Селиште
Рума, хумка "Врцалова
воденица"
Рума, Златара
Хртковци, Гомолава

У овај регистар нису поименично разврстане хумке (тумули), због тога што се не може извести прецизнија хронологија, без археолошких ископавања, сем ретких изузетака. Обично су у њима обављана сахрањивања, махом у праисторијском раздобљу, али су коришћене за исте сврхе не само у антици, већ и у средњем веку. У Срему су ова узвишења кружног облика имала и друге намене: служила су као гранична линија између манастирских поседа, властелинстава, представљала државну границу између Аустрије и Турске после Карловачког мира, а у најновијем времену раздвајају сеоске атаре. Једина хумка на којој су вршена ископавања и која је делимично истражена у овом крају представљена је у претходном делу излагања и то је "Врцалова воденица".

На ширем подручју румске општине хумке су евидентирани у следећим местима: Буђановци - 1; Добринци - 1; Доњи Петровци - 6; Жарковац - 1; Кленак - 1; Краљевци - 2; Никинци - 2; Рума - 4; Стејановци - 1; Хртковци - 1.

ТАБЕЛА II - ЗАСТУПЉЕНОСТ ПЕРИОДА И КУЛТУРНИХ ГРУПА

		БУЂАНОВЦИ	ВИТОЈЕВЦИ	ВОГАЊ	ГРАБОВЦИ	ДОБРИНЦИ	Д. ПЕТРОВЦИ	ЖАРКОВАЦ	КЛЕНАК	КРАЉЕВЦИ	М. РАДИНЦИ	МАРЂЕЛОС	НИКИНЦИ	ПАВЛОВЦИ	ПЛАТИЧЕВО	ПУТИНЦИ	РУМА	СТЕЈАНОВЦИ	ХРТКОВЦИ	УКУПНО
НЕОЛИТ	Старчевачка група	1	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	2	-	1	5
	Винчанска група	2	-	-	2	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	6
	Сопот - Ленђел	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	2
	У к у п н о	4	-	-	2	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	2	-	3	13
ЕНЕОЛИТ	Тисаполгар-Бодрог-керестур група	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	2
	Салкуца група	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1
	Баденска група	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	3
	Костолачка група	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	2
	Баден - Костолац	2	-	-	-	-	-	1	1	1	-	-	2	1	1	-	1	-	-	10
	Вучедолска група	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	4	-	1	7
	У к у п н о	5	-	-	-	-	-	1	1	1	-	-	2	3	1	-	7	-	4	25
БРОНЗАНО ДОБА	Винковачка група	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-	2
	Ватинска група	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
	Керамика Јужне Трансданубије	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
	Група Белегиш I	1	1	1	1	-	-	2	1	-	1	-	1	2	-	-	-	-	1	12
	Белегиш II - Гава	1	1	-	1	-	-	1	1	-	-	-	1	1	1	-	-	-	1	9
	Бронзане оставе	-	-	-	-	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3
	У к у п н о	2	2	1	2	1	2	3	2	-	2	-	2	3	2	-	-	-	4	28
Старије гвоздено доба		-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	2	-	2	2	-	1	9
Млађе гвоздено доба		-	-	-	-	1	-	-	2	-	-	-	1	-	1	2	-	1	1	9
Римски период		6	1	6	4	6	1	4	5	3	2	1	5	2	4	3	7	6	8	74
Средњи век		3	2	-	1	1	-	3	3	1	3	-	3	2	-	1	3	1	2	29
У к у п н о		21	5	7	9	10	9	12	17	7	8	1	15	12	8	8	25	9	24	187

Када се табеле упореде, уочава се да постоји несклад у коначном збиру археолошких локалитета, чији је број различит. То је због тога што су поједина налазишта вишеслојна, са моћном вертикалном стратиграфијом и где је живот трајао више миленијума. Најбољи пример је Гомолава чије трајање захвата седам епоха и око дванаест културних периода.

Овај збир не представља крајњи домет, нити завршетак процеса рекогносцирања и евидентирања нових локалитета, али је највећи и главни део свакако урађен, ако се има у виду да су сви сеоски атари обрађени. Први пут на једном месту обједињена је археолошка грађа са подручја Централног дела Срема и то је вероватно и највећа вредност овог рада.

Мр Драган Поповић

Mr Dragan Popović

DIE ARHÄOLOGISCHE ERBSCHAFT AUF DEM RUMAER ERDBODEN UND DIER WEITERE UMGEBUNE

Der wetere Bereich Rumas befindet sich im zentralen Teil Srems und stellt das geographische Zentrum dieses Gebiets dar. Der größte Teil umfaßt die Ebene und erstreckt sich bis zur Save, gegen Norden erreicht er die südlichen Abhänge von Fruška Gora. Die qualitativ gute Erde ist zur Bestellung geeignet. Günstige hydrographische Gegebenheiten, sowie der Reichtum der Pflanzen - und Tierwelt bewirkten, daß diese Gegend schon in allerältester Zeit besiedelt wurde.

Die archäologischen Nachforschungen erstrecken sich auf beinahe zwei Jahrhunderte und weisen auf zahlreiche Fundstätten und die Kontinuität des Lebens hin, welches vom Neolithikum bis zum Mittelalter dauerte. Verschiedenartige Fundgegenstände werden in Museen in Wien, Budapest, Moskau, Zagreb, Belgrad, Novi Sad, Sremska Mitrovica und Ruma aufbewahrt.

Gomolava bei Hrtkovci ist die bekannteste vorgeschichtliche Fundstätte in der Vojvodina und fast gänzlich erforscht. Ihr zur Seite stehen auch andere mehrschichtige Ansiedlungen, von welchen wir "Adžine njive", in Klenak und "Starčevo brdo" in Hrtkovci erwähnen. Zur antiken Periode gehört die römische Kolonie Basiana bei Donji Petrovac, mit welcher funktionell die große Befestigung in "Solnok" bei Dobrinč verbunden ist. Zwei Hauptverbindungen durchschneiden den Rumaer Bereich, und zwar: Sirmium - Basiana - Singidunum und Cusum - Solnok - Beljin. Der kanal Jarčina in einer Länge von mehreren zehn Kilometern stellt das größte ökonomische Denkmal aus der Römerzeit dar. Der Feudalzeit des Mittelalters gehören zwei größere Agglomerationen an. Eine ist Arpataro in der Nähe oder direkt in Ruma und die romanische Ansiedlung Francavila auf der Fruška Gora. Diese zweite Ansiedlung identifizieren historische Quellen als Mardelosom. Unsere Nachforschungen an Ort und Stelle lassen die Möglichkeit zu, daß wir die Arbeitshypothese vortragen, daß wir Francavila an den Orten "Rimski grad" und "Crkvina" lokalisieren, welche sich in der Nähe von Stejanovci befinden.

ГОРЊИ ЗАВРШЕТАК НАДГРОБНЕ СТЕЛЕ СА ЛАВОВИМА ИЗ ЛАПИДАРИЈУМА ЗАВИЧАЈНОГ МУЗЕЈА - РУМА

У ЛАПИДАРИЈУМУ Завичајног музеја у Руми чува се стартарна група горњег завршетка надгробне стеле са паром лежећих лавова од белог мермера, изорана на њиви земљорадника Ђорђа Стојаковића, на 1,5 км јужно од пећиначке шећеране. Како је споменик највероватније стајао усправно а не полегнуто, то су му раоници плугом оштетили предње делове главе (и једне и друге) и предњи део полустуба.

Пре него што је Музеј обавештен о изоравању споменика, власник га је већ био пребацио у своје породично двориште у Брестач, одакле је откупљен и пренет у лапидаријум Завичајног музеја у Руми 1989. год.

Одмах након пријаве о месту изоравања споменика, радници Музеја су изашли на терен и извршили детаљно рекогносцирање. Установљено је да површинских налаза нема нити на месту изоравања, нити ближем ни даљем окружењу, те да је површински терен стерилан, што су нам потврдили власник у чијој њиви је нађен споменик, а и његови суседи.

Како на овом простору није изведено сондирање због тешке материјалне ситуације и до данашњег дана, претпоставка је да је споменик са некрополе, клесарске радионице или случајан. Та претпоставка није потврђена, ни оспорена.

Камена група исклесана је од два лежећа лава на обе стране окренута са погледом упереним напред као на стражи и са по једном шапом на овну, а другом стабилно ослоњеном на мермерну непрофилисану базу. Између њих је у средини полустуб са благо, једва видљивим заобљеним горњим делом, на чијем се темену налази мало полуобрађено удубљење (рупица). По господину Бруншмиду, ту је била смештена "пинијина чешерика"¹ - борова шишарка.

Полустуб је украшен уздужним, усправним, широким палминим листовима, који су при врху исавијани према споља. Поврх палминих листова уклесан је венац од ситних бршљенових листића у облику фине девојачке плетенице. Висина палминих листова је 16 цм, а дебелина плетенице 3 цм. Изнад плетенице у чеоном делу је уклесан правоугаони простор оивичен са три стране дуплим канелурама. Тај правоугаони простор је био намењен за натпис кога је, вероватно, време избрисало. (Сл. 1).

Са једне и друге стране уклесан је по један троугао окренут према темену под углом од 30 степени. Цео простор са леве и десне стране правоугаоника је украшен хоризонталним паралелним канелурама. Чак су и троуглови испуњени истим орнаментима.

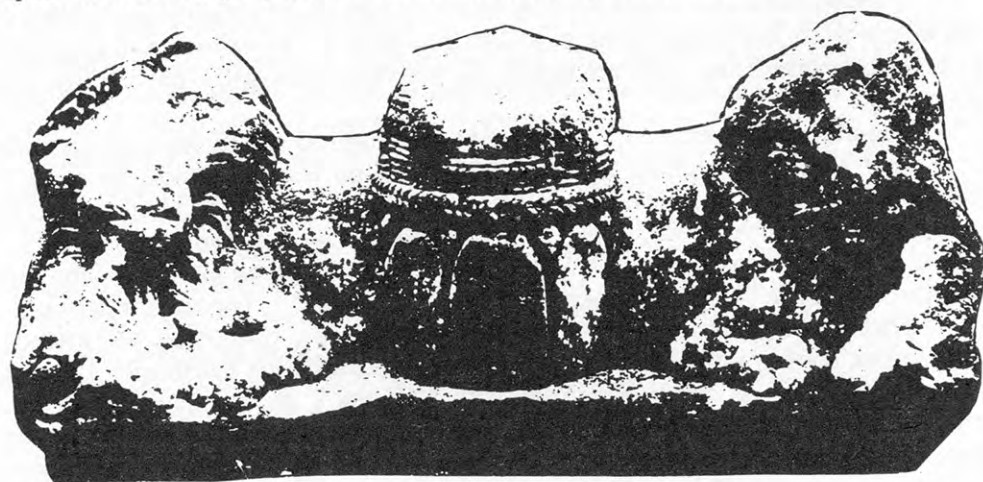
¹ Ј. Бруншмид, Вјесник ХАД, Археолошке биљешке из Далмације и Паноније, стр. 194, сл. 84.

На основу писања господина Бруншмида,² др Б. Гавеле,³ др Велике Даутове - Рушевљанин,⁴ и других истраживача, овај тип горњег завршетка стеле најбројнији је на територији Срема (Сирмијум и Басијана). Горњи завршетак стеле од белог мермера из Мишковаца разликује се од других једино по орнаментици полустуба и као таква једина је на овом простору.

Најсличнији јој је налаз из Теутобургијума - Даља, пронађен у цркви одакле је пренет у Осијечки музеј. Разлика између та два надгробна завршетка је што је у правоугаони простор споменика из Даља уклесан текст, а код споменика из Мишковаца тај простор је празан. (Из докторске дисертације В. Даутове - Рушевљанин, Римска камена пластика у југословенском делу провинције доње Паноније, стр. 174, Т. VI/2). Још један налаз објављен у истој дисертацији, истог аутора је пронађен у Петовију, стр. иста, Т. VI/4. Разлика горе споменутих горњих завршетака надгробних стела а и њихова сличност са свим осталим познатим је управно засеченом полустубу у односу на стелу из Мишковаца.

Горњи завршетак надгробне стеле са лавовима и са представом овнујске главе, постављеном испред предње шапе лава из Мишковаца је исти као и код свих осталих споменика овога типа. По др Гавели представља "ритуал који умирује дух покојника".⁵

На основу историјских извора⁶ може се претпоставити да је споменик исклесан у некој од познатијих клесарских радионица у Сирмијуму или Басијани. Пратећи исте изворе, квалитет мермера и начин клесања, може се претпоставити да је време настанка нашег надгробног завршетка стеле II в. н. е.

DAS OBERES ENDE DER GRABSTELE MIT LÖWEN AUS LAPIDARIUM DES HEIMATSMUSEUM

Die Figurengruppe - oberes Ende der Grabstele mit Löwen - wurde beim Pflügen auf dem Acker des Bauern Đorđe Stojaković im mischkovatschkom (Miškovačkom) Ataru bei km 1,5 - 2 südlich der Zuckerfabrik Pećinci entdeckt. Im Jahre 1989 wurde sie dem Eigentümer abgekauft und in das Rumer Museum überführt. Die Rekognoszierung erfolgte sofort nach dem Fund anlässlich des Pflügens, weitere Funde an der Oberfläche sind nicht erfolgt, eine Sondierung wurde bis heute nicht unternommen, so daß die Annahme, daß das Denkmal aus einer Nekropole oder aus einer Bildhauerverkstatt stammt oder sich dort zufällig befand, weder bestätigt noch bestritten werden kann. Das Denkmal besteht aus einer Gruppe von zwei liegenden Löwen aus weißem Marmor mit einer Halbsäule zwischen ihnen und ausnehmend schönen Ornamenten, an denen man östlichen Einfluß ahnt. Das Denkmal wurde nach Meinung von Dr V. D. Ruševljanin im zweiten Jahrhundert erstellt.

- 2 J. Бруншмид, Вјесник ХАД, Археолошке биљешке из Далмације и Паноније.
- 3 Др Б. Гавела, Старијар 1952. год. Антички споменици грчко-египатског синкретизма у нашој земљи.
- 4 Др Велика Даутова - Рушевљанин, Римска камена пластика у југословенском делу провинције доње Паноније.
- 5 Др Б. Гавела, Старијар 1952. год. Антички споменици грчко-египатског синкретизма у нашој земљи, стр. 48.
- 6 Др Велика Даутова Рушевљанин, Римска камена пластика у југословенском делу провинције доње Паноније, стр. 131.

СРЕМ - ИСКОНСКА СРПСКА ЗЕМЉА

1.

Територија између Саве, Дунава, Драве и линије Осек - Чепин - Трњанин (десетак километара источно од Славонског Брода) назива се Срем. Најстарија и најзападнија граница Срема коју наша историја познаје ишла је, приближно линијом Слатина - Пожега - ушће Врбаса у Саву, раздвајајући тако римске провинције Savia (Ripariensis, Interammia) и Pannonia II (Secunda, Inferior, касније Sirmiensis), установљене Диоклецијановим реорганизацијом Римског царства, 297. године.¹ Без обзира на то, хрватски ономастичар Петар Скок² објашњава да је Срем испрва било име града, "као и у римско доба што је Сирмиум било само име града, никако територије". Он заправо сматра да се тим топонимом означавао велики римски град "који је пропао у 4. в., а (од њега) остало само словенско насеље око цркве св. Димитрија". Скок избегава да укаже на српски карактер овога насеља, чак и кад констатује да је то "славенско насеље" било и "главно мјесто славенске жупаније прије доласка Маџара". Маџари су, каже он даље, назив овог насеља преузели у облику Szerem megye, "међа града Сријема". Временом, наставља Скок са својим домишљањем, Митровица је потисла у заборав првобитни назив места, а Срем се, само као назив територије, очувао захваљујући маџарском називу жупаније. Пошто се за ову територију не каже Сремска, што би се могло очекивати по узору на израз Бачка, "него само Срем (као и Барања), очито је да је ова појава могла настати само према маџарском сложеном називу Szerem megye, где је општа реч испуштена".³

Како у време доласка Маџара никаквих других "Славена" осим Срба није било у Срему, очигледно је да читава Скокова етимолошка конструкција за реч »Срем« представља "теоријску основу" свих хрватских аспирација на ову стару српску земљу.

Порекло речи »Срем« мора се, у ствари, потражити у санскриту, "савршеном, класичном" језику Индуса. Како објашњава Милош С. Милојевић,⁴ од речи sr-, што значи излазити, показивати се, сијати, светлити, настала је реч srm, која означава "земљу која се са неколико страна показује, види, светли итд. као што је дан(ашњи) Срем, међу неколико река, стари срп(ски) Срем у бив(шој) Мљетачкој републици итд".⁵ Територија данашњег Срема баш је таква: отворена погледу, изложена сунцу, светла земља.

Потврду за ову реч, много старију од римског присуства у данашњем Срему и много старију од латинских назива Sirmium или Sirmiensis, налазимо у Плутарховим *Упоредним биографијама*. Овај грчки историчар и књижевник живео је од 46. до 120. године, а у биографији Александра Македонског (356-323. пре Христа) записао је да је млади војсковођа, у својој двадесетој години преуевши власт, "зарварским покретима и ратовима у тамошњим областима учинио крај тиме што је изненада с војском продро све до Дунава, где је у крвавом боју победио и Сирма, трибалскога краља".⁶

Бројни аутори, из старијих времена нарочито, под Трибалима подразумевају Србе, тако да и српске владаре из лозе Немањића идентификују као краљеве трибалске. Византијски хроничар Ђорђе Кедрин, који је живео и радио у XI и XII веку, земљу Трибалију, у крају у којем је много касније откривен Лепенски Вир, назива "област Срба". Византијски историчар Лаоник Халкокондил, по рођењу Атињанин, без икаквих ограда каже да "род Трибала, Срба, на целој земљи је најстарији и највећи, поуздано знам", ⁸ а знак једнакости између Трибала и Срба стављан је и много касније, чак и у прошлом веку. Тако су, на пример, француски енциклопедисти Едме Мантел и Конрад Малт-Брен⁹, године 1803. објавили у Паризу, у шеснаест томова, дело названо *Географија, Математика, Физика и Политика свих делова света, написана према ономе што је било објављено као тачно и ново од географа, природњака, путника и твораца статистика међу најпросвећенијим народима*, и у десетом тому на страни 69, написали и следеће: "Равница звана Косово... славна је по великом броју битака, које су се на њој одиграле. Султан Мурад, кога ми (Французи - ИП) зовемо Амурат I ту је потукао, 1389. године, савезничку хришћанску војску, коју је предводио Лазар, владар Србије. После победе, Амурат је био убијен од једног Трибала".¹⁰ Двојици учених Европљана, који су своје дело темељили на различитим документима и сведочанствима, могло се учинити да су Срби и Трибали на Косову били "савезничка хришћанска војска", али у констатацији о погибији турског цара не може бити никакве сумње: Србин Милош Обилић и "један Трибал" исто су лице.

Не може се сумњати ни у Плутарха, пошто његов запис, настао у времену релативно блиском Александру Македонском, није могао противречити, хеленским сазнањима о великом цару и успомени на њега. Ако се зна да је и подручје јужно од данашњег Срема и реке Саве, уз Саву и Колубару, називано исто тако, да је реч "Трибали" настала тако што је реч "Србљи" изобличена и прилагођена грчком језичком изразу и да су Трибали били блиски војнички супарници Хеленима, може се закључити да је Александар Македонски ратовао у Срему, против српског краља Сирма. Додамо ли томе Милојевићево тумачење да се санскритско *sr̥m* налази и у речи *sr̥mbh* - *срмбх* - која значи: блистати, светлити, показивати се, бити јаснији, светлији међу свом силом и множином своје једнородне и једнокрвне браће и рођака у једном истом огромном од једног оца и матере, народу, којој одговара Срб, Србин, Србство, Србија, Србадија", ¹¹ онда се несумњиво може закључити да реч »Срем«, реч »Сирм« и реч »Србин« имају исти корен и много су старије од римског боравка на овим просторима.

У вези са тим, нису без значаја ни неке чињенице о суседној Барањи, која је у римско доба била саставни део провинције *Pannonia Valeriana* и која се простирала све до Блатног језера. Записи сведоче да су Римљани тамо затекли Словене, а из тога времена потиче и карта која казује да је у том крају лежао и антички град *Serbinum*. На те изворе позива се и Стеван Михалцић,¹² историчар Барање, кад каже да је "у овом пределу станао... од најстаријих времена народ српски, кад у већем, кад у мањем обиму, сачињавајући праседиоце ове земље". Док је био под византијском управом, овај крај, за разлику од Срема између Саве, Дунава и Драве, називан је *Sirmia ulterior*, »онострани Срем«, а Душан Ј. Поповић објашњава да се и "област јужно од Саве, уз Саву и Колубару" називала

исто тако. Значење појма »Срем« Грцима је било савршено јасно, пошто је њиховим посредовањем и ушао у општу употребу, са циљем да обележи земљу на којој су живели Срби. Земља преко Драве за њих је такође морала бити Срем, будући да је и тамо живео народ сродан са становницима »овостраног Срема«¹³ и Срема до којег је стигао Александар Македонски.

2.

После пропасти Западног римског царства Сремом су господарили Гепиди, Готи, Лангобарди, Византија и Авари, а Хрвати, не би ли створили "знанствени" основ за свој каснији продор кроз Српску Земљу, кажу да је "вјеројатно... Људевит Посавски држао у својој власти као франачки вазал и Панонију сријемску".¹⁴ На исту такву "вероватноћу" позива се и Фердо Шишић кад каже да је "панонском" кнезу Људевиту седиште било у Сиску, "а област му је зацелило обухваћала сву некадашњу римску Савију, а можда и Сријемску Панонију". Израз "можда" Шишићу није био препрека да констатује како "кнез Људевит ипак иде у ред најзнатнијих личности старе хрватске повијести" и како је он био "једини хрватски владар који је поред панонских Хрвата окупио још и велик дио Словенаца и подунавских (дачких) Словена, ваљда Срба, равнајући барем неко вријеме судбином читаве земље од извора Саве до доњег Дунава".¹⁵ Да је Људевит икада стигао до Дунава и да је тамо било Хрвата, Шишићу не би тек тако промакло признање да су у Сремској Панонији живели "ваљда Срби". Касније, знамо, кроз Срем су прошли Бугари, македонски цар Самуило и Визант. Преотевши Срем, године 1071, Маџари су од њега створили Сремску жупанију, са Вуковаром као главним градом, што Хрватима није сметало да кажу како је то урађено "према административној подјели хрватско-угарске државе".¹⁶

Током 12. века на подручју Срема дошло је до нових сукоба између Маџарске и Византије, да би се на прелазу у наредни век Византија одавде дефинитивно уклонила. Као политички претендент на крајеве северно од Дунава и Саве појављују се тада Србија и њени владари, намерени да под своју власт ставе све крајеве насељене српским становништвом. Саставни део ових борби јесте и активност првог српског архиепископа Светога Саве¹⁷ који је, за само коју годину пошто је Српска црква стекла аутокефалност, северно од Дунава основао четири манастира: Златицу и Базјаш, у данашњој Румунији, и Ковиљ и Месић. Наравно, српски манастири грађени су у крајевима у којима су од раније, као припадници интересне сфере источне цркве, живели Срби. Они су током претходних неколико векова радом грчких мисионара примили хришћанство и остали верни источној цркви. "Стога су их, и тада и касније, католици врло често називали и Грцима, а нарочито у доба кад је вера била... важнији елеменат од етничког или националног. Тако је тада било свуда у свету, па и код нас... Стога треба да смо начисто да су изрази »грчки«, »шизматички«, »католици, Тотови, Раци, Срби, само синоними, јер других народа који би припадали источној цркви у овим крајевима није било... Срби у Бачкој, изгледа, спадали су под сремску епископију, чије је седиште било у Митровици. У Митровици се налазио манастир »грчког обреда«, основан пре шизме (1054), за монахе грчке, словенске и маџарске народности. Колико је источни обред био

раширен по Маџарској; види се из једног писма папе Силвестра, упућеног маџарском краљу Стефану, ономе који је примио хришћанство и у свом народу постао »апостолски краљ«. У писму му папа изражава чуђење што се у Маџарској налази девет »грчких« и само један »латински манастир«.¹⁸

Да је у Срему хришћанство примљено од Грка и да су ту, дакле, живели Срби, подсећају и топоними Клиса (Клисина, Клисине) настали од грчке речи *ekklesia* »црква« у атару Беочина, Илинаца, Каменице, Лединаца, Тење, Ривице, Батајнице, Илока, Нових Карловаца, Гргуреваца и Ремета (од грчке речи *egemos* »пустињак« у Кукујевцима и Манђелосу, Реметско брдо код Лежимира, Реметске стазе код Беочина и манастири Велика и Мала Ремета). Српски утицај на прилике у Маџарској видљив је и из чињенице да је на самој половини 12. века, уместо малолетног Гејзе (1141-1161) земљом управљао његов ујак Белош (Белуш), син српског великог жупана Уроша I, човек који је у Срему, код данашњег Баноштра, основао и један манастир. У исто време, према предању, извесни Приба основао је манастир Привина Глава.

Аспирације Српске цркве на Срем као територију насељену српским живљем налазимо и у чињеници да је Свети Сава за свог наследника на српском архиепископском престолу одабрао свог ученика Арсенија Богдановића Сремца.¹⁹ Било је, наиме, потребно да се нови архиепископ српски окрене архипастирском раду на сузбијању католичког утицаја из маџарске бискупије у Калочи. То је, свакако, најбоље могао радити човек који је родом из тих крајева и који је најбоље могао познавати тамошње прилике и менталитет тамошњих људи. »Несхватљива је »критичност« неких наших историчара који сумњају да се архиепископ Арсеније II родио у данашњем Срему, него мисле да је рођен у северној Србији, иако је Срба и православних било тада и у данашњем Срему«.²⁰

Када је године 1283. на Дежевском сабору, српски престо уступио своје брату Милутину, краљ Драгутин²¹ повукао се у северни део државе (коју анонимни путописац назива Србијом, за разлику од Милутиновог²² дела који назива Рашком) и тамо је управљао као »сремски краљ«. »У овом случају и није важно да ли је он владао Сремом и северно од Саве или је само у њему имао своја добра, али је од изузетне важности да је са Драгутином, чланом немањичке династије, проширена српска државна мисао и на наше аутохтоно становништво ових крајева«.²³ По традицији краљ Драгутин је 1276. основао манастир Ремету, а католички жупник Илија Округић Сремац²⁴ записао је да је »у једном карловачком брду, Матеј званом, Драгутин, краљ српски, одрекавши се престола, као пустињак живео«.²⁵

Српска политичка стратегија битно је измењена од Милутиновог доласка на власт, 1282. године. У контактима са папама Бенедиктом XI (1303-1304) и Клементом V (1305-1314), краљ Милутин наговештавао је да би и он и цела његова земља могли прећи у католичанство, а француским феудалцима из јужне Италије обећавао је да ће им у борави против византијског цара помоћи у обнови Латинског царства. Тешко је проценити да ли је Милутин заиста имао намеру да оствари оно о чему је преговарао, утолико пре што је било мало вероватно да би свештенство, властела, чак и народ, прихватили такву његову западну оријентацију, тек, током 14. века, северни српски крајеви нашли су се изван стратешких комбинација српске државе. Но, током 15. века, пошто је турски притисак на Европу знатно појачан и пошто су већ имали искуства са такозваном

каталанском компанијом, снажном и добро организованом скупином шпанских најамника која је пљачкала по Византијском царству, при чему није остао поштеђен ни Хиландар (1302), светогорски монаси почели су да размишљају о пресељавању на неко друго, сигурније место. Избор је пао на Фрушку гору, по којој је током 15. и 16. века изграђено или обновљено тридесетак манастира. Требало је да то постане друга Света Гора. Не би се то радило да Срем није превасходно српска земља и да тамо нису живели припадници »источне« православне цркве. И није то био само интерес Српске цркве; ктитори манастира Крушедол, грађеног између 1509. и 1516. године, били су, поред сремског деспота Ђорђа Бранковића, потоњег митрополита Максима, и влашки војвода Јован Њагој и велики кнез московски Василиј III Иванович (1479-1533), отац Ивана Грозног (1530-1584).²⁶

Године 1521. Турци су узели Београд, а убрзо затим и Срем. На самом крају наредног века, војнички потпуно ослабљени, Турци су, по Карловачком миру из 1699. године, од свих својих поседа северно од Саве и Дунава, задржали само Банат и југоисточни сремски део испод линије Сланкамен-Рума-Митровица. После битке код Петроварадина (1716. године) и Пожаревачког мира (1718. године) Турска је уступила Аустрији не само цео Банат и југоисточни Срем, него и босанску Посавину и сву Србију до Западне Мораве и реке Каменице. Та »сва« Србија одмах је добила краљевски наслов, а чином увођења сталне аустријске управе, октобра 1720. године, краљевски наслов, а чином увођења сталне аустријске управе, октобра 1720. године, изричито је наглашено да Краљевина Србија (*Königreich Serbien*, или *Königreich Serbien*) припада цару, лично, као »апсолутно власништво«, или »лично добро краљево«. Одстрањене су тако све угарске претензије на Србију, а Турска и Угарска, тада непријатељски расположене према Аустрији, одвојене су једним поузданим војничким кордоном. О томе догађају записао је Душан Ј. Поповић и следеће: »Када је Пожаревачким миром (10/21. јула 1718) добивен део историјске територије средњовековне Србије, двор (бечки) је одмах одлучио да нова област добије наслов Краљевине Србије и да на тај начин подвуче претензије и на још неосвојене делове некадашње средњовековне српске државе... Рачунао је аустријски двор да ће Србија са Београдом заувек остати у аустријској власти, те је хтео да од Србије, коју је сматрао као »апсолутно неотуђиво имање и добро краљевско«, створи посебну покрајину за своје интересе. У решењу се нарочито указује како »рацка нација неће да дозволи да њоме управља Угарска, те ове крајеве треба уредити као баријеру и против Турака и против Угарске«. Нарочито се имало пазити, да се одбије и сама помисао Угарске да би Србија могла припадати Угарској, било по државном, црквеном или световном »врховништву«, па је подређена непосредно Дворском ратном већу и Дворској комори«.²⁷ Таква политика могла је имати смисла једино под условом да је између новоосвојене и новостворене Краљевине Србије и Хабзбуршког царства постојала непрекинута територијална веза. Таква веза била је остварена и осигурана преко Срема, укљученог у Војну крајину и такође остављеног у непосредној надлежности Беча.

Објашњавајући исте ове догађаје, непотписани хрватски енциклопедист записао је (1969. године) да је после турског узмака обновљена Сремска жупанија и да »заједно са Пожешком и Вировитичком жупанијом она твори краљевину

Славонију која је спојена с краљевином Хрватском. Ова је реорганизација извршена унаточ протесту Маџара који су тврдили да славонске жупаније, а напосе Сремска, од давнина припадају Маџарској.²⁸ Подручје на којем је Марија Терезија обновила вировитичку, пожешку и сремску жупанију знаменити хрватски историчар Фердо Шишић назваће "некадашњом Славонијом",²⁹ иако при томе неће оспорити да су све оне биле уређене на угарски начин, да су плаћале порез по угарским прописима и да су на угарски сабор слале по два представника, као и све остале угарске жупаније.³⁰ Маџарски историчар Лајош Талоци не двоуми се кад каже да "по одласку Турака, земља између Дунава и Саве, предео жупанија Вировитица и Вука, као и Срем беху заиста *tabula rasa*... Раци су сачињавали главну масу оружаних лица, народ тај је сам себе звао Срб или Хришћанин, званични кругови су их, високоучено, називали Славено-Илирцима".³¹ Не треба сумњати ни у његовог земљака Лајоша Салаја који 1863. пише да су у пожешкој, вировитичкој и сремској жупанији "живели највећим делом Срби, већ пре турског времена, а још више за време турске владавине... Отуда је дошло да на многим географским картама које су се појавиле у средини XVII века нарочито област Срема и Вуковара носи назив »Рашани«, »Раци«. После поновног освајања (мисли се на ослобођење од Турака - ИП) овај је предео био само ретко насељен. Па ипак остаци старог српског становништва појачани су новим српским колонијама".³² Непобитно је, дакле, да су Срби настањивали и Славонију и Срем још пре Мохачке битке (1526. године) и турске најезде, и да то оправдава сва каснија досељавања српског становништва у ове крајеве: Срби су се увек, и искључиво тамо, селили у подручја у којима су већ живели Срби.

Неоспорно је да је поменутом реорганизацијом и обнављањем Сремске жупаније део Срема ушао у састав Војне крајине, као Петроварадинско војно оружје, а како је Војна крајина била изван надлежности хрватског сабора, јасно је да границе према Земуну није померала Хрватска, него Аустрија. Као потврда за то може да послужи и чињеница да се све до 1861. године представници Војне крајине нису појављивали на хрватском сабору. Те године, иако су избори били расписани, представници Крајине, исто као и представници Срема, нису дошли у Загреб, не прихватајући хрватску надлежност. Пошто је аустријски цар био замољен да интервенише, би наређено да и Војна крајина, као и Срем, пошаље своје заступнике у сабор, "али они да се имају вратити кући кад се сврши расправа о државно-правним питањима".³³ Посредно, дакле, цар Фрања Јосиф није желео да Крајину и Срем до краја везује за Хрватску, али појављивањем крајишких и сремских заступника у сабору, после накнадних избора, Срби "тако дођоше сада први пут на хрватски сабор као нов политички фактор".³⁴ Из овога проистиче да је Војна крајина била српска, исто као и Срем, јер да је било друкчије, и Крајина и Срем одмах би изабрали, у складу са изборном процедуром, своје "хрватске" представника за сабор. Потврду за то налазимо и у Шишићевом ставу да "Срби (*Vlasi, Vaalachi, Rasciani, sive Serviani, Sirfen*)... населише већим дијелом Хрватску, Крајину, затим Славонију и Сријем (нарочито 1690. и 1737). У оним странама гдје није било Војне крајине и гдје никад Турци нису владали... није било Срба".³⁵ Све то упечатљиво говори о српском карактеру Војне крајине и Срема и о српском неприхватању, или непризнавању јурисдикције онога што се у историји зове *reliquiae reliquiarum*

olim regni Croatiae, односно остаци остатака некадашње краљевине Хрватске, у сваком случају: митске.

3.

Живот Војводства Српског³⁶ био је кратког века, те су сремски окрузи румски и илочки, царским манифестом до 15. децембра 1848. и уставом од 4. марта 1849. године "додељени" Војводству, поново избили на ветрометину. Како је убрзо дошло и до потпуног развојачења Војне крајине, царским рескриптом до 15. јула 1881. године Крајина је укључена у Хрватску. На подручју Срема организована је Сремска жупанија која је, укључујући и наведене срезове, као и бивше делове Војне крајине (осим у Бачкој и Банату), подвргнута надлежности хрватског сабора. Завршетком Првог светског рата показало се да је та надлежност била само формалне природе, да је стварну надлежност над Сремом имала Угарска: примирје са победником склопила је она а не Хрватска, а Конвенцијом о примирју био је обухваћен и Срем.

Расуло у маџарској војсци, изазвано брзим приближавањем српске (и савезничке) војске током постсолунске офанзиве, одразило се и на прилике у подручјима која су се, стицајем околности, нашла у интересној сфери заграбачког Народног вијећа.³⁷ Не могавши да само учини било шта, Народно вијеће затражило је писмом од 4. новембра помоћ од српске владе:

"Војска бивше аустро-угарске монархије, која се након пораза враћа у своје крајеве, по свој ће прилици бити ради несташице хране претворена у неуређену хорду, која ће харати и пљачкати. Како ми имамо, да штитимо од тих недаћа наше западне границе, обраћамо се братској Српској Влади, да би нам помогла заштитити земљу и пучанство Сријема и источне Славоније и оставити своје чете на наше расположење по прилици на прузи Осијек - Шамац.

Будућ смо ми - Држава Словенаца, Хрвата и Срба - прогласили потпуну независност од било којих веза са бившом аустро-угарском монархијом и Хабзбуршком династијом, спремни да свеопћа конституанта свих Словенаца, Хрвата и Срба одлучи о нашој скупној држави, те се надамо, да ће српска Влада нашој братској молби удовољити".³⁸

Пада у очи бар неколико ствари: Народно вијеће, иако је прогласило "потпуну независност", не располаже ни елементарним условима да на "својој" територији обавља било какву власт; оно нема оружаних и других могућности да само заштити "своје" границе; оно "своју" источну границу поставља на жељезничку пругу Осек-Шамац, односно линијом Осек-Чепин-Баково-Шамац. Потврду за све то налазимо и у допису који је 10. новембра војвода Живојин Мишић³⁹ упутио војном изасланику Народног вијећа мајору Драгутину Перку:

"У одговору на представку коју је поднео војни изасланик, извештава се Влада народног већа С.Х.С. у Загребу, да сам усвојио жеље које су постављене у горњој представи. У име извршења наредио сам, да се Срем и источна Славонија одмах поседну до линија означених у представи, и даље, докле интереси Срба, Хрвата и Словенаца буду захтевали, и да наше трупе осигурају жељезничке пруге, саобраћај на Дунаву и Сави и све комуникације као и ред и поредак у тим областима".⁴⁰

У вези са овим нимало наивним питањем чула су се из круга хрватских историчара и нека друкчија тумачења. Тако, на пример, др Драгован Шепић⁴¹ без икаквог зазора констатује да је Лаза Поповић, изасланик Народног вијећа у Београду, ишао и даље "од тражења помоћи српске војске од линије Осијек-Шамац на исток до Земуна као што је то стајало у упутама Вијећа, и према повјерљивим упутама Светозара Прибићевића⁴² молио да се пошаље војска у Загреб и Љубљану... у Бачку, Банат, Барању и Међумурје, као и на Ријеку", где треба да се стави на располагање Вијећу. Шепићева прича о помоћи "на исток до Земуна" чиста је конструкција, будући да је српска војска већ била запосела цео Срем, добар део Бачке и Баната, а приближавала се и Барањи. Због свега тога, аспирације Народног вијећа биле су заиста преголеме.

Без обзира на сва таква прижељкивања, Душан Симовић,⁴³ српски изасланик код Народног вијећа у Загребу, при предаји акредитива, 13. новембра 1918. године, отворено је могао формулисати став српских војних и политичких кругова о границама и о уједињењу: Србија је у рату дала милион и по жртава за ослобођење своје браће и она не може дозволити да на њеним границама настане нека нова држава која би их узела у свој састав, тако да она, Србија, остане по страни, а плодове препусти непријатељу. "По праву оружја, а на основу уговора о примирју са Мађарском" - рекао је Симовић - "Србији припадају Банат, Бачка, Барања, Срем и Славонија (до линије Осијек-Ђаково-Шамац) као и цијела Босна и Херцеговина. Ван те територије, да се можете одређивати по вољи: да идете са Србијом или да формирате засебну државу".⁴⁴

Суботица и Сомбор тек су били ослобођени кад је у Београду, уз учешће француског генерала Анрија, потписан Уговор о примирју између српске и мађарске војске. Прецизирајући које ће територије запосести српска војска, овај Уговор само је потврдио односе већ успостављене на подручју Баната, Бачке, Срема и Барање. У складу са Уговором, српска војска запосела је пространство ограничено линијом: Оршава-Мехадија-Карансебеш-Лугош-Арад (на истоку), Моришом до Сегедина-Баја-Печуј-Барч (на северу), Дравом од Барча до Осека и железничком пругом од Осека преко Ђакова до Шамца на Сави (на западу), обухватајући целу Босну и Херцеговину и Далмацију, до рта Планка, или Плоче, на око тридесет пет километара ваздушне удаљености до Сплита, западно.⁴⁵

Четрнаестог новембра 1918. године, српска Врховна команда известила је министра војног и команданте Прве и Друге армије да је "примирје између нас и Мађара потписано... 31. октобра (13. новембра - ИП) у 23,30 часова. Непријатељства престају одмах. Савезничке трупе имају заузети линију горњи ток реке Самоша-Бистрица-село Марош-река Марош-све до њеног утока у Тису-Суботица-Баја-Финф Кирхен (Печуј - ИП)-Драва. Детаљи следеју".⁴⁶

Детаљи су, наравно, били садржани у тексту Војне конвенције која регулише услове примирја на Угарску примирја закљученог између савезника и Аустро-Угарске.⁴⁷ Примирје које је 3. новембра италијанска команда потписала са Аустроугарском односило се, дакле, и на српски фронт. Што је до потписивања Војне конвенције у Београду дошло читавих десет дана касније, може се објаснити само намером Мађарске да, док још трају преговори, спасе своје војнике од заробљавања, врати их у домовину и помоћу њих очува предатне границе. У складу са овлашћењем датим од стране Савезничке

команде, Војну конвенцију потписали су француски генерал Анри и војвода Живојин Мишић. Обавезе и права ратујућих страна формулисане су у осамнаест тачака, а прва тачка гласи:

"1. Влада Угарска повлачи све своје трупе северно од линије, коју обележава горњи ток Великог Шамоша, Бистрице, Марош (село), Марош до свога утока у Тису, Маријатерезијопол (Суботица - ИП), Баја, Финфкирхен, и то у овим местима неће бити угарских трупа, ток Драве до спајања ове реке са границом Славоније-Хрватске (пругом од Осека до Шамца, обухватајући целу Босну и Херцеговину и Далмацију до рта Планка, односно Плоче - ИП). Евакуација ће се извршити у року од 8 дана".

Граница према Хрватској била је, тако, успостављена и у Срему.

Ослоњен на фактичко стање, односно на демаркациону линију повучену железничком пругом од Осека, преко Чепина и Ђакова, до Шамца, Збор изасланика народних већа из Срема одлучио је 24. новембра 1918. године, у Руми, "да се оствари јединствена и демократски уређена држава СХС под династијом Карађорђевића и очекује и од Народног већа у Загребу да се што пре оствари заједничка влада са седиштем у Београду".⁴⁸ Дефинишући своју резолуцију на тај начин, румски Збор појављује се као аутономна институција и тело квалификовано да само доноси одлуке због којих је сазвано. Несумњиво, том резолуцијом елиминисана је дотадашња надређеност загребачког Народног вијећа и исказан равноправан третман Збора изасланика народних већа из Срема. Збор је, дакле, донео одлуку да се оствари заједничка влада у Београду, а очекује да исту такву одлуку донесе и Народно вијеће у Загребу. Да ли ће Народно вијеће донети такву одлуку, за румски Збор сасвим је небитно. Он се због тога одмах изјашњава "за непосредно присаједињење Краљевини Србији", што подразумева и њену обавезу "да нас на конференцији о миру заступа Краљ. Српска Влада".

Делегација румског Збора дошла је у Нови Сад да наредног дана своју резолуцију преда Великој народној скупштини Срба, Буњеваца и осталих Словена у Банату, Бачкој и Барањи, али у записнику са Скупштине није записано на који је начин то учињено; не зна се како је резолуција уручена председнику Скупштине, нити се ишта зна о њеној даљој "административној" судбини. Но, кораци које је "заједничка" влада Стојана Протића⁴⁹ предузела средином фебруара наредне године не би ли се сазвало једно представничко тело, названо Привремено народно представништво Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца, које би припремило избор, сазив и рад Конституанте, откривају да је одлука о непосредном присаједињењу Срема Краљевини Србији била прихваћена и де iure. Наиме, на другој седници Велике народне скупштине у Новом Саду, 27. фебруара 1919. године, расправљало се само о позиву Министарства унутрашњих дела да се у Привремено народно представништво изабере двадесет четири посланика и исто толико њихових заменика. Скупштина је приступила избору, једногласно прихватајући понуђену листу. Међу изабраним посланицима била су и два Сремца: Влада Савић из Каменице и др Александар Рокнић из Митровице, а на листи изабраних заменика налазио се и Сремац др Светислав Новак из Вуковара. (У складу са договором о стварању Привременог народног представништва, његови чланови постали су, по праву ранијег избора у Народно вијеће СХС, још четворица Сремаца).

Из чињенице да су у Великој народној скупштини Баната, Бачке и Барање два Сремца бирана за посланике у Привремено народно представништво, а један за заменика, проистиче да је иста та Скупштина, равно три месеца раније прихватила резолуцију румског Збора као својеврсне акредитиве, те да је Срем од тог тренутка био третиран као саставни део бивше Српске Војводине и, преко ње, Краљевине Србије, односно, касније, Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца. Небитно је при томе што се назив »Срем« не среће у званичном називу Народне управе за Банат, Бачку и Барању, институције којом је замењена ранија Српска Војводина.

Да је баш тако било, потврђује нам и неколико докумената до сада непознатих широј јавности, из којих сазнајемо, посредно или директно:

Прво, да је 14(27) новембра 1918. године новосадска Скупштина о својим одлукама известила и енглеску владу, односно њеног министра спољних послова грофа Балфура,⁵⁰ и

Друго, да је поручник (lieutenant) Протић, српски официр за везу у команди Савезничке војске у Солуну, сличну вест проследио енглеској влади телеграмом од 6. децембра исте године. У овом телеграму Срем се не помиње, али је зато назначено да је Народна скупштина била састављена од представника "Срба, Хрвата, Срба, Буњеваца, Словака, Русина и осталих народа". Само се може претпоставити да је у преносу Протићевог телеграма, на некој од релација коју је данас немогуће идентификовати, реч »Срем« испуштена грешком у телеграфској манипулацији, исто онако као што су Срби два пута стављени на списак народних представника. Телеграфисти, којима је српски језик био непознат и који садржину телеграма нису детаљно сравњивали, задовољили су се чињеницом да је број отправљених речи (55) одговарао броју речи у службеном делу телеграма.

Месец дана касније, 11(24) децембра, начелник Општег Војног Одељења Министарства Војног пуковник Михајло Љ. Јовановић⁵¹ поверљивом актом Ф.Б.О. бр. 15952 саопштава Министарству иностраних дела Краљевине Србије да је, посредовањем српског официра за везу при штабу Команде савезничких снага у Солуну, стигао одговор на поменути телеграм. Наиме, енглески генерални конзул у Солуну, писмом од 3(16) децембра пренео је да је "Господин Балфур, Министар Спољних Послова у Лондону наредио ми да Вам саопштим да је добио телеграм који је њему упућен а садржи прокламацију за уједињење са Србијом Југословена из Бачке, Срема, Баната и Барање, наредио ми је да Вам саопштим жеље Владе Њ. Енглеског Величанства за уједињење расе Југословена". Како се у Балфуровој поруци, написаној 11. децембра 1918. године, помињу Протићев телеграм и Бачка, Срем, Банат и Барања а поручник Протић у свом телеграму није навео Срем, несумњиво је да се жеље Владе Њ. Енглеског Величанства односе истовремено на обе вести о прокламацији новосадске Велике народне скупштине: и оне која је послата директно из Новог Сада, и оне која је приспела из Солуна, посредовањем поручника Протића. Врло је вероватно да гроф Балфур није ни знао шта су то "Бачка, Срем, Банат и Барања", још мање је то знала Влада Његовог Енглеског Величанства, али Балфурова порука и жеља "за уједињење расе Југословена" несумњива су потврда савезничке политике усмерене на "распуштање" Аустроугарске и, посредно, акт дипломатског признања обеју резолуција које смо овде помињали: и оне донете

на Збору изасланика у Руми, и оне донете на Великој народној скупштини у Новом Саду.

Без обзира на све то, и даље остаје непознато како је 12(25) новембра 1918. године деловала "румска делегација" у новосадској Скупштини, али је извесно да су се Срем, Бачка, Барања и Банат непосредно присајединили Србији. Влада Краљевине Србије прећутно је прихватила обе одлуке о присаједињењу, и ону из Руме и ону из Новог Сада, а питање њихове пуноважности није се постављало ни 1. децембра 1918. године, приликом предаје Адресе Народног вијећа СХС о уједињењу, ни касније. Ипак, у њихову конститутивност не може бити сумње, без обзира на то што ни једна ни друга нису санкционисане ни у Привременом народном представништву, ни у Уставотворној скупштини, ни у било ком другом органу Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца. Актуелни српски државотворци нису сматрали да између Србије и Хрватске треба утврђивати било какву границу, пошто су веровали да је тек успостављеном "српском југословенском царству" досуђена вечност. Мимо тога, на подручју Барање, Баната, Срема и Бачке приближно две и по године сачувале су се институције и комуникације наслеђене од бивше Аустроугарске, а процес њихових измена потрајао је све до увођења новог државног устројства. Дотле, на границу признату примирјем између мађарске и српске војске већ се заборавило, а због некаквог мира у кући, места северно од Вуковара, и поред тога што су се налазила унутар оне већ поменуте западне демаркационе линије према Хрватској, тада су уступљена Осеку, као његово залеђе. За све оне који су на велики Збор Сремаца у Руми, 11(24) новембра 1918. године, дошли из Тење, на пример, или из Допсина, али не само за њих, било је то велико разочарање и почетак велике националне неизвесности која је трајала читавих седамдесет година и која, на српску несрећу, и даље траје.

Јула, 1995.

1. F. Šišić, *Pregled povijesti hrvatskoga naroda*, Zagreb 1962, 48.
2. Петар Скок (Јурково Село, 1882. - Загреб, 1956), романист. Бавио се најразличитијим аспектима балканске лингвистике, посебно њеним романским елементима: вулгарним латинитетом, далматинским језиком и романизмима у дијалекатским говорима; највећи део радова односи се на поједине елементе балканске лексике.
3. P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb 1973, knj. III, 320; *Топонимастика Војводине*, Зборник "Војводина", Нови Сад 1939, књ. I, 109.
4. Милош С. Милојевић (Црна Бара у Мачви 1840 - Београд, 1907), књижевник, политички радник и историчар аутохтоне српске школе. Основну школу завршио у родном селу, а гимназију у Београду; на београдском Лицеју две године студирао право, а филолошке и историјске науке на Филозофском факултету у Москви. По повратку у Србију најпре чиновник судске службе, а затим професор и директор гимназија у Ваљеву, Београду и Лесковцу. У Српско-турском рату 1876-1878. године предводио ибарске добровољце. Његов допринос историји српског народа, иако утемељен на озбиљним изворима, непризнат је и углавном се игнорише; расправа о његовим ставовима није могућа све док се под сумњу не стави владајућа теза о "досељењу Словена на Балкан у VI и VII веку".
5. М. С. Милојевић, *Одломци историје Срба и српских - југословенских - земаља у Турској и Аустрији*, Београд 1872, 29.
6. Плутарх, *Хеленски и римски јунаци и њихове судбине*, Избор из Плутархових *Упоредних биографија*, Београд 1958, 198.
7. Лаоник Халкокондил, живео у XV веку. Дипломата у царској служби Палеолога, што му је отворило могућности да дође до најразличитијих сазнања; после турских освајања на Пелопонезу склопио се у Италију и тамо упознао многе латинске изворе и документа. Написао је историју Византије од 1298. до 1464. године, мада је у центру његове пажње више Османско царство него Византија; књига садржи доста података и за српску историју тога времена, а његова узгредна помињања Срба, у мери која је тему требало да учини интересантнијом, утолико су значајнија.
8. Према О. Луковић-Пјановић, *Срби, народ најстарији...* Том I, Београд 1990, 17 и 187-188.
9. Конрад Малт-Брен (1775-1826), дански географ и публицист. Настанио се у Паризу, пошто је из Данске протеран као присталица идеја Француске револуције. Писао је путописе и разне расправе, али су му најзначајнија дела из географије.
10. Према О. Луковић-Пјановић, *Наведено дело*, 189-190.
11. М. С. Милојевић, *Наведено дело*, 29-30.
12. Стеван Михалцић, (Чип, Мађарска 1862. - Брањина, 1941), крстоносни прота, историчар-аматер чија је значајна књига о Барањи још увек релативно непозната у културним и научним круговима.
13. Ст. Михалцић, *Барања од најстаријих времена до данас*, Нови Сад 1937, 9.
14. Srem (Srijem), *Enciklopedija Leksikografskog zavoda*, Zagreb, 1969, 119.
15. F. Šišić, *Наведено дело*, 88-90.
16. В. напомену 14.

17. Свети Сава (Растко Немањић 1175 - Трново, у Бугарској, 1236), први српски архиепископ. Са оцем Стефаном Немањом (1114-1200), светим Симеоном Мироточивим, године 1198. основао манастир Хиландар, као важно културно средиште, преко кога су струјали културни утицаји из Византије и са истока. Под његовим надзором сачињен је *Номоканон*, или *Крмчија*, зборник византијско-римског црквеног и грађанског законодавства на основу којег се у Србији судило. После распада Византије и оснивања Латинског царства у Цариграду (1204) вратио се у Србију и тамо, поред црквених послова, обављао и државне. Својим дипломатским мисијама помогао да српска држава преброди многе кризе у које је западала. Године 1219. издејствовао аутокефалност за Српску цркву и наредних четрнаест година био на њеном челу. Први српски књижевник и просветитељ. "Он је извадио прву личну карту српског народа, и од њега знамо ко смо, шта смо и коме припадамо... Засновао је српског човека, то је његов најдубљи нацрт, најтрајнија грађевина и највећа задужбина... Учинио (је да српски народ) не зна да мрзи никога и не дугује крв никоме". Године 1594. Турци су у Београду спалили његове мошти.
18. Д. Ј. Поповић, *Срби у Војводини I*, Нови Сад 1957, 43.
19. Арсеније Богдановић Сремац (? - 1266), српски архиепископ од 1233. до 1263. године. Због опасности од мађарских упада у Србију, седиште архиепископије преместио из Жиче у Пећ, где је саградио Цркву светих апостола, касније Вазнесења Господњег. После спаљивања Пећке патријаршије 1737. године, његове мошти пренете су отуд у Ждребаоник код Даниловграда. Године 1933, део његових моштију однет у Пекинг и Харбин, када је тамо основана православна црква.
20. Д. Ј. Поповић, *Наведено дело*, 53.
21. Драгутин, српски краљ од 1276. до 1316. године, син краља Уроша, зет угарског краља Стефана V. Помаган од Угарске, године 1276. збацио оца са престола и сам завладао Србијом. После Дежевског сабора (1282) управу у Србији предао брату Милутину, а задржао само власт над Мачвом, Сремом, Београдом и, у северној Босни, Усором и крајем око Тузле. Пред саму смрт, 1316. године, замонашио се под именом Теоктист.
22. Милутин, Стефан Урош II (година рођења неутврђена), српски краљ од 1282. до 1321. године, син краља Уроша, млађи брат краља Драгутина. После братове смрти, његову земљу припојио својој држави, учврстио власт, реорганизовао војску и знатно проширио границе Србије. Помагао развој уметности и књижевности, зидао цркве и манастире (Грачаница, Бањска, Краљева црква у Студеници, Нагоричино, и друге) и допринео развоју трговине и промета. На тај начин уздигао је Србију до најмоћније државе на Балкану и створио услове за стварање каснијег Душановог царства. Умро 1321. године у Неродимљу, на јужном крају Косова поља.
23. Д. Ј. Поповић, *Наведено дело*, 54.
24. Илија Округић Сремац (Сремски Карловци, 1827 - Петроварадин 1897), католички жупник. Идејни творац цркве на Текијама, хришћанског светилишта екуменског карактера, у чијим је темељима сахрањен. Бавио се и књижевношћу, мада без већег дара; ближи етнологији и фолклору него уметности; захваљујући драми *Саћурица и шубара* коју су приказивале дилетантске дружине, у своје време био врло популаран.
25. Д. Ј. Поповић, *Наведено дело*, 53-54.
26. И. Петровић, *Присаједињење Срема Србији 1918. године*, Рума 1994, 24-25.
27. Д. Ј. Поповић, *Србија и Београд*, Београд 1950, 59. и 201.
28. В. напомену 14.
29. F. Šišić, *Наведено дело*, 235.
30. *Isto*, 325.

31. Ludvig v. Talocsy, *Hyrisch-Albanische Forschungen, Die albanische diaspora*, 1916, 313-314. Лажош Талоци, са првобитним презименом Штромер (1845-1916), историчар, члан мађарске Академије наука. Вероватно швапског порекла, али по осећању Мађар. Бавио се историјом Јужних Словена и њиховим везама са Мађарима; у том тематском кругу један од најзначајнијих стручњака. Године 1915. именован за цивилног гувернера покорене Србије.
32. Ladislaus von Szalau, *Zur Ungarisch-kroatischen Frage*, Pest und Leipzig, 1863, 46. Ласло Салај (1813-1864), адвокат, политичар и историчар; члан мађарске Академије наука. Написао *Историју Мађарске у шест томова* (пети том остао недовршен).
33. F. Šišić, *Navedeno delo*, 439.
34. *Isto*, 440.
35. *Isto*, 339.
36. На Мајској скупштини, одржаној у Сремским Карловцима 3(15) маја 1848. године, одлучено, између осталог, да се Срем, Војна граница у Срему, Барања и Бачка са околним Бечејским и Шајкашким, и Банат са Границом и Кикиндским округом, прогласе за Српско Војводство.
37. Народно вијеће формирано је у Загребу 5. октобра 1918. године, као "политичко представништво свих Словенаца, Хрвата и Срба, који живе у Хрватској-Славонији с Ријеком, у Далмацији, Босни и Херцеговини, Истри, Трсту, Крањској, Горичкој, Штајерској, Коруској, Бачки, Банату, Међумурју и по осталим крајевима југозападне Угарске". Срем се не помиње, пошто Хрвати настоје да "Хрватску-Славонију с Ријеком" преко њега протегну до Земуна.
38. Операцијски дневник Оперативног одељења Врховне команде (српске) 2.1.190/25, ОБр. 31984, стр. 246-247.
39. Живојин Мишић (Струганик код Ваљева, 1855 - Београд, 1921), српски војвода. Учествовао у Српско-турском рату 1876-78. године; ђенералштабни официр; предавао стратегију на Вишој школи Војне академије. Због сумње да није био наклоњен завереницима из мајског преврата 1903. године, пензионисан. У тешким војно-политичким приликама насталим у Србији после аустроугарске анексије Босне и Херцеговине активан и у Главном ђенералштабу постављен за помоћника војводи Радомиру Путнику (1847-1917). У балканским ратовима помоћник начелника штаба Врховне команде, а по завршетку ратних операција поново пензионисан. Реактивиран непосредно пред избијање Првог светског рата; најпре помоћник начелника штаба Врховне команде, а затим по сопственој молби, командант Прве армије. Заступао тезу да се не треба повлачити преко Албаније и Црне Горе, већ да се треба зауставити у околини Пећи и тамо ући у директан сукоб са немачким, аустроугарским и бугарским снагама, па - "ком опанци, ком обојци". Од 1. јула 1918. године начелник штаба Врховне команде; у покретима српске војске после пробоја Солунског фронта његова улога била је одлучујућа; противно Д'Еперевом изричитом захтеву да Прва армија, која се у наступању одвојила од главних савезничких снага на ризичну даљину од око двеста километара, заустави напредовање, одобрио је војводи Бојовићу да се на нишком простору упусти у окршај са немачком армијом и тамо је 10. и 11. октобра потуче. Том операцијом војнички отпор Централних сила на балканском ратишту био је сломљен.
40. Операцијски дневник, 2.1.190/25, ОБр 31985, стр. 247.
41. Драгован Шепић (Бузет, 1907 - ?), историчар. Студирао на Правном факултету у Загребу и на Институту за више међународне студије у Паризу. Од 1937. до 1947. године у дипломатској служби, затим у савезном Министарству за науку и културу, а до 1953. у Јадранском институту Југословенске армије у Загребу. Редовни професор савремене политичке историје на Факултету политичких наука у Загребу. Бавио се новијом политичком историјом, пре свега стварањем југословенске државе, југословенско-италијанским односима и Истром.
42. Светозар Прибићевић (Главичане, 1875 - Праг, 1936), политичар и публициста. Вођа Српске самосталне странке у Хрватској; један од оснивача Хрватско-српске коалиције (1905), а од 1910. њен стварни шеф, познат већ по својој изјави да је "за Србе у Аустро-Угарској Монархији

- меродавна политика Београда". Потпредседник Народног вијећа СХС. У новоствореној Краљевини министар унутрашњих послова и министар просвете. Године 1924. формира (наглашено југословенску) Самосталну демократску странку; касније престаје да се залаже за централизам и унитаризам и започиње борбу за федеративно уређење државе. Од 1929. године налази се у емиграцији. Кад је умро, на његовом одру нашао се и венац Комунистичке партије Југославије.
43. Душан Симовић (Крагујевац, 1882 - Београд, 1962), ђенерал Југословенске војске; председник Владе после 27. марта 1941. године. На крају Првог светског рата био потпуковник.
44. D. Šepić, *Italija, Saveznici i jugoslovensko pitanje*, Zagreb 1970, 400.
45. М. Палић, *Преглед административно-територијалних промена у Војводини 1918-1941*, Зборник Матице српске за друштвене науке бр. 38, Нови Сад 1964, 133-134.
46. Операцијски дневник, 2.1.212/25, Бр. 32057, стр. 280.
47. *Isto*, 2.1.205/25, стр. 266-268.
48. М. П. Костић, *Из Првог светског рата*, 1914-1918, Зборник Матице српске за друштвене науке бр. 24, Нови Сад 1959, 93-128 (забрањен) и Зборник Матице српске за историју бр. 51, Нови Сад 1995; И. Петровић, *Наведени рад*, 39-42.
49. Стојан Протић (1857-1923), политичар, публицист, државник. Један од твораца Радикалне странке; више пута министар унутрашњих послова и финансија, први председник владе Краљевства СХС; са српске стране један од аутора Крфске декларације (или Крфског пакта). У неспоразуму са Пашићем дошао је пошто се за разлику од њега, залагао се за централизовану државу. Када се радило о Хрватској, Протић је био први политичар који је поменуо реч "ампутација", али само као претњу. До краја свог живота остао је у потпуном сукобу са Пашићем и Радикалном странком.
50. Артур Џејмс Балфур (Вајтингем, 1848 - Фишер Хил, 1930), гроф, британски политичар и државник; значајна фигура на европској политичкој сцени крајем 19. и почетком 20. века. У високој политици нашао се још на Берлинском конгресу 1878. да би наредних пола века заузимао многе кључне позиције у енглеској влади и опозицији: од 1902. до 1905. године био је министар-председник, затим, до 1911, вођа опозиције, а 1915. постао је први лорд Адмиралитета, односно министар ратне морнарице Велике Британије. Од 1916. до 1922. године водио је енглеску спољну политику. Код нас, Балфур је углавном познат као творац Балфурове декларације од 2. децембра 1917. године, којом се Јеврејима даје за право да у Палестини створе свој национални дом (national home), односно националну државу.
51. Михајло Љ. Јовановић (Београд, 1876 - ?), ђенерал Југословенске војске. Војну академију завршио у Београду. Од 1910. до 1914. године краљев ађутант. На крају Првог светског рата начелник Општег војног одељења у Министарству војном Краљевине Србије; касније као дивизијски ђенерал, помоћник начелника Главног ђенералштаба.

Ilija Petrović

SREM - VON ANBEGINN SERBISCHES LAND

Das Gebiet zwischen Save, Donau, Drave und der Linie Osijek (Esseg) - Čepin - Trnjam (etwa zehn Kilometer östlich von Slavonski Brod) ist altes serbisches Land und wird Srem genannt. Diese Bezeichnung stammt von dem sanskritischen Wort "srm" und bedeutet ein "Land welches sich von einigen Seiten zeigt, das man sieht, das leuchtet". Die gleiche Wurzel findet sich im sanskritischen Wort "srmbh", welches bedeutet "glänzen, leuchten, sich zeigen, klarer sein, heller sein mit aller Kraft und Mehrzahl zwischen den Brüdern und Verwandten gleichen Blutes in einem großen Volk von einem Vater und einer Mutter, was den Begriffen Serbe, Serbentum, Serbien entspricht. Danach haben die Worte Srem und Serbe die gleiche Wurzel und sind viel älter als der Aufenthalt der Römer in diesem Gebiet, und die lateinische Bezeichnung des heutigen Sremska Mitrovica, Sirmium, ist nur eine einfache Ableitung des angetroffenen Begriffs. Die Bestätigung finden wir in der Angabe von Plutarch, daß der junge mazedonische Alexander einige Jahrhunderte vor dem Kommen der Römer in diese Gegend sogar bis an die Donau gekommen ist und hier in blutigem Kampf den tribalischen König Sirm besiegt hat. Wenn man weiß, daß die Tribali enge kriegerische Gegner der Hellenen gewesen sind und daß dieses Ethnik entstanden ist durch Entstellung des Wortes "serbisch", bzw. durch seine Anpassung an die griechische Schreibweise, ist das ein unzweifelhafter Beweis, daß der Mazedonier Alexander gegen den serbischen König Sirm Krieg geführt hat.

In verschiedenen Zeiten haben verschiedene Parteien über das Srem geherrscht, und die Kroaten sagen, um eine wissenschaftliche Grundlage für das Eindringen in das serbische Land zu haben, daß "vielleicht" oder "wahrscheinlich" Ljudevit Posavski unter seiner Regierung auch das sremische Panonien hielt. Alle späteren administrativen Änderungen werden sie als Bestandteil ihres "tausendjährigen geschichtlichen Mythos" ihres eigenen Rechts auf jedes serbische Gebiet bezeichnen, welches sich, wenn auch nur kurz, unter der österreichischen Besatzung befunden hat. Obwohl die Ungarn 1071 das Srem den Byzantinern abgenommen haben und aus ihm die sremische Županija geschaffen haben, werden die Kroaten sagen, daß das geschehen ist anläßlich der "administrativen Teilung des kroatischen und ungarischen Staates". Im Jahre 1521 haben die Türken Belgrad erobert und bald darauf das Srem. Direkt am Ende dieses Jahrhunderts waren sie militärisch vollkommen geschwächt, sie haben nach dem Karlowitzer Frieden (1699) noch das Banat und den Teil Srems unterhalb der Linie Slankamen, Ruma, Mitrovica behalten. Der übrige und weitaus größere Teil des Srem wurde der Militäre-Grenze einverleibt und administrativ mit Wien verbunden. Erst 1861 kamen die Serben zum erstenmal zum kroatischen Sabor als "neuer politischer Faktor". Mit kaiserlicher Verfügung wurde 1881 die Kriegskrajina an Kroatien angeschlossen und die Županija Srem der Zuständigkeit des Kroatischen Sabor unterstellt. Am Ende des Ersten Weltkrieges zeigte es sich, daß diese Zuständigkeit nur formaler Natur war und

daß die tatsächliche Zuständigkeit über das Srem Ungarn hatte. Den Waffenstillstand mit der siegreichen serbischen Wehrmacht hat Ungarn geschlossen und in der Konvention über den Waffenstillstand war auch das Srem eingeschlossen. Die Demarkationslinie wurde an der Eisenbahnlinie Osijek-Čepin-Dakovo-Šamac gezogen. Gestützt auf den tatsächlichen Stand hat sich die Versammlung der Abgeordneten des Volksrates des Srem, welche am 24. November 1918 in Ruma stattfand, für die Schaffung eines demokratisch geordneten Staates der Serben, Kroaten und Slowenen unter der Dynastie Karadordević und sofort auch für die unmittelbare Zugehörigkeit zum Königreich Serbien ausgesprochen. Aus der Tatsache, daß am 27. 2. 1919 die Große Volksversammlung des Banat, Bačka und Baranja zwei Sirmier als Abgeordnete zur vorläufigen Volksvertretung in Belgrad gewählt hat und einen als Vertreter, geht hervor, daß diese gleiche Versammlung genau drei Monate früher die Resolution der Rumaer Volksversammlung als eigenartiges Akkreditiv angenommen hat, daß das Srem von diesem Augenblick an als Bestandteil der serbischen Vojvodina und über sie des Königreichs Serbien behandelt wurde. Die englische Regierung, informiert über die Resolutionen der Skupština in Novi Sad und der Rumaer Versammlung und entschieden in kriegerischen und politischen Anstrengungen, daß man Österreich-Ungarn "entläßt", unterstützte die Wünsche zur "Vereinigung der Rasse der Jugoslawen" und hat darüber im diplomatischen Briefwechsel sofort die Regierung des Königreichs Serbien informiert.

РУМА И НАСЕЉА У ЊЕНОЈ ОКОЛИНИ
ПО ТУРСКОМ ДЕФТЕРУ ИЗ 1566/67.

Најстарији помен Руме по досадашњим сазнањима је из 1634. године.¹ Податак из турског дефтера из 1566/67.² помера први помен Руме за око седамдесет година уназад.

Осим тога што доноси помен Руме овај дефтер даје податке и о још неколико места која се налазе на територији данашње Руме или у њеној непосредној околини. Подаци се односе и на број домаћинстава (староседелаких, досељеничких, свештеничких и удовичких), висину и врсте пореза које су плаћали на своје приходе, приходе од казни, такси и друго.

Срем је у то доба био јединствени санџак, који се састојао од 16 нахија.³ То су: илочка, гргуревачка, вуковарска, моровићка, черевећка, варадинска, сланкаменска, иришка, митровачка, купиничка, земунска, подгоричка, иванковачка, посавска и нахије Рача и Нијемци.

О томе која су се места налазила у околини Руме сведоче сачувани топоними у румској околини Селиште Кудош, што сигурно указује да се некада на овом месту налазило насеље, Јеленци, Баруновац и Борковац (види карту 1).⁴ Други доказ даје сам дефтер који на то изричито упућује код Крстура и Бронаве.⁵ Трећи доказ су коментари које даје сам Гован, који је издао овај дефтер. То је случај са Баруновцем,⁶ док се за Шапину каже да је у близини Јеленаца, Кудош у близини Ривице, Вилагош у близини Кудоша стога и у близини Ривице.⁷ Ово упућивање на Ривицу се слаже са данашњом географијом распореда ових топонима у односу на њу, тј. и данас се налази јужно од ње.

Према томе, осим Руме (Ruma)⁸ овај дефтер помиње и следећа насеља која су се налазила на самој територији или у околини данашње Руме: Баруновац (Barinofci),⁹ Новаковци (Nofakovci),¹⁰ Јеленци (Yelenci),¹¹ Шапина (Sapina), Кудош (Kudos),¹² Вилагош (Viragos),¹³ Крстур (Kirstur), Бронава (Bronava)¹⁴ и Борковац (Barkofci).

¹ E. Fermendžin, Acta Bosnae potissimum ecclesiastica, Zagreb 1892. (стр. 414)

² Bruce W. Mc Gowan, Sirem sancagi mufassal tahrir defteri, Ankara 1983. (стр. 315)

³ Тадашњи Срем је био територијално шири од данашњег Срема

⁴ Захваљујем се г. Сердар Браниславу геодетском инжењеру и директору Службе за катастар непокретности Руме и г. Илић Томиславу геодетском инжењеру РГЗ Службе за катастар непокретности Руме, који су ми ставили на увид податке где се налазе Баруновац и Јеленци.

⁵ исто (стр. 316)

⁶ исто ХСІ

⁷ исто СІІ

⁸ исто, (стр. 315)

⁹ исто (стр. 91)

¹⁰ исто (стр. 92); О њима нема других података сем да су припадала Баруновцу

¹¹ исто (стр. 240)

¹² исто (стр. 241)

¹³ исто (стр. 242)

¹⁴ исто (стр. 316)

¹⁵ исто (стр. 235)

Од ових места Рума, Крстур и Бронава припадали су митровачкој нахији, Баруновац и Новаковци гргуревачкој, а Јеленци, Шапина, Кудош, Вилагош и Борковац иришкој.

Већ из самог овог пописа може се закључити да су се Рума и њена околина налазили на тремеџи нахија. Сама тремеџа се налазила јужно од Јеленаца, а источно од Баруновца (види карту 1).

Данас није могуће прецизно утврдити положај свих ових места.

За Руму се може претпоставити да се налазила на територији данашњег места са истим именом, при чему није могуће одредити тачно где.

Топоними са именима Крстур и Бронава нису сачувани. Налазили су се у околини Руме, а у митровачкој нахији. Обзиром на распоред нахија (види карту 1 и 2) и на описани положај ова два места, она су се могла налазити само јужно од данашње Руме, са могућим померањима исток-запад.

Баруновац се налази источно од Руме, мало према северу (види карту 1) и сачуван је као топоним. Обзиром да он по пространству није велик, то се положај села Баруновца може са сигурношћу одредити.

За Новаковце се једино зна да се налазе у близини Баруновца и у гргуревачкој нахији. Према томе, морали су се налазити негде у троуглу Баруновац - Рума - Борковац.

Борковац се налази северно од Руме. Није могуће одредити на којем делу данашњег Борковца се некада налазило истоимено село.

Селиште Кудош се данас налази северно од Руме, а северозападно од Борковца, те је тако некадашње истоимено село, од свих поменутих места у овом чланку, најудаљеније од садашње, а вероватно и од тадашње Руме.

Положај Вилагоша није могуће прецизније утврдити. Топоним са овим именом није сачуван. Једини податак који омогућава грубо одређивање његовог положаја је да се налазио у околини Кудоша. Где, у односу на Кудош, није могуће рећи.

Јеленци су данас топоним који се налази североисточно од Руме. На том потезу се свакако налазило и споменуто село. Положај села ни у овом случају није могуће тачно утврдити.

Топоним Шапина није сачуван, тако да је положај овог места немогуће утврдити. Оно што донекле разрешава овај проблем је податак да се оно наводи заједно са Јеленцима, значи на простору североисточно од Руме.

Дефтер доноси попис становништва за села Руму, Баруновац, Јеленци, Кудош и Борковац. За Вилагош, Крстур, Бронаву и Новаковце попис становништва није дат, што упућује да вероватно нису имали трајно насељено становништво на својој територији.

Руму¹⁵ су у ово доба чинила 49 домаћинстава, од којих су два досељеничка и три свештеничка. Старешине домаћинстава наведене по именима и презименима, су: Радица Вукић, Вукосав Стефан, Ђурађ Нинчић, Драшко Вуксан, Вујица Радоба, Вукдираг Тодорић, Вукић Марић, Ђурађ Љубић, Никола Радосав, Никола Херак, Вук Ђорђевић, Добринка Бојин, Балетић Алекса, Драгић Томаш, Вукосав Мишасевић, Илија Марко, Вук Милан, Вукман Ђурађ, Вукдираг Радица, Вук Вукосав, Радоба Богулин, Радоба Ђурађ, Радосав Ђурко, Влатко Радован, Радица Радован, Аврам Радоба, Милко

¹⁵ исто (стр. 315)

Радоба, Јован Павал, Павлица Радица, Радин Радица, Радун Радица, Вуксан Радосав, Радоба Вукић, Петар Иван, Радосав Вукашин, Вуксан Радоба, Селак Радован, Петар Милић, Вукашин Милин, Вукић Радоба, Никола Радица, Радица Томаш, Рајко Никола и Петар Попић. Старешине домаћинстава која су се доселила су Томаш и Вучета, а старешине свештеничких домаћинстава су попови Никола, Петар и Милета.

Баруновац¹⁶ је имао 21 домаћинство, од тога 3 досељеничко, од којих 1 мартолошко. Старешине домаћинстава били су: Милош Страхиња, Богоје Радосав, Добросав Јован, Радован Јован, Новак Миличић, Познан Влајко, Субота Јован, Дмитар Јован, Вукман Биро, Бачка (?) Вучко, Радован Јовић, Јован Стефан, Радица Владић, Радмило (Radimiyo) Страхиња, Вечерина (?) Цветко, Петар Рујић, Вујин Братон, Раја Ђурађ и Лазар Павић, док су старешине досељеничких домаћинстава били Радука, Петко и Вујица, који је био и мартолош.¹⁷

Јеленци су имали 17 домаћинстава, од којих 2 досељеничка, 2 свештеничка и 1 удовичко. О Шапини нема података, осим да се налази у близини Јеленаца¹⁸ и да је доносила приход од 200 акчи. Старешине јеленачких домаћинстава су следеће: Вукдираг Бенечић, Лукач Богдан, Јован Ђурко, Иван Бенечић, Вуксан Бајрић (?), Хртак Петар, Лукач Ђурић, Јован Маринко, Вујица Бенечић, Петак Никола, Радота Живко (Iviko), Вукдираг Вујић, Петар Нехотић, затим Петар и Грубач као старешине досељеничких домаћинстава, поп Јован и поп Стефан старешине свештеничких породица и на крају Јована на челу јединог удовичког домаћинства.

Кудош је имао 39 домаћинстава. Село је имало кнеза Михајла Витка. Старешине домаћинстава су биле: Јован Вириднић, Томаш Вириднић, Петар¹⁹, Никола Јован, Рајак Мркала, Радоба Богдан, Рајин Рајић, Радовац Вукашин, Дуња (Duna) Вечерин, Милашин Вукашин, Никола Павле, Вукдираг Петар, Бун Бејанац, Живко Дмитар, ... (?) Карић, Стефан Шакоћић, Јован Шакоћић, Марко Јован, Радица Грабовац, Павал Вук, Стефан Ивлак (?), Никола Радица, Јован Рашица, Радивој Радован, Никола Ђурко, Петар Петко, Радосав Вучко, Продан Ђорђе, Дабижив Дмитар, Лукач Вукашин, Сава Радица, Радоба Радица и Радица Томаш. Поред њих Кудош је имао три досељеничка домаћинства са старешинама Иваном, Павалом и Милешом, као и по једно ковачко - Пеја, кожухарско - Радован и говедарско - Вујин.

У сремском санцаку била су три села по имену Борковац. Једно се налазило у черевихкој,²⁰ друго иришкој,²¹ треће у митровачкој нахији.²² Ако се погледа карта бр. 1 може се видети да се Борковац налази северно од Руме у правцу Ирига. То потпуно искључује могућност идентификације са Борковцем из Черевихке нахије (види карту 2). Да би се ово питање решило, мора се

¹⁶ О томе да се налази се у околини Руме види Gowan, нав дело (стр. XCII)

¹⁷ Мартолоши су војници хришћани, у овом случају Срби у турској војној служби. Били су пешаци, а постојали су од 15. до 18. века (о њима види Душан Поповић, Срби у Војводини, Нови Сад 1957., 205 - 210).

¹⁸ исто (стр. CIII)

¹⁹ Поред његовог имена стоји *birader -i papas*. *Birader* значи брат, а *papas* је грчки назив за свештеника у православној цркви.

²⁰ исто (стр. XCIX, 186)

²¹ исто (стр. CII, 235)

²² исто (стр. CVI, 306)

обратити пажња на положај Баруновца, који се налази источно од Руме, мало ка северу, а у односу на Борковац јужно (види карту 1). Баруновац припада гргуревачкој нахији. Према томе између Руме, која припада митровачкој нахији и Борковца не постоји територијална повезаност која би им омогућила да припадају истој нахији, јер ту територијалну везу је прекинуо Баруновац. Према томе, Борковац, који се налази у околини Руме, а који је у овом дефтеру пописан је онај из иришке нахије.

Борковац је имао укупно 29 домаћинстава од којих су три досељеничка, два мартолошка и по једно кнежевско²³ и свештеничко.²⁴ Старешине домаћинства су следеће: Херак Радко, Вукосав Вукаш, Вуксан Радоња, Радо Владко, Павко Владко, Драгић Драшков, Никола Стефан, Петар Милош, Радојица Радован, Радосав Бајрић (?), Милош Ђурађ, Радица Раден, Милош Павал, Јован Радоња, Радица Радосав, Вујко Вук, Мијан Радиш, Никола Радица, Радосав Вукдираг, Божидар (Bojidar) Вук, Радосав Вукац, Рајчин Милин, Радо Радоје и Радица Иван. Старешине досељеничких домаћинстава су Лазар, Милосав и Добросав, а мартолошких Радосав Сладоје и Радица Радосав. Кнез је Вучета Ђурађ, а поп Радосав.

На основу имена пописаних домаћина може се закључити да су тада у Руми, као и у осталим наведеним насељима живели Срби.

Ако се узме у обзир структура друштва у наведеним насељима оно што се може одмах приметити је да су најбројније становништво чинили пуноправни сељаци, који су се бавили земљорадњом и сточарством. Процентуално сељака је било највише у Руми (89,8), а најмање у Јеленцима (70,6) или у просеку нешто више од 4/5 становништва (82,3).

Другу категорију по бројности су чинили досељеници. Они су несумњиво били већином сељаци,²⁵ међутим чињеница да су убележени као досељеници упућује да су имали посебан правни положај, вероватно лакши од других сељака.

У Јеленцима је забележено и једно удовичко домаћинство, које будући да нема других обележја несумњиво представља такође сељачко домаћинство. Удовичка домаћинства су плаћала посебну таксу од 6 акчи (види табелу о приходима), а у чему се другом састојао њихов правни положај није могуће рећи. Вероватно је да су њихова давања била мања, обзиром да нису имала мушку главу и да су плаћала посебну таксу.

Свештенички сталеж је био прилично бројан (3,84%). Скоро свако 25. домаћинство је припадало њему. Свештеници су били најбројнији у Јеленцима (11,76%), затим у Руми (6,12%) и Борковцу (3,1%). Кудош и Баруновац нису имали свештенство. Посебно је занимљиво истаћи да Кудош није имао ниједно свештеничко домаћинство, иако имао двоструко већи број домаћинстава (39) него Јеленаци (17), који су имали два оваква домаћинства.

Мартолосе налазимо у два места: Баруновцу и Борковцу (2). У Баруновцу је то досељеник (то је уједно и једини досељеник који није сељак),

²³ Кнежеви су били на челу села. Било их је две врсте. Први су били турски феудалци, а други хришћани на челу нахије или села. Имали су дужност да помажу управним и финансијским властима, а у Срему су имали обавезу (по подацима из 1588/89) да учествују у војним походима у помоћним одредима. Овај кнез је вероватно сеоски. Д. Поповић, нав. дело (тр. 216)

²⁴ У дефтеру се наводи Поп Радосав, при чему је јасно да реч поп означава свештеника а не лично име.

²⁵ Сем једног из Баруновца који је мартолос, што се изричито наводи у тексту.

док су у Борковцу оба староседеоци. Поред мартолоса војну службу обављали су и кнезови Борковца и Кудоша.

Занимљив је податак да се у Кудошу налазе и два занатлијска домаћинства: ковачко и кожухарско. Ковачки занат је свакако значајнији за земљорадњу, него за сточарство. Присутност кожухара који штави кожу и два говедара, по једног у Кудошу и Борковцу, сведочи о развијености сточарства и значају прераде коже.

Табела структуре становништва

Место Састав	Рума	Баруновац	Јеленци	Кудош	Борковац	Укупно
Број домаћинстава	49	21	17	39	32	158
Пуноправна сељачка	44 (89,80%)	17 (80,91%)	12 (70,60%)	33 (84,62%)	24 (75%)	130 (82,3%)
Досељеничка	2 (4,08%)	3 (14,32%)	2 (11,76%)	3 (7,69%)	3 (9,40%)	13 (8,2%)
Удовичка			1 (5,88%)			1 (0,64%)
Свега сељачких	46 (93,88%)	20 (95,23%)	15 (88,23%)	36 (92,31%)	27 (84,4%)	144 (91,14%)
Свештеничких	3 (6,12%)		2 (11,76%)		1 (3,10%)	6 (3,84%)
Мартолошких		1 (4,77%)			2 (6,20%)	3 (1,8%)
Говедарских				1 (2,57%)	1 (3,1%)	2 (1,20%)
Кнежевских				1 (2,57%)	1 (3,1%)	2 (1,26%)
Ковачких				1 (2,57%)		1 (0,64%)
Кожухарских				1 (2,57%)		1 (0,64%)

Укупан приход који је доносила Рума и места у њеној околини износи 39.258 акчи.

Од овога прихода највише су доносили порези - 24.619 акчи (62,7%). Порези су се плаћали на пшеницу, која чини структуру пореза са преко 70 %, јечам и раж, просо и сточну храну.

Други приходи по важности су таксе, које су доносиле 7.121 акчи (18,1%). Оне су се плаћале на овце, овчији тор, непродато грожђе, бурад, црквено земљиште, тапију, удовиштво, клање свиња, невесту и на сено, повртњак изван окућнице, огревно дрво заједно. Од свих такси најважнија је

била на овце, која је износила нешто испод 30%, што показује да су приходи од такси били равномернији од прихода од пореза.

Десетак је доносио 4.751 акчи (12%). Он се убирао на кошнице, лан и конопљу, купус, црни лук и бибер, воће, невесту, грожђану ширу и на сочиво, пасуљ, грашак и салган²⁶ заједно. Ши́ра је доносила око 43% од свих десетака.

Казне су доносиле најмање прихода, свега 1.822 акче (4,6%). Наплаћивале су се за потпуно или делимично занемарено земљиште, упад стоке у туђ лашњак и упад свиња у исламско свето земљиште, што је и најважнија ставка у структури ових прихода, са скоро 45%.

Табела о приходима даје податке и о развијености земљорадње и сточарства. Већ из саме висине прихода може се закључити да је пшеница била најзначајнији пољопривредни производ, доносила је 18.480 од 39.258 акчи (или 46%). Од житарица се затим гајило просо, које је само доносило прихода колико јечам и раж заједно. Поред житарица гаје се и поврћа: сочиво, пасуљ, грашак, салган, купус и црни лук. Од зачина се гајио бибер, а од биљака значајних за одевање лан и конопља. Повртњака је било две врсте, око куће и удаљених од куће. У чему је разлика између њих није могуће рећи. Свако село је имало своју шуму која се секла за огрев. Виноградарство је било изузетно развијено. По разним основама је доносило 2.604 акче (6,5%). Оно што изненађује је то да воћарство готово да и није постојало. Једино је Баруновац плаћао десетину на воће и то 20 акчи, колико и на бибер и црни лук заједно.

Од сточарства је најразвијеније било овчарство. Оно је доносило по разним основама 3.903 акче прихода (око 10%). Поред оваца гајиле су се и свиње, али је немогуће рећи колико су биле распрострањене.²⁷ Оно што, међутим, можемо сигурно рећи, то је да је кожухар из Кудоша у свом послу највише користио овчију, па тек затим свињску кожу.

Овај дефтер пружа податке и о ценама. То се пре свега односи на жита и грожђану ширу. Тако је 100 кг²⁸ пшенице коштало 54,5 акчи, проса 27,3 акче, јечма и ражи 23,4 акче, сточне хране 15,6 акчи. Килограм шире коштао је 15 акчи.

Табела са турским приходима од Руме и места из њене околине

Врста прихода	Рума	Баруновац	Јеленци и Шапина	Кудош и Вилагош	Крстур и Бронава	Борковац
Порези на пшеницу	к. 29 520 - 7.280 акчи ³⁰	к. 200 - 2.800 а	к. 225 - 3.150 а	к. 180 - 2.520 а		к. 195 - 2.730 а
јечам и раж	к. 250 - 1500а	к. 60 - 360 а	к. 57 - 342 а	к. 50 - 300 а		к. 50 - 300 а
сточну храну	к. 260 - 1820а			к. 5 - 20 а		
просо	к. 260 - 1820а	к. 50 - 350 а	к. 45 - 315 а	к. 45 - 315 а		к. 15 - 105 а

Таксе на сено повртњак изван окућнице огревно дрво	588 а	252 а	204 а	468 а		348 а
овце	1.250 а	200 а	673 а	800 а		350 а
овчији тор	250 а	80 а	120 а	160 а		70 а
непродато грожђе	20 а			20 а		
бурад	300 а	49 а	80 а	50 а		75 а
црквено земљиште ³¹	60 а	40 а		50 а		70 а
тапијска такса	20 а	10 а	20 а	20 а		15 а
удовичка такса			6 а			
клање свиња	150 а	35 а	30 а	25 а		125 а
невесту	128 а					90 а

Десетине од кошница	300 а	60 а	245 а	350 а		230 а
лана, конопље	98 а	40 а	45 а	15 а		120 а
сочива пасуља грашка салган	250 а	30 а	78 а	12 а		56 а
купуса	100 а	50 а	65 а	12 а		30 а
црног лука	50 а	20 а	20 а	13 а		27 а
бибера воћа		20 а				
на невесту			135 а	120 а		
грожђане шире	к. 150 - 1.500 а	к. 11 - 110 а		к. 40 - 400 а		

²⁹ Кило - турска мера за тежину, износи 20 ока, а једна ока износи 1,2828 кг (Душанка Бојанић, Прелаз са средњовековних тежинских и површинских мера на турске мере у северној Србији)

³⁰ У даљем тексту а

³¹ Приход од црквеног земљишта није улазио у укупан збир

²⁶ Реч salgan није растумачена

²⁷ Подаци о свињама се налазе само у оквиру таксе на клање свиња и њиховог упада на исламско свето земљиште.

²⁸ Наша данашња мера

Казне за потпуно занемарено земљиште	293 а			80 а		59 а
делимично занемарено земљиште		72 а	110 а			
упад стоке у туђ пашњак	98 а	60 а	150 а	65 а		38 а
упад свиња у исламско свето земљиште	325 а	112 а	85 а	55 а		220 а
УКУПНО ПРИХОДА	16.720 а	4.750 а	5.873 а 200 а³²	5.820 а	545 а 550 а	5.000 а

³² Укупан приход Шапине који није растављен по структури прихода

Zusammenfassung

Dorde Đekić

RUMA UND DIE ANSIEDLUNGEN IN DER UMGEBUNG NACH DEM TÜRKISCHE DEFTER AUS 1566/1567

Der türkische Defter aus den Jahren 1566/1567. enthält die bisher älteste Erwähnung Rumas. Durch Analysen kann man feststellen, dass sich in der Umgebung Rumas noch die Ansiedlungen Barunovac, Krstur, Bronava, Šapina, Jelenci, Kudoš, Viragoš, Borkovac und Novakovci befanden. Ruma, Krstur und Bronava gehörten zur Mitrovicer Herrschaft (Nahiye), Borkovac und Novakovci zu jener in Grgurevci, und Jelenci, Šapina, Kudoš, Viragoš und Borkovac zur Herrschaft (Nahiye) Irig. Der Defter bringt Angaben über die Familienoberhäupter und die Steuerstrukturen. Aus den Familiennamen ist ersichtlich, dass hier Serben leben. Der grösste Teil der Einwohnerschaft besteht aus Bauern mit allen Rechten, daneben gibt es Bürgermeister (Dorfschulden), Martologen, Zugewanderte, Priester, Rinderzüchter, Pelznäher, Schmiede.

Der Erlös aus den erwähnten Ansiedlungen ergab sich durch Zahlung von Steuern, Taksen, des Zehnten und Strafen. Der Obstbau war sehr schwach entwickelt. Durch die Analyse der Abgaben erfahren wir, dass die wichtigsten landwirtschaftlichen Kulturen Weizen, Hirse, Gerste und Roggen waren, sowie Schafzucht und Weinbau.

УЗ ГОДИШЊИЦУ ТИЦАНОВЕ БУНЕ

После Београдског мира, 1739. године, Срем је постао гранична област Аустрије и Војна граница се проширује и на територију Срема. Тако је Срем био подељен на две посебне управне јединице: Војну границу и Провинцијал (Паорију). Српском народу, пре свега сељацима, није било лако ни у једној од ових управних јединица. У Граници је српско становништво до максимума искоришћавано, јер је из појединих кућа у војсци истовремено служило по два, три и четири граничара, а стражарили су на граници и инвалиди и старији, између 50 и 60 година.

О жртвама које је српски сељак имао у Граници сведочи Петар Руњани, свештеник у Кузмину:

"У војни против Турака 1788. и 1789. све што је оружје носити могло изашло је. Више од 250 војника, које регулирати, које у дефензионе-дивизиону, које је у Михајловића фрајкору војевало је. Било је кућа из које три и четири војника изашло је, а крамје тога у подвозу муниције и војена пропитанија, све је у движњу било и сви без сваког реда, на марши својеј, служити морали су. Само престарели и осакаћени, са децом и женама, код своји домова, колико су могли послове домаће оправљали су и невоспитану дечицу ранили".

Даље причање П. Руњанина односи се на рат са Французима. Он каже да још нису зарасле ране Кузминаца у рату са Труцима, а "нова са Французима војна подигла се, у којој от 1792. до 1801. године више од 500 војника изишло је. Чрез девет полни година у овој француској војни из места Кузмина скоро 200 војника које изгинуло које изумерло је, а прочи који су дома повратили се многи су израњени и осакаћени, на тегобу сопствена дома, живели. Многи домови чрез ову дуготрајну војну опустили су..."

Ову несрећу српских сељака у Граници увећавали су и неки официри Срби, који су се свим силама трудили да на бојишта пошаљу што више војника Срба. Руњанин посебно истиче митровачког канонскоманданта Аксентија Милутиновића, који је сељаке Србе "који су се подозрителни учинили покупио је, и два и два, у путу везана на војну у Француску љета 1793. до 1800. оправио..."

Иако су права и дужности граничара били одређени од аустријских царева, они су морали стално да се бране од феудалаца и католичке цркве. Феудалци су хтели да их укмете, а црква да их поунијати (преведе у католичку веру - прим. аутора).

Коморски део Срема (Провинцијал - Паорија, знатно више од половине Срема) аустријски цареви су изделили племићима: Одескалкију, Шенборну, Колореду (... касније је од овог последњег део митровачког властелинства купио гроф Пејачевић...) и Елцу из Мајнца. Нешто мањи поседи од ових били су поседи фрушкогорских манастира. Највећи део становника Провинцијала били су кметови, економски искоришћавани и политички потпуно обесправљени. Поред њих постојао је и танак слој грађанства, затим свештенство на челу са

митрополитом и племство, које је имало поседе у Срему, а живело у Италији, Угарској и Немачкој.

Селјак - кмет имао је обавезе и према власнику земље, племићу, и према држави. С развитком новчане привреде развијала се и трговина. Спахија је тада имао могућности да прода и уновчи своје производе. Уколико је спахији требало више новца, утолико су обавезе кметова увећаване.

Најважнија обавеза била је десетак. Десетака је било две врсте: велики, који је узиман од пшенице, кукуруза, јечма, зоби, проса и вина, и мали, који се узимао од јагањаца, јарића, живине и пчела. Стабљике кукуруза су пребројаване већ у зеленом стању и узимана свака десета у зрењу. Важна давања су била у дрвима и сену и, најзад, давања у радној снази: кулучењу и зргатовању. Аргатовање је било давање радне снаге (људске или животињске) спахијама за обраду земље. Колико су спахије и њихови чиновници злоупотребљавали своја права, најречитије износе селјаци из Стејановаца у жалби 1807. године, када тврде да је у пракси број работа (радних дана на имању власника) постао неограничен, јер су властелинови чиновници поставили правило: "пет дана ради спахилуку, а шести ради себи"!

Ради регулисања односа између спахија и селјака-кметова аустријски цареви Карло III и Марија Терезија издали су уџбагх (прописи који регулишу односе између властеле и селјака-кметова). Међутим, спахијама и њиховим чиновницима и пандурима то није сметало и, како се види из жалби селјака у Срему, "коморски управљачи и чиновници узимају све што нађу: вино из подрума, жито из хамбара, стоку из стаје, не водећи бригу да ли ће кмету, његовој жени и деци остати хлеба за зиму, стоке за обрађивање поља и семена за усеве".

Велики број жалби односио се посебно на управника властелинства и "оберинспектора" митровачког Аугустина Колхунта. Уместо десетака од разних производа, он је узимао знатно више. Селјаци су се на овог силника жалили да не мери "царском" тј. прописаном мером, него "великоју мјером мјерит криво. Кад десеткујет жито, крест важи 30 ока, а он 60 от нас за јего десетак узима, и дуплито нам долази десетак давати".

Врхунац цинизма је овај властелински чиновник показа кад је једног селјака, кога су разбојници опљачкали, оглобио са 13 дуката "зато што се дао опљачкати". Више села у сремској Паорији подносило је колективне жалбе. Жалили су се и свештеници од којих је узимао десетак, иако су они били ослобођени те обавезе, псујући им веру "и прочитај неподобнаја говорил нам", а свештеника у Краљевцима је "псовал, безчестил како горже могл, и по уста је јему плувал за десетак".

Спахије су због новостворених услова привређивања и све већих својих потреба за раскошним животом, уводили нове обавезе селјака кметова:

- Монополисали су најрентабилније пољопривредне културе и селјацима забрањивали садњу винограда и воћњака;

- Приликом премеравања "регулације" земљишта одузимаху су селјацима крчевине и пашњаке, говорећи да су те земље селјаци тобож узурпирани и да тиме исправљају неправде нанесене спахилуцима; селјаци су лишавани и оних права која су традиционално уживали: права дрварења и права на испашу стоке;

- Спахилук је ометао и нормалну трговину узурпирајући право првокупа и продаје, чиме је себи омогућио вршење разних шпекулација на рачун селјака;

- Регулацијом земљишта смањивани су селјачки поседи, "сесије" али је укупан број сесија повећаван да би се у сразмери са повећаним бројем сесија могло тражити од селјака више радних кулчних обавеза, како би могао бесплатно да се обради регулацијом повећан спахијски посед;

- Селјак "прњаворац" (житељ у насељу око фрушкогорских манастира) према ономе што је записао Димитрије Руварац, такође је био изложен немилосрдној експлоатацији и неправдама од манастира који нису ништа боље поступали према селјацима од спахија, властелина, јер су и сами према селјацима - прњаворцима били у улози феудалног господара: Прњаворци су плаћали десетак манастиру од жетве и винограда, "шљивин десетак и аренду на казан свака мушка глава давала је манастиру по 52 наднице и 30 бесплатних посленика; на испашу може да иде само манастирска стока. Да им манастири од те обавезне работе не одбијају време проведено у "вошпону", орању, везодби сена, да траже од болесника да догодине одраде време пропуштено у току болести, да присиљавају на рад и старије људе које је жупанија прогласила неспособнима за рад и "који себи радити не могу, да морају одужити своју робију, а ако ли се трефи да умре и остане дужан робије, мора његов син ја брат одуживати";

- Већина свештенства била је против друштвених и економских промена, јер им је свака "ребелија" (револуционарна промена, буна) могла одузети и оно што му је постојећа држава признала.

Др А. Ивић и Б. Ловренски (први пореклом из Буђановаца, а други из Руме) записали су:

- Кулук је повећан, селјаци су морали да кулече и спахијским чиновницима и арендаторима (арендатори су узимали земљу у закуп од спахија) а трајање кулука је одређивано самовољно и пристрасно. Од кметова су одузети и многи виногради, воћњаци и пашњаци, одузето им је и право бесплатне паше по спахијским шумама и право на дрво за огрев. Повећане су и глобе, порези и таксе. Одузето је кметовима и право да праве циглу и да копају камен за изградњу кућа. Све новије неправде су наносиле кметовима, а жалбе и протести су остајали без успеха, јер су жупанијске, судске и полицијске власти у свему ишле на руку спахијским чиновницима.

Молбе и жалбе селјака - кметова, упућиване на решавање државним органима, нису узимане у поступак, по њима нису доношена никаква решења. "И сам аустријски цар знао је за тежак положај селјака, али га он није интересовао све докле док феудалци својим поступцима не би довели у опасност сигурност централне власти и целину државе".

Све ово говори да су српски селјаци - кметови имали озбиљних разлога за дизање буне која би им олакшала или сасвим укинула претешке обавезе и почињене неправде. Требало је само да се оцени када ће наступити повољан тренутак за буну.

ПРИПРЕМЕ ЗА БУНУ

Стварањем Карађорђево Србије сремски селјаци и граничари имају могућности да беже и добијају политички азил у Мачви кад год им стање постане неиздрживо. Сазнање да се србијански селјак ослободио феудалне и

туђинске власти, отварало је и српском сељаку - кмету у Срему одређеније перспективе у ослободилачкој, антифеудалној борби.

Привлачна снага онога што се дешавало у Србији за Србе у Срему била је веома велика. Наш познати историчар Васа Чубриловић је записао да је она била тако моћна "да је Аустрија није могла умањити, а Србији није било потребно да јача. И сама чињеница да она постоји деловала је стихијском снагом на Србе из суседних покрајина".

После ослобођења Шапца и Београда граничари и сељаци Срби у Срему долазе у ближи и непосреднији контакт са устаницима у Србији. "Једни прелазе у Србију да тамо у редовима устаника воде борбу за остварење заједничких идеала, други опет припремају планове да у Срему сруше феудални поредак и аустријску власт".

Готово сви значајнији историчари сагласни су да су све буне у Срему у том времену, посебно Тицанова, испољиле тежњу за националним и социјалним ослобођењем. Тицановој буни у Срему претходиле су бројне везе Сремаца са устаничким командантима: поп Луком Лазаревићем, командантом устаника у Шапцу, Стојаном Чупићем, војводом Јаковом Ненадовићем, командантом српске војске у Београду, Младеном Миловановићем и другим.

Најтешње везе Сремаца су биле са поп Луком Лазаревићем у чијој устаничкој војсци је било и бораца из Шашинаца (14), Вогња, Кленка и других сремских села. Шабачки командант Лазаревић слао је ове Сремце преко Саве са задатком да га извештавају о приликама у Аустрији или да купују храну за устаничку војску, али и, нарочито, да по селима врше пропаганду "о обнављању српског царства". Прелазиле су у Срем и групе устаника. Забележено је да је крајем 1806. године једна виђена чак у Марадику, где је у то време извршен и покушај дизања буне у овом селу (истакнут је црквени барјак и постављени захтеви властелинству, што је забележено у записнику о саслушању Андрије Поповића, учитеља у Вогњу) али није утврђено како се то завршило.

Међутим, везе које је са поп-Луком Лазаревићем одржавао Андрија Поповић имале су изузетан значај и велики утицај на припреме Тицанове буне. Поповић је рођен у Пожаревцу, али га је отац још као дечака, бежећи испред Турака превео у Срем и настанио се у Иригу. Учитељску школу завршава у Земуну и Осјеку, и запошљава се у Добринцима. Жени се девојком Саром из Кленка. Затим, као учитељ службује у Брестачу, Ривици, Иригу и најдуже у Вогњу, одакле је 1805. године отпуштен из службе због пропагирања идеје о националном ослобађању Срба у Срему.

После неколико година боравка у Србији, где је једно време учитељ у Шапцу, а синови Мојсило, артиљерац код команданта Луке Лазаревића и Стеван писар код истог устаничког команданта, Андрија се враћа у Срем и у договору с вогањским свештеником Максимом Атанацковићем, поново буде постављен 1806. године за учитеља у Вогњу. Ту се повезује с Пантелијом Остојићем, који је раније био вогањски кнез, али и сâм одржавао везе са поп-Луком Лазаревићем. Отуда Поповићу није било тешко да везу са Србијом настави и прошири.

Ускоро Поповић и Остојић у припреме буне увлаче и вогањског кнеза Теодора Аврамовића Врбавца, који је као бивши шумар и сеоски кнез уживао углед у селу. Поповић на њих двојицу, а нешто касније и на Марка Огњановића, врши снажан идеолошки утицај и тада почињу прве и праве припреме буне.

За њега академик Славко Гавриловић каже да је "посејао здраво семе на плодно тло угњетеног Срема, који ће уродити плодовима буне", а мађарски историчар Калаи га сматра за једног од вођа целог покрета, а Вогањ као најпогодније место за његов бунтовнички рад. Почетком 1806. године и Поповићев млађи син се запошљава као учитељ у Стејановцима. Тако Поповић ствара сопствену обавештајну мрежу око Србије до Фрушке горе.

После поновног, трећег по реду, запошљавања у Вогњу, пошто је за идеје националног и социјалног ослобођења придобио Вогањце, Поповић у току 1806. године одлази код поп-Луке Лазаревића у Шабац и упознаје се са плановима за ослобођење свих Срба и потреби заједничке борбе. Повратком у Вогањ он још више ради на ширењу устаничких идеја и симпатија према борби устаника и њиховим вођама поп Луки Лазаревићу и Карађорђу. У Вогњу се почело "при многим приликама и о напредку Чернаго Георгија сабеседовати", забележено је у књизи др Славка Гавриловића "Грађа о Срему и његовим везама са Србијом 1804-1815."

Убрзо је Вогањ постао центар устаничке пропаганде из којег ће се вршити идеолошка и организациона припрема сељачке буне у Срему.

Има историјских извора који тврде да су Вогањци Поповић и Остојић у току 1806. године одлазили у Петроварадин ради набавке оружја, олова и барута, али и да преко граничарских официра испитају расположење граничара у случају подизања буне. Такође, неки извори говоре да је и вогањски свештеник Максим Атанацковић подржавао намере својих верника, што је, с обзиром на углед и утицај цркве, имало велики значај.

Пантелија Остојић је организовао састанак Теодора Аврамовића Врбавца и Андрије Поповића. У кући учитеља Поповића договорено је да напишу писмо поп-Луки Лазаревићу у Шабац, да Срби у Срему, које угњетавају Мађари и племство, нигде не могу да добију правду, па су зато одлучили да до ње дођу сами, као што су то учинили и Србијанци. Писмо је у Србију пренео Марко Огњановић за кога су вогањске вође дале и потврду, атестат, да је био Поповићев ученик, доброг понашања и одан устанку. Огњановић је почетком 1807. године још у два наврата преносио писма Теодора Аврамовића Врбавца поп-Луки Лазаревићу у којима су Вогањци тражили одређенији одговор да ли могу рачунати на помоћ устаничке војске.

Лазаревић није могао сâм да донесе одлуку о пружању војне помоћи, па је, према неким изворима, тражио упутство од Карађорђа, а саветовао се и са другим устаничким вођама, па је после неколико дана саопштио Огњановићу да вогањским вођама пренесе да им Србија не може помоћи. Намерно је избегао да било шта даје у писаном облику, плашећи се да писмо може да падне у руке аустријских власти, што би сигурно био повод за репресалије против Србије. Лазаревић, међутим, није саветовао Вогањце да не дижу буну, а има извора који тврде да им је, да не би изгубио њихово поверење, слао охрабрења и саветовао да продуже са припремама док не дође до повољнијих прилика.

У Вогањ је дошао и старији син Андрије Поповића, Мојсило, артиљерац код Луке Лазаревића и посетио оца у Вогњу и млађег брата Стевана у Стејановцима. И он је донео охрабрујуће поруке од поп-Луке Лазаревића. До Вогањаца су допирале охрабрујуће изјаве и других устаничких вођа. Тако је почетком марта 1807. године путнички свештеник Георгије Јанковић, који је

почетком те године пребегао у Србију, пренео изјаву Младена Миловановића да се у Црвенки налази око 300 пушака и да је он спреман да пошаље део своје војске у Срем да помогне сељачки устанак (неки историчари имају резерве према овом сведочењу путиначког свештеника - прим. аутора). Међутим, из једног документа (извештаја) аустријске обавештајне службе, види се да је командант устанка у Београду, Младен Стојановић, "гласно се изражавао да је Војводство Срем припадало некада краљевству Србије и да ће оно опет са овим морати бити уједињено".

Нека охрабрења су долазила и од других устаничких вођа као Станоја Главаша, преко земунских трговаца Срба, који су се истакли у пружању материјалне помоћи устаницима, од Стојана Чупића и других. Њихове поруке Вогањцима су преносили пребегли граничари Срби, који су се борили у одреду Чупића, а нарочито група Шашинчана, која је Вогањце уверавала да ће добити "помоћне чете од Карађорђа чим се дигну на буну".

На основу ових обећања и подстицања Теодор Аврамовић Врбавац је упутио писмо (курент) у више села. У писму он поручује:

"Да есе на знање свакому благочестивому христианину и поглавару црквеном, да савет даде кнезу и поштеним кметовима, да сваки човек стара се за оружје себи, јербо како чује скупштину да има онда доћи, јер кои не дође, бити ће за њега теже. Нама цела општина стои на оружију, и мене натераших вама свима јавити, а ви један од другог отправите куда гласи овај курент; за боље веровање са печатом. Ако би когод од свештеника или од кнеза затаио овај курент, цела ћему фамилија метућему се под сабљу, нека отправи у та села куда надлежи. И у спаилук или вармеђу кои би јавио тај живети неће, ни његова фамилија цела. Ако недође у недељу, то ест 23 марта к нама у Вогањ овај курент у комбисе селу задржао или затаио тоће све цело село страдати кроз овај курент.

Во Вогањ, 22. март 1807.

М.П.

Теодор Аврамовић
кнез и цела општина

Писмо је упућено у Стејановце, а затим је, како је Теодор Аврамовић тражио, преношено у Јазак, Малу Ремету, Врдник, Ривицу и Павловце и потом враћено у Вогањ.

Овим писмом Аврамовић је заказао скупштину у Вогњу 6. априла 1807. године на коју су требали да дођу наоружани представници општине и да одлуче шта да предузму ради олакшања тешког положаја на спахилуцима. Није утврђено да ли су 6. априла вогањске вође хтеле да се постигне колективни договор и упути представка цару, или је тог дана био планиран почетак буне. Или, и једно и друго, што је прихватила већина познатих историчара.

Међутим, припреме за буну нису протекле незапажено од спахилука и власти у Руми. Два дана пред заказану скупштину, 4. априла, из Руме је упућена мања група хусара. Један од њих је ушао у кафану у којој је било више наоружаних Вогањаца. Мислећи да су откривени, један од Вогањаца је опалио из пушке на хусара, али га није погодио. Остали хусари су се брзо повукли према Руми.

Теодор Аврамовић Врбавац тада наређује да се цела вогањска чета (око 30 наоружаних Вогањаца) повуче према Врднику. Пред одлазак Т. Аврамовић је одржао говор окупљеним Вогањцима на крају Бакићеве улице (на северној страни села). Пре доласка на зборно место, у Врбавчевој кући вогањске вође Пантелија Остојић, Андрија Поповић, Јован Анђелић и Лазар Јовановић, положили су заклетву испод барјака крсташа, који су изнели из вогањске цркве. (Барјак је раније сашила Сара, супруга А. Поповића и тада казала: "Бог дао, да овај крсташ барјак освети наше јаде и невоље". Заклетву је изговорио Врбавац а за њим су понављале остале вође:

"Заклињем се живим Богом и Светом тројицом да ћемо под овим крсташом барјаком гинути и мрети, а дотле га оставити нећемо док силу спахијску не оборимо и један свет од напасти спахијске избавимо. Амин!"

БУНА ЈЕ ПОЧЕЛА

Сутрадан вогањска чета се улогорила у манастиру Раваница у Врднику. Тада је Андрија Поповић, у договору са Врбавцем и осталим вогањским вођама, упутио писмо поп-Луки Лазаревићу у коме јавља да се у Срему дигло 6000-7000 људи и да очекују још десет хиљада из Бачке да им се придруже. Он тражи од поп-Луке од 50-100 коњаника, добро наоружаних "да би се царева војска уплашила од њих, мислећи да сте већ одунда овамо ударили покрај нас, да можемо од Земуна како Дунав носи Варадина узети и ако могуће и Осека освојити и наши граница од Саве до Дунава имати и тако тамо горе у Хорватску".

Један курир је хитно пренео писмо поп-Луки Лазаревићу који није скривао своју радост пред окупљеним устаничким старешинама. Прочитавши писмо рекао је:

"Ово писмо пише нашег топчије отац. Ово је његова рука, који је ребелију (буну - прим. аутора) на ону страну дигао".

Пошто су сви његови борци једногласно изјавили да су спремни под његовим вођством поћи преко Саве у помоћ Сремцима, Лука Лазаревић је рекао да прво мора јавити Карађорђу и чекати шта ће он заповедити. Вожд је, међутим, био опрезан, па је саветовао поп-Луки да се "не истрчава", већ да најпре пошаље извиђаче у Срем (како је Лазаревић и предлагао) и да се тачно обавести о ситуацији у Срему, а нарочито да испита да ли је тачна вест да се из "прекодунавских страна" (Бачке) Сремцима придружило 10.000 људи. Док се то не сазна он није хтео ништа да предузима. Очигледно, Карађорђе је имао реалан став: "није желео да се заплиће у сукобе са Аустријом све док ратује с Турцима. Али, тиме није сасвим искључивао и везе са Србима у Срему, уколико би оне могле допринети главном циљу - победи над Турцима, коју је сматрао првом етапом у даљој борби за ослобођење свих Срба испод туђинске власти".

Примивши наређење од Карађорђа, поп-Лука Лазаревић позвао је 30 граничара - пребега, који су се борили на страни устаника под његовом командом и затражио да двојица од њих оду у Раваницу и извиде ситуацију. За извршење овог задатка јавио се емигрант из Бачке Теодор Племенковић. После неколико дана Племенковић прелази у Срем, али га аустријске власти одмах хапсе и предају суду.

И, док су вође српског устанка, Карађорђе и Лука Лазаревић, опрезно испитивали ситуацију, Теодор Аврамовић Врбавац упућује и друго писмо кнезовима да дижу своје сељане на оружје. У том писму он каже:

"Љубезна браћо наша!

Ми од себе писмено дасмо браћо акоћете у име Бога едаред из братинске љубави. Него ово ми даемо да ви слободно имате доћи нами, да сви у једној слогѣ будемо. Ви подајте који села и незнала и знала томи верно гледајте слободно и оружје дигните на враге наше који нам зло мислиду и милитарцима јавите нека и они буду готови ако би од куда непријатељ на нас ударио, да имаду браћа помоћи у свакој невољи, као штоби и ми њима помогли. Ми наша армада јесмо ради да дођете, ако би ви неби дошли, Богме ће бити свашта т.е. од вас...

У Раваници
24. марта 1807.

Теодор Аврамовић
кнез целе армаде наше"

Такође, истог дана упућено је писмо још у десет села доњег Срема, које су потписале све вогањске вође:

"Драги кнеже здрави будите!

По овоме листоношцу таки да избереш колико више момака са оружјем и послати амо к' нама у Раваницу, у наше число кое садржи 405 момака под барјаком стои. Ако ли послати неће тврду веру имај, нећеш добро проћи. Како писмо наше примиш, таки купи чету, и четобашу пред њима, нареди паметна, коиће људе довести к нама. Проћи око Руме и другог места куда је кому пут, нимало немисли да се плашиш, до три дана биће нас 3000 ако више не буде.

Него ово писмо отправите едан до другог незадрижете.

У Раваници
24. марта 1807

Теодор Аврамовић
четобаша

Панта Остоић, с.р.
такођер

Јован Анђелић, с.р.
и цела општина наша скупита"

Даље у писму вогањске вође истичу лојалност према држави, јер поручују кнезовима да обавесте судију Салаја у Руми да се не боји "није против цара ова скупштина". Писмо је упућено у Буђановце, Брестач, Суботиште, Добринце, Сибач, Петровце, Путинце, Мале Радинце и Краљевце, "а отуда донесите у Вогањ команданту вогањскому".

У једном "куренту" Теодор Аврамовић Врбавац се обраћа и Србима у Руми са "Љубезна браћо и господо Србска", али и Немцима и Мађарима са захтевом да пошаљу "са оружјем и са барутом и са оловом", наглашавајући да ће устаници доћи у Руму и "ако ви добро учините, ми ћемо милостиво доћи, ако ви не учините то а ми ћемо немилостиво доћи".

Истог дана, 5. априла, Врбавац је упутио још једно писмо кнезу у општини Манђелос у коме даје упутство како треба да врши мобилизацију: "где у кући има два одрасла мушкарца једног да пошаље, "од три главе едан, од четири главе два, од пет или шест глава колико може се... са оружјем, ко има дуге и мале пушке, барут, олово и гвоздене виле, ножеве и сабље како ко има..."

Вогањцима је у Јаску већ исте ноћи по њиховом доласку пришао Теодор Аврамовић Тицан са четом од 15 Јазачана. Одмах је изабран за војног команданта. По њему буна и добија име - Тицанова буна.

КО ЈЕ БИО ТИЦАН?

Рођен је у Јаску 1764. године. Име је добио по свом старатељу Теодору Зицасу, а презиме по оцу Авраму Михајловићу. Завршио је грчку школу у Земуну, која је била намењена само деци трговаца и спахијских чиновника, што је био Тицанов старатељ. После завршене школе једно време радио је на трговачким пословима код свог старатеља Зицаса. Већ у детињству су запажене неке његове особине: био је веома окретан, ничега се није плашио, брз као птица, због чега је и добио надимак Тицан.

Убрзо одлази у војску, где проводи више од 17 година. Био је у регименти Јелачића у Немачкој и Италији, али и у другим добровољачким јединицама: у Михаљевићевом фрајкору по ратиштима Немачке и Швајцарске, све до 1799. године. У северној Италији је заробљен од стране француске војске, а према неким историчарима имао је сусрет и са чувеним Наполеоновим маршалом Мрамонтом, којем је обећао да се неће борити против Француза.

На суђењу Тицану, после угушења буне, оптужба га је теретила да је говорио да ће "бити као Бонапарта и да ће учинити у Срему оно што је Наполеон урадио у Француској". Наполеон је за Тицана био оличење француске револуције, антифеудалне и антицрквене идеологије. Ту идеологију је Тицан прихватио и после отпуштања из службе, 1806. године, ширио међу сељацима у Јаску и околним селима. Постао је непомирљив према феудално-црквеној господи, што ће се врло јасно испољити у буну и према чему ће митрополит Стратимировић одредити свој став и суд о Тицану као најопаснијем вођи побуњеника.

На разним ратиштима био је више пута рањаван и стекао велико искуство и ратне вештине, због чега је у Јаску и околини био веома цењен и поштован. Говорио је грчки, немачки, француски и италијански и по томе веома импоновао својим земљацима. Краће време пред буну Тицан је био надстојник у спахилуку и на тој служби се најнепосредније упознао са тешким положајем сељака и неправдама које су им чиниле спахије, њихови чиновници и пандури.

Према др Славку Гавриловићу Тицан је у доба буне "подебљи, здепаст човек, омањег раста, али врло снажан, загасит, опаљеног лица чију је боју још тамнијом чинила дуга коврцава брада и давала му озбиљност сељачког трибуна. Дугу, кестењасту косу, сплетену у перчин, покривала је црвена капа (фес). Испод ње су севале очи ратника. Глас му је био дубок и јак, а говор по војнички одсечан и тврд. Телесну гипкост очувао је до краја живота. За појасом је носио пиштољ, у руци копље и кратку пушку на рамену".

Све вође буне, међу којима су Вогањци чинили већину, већ сутрадан су радили на ширењу буне. Врбавац је и даље упућивао писма кнезовима општина, а Тицан је са повећим одредом крстарио фрушкогорским селима и настојао да што више сељака увуче у буну. Већ 6. априла је на путу између Ирига и Крушедола заробио директора илочног властелинства Антонија Фелкишка, његовог сина и трговца житом Ражаја. Фелкишу је наредио да напише писмо у коме позива на договор и споразум 8. априла среског великог жупана грофа Пејачевића, среског судију Салаја, судију из Ирига Вешелењија и провизора румског властелинства Тота. До овог састанка, међутим, није дошло, али се до 8. априла у Раваници сакупило преко 3000 побуњеника.

ШТА СУ ПРЕДУЗЕЛЕ АУСТРИЈСКЕ ВЛАСТИ?

Уместо доласка на договор и споразум са вођама буне судија Салаи је одмах о свему известио Генералну команду у Петроварадину, а затим и митрополита Стефана Стратимировића у Сремским Карловцима. Салаи је команданта Генералне команде известио да се сакупила група "непослушних подложника румског властелинства у месту Вогњу", да је наоружана и да је 4. априла кренула преко села Павловаца у Врдник, а одатле да имају намеру да нападну на илочно властелинство. У документима о Тицановој буну Карловачки митрополијски архив - стоји да је судију Салаја већ 5. априла о одласку Вогањаца у Врдник обавестио вогањски свештеник Максим Атанацковић, наводећи да "побуњеници имају намеру да побију свештенике и чиновнике". Стратимировића је о почетку буне, поред Салаја, обавестио и свештеник из Брестача. Командант Женеин је обавестио и надвојводу Карла, а овај одмах издао наређење генералу Левенбергу да крене у Руму, и да, заједно с тамошњим органима власти, испита узроке побуне. Командант Женеин се одмах обратио и митрополиту Стратимировићу с молбом да свој ауторитет у народу уложи на угушивање побуне.

Сутрадан се судија Салаи писмом обратио и побуњеницима у Раваници: "Драги моји људи християни!

примио сам писмо оно које је директор илочки Фелкиш мени из ваше чете из Раванице послао кроз господина Солгабирову Вешелењију. Ја, моји драги християни, могу вам толико објавити да је овде генерал са многим војском... Бити ће промотреније за ваше тегобе да се цареви људи са вама не потуку. Господину директору и његовом сину ништа да не учините, нити имате се чега бојати од стране војске. И тако на тврду веру коју вам дајем идите вас једно 6 изабраних људи, паметне газде, Господину Вашелењију ил ако хоћете макар и овамо... Мирно се владајте и немојте себи и вашим дјецима незаборављену штету учинити..."

Чим је митрополит Стратимировић обавештен о буну, одмах је послао на терен у румску околину архимандрита Јосифа Путника, у иришку Гедеоу Петровића, а у околини Илока Прокопија Болића, да се на лицу места упознају са догађајима, да га о свему извештавају и да пораде на смиривању народа у споразуму са спахијама и органима власти. Упутства у истом смислу дао је и сеоском свештенству.

Сваки у оквиру својих надлежности, свештеници почињу да раде на смиривању народа и гушењу буне. Свештеници у селима, проте у срезovima и тројица архимандрита крстарили су по терену. Понегде су успели да задрже сељане обећањима и претњама црквеним проклетством. У неким селима (Нештину) да би се умирили, помагали су им да напишу жалбе, а где је било потребно, као у Крушедолском Прњавору, ступали су у преписку са побуњеничким активистима, агитаторима.

Најактивнији је био архимандрит Јосиф Путник, који је слао најпоузданије извештаје и највише се заузимао, заједно са спахијама и војним властима, да се побуњеници врате кућама и да се посаветују у духу препорука и захтева митрополита Стратимировића. Из необјављених архимандритових извештаја види се, према др Слободану Гавриловићу, "револуционарни полет једног дела сељаштва и издвајање, неодлучност и помирљивост другог дела, нарочито кнезова и кметова (под кметовима се подразумевају нешто боље стојећи сељаци - прим. аутора). Такође се види какав замаха је Тицанова буна имала и какав је паничан страх владао на спахилуцима и у градовима у Срему. Путник нема блаже речи о побуњеницима и назива их "зли људи" и сматра да је "несрећа што се у тренутку буне у Срему налази тако мало војске да пресече развој догађаја".

Трећег дана од почетка буне, 7. априла, митрополит Стратимировић, на основу извештаја архимандрита крушедолског, Путника, да и неки Прњаворци прилазе побуњеницима, запретио црквеним проклетством позивајући се на божанско порекло сваке власти и тврдећи да свако противљење властима значи прекршај божијих заповести.

Пошто се и број села и побуњеника из дана у дан повећавао, митрополит Стратимировић је одлучио да 8. априла и сам дође у Раваницу међу побуњенике и покуша да их смири. Према обавештењу које је послао барону Женеину, команданту Генералне команде у Петроварадину, Стратимировић наводи да су га изасланици побуњеника позвали у Раваницу, чиме је његов долазак био очекиван и мислио је, добродошао. Међутим, његово изненађење није било мало када је видео да су сви прилази устаничком логору били поседнути од устаника, који су држали пушке уперене на фијакер шестопрег у којем је био митрополит. Пред кочију је изашао "мали, робусни човек, дивљега изгледа, који је зауставио шестопрег а за кога је митрополит тек касније дознао да је то Теодор Аврамовић Јазачанин, звани Тицан".

Митрополит је изјавио да долази да расправља како да се отклоне узроци који су довели до њиховог оружаног устанка, те да они због тога одреде старије и умереније људе који ће доћи к њему у манастир. Још док је митрополит говорио, одједном га је (према онома што је записао иришки свештеник Стеван Моловић "Тицанова буна у Срему 1807") Тицан прекинуо и рекао:

"Не дивани даље. Ми добро знамо да су тебе наше крвопије спахије послале да овамо међу нас дођеш, па да нам тако ласкаво говориш, да нам обећаваш да ће бити боље, а када би то боље дошло то Бог нека зна. Теби је лако, ти си пун свакојакога добра и блага, ти си пун дуката као шаран љусака, а видиш ли какав је јадан народ, патник и го и бос, не може само бесним спахијама да доста наради."

Видим на теби је свила и кадифа, а ми сиротиња једна, подерани, видиш ти се возиш на сјајном позлаћеном интову, а ми многи немамо ни једне тракаре, таљиге, видим ти се возиш на шест бесних вранаца, а на њима позлаћени амови, а ми... видиш. Ти и твоје владике седите у златним дворovima, а многа наша сиротиња нема ни колибе, видиш ти и ваше спахије уживате цео овај Срем, а ми и што имамо спахије нам отимају... Народ вам је последња брига. Ти и твоје владике можете народу помоћи, ви сте близу царева престола, па реците тамо оно што је паметно, што је од користи за ваш народ, јесте то ти и твоје владике све можете, али нећете. Него, силази са ти' каруца доле, скидај те свилене аљине па амо у логор, у народ, народ те је попео у ону високу столицу, метнуо те у оне златне дворе, а сад су ти народне крвопије прече од народа... Знам, дошао си овамо да обећањима обманеш народ, можда ћеш се и помоћи, али знај да се онда нећеш у двор вратити, учинићу те народним робом, јербо стајеш на пут његовој срећи и слободи..."

Изненађен, збуњен, па и уплашен, Стратимировић са се својом пратњом повукао у манастир Раваницу, а Тицан је позвао све ту присутне побуњенике на заклетву.

ПОЧЕТАК НЕСЛОГЕ МЕЂУ ВОЂАМА БУНЕ

Иако иступ митрополита међу побуњеницима није био успешан, убрзо се показало да је већ сам његов долазак био од пресудног утицаја на судбину буне. Већи део вођа буне са Вогањцима Теодором Аврамовићем Врбавцем и Пантелијом Остојићем на челу одлучио је да се одазове позиву митрополита Стратимировића на преговоре, чему се одлучно супротставио Тицан и, према неким историчарима, физички их спречио да оду код Стратимировића. Међутим, из разлога који историчари нису успели да објасне, Тицан, уместо да свој став о неприхватању преговора са митрополитом до краја спроведе и у томе спречи и Вогањце, узима одред од 300 побуњеника и креће да диже устанак у селима илочног властелинства. У одреду су присталице најрадикалније струје за које архимандрит Путник каже да су "зликовци из планине", који не желе да се смире и да имају "зле намере". (Овако оштру оцену архимандрита, а нешто касније и митрополита Стратимировића, неки историчари објашњавају чињеницом да су већину Тицановог одреда чинили Прњаворци који су обрађивали манастирску земљу, па се црква осећала и непосредно угроженом).

Главнина побуњеника је остала у Раваници, Вогањске вође, али и организатори целе буне, Теодор Аврамовић Врбавац и Пантелија Остојић, заједно са Јазачанином Димитријевићем, одлази на преговоре код митрополита Стратимировића у манастир Раваницу, 9. априла. Митрополит им обећава да ће се њиховим жалбама изаћи у сусрет само ако се разиђу кућама, затим да ће бити дата амнестија за све који су учествовали у побуну. Све то је формулисао у три тачке: прво, да се побуњеницима даје генерална амнестија; друго, да цар одређује објективну комисију која ће испитати њихове жалбе и тужбе; и треће, да побуњенике за време рада комисије не терају на кулук и да им се остави на уживање недавно одузето земљиште.

Митрополит је узео обавезу и да посредује код Генералне команде да се сви ови услови испуне. Представници побуњеника са Теодором Аврамовићем Врбавцем на челу обећали су да ће се разићи кућама, само су молили да се уклони војска, која је послата против њих, па ће се они одмах, шест сати након одласка војске, разићи и директора Фелкиша пустити на слободу.

После договора Врбавац је са својим друговима допратио митрополита Стефана Стратимировића у Ириг, где су им судија Вешењеи и барон Јосиф Пејачевић дали исто обећање као и Стратимировић.

И, док Тицан са својим одредом напредује према Илоку, а Вогањци преговарају са митрополитом, један од побуњеничких команданата, Пантелија Матковић са Димитријем Димићем Јазачанином, позива кнезове из више села да дођу у манастир Раваницу, односно Убовац, на договор:

"Заповеда се да сваки кнез, и један сенатор имате ујутро рано, амо код Убавца доћи за један велики разговор, логор је код Убовца. Кои би се кнез нашао да неби ову заповест послушао, онај ће од народа зло проћи; и то тако да се гледа кои доћи са кнезом, али од паметних људи, кои зна штогод паметно говорити.

Пантелија Матковић
кои е војске комедант"

Није утврђено да је овај састанак кнезова побуњених села одржан, али се верује да је на њему требало да се прихвате предлози митрополита за смиревање народа.

У исто време кад је митрополит водио разговоре са Вогањцима, који су представљали већину побуњеника, аустријске власти су прикупљале војне јединице. Тако се може закључити да је митрополит дао времена војним властима да прикупе што више војне снаге за угушење буне. Царска војска се све више и са свих страна приближавала Раваници и целом побуњеничком подручју: из Петроварадина, Осјека, Винковаца, а хусари (коњаници) из читаве Славоније. Према проф. др Алекси Ивићу и Бошку Ловренском на чело целе операционе војске барон Женеин поставио је свог колегу фелдмаршал-лајтнанта барона Павла Давидовића (Србина!) који је одмах похитао према Вуковару да се састане са сремским поджупаном Томом Бубановићем и да се споразумеју о заједничкој акцији граничарских и провинцијалних власти.

СУКОБ ПОБУЊЕНИКА СА ХУСАРИМА

Тицан је са својим одредом ишао на запад и на буну подигао више села. Пошто су војне снаге барона Павла Давидовића блокирале цело подручје према коме је напредовао Тицанов одред, до сукоба је дошло 9. априла код Бингуле. Командант хусара је тражио да се побуњеници разиђу. Уместо одговора побуњеници су припуцали, а хусари отворили снажну паљбу, после чега командант три хусарска полуетадрона нареди јуриш. "Побуњеници прскоше на све стране и побегоше у оближње шуме. На бојишту остаде 12 мртвих и два побуњеника падоше у ропство. На страни хусара је рањен један војник. Пошто

међу побуњеницима није било рањених, изгледа да су хусари поубијали и рањенике”.

Пораз код Бингуле, 9. априла, још није значио и крај буне, али је био крај организоване борбе. Поједине групе су још крстариле тереном, покушавале да са новим полетом крену, али су наилазиле на пасиван, па и непријатељски став сељака, који су већ изгубили веру у победу. Војска је стезала обруч, а кнезови и свештеници почињу изражавати покорност властима и одвраћати народ од даље борбе.

У ноћи 9. априла у Лежмиру умереније крило побуњеника (изгледа подстакнуто и држањем лежмирског свештеника Павла Борића, који је отворено одвраћао Лежмирце од Тицана, говорећи о оним побуњеницима који су са Тицаном дошли до Бингуле, да су то ”по болшеи части убожанши људи, просто рекши Голићи”) хвата Тицана и везаног спроводи у Манђелос. У овом селу је, изгледа већина побуњеника припадала радикалнијој струји и они га ослобађају.

Разочаран, Тицан се враћа у Јазак. Али, већ 12. априла потера га хапси, спроводи у Ириг и затвара у касарну. После неколико дана, и поред јаког обезбеђења, Тицан успева да побегне покидавши металне решетке на прозорима. Са њим су и три његова друга и сви крећу према Сави, намеравајући да пређу у Србију. Војне власти расписују потерницу и обећавају велику награду (по неким изворима 100 дуката) ономе ко га ухвати или да обавештење на основу којих би био ухваћен. Четвртог маја Тицан је ухваћен у Грабовцима, кад је већ био на домаку слободне Србије. Међутим, нема података о томе ко је ухватио Тицана - граничари Срби, неко од цивила издајника или царски војници. После хватања је спроведен у Руму, а затим у Вуковар, где му је суђено.

Цар Франц I још 18. априла издаје налог, поводом угушења Тицанове буне, у коме прихвата све три тачке споразума митрополита Стратимировића са побуњеницима, од којих се једна односи и на амнестију, али изузима једино Тицана. Цар Франц у налогу, између осталог каже:

”Пошто ја сада савете његовог царског величанства сматрам прихватљивим по свим тачкама, осим у погледу Теодора Тицана, кога након његовог хапшења треба третирати према законима.”

Већ 20. маја Тицан је предан суду да му се суди као главном покретачу и организатору побуне сељака на румском и иришком властелинству. Али, на суду није доказано да је Тицан био главни покретач и организатор буне.

Историчари, који су проучавали Тицанову буну имају различит став о томе ко је био организатор и вођа буне. Полазећи од народне традиције, једни заступају мишљење да је то био Теодор Аврамовић Тицан, док други, полазећи од докумената: веза са устаничком Србијом, позива (курента) на буну, извештаја војних и цивилних аустријских власти), сматрају да су то били Вогањци са Теодором Аврамовићем Врбавцем на челу.

Неподељено мишљење историчара је да је Тицан у војничком погледу организовао побуњенике, да је испољавао најживљу војну активност, крстарио тереном и енергично увлачио народ у буну. Такође, највећи број историчара не доводи у сумњу да је Тицан био командант одреда од 300-400 побуњеника који су били спремни да са Тицаном иду до остваривања максималног циља: уништења феудалног система и сједињења Срема са Србијом. Поред тога,

Тицан је био стално у покрету по селима и његово име се највише прочуло у народу, док са осталим командантима то није био случај. Претпоставке историчара су да је у Врднику било ”неко централно војничко и политичко руководство на чијем су челу били покретачи буне Вогањци и представници других побуњених села, али је оно, због недовољне активности, било потиснуто у позадину и засењено активношћу Тицанове војне групе.

Неки историчари (Живан Сечански) претпостављају да је Теодор Аврамовић Врбавац ”нестао још у току буне, па је због истог имена и презимена Теодор Аврамовић Тицан означен као главни организатор буне. Документа, међутим, говоре да је Врбавац стално био у центру буне, у Врднику (у неколико наврата одлази код митрополита у Раваницу и последњег дана буне, 13. априла, одлази код Стратимировића да га увери да ће се народ вратити кућама, да су ”нити буне биле у његовим рукама, да је он стварао планове и водио преговоре у име побуњеника”. Историчар Живан Сечански изричито каже:

”Буну су организовали вогањски сељаци, а њихове прогласе, којима су позивали остала села на овим спахилуцима, потписивао је њихов кнез Теодор Аврамовић. Ако би се неко могао означити као организатор ове буне, то би једино могао бити Теодор Аврамовић Вогањац (Врбавац - прим. аутора). Приликом хапшења Тицана нађена су и нека писма и акта која су се односила на Теодора Аврамовића Вогањца, а суд је узео да се та писма и акта односе на Теодора Аврамовића Тицана”.

ПОГУБЉЕЊЕ ТИЦАНА

Иако на суду није доказано да је Тицан био организатор и вођа буне, 9. маја у Вуковару је осуђен на смрт вешањем. Више еминентних историчара сматра да је митрополит Стратимировић битно утицао на овакву пресуду, јер је баш он у својим извештајима аустријском двору и војним властима означио Тицана као главног организатора буне. Овакав став Стратимировића мотивисан је сукобом у Раваници, када је Тицан рекао да је и сам Стратимировић велики феудалац, па, према томе, ни он не може имати разумевања за тежак положај сељака - кметова на спахијским имањима (митрополит је био власник спахилука у Кулпину од неколико хиљада јутара обрадиве земље). ”Отуда су се његов став и погледи на друштвено уређење слагали са погледима аустријске владе и да је његов став према револуционарним покретима народних маса био потпуно идентичан ставу аустријске владе”.

Други аршин за вредновање учинка стварних организатора буне, Вогањаца, митрополит је, према познатим историчарима, доследно спровео. Заштитио је и спасао Теодора Аврамовића Врбавца и друге вогањске вође, због њихових веза са устаничком Србијом, које је и сам одржавао, јер ”у очима српских вођа тешко би могао оправдати пасиван или непријатељски став према Вогањцима... Пошто је дошло до бунта Прњавораца и сељака из околине манастира, Стратимировић је у њима гледао по цркву опасније непријатеље, а у Тицану њиховог вођу, па је могао да њега подметне аустријским властима, а његовом смрћу заплаши незадовољне сељаке манастирских поседа”.

Тицану је првобитна казна на смрт вешањем замењена и пооштрена на "ломљење на точку", а затим, после две године проведене у самици, Тицан је "рашчеречен на четири дела". Ова дефинитивна пресуда донета је у Загребу од слугана аустријског двора, ваљда по угледу на пресуду сељачком трибуну Матији Гупцу. Туђинска феудална власт хтела је да Тицановом смрћу, нарочито начином на који му је одузет живот, заплаши сељаке Срема. Али, постигла је супротно од тога. Сећање на Тицана још више је усађено у народну свест и одржало се до данашњих дана.

После угушења буне цар Франц је именовао комисију са комесаром Петром Комаромијом на челу, која је имала задатак да на лицу места, у румском и иришком властелинству, извиди жалбе сељака. Комароми је већ 3. маја стигао у Руму и, према мишљењу више историчара, савесно обавио задатак. Утврдио је да је у буни учествовало 15.000 људи из 45 села. Констатовао је, такође, да су побуњеници били у вези са Србијом, а крајњи циљ буне није био само решавање тешког положаја сељака него и уништавање племства и спахија, и успостава старе српске државе. Комароми је, такође, утврдио да је већина жалби сељака била оправдана. Међутим, без обзира на налазе комисије и обећања дата побуњеницима, ништа није учињено да се на румском и илочком властелинству побољша положај сељака - кметова, нити је однос властеле и њихових чиновника промењен.

Тицанова буна је оставила снажан утисак на све сељаке Србе у Срему, али и на аустријске власти. Иако је угушена, код сељака је пробудила наду на ослобођење. После буне аустријске власти су знатно више пажње посвећивале приликама у Срему, нарочито на везе с обе стране Саве. У другој половини маја 1807. дошло је до врења у Врднику, па је власт интервенисала ухапсивши неколико сељака. Средином јула је дошло до тзв. "узбуне у Нештину", јер спахије нису поштовале права сељака.

Пошто су током лета очекивани нови немири, митрополит Стратимировић је средином августа упутио опширно писмо карловачком, митровачком и илочком проти, у којем их упозорава да је "поуздано сазнао да су поданици у Срему, а нарочито на илочком и румском спахилуку, непослушни и да у својој дрскости иду дотле да желе да сами борбом олакшају своје тешко стање". Због тога је наредио да свештенство саветује народу да се смири, јер је "свака власт па и спахијска, од Бога и да покорност спахији и цару значи израз поштовања према Богу, цркви и части нације".

Свештенике који су се равнодушно или недовољно брижљиво односили према тежњама сељака - кметова, Стратимировић је називао "продајницима" свог стада који заслужује најстрожију казну.

НОВИ ПОКУШАЈИ ЗА БУНУ У СРЕМУ

Пре Тицанове буне у Србију је пребегао знатан број граничара Срба на Сави, а после буне бежи доста и сељака који су били значајније ангажовани у организовању буне. Само из Вогња пребегло је 27 људи и жена, али и целе породице вогањских првака: Пантелије Остојића, Андрије Поповића, Марка Огњановића и др. Већина их је добровољно ступила у устаничке редове,

нарочито граничари. Они настоје да дигну на нову буну српско сељаштво у Срему. Ова идеја је била присутна и у устаничким редовима, па је и војвода Јаков Ненадовић, један од истакнутих устаничких команданата, изјавио да Срби у Срему "још увек гаје наду да ће заједнички са Србијанцима успети да срећно доврше своју ствар (ослобођење)".

Аустријске власти су све чешће добијале обавештења да из Србије у Срем прелазе групе и појединци с намером да изазову немире и да по други пут охрабре на устанак Србе у Срему. Почетком октобра 1807. петроварадински командант добио је обавештење од румског властелина грофа Пејачевића да је у Вогањ код свештеника Максима Атанацковића (који је знао за припреме Тицанове буне и био наклоњен побуњеницима) дошао један младић и позивао га да ради на подизању нове буне. Показивао је јабуку и дукат као своје емисарске знаке и уверавао поп-Максима да је рођак Карађорђевог.

Вогањски свештеник овог емисара није предао властима, већ је само обавестио Пејачевића и митрополита Стратимировића, не откривајући куда је агитатор отишао. После Вогња овај младић је био у манастиру Раваници над ковчегом цара Лазара, а затим у Јаску и Добринцима. На уласку у Јазак ушао је у једну кућу и наредио домаћину да позове на договор кнеза, попа и нотара. Пошто ови нису хтели да дођу домаћин га је одвео у једну кућу у којој се славила крсна слава и било доста људи. Домаћин и гости су били изненађени доласком наоружаног високог младића (имао је два пиштоља, пушку и дугачки нож) и понудише га јелом и пићем. Овај то одби и одмах поче да говори о буни. Касније су на саслушању испричали да је рекао: "Долазимо, послат од Ђорђа, вође Србије, да вас у његово име позовем на устанак. Устаните против наших непријатеља Немаца. Тако вам Бога и Богородице, прихватите се оружја... а ако га нема, нека граби секире и мотике. Не бојте се војске, јер ће доћи помоћ од Карађорђа..."

У Добринцима се задржао више дана и боравио код свештеника Петра Поповића. На Добринчане је оставио веома добар утисак. Био је обучен у скупоцено мачванско одело, у цркви је упадљиво даривао црквени тас и наоружан се слободно кретао по селу. Иако су знали циљ његовог борава у селу, Добринчани га нису пријавили властима. После две недеље власти су добиле обавештење о агитатору, па је чак и цар Франц био обавештен о мерама које су биле предузете ради спречавања могуће нове буне у Срему.

Пошто је добио обавештење о овом агитатору командант Генералне команде у Петроварадину, маршал Симбшен, скренуо је пажњу митрополиту Стратимировићу да су неки свештеници знали за боравак емисара из Србије. Стратимировић тада енергично почиње да ради на спречавању нових немира. У писму које упућује свештенству Карловачког и Митровачког протопопијата тражи да раде на спречавању нових немира и очувању поретка. Наредио је да се његово писмо више пута прочита у црквама "да би их народ утврдио у главу и остао миран према законитим властима". Посебно је од митровачког проте тражио да се прати кретање свештеника у Вогњу, Добринцима и намесника у Врднику. Али, у току истраге добриначки свештеник Петар Поповић и врднички намесник Исаије Гавриловић пребегли су у Србију.

Аустријске власти су имале обавештења да је јануара 1808. године старији син Андрије Поповића, вогањског учитеља, Мојсило (Андрија је са целом породицом пребегао у Србију) прешао у Срем са харамбашом Радојицом и

тројицом хајдука с намером да ухвате и убију митрополита Стратимировића "зато што је својим успешним посредовањем брзо угушио Тицанову буну".

Крајем јануара 1808. аустријске власти су дознале да се у Србији припрема већа група пребега из Срема, да у пролеће пређе Саву и "пламен револуције, који је прошле године захватио ову област, поново потпали и довести народ до победе"; а један од аустријских обавештајаца, капетан Млинарић је известио да је, путујући кроз Срем, наишао на револуционарни занос "још већи него што је био прошле године, а јачи и од онога који у самој Србији влада".

У Руми су, такође, имали сазнања да се на спахилуцима говори о новој буни. Судију Салаију и барону Пејачевићу је изгледало да до буне може опет најпре да дође у Вогњу "јер се од повратка из Србије бившег побуњеничког вође Пантелије Остојића, осећа извесно губање у овом селу. Упадљиво је често и потајно састајање Остојића са бившим вогањским кнезом и вођом буне Теодором Аврамовићем Врбавцем, човеком опасним и немирним, који од угушења Тицанове буне ништа не ради већ се само скита по селу и нешто припрема".

Сремске спахије предложиле су Угарској дворској канцеларији, а ова цару, да се Остојић и Аврамовић одмах раздвоје, да им се спречи сваки међусобни контакт, да се ставе под трајну присмотру и ухапсе у случају сумњивог понашања.

Потврду за своја страховања од нове сељачке буне аустријске власти и властела у Срему, имали су у мају 1808. године кад је из Србије прешла чета од око 50 пребеглих Срба граничара из аустријске војске, с циљем да на сремским спахилуцима дигне буну. Чету је, са харамбашом Радојицом Марковићем, предводио и старији син Андрије Поповића, вогањског учитеља, Мојсило. Пошто су аустријске војне власти биле брзо обавештене, чета је откривена и енергично гоњена. У неколико борби чета је десеткована, а гине и харамбаша Марковић. Њега и Тадију Петровића стављају "на точак", као и Тицана.

После амнестије већина пребеглих учесника у Тицановој буни вратила се у Срем и живела у миру. Али, сећања на буну у Вогњу, Јаску и свим селима румског и илочног властелинства, још дуго ће живети. На маргинама једне црквене књиге у вогањској цркви 1812. године записано је неколико стихова песме о Тицану и вогањским вођама у којој се пева да је "у Срему ребелија (бунбила", те да се "господин (властелин) поплашио":

"Од Тицана новог капетана
и од оног Андре барјактара
и од оног буљубаше Панте".

Ову песму је тада певала омладина у сремским селима.

УЗРОЦИ УГУШЕЊА БУНЕ

На трагичан крај Тицанове буне утицало је више чинилаца. Прво, припреме буне нису извршене према плану вогањских првака: није одржана планирана и сазвана скупштина кнезова 6. априла 1807. године на којој је требало да се постигне договор о неколико питања од изузетног значаја за исход

буне, а нарочито о односу према Србији и реалној оцени о њеној спремности да и војнички помогне буну; о ставу према цркви и процени њеног односа према буни; ставу према органима власти; организовању војних јединица и вођству буне; о коначном циљу буне. Пошто скупштина није одржана, јер су припреме биле откривене, ни једно од ових питања није до краја разјашњено нити је постигнута сагласност, те је већ у другој фази буне дошло до нејединства, а то је било кобно за остваривање циља буне.

Друго, однос митрополита Стратимировића, а тиме готово и целог свештенства, битно и пресудно је утицало на развој буне, па и на њен исход. Својим иступањем у Врднику Стратимировић је утицао на поделу у вођству буне: на радикално крило са Тицаном на челу, које је било изразито антифеудално и имало максимални циљ, који је подразумевао и социјално и национално ослобађање; и умереније, на челу са вогањским вођама, које је у првој фази имало посебно наглашену националну компоненту. Међутим, кад је помоћ Србијанцима изостала (мада никада званично није била ни обећана), Вогањци су се определили за умеренију варијанту. Пошто нејединствено вођство буне није могло остварити ни један од циљева буне, то је став митрополита Стратимировића био један од главних и пресудних узрока угушења буне.

Треће, у условима разједињености српских сељака у Срему, на Границу и Провинцијал, успешна борба за социјално-националну слободу могла је да се оствари само у савезу са граничарима - Србима. Због тога је у свом другом куренту Теодор Аврамовић Врбавац тражио да се јави и милитарцима (граничарима) "нека и они буду готови ако би од куда непријатељ на нас ударио..." Међутим, у редовима устаника било је веома мало граничара и и то појединачно, а ситуација је захтевала њихово организовано учешће у буни. И то је један од узрока неуспеха буне.

Четврто, одсуство правих савезника, и посебно значајније помоћи устаничке Србије долази у ред најзначајнијих узрока трагичног краја буне.

- Др Алекса Ивић "Списи", IV. 1953.
- Бошко Ловренски "Тицанова буна у Срему од 3. до 10. априла 1807", Београд, 1935.
- Др Славко Гавриловић "Војводина и Србија у време Првог српског устанка", Нови Сад, 1974.
- Др Славко Гавриловић "Грађа о Срему и његовим везама са Србијом 1804-1815", Срем. Карловци, 1965.
- Мил. Ристић "Први командант Београда под Карађорђем, Младен Стојановић у 1807. години", 1957.
- Др Славко Гавриловић "Јанко Немечек, Србијански ухода у Срему 1807.", Зборник МС за друштвене науке, 1959.
- Група аутора "Срем у прошлости", Срем. Митровица, 1986.
- Живан Сечански "Грађа о Тицановој буни 1807. године", Београд, 1952.
- Др Славко Гавриловић "Историјски портрет Тицана", Рад војвођанских музеја бр. 3, 1954.
- Стеван Моловић "Тицанова буна у Срему", 1901.
- Др Душан Поповић "Срби у Војводини", Нови Сад, 1990.

Vladica Tomić

ZUM JAHRESGEDÄCHTNIS DES TICAN-AUFSTANDES

Ende des 18. und zu Beginn des 19. Jahrhunderts war im geteilten Srem - Militärgrenze und Provincial das Leben der serbischen Bauern nicht in einer der Verwaltungseinheiten einfach. In der einen wegen des ständigen Kriegsdienstes, wegen hoher Steuern, Fremd- und Feudalherrschaft in der anderen.

Nach der Befreiung von Šabac kamen die Bauern in unmittelbaren Kontakt mit den Aufständen in Serbien und der Idee der Zerstörung des Feudalsystems und der Fremdherrschaft im Srem. Im Dorf Voganj fand sich eine Gruppe Bauern zusammen, welche den Aufstand vorbereitete. Zum Aufstand wurden sie vom Kommandanten des Aufstands in Šabac, dem Popen Luka Lazarevića, angeregt. Als die Herrschaft in Ruma die Vorbereitungen entdeckte, hat sich die Gruppe der Aufständischen mit Teodor Avramović Vrbavec an der Spitze in das Kloster Ravanica abgesetzt. Von dort hat der Führer des Aufstands Avramović den Dorfschulzen in der Herrschaft Ruma mehrere Briefe mit dem Aufruf zum Aufstand gesandt. In einigen Tagen versammelten sich um 15.000 sremische Bauern unter den Waffen. Das Hauptziel war die nationale und soziale Befreiung des sremischen serbischen Bauern.

Einem Aufruf des Wiener Hofes folgend trat nun der Metropolit Stefan Stratimirović auf. Er kam persönlich in das Kloster Ravanica, um die Aufständischen zu überzeugen, daß sie in ihre Häuser zurückkehren sollten. Dabei berief er sich auf den bekannten Standpunkt der Kirche, daß jede Herrschaft von Gott gegeben sei, daß sie "göttlicher Herkunft" sei und daß jeder Widerstand gegen die Herrschaft ein Verstoß gegen Gottes Gebote sei.

In Ravanica kam es aber zum Zusammenstoß mit Teodor Avramović Tican, welcher zum Militärkommandanten des Aufstands gewählt worden war.

Obwohl der Metropolit die Aufständischen nicht überzeugen konnte, hat allein sein Kommen und sein Aufruf zu Gesprächen zu Uneinigkeit und Teilung zwischen ihnen geführt. Tican ging nach Westen in Richtung Ilok, um die Dörfer zum Aufstand zu bewegen, aber der größere Teil der Führer mit Avramović Vrbavec an der Spitze verhandelte mit dem Metropoliten. Es kam zu einer Vereinbarung, welche den Aufstand beendete. Zur gleichen Zeit stieß Tican mit seiner Schar von etwa 300 Aufständischen bei Bingula mit den Husaren zusammen. Die Gruppe wurde zerschlagen. Am nächsten Tag wurde Tican ergriffen und in die Kaserne in Irig gebracht. Mit drei Kameraden ist ihm die Flucht gelungen. Über die Save hat er sich nach Serbien abgesetzt, wurde aber bei Grabovac gefangen und nach Ruma überführt und dann weiter nach Vukovar. Dort wurde er als Führer des Aufstandes verurteilt. Im ersten Urteil wurde er zum Tod durch Erhängen verurteilt, und dann nach "lomljenje na točku" (auf das Rad geflochten). In Zagreb wurde das endgültige Urteil gefällt, daß er in vier Teile zerhackt werde. So ist es auch geschehen. Das Andenken an Tican, nach welchem der Aufstand seinen Namen bekommen hat, ist tief in das Volksempfinden eingepflanzt und hat sich bis heute gehalten.

ЗДРАВСТВЕНЕ ПРИЛИКЕ У РУМИ ОД ХVIII ДО ХХ ВЕКА И ЗНАМЕНИТИ ЛЕКАРИ РУМЕ

*Посвећено сенима др Милана Мићића и
професора Богдана Рајаковца, неуморним
прегаоцима у истраживању румске прошлости.*

Рума је као градско насеље настала релативно касно. У средњем веку се на територији данашње општине Рума спомињу три мања насеља: Жировци, Одеровци и Арпатарло, сва три у јужним деловима румског атара. Ово треће чини се да је било и највеће, што се претпоставља на основу некрополе, откривене 1983. године на потесу званом "Врцалова воденица", за коју се мисли да је припадала том средњевековном насељу, које се први пут спомиње 1323. године. Сва три насеља ишчезла су под најездом Турака, а за време двестогодишње турске владавине Сремом на северној страни румског атара настала су нова насеља Борковац и Јеленци, уз истоимене потоке. Чини се, према неким документима, да је насеље Борковац у време Турака добило име Рума (1, 2). У писаним документима босанских фрањеваца насеље под именом Рума по први пут се спомиње 1634. године, што не значи да је тек тада и настало (1). Карловачким миром 1699. године Рума је са југоисточним делом Срема остала под Турцима, а северни део је припао Аустрији. Граница између Турске и Аустрије пролазила је тада северном страном Руме-Борковца, тако да се неке куће овог насеља и знатан број винограда остали на аустријској страни. У аустријском попису ових винограда из 1702. године, који је објавио Смичиклас (3), спомињу се имена 20 Румљана, власника тих винограда из тзв. "Турског Срема". Рума се у том документу, писаном латинским језиком, означава називом Ром (3). На једном месту спомиње се и виноград власника Гојка Михаљевића из Јеленаца, села у турском делу Срема. Јеленци су у то време изгледа били мањи од Руме - Борковца, бројали су свега око 20 породица, а лежали су са обе стране Јеленачког потока. Било је то село без неког нарочитог реда, куће су споља сасвим једноставно изгледале и нису заузимале више од два до три квадратна хвата подне површине. Градили су их становници од постојећег приручног материјала. Ове настамбе више су личиле на кровинаре (колибе), него ли на куће за становање. Делом су биле укопане у земљу, тако да је доњи део крова понекад допирао до колена. Друмом су Јеленци били повезани са Иригом, а одатле даље са Петроварадином преко Крушедола и Карловаца. Становници овог села су Срби (4, 5).

Почетком XVII века, ради утврђивања власти, био је основан турски војни логор на једној узвисини непосредно поред села Јеленци, око 0,5 км источно од потока. Тај део румског атара још и данас се зове Пашино поље (Пашиновац). Због безбедности војног логора било је потребно да се становници села преселе на пространију територију даље од војске, а за пресељење био је одређен простор око 3 км западно од Јеленачког потока, на једној узвишици источно од Борковачког потока. Ново насеље добило је назив Село Рума (Dorf Ruma). Јеле-

начки пресељеници могли су сами себи одабрати плацеве и распоред кућа сами одредити. Плацеви су били велики, ширине око 100 и дужине око 400 до 500 корака. За набавку грађевинског материјала било им је дозвољено да искористе храстове трупце, врбово пруће, трску и иловачу, што им је све стајало на располагању у околини. Основу једне такве куће чинили су храстови трупци укопани чврсто у земљу у облику правоугаоника, око којих је било оплетено врбово шибље облепљено блатом и плевом, што је чинило зидове. Кућни кровови били су покривени трском или рогозом. Унутрашњост куће сачињавале су две, понегде три просторије. Постојала су само једна храстова врата и два мала прозора са предње стране куће. Становници Села Рума нису били слободни сељаци, већ су имали обавезу да снабдевају војни логор потребним намирницама (4, 5). Чини се да се ни Јеленци као насеље нису у потпуности угасили непосредно након пресељења њихових становника у Село Руму, пошто се поред Руме на мапи Срема из 1730. године, објављеној од Т. Смичикласа (3), као и у неким другим документима, спомиње још увек и ово село. Како се житељи Села Руме нису смели исељавати, село се повећавало. Миром у Пожаревцу 1718. године Село Рума припало је Аустрији, а већ 1728. читав Срем био је подељен на спахилуке (властелинства) (2). Митровачко властелинство добио је генерал гроф Јохан Колоредо (Johann Colloredo-Waldsee). Поред Митровице, овом властелинству припадало је још 14 села и то: Буђановци, Барадинци, Вогањ, Добринци, Јарак, Јеленци, Кленак, Петровци, Радинци, Рума, Ђурђевци, Суботиште, Шашинци и Шелевренци (6). Већ 1720. године, према К. Бишофу (C. Bischof) (4), започиње сеоба Немаца у јужне крајеве земље. Међутим, досељавају се и Срби, Мађари, Хрвати и друге нације. Тако се нпр., услед рата с Турцима 1788. године, познатог под називом Кочина крајина, из Србије у Срем преселило доста народа. У Руму је тада дошло, према подацима Д. Поповића (6), 96 особа. О здравствено-хигијенским приликама средњовековних насеља на територији атара Рума нема никаквих података, што се може рећи и за период турске владавине Сремом. Веома оскудне податке оставили су ретки путници, који су пропутовали овим крајевима под турском управом у својству државних посланстава западноевропских влада или мисионара римокатоличке цркве. Села су у то време била мала и запуштена, а већина становника живела је у земуницама, без намештаја и било каквог другог стамбеног комфора. Због страха од Турака и других пљачкаша села су била раштркана и сакривена, а од земуница су се изнад земље назирали само горњи део крова и димњак. Изглед једног таквог села у Срему приказао је на једној од илустрација у свом путопису енглески лекар и путописац Браун (Edward Brown) (1644-1704), који је са једним аустријским посланством обишао 1699. године ове крајеве. Сремачко село у то доба описао је др Браун овако: "У Срему многе породице и становници разних варошица живе под земљом. Близу ових пребивалишта су бунари, из којих становништво извлачи воду као што чине бојације и пивари. Пси настрћу на туђинце. Кад смо туда пролазили јадни хришћани су се склањали у своје рупе као питоми зечеви. Да би задовољили своју радозналост, силазили смо с коња и улазили у њихове куће, које смо налазили у бољем стању него што смо очекивали. Имали су одељења и дрвене оцаке, и на удаљенијој страни, прозор мало одигнут од површине земље. Све је у њима било уређено спретно колико и у другим сиротињским кућама које се налазе над тлом, мада је све било просто, по обичају тог краја. Овде се говори

једним словенским наречјем" (7). Браунов опис настамби становника Срема из времена турске доминације веома подсећа на опис "колиба" становника Јеленаца, који је дао у својој књизи К. Бишоф (4). Слична запажања имао је и француски путописац Кикле (M. Quiclet), када је 1658. пропутовао овим крајевима на путу за Цариград. Када су прошли Путинце и Петровце, о своме боравку у Срему Кикле је забележио: "Ускоро смо стигли у једно велико село у коме живе Морлаци. Куће су им биле под земљом, из страха од Турака и врло раштркане. Налазила се ту и мала црква са дрвеним крстом на крову. Позивају на службу божију ове бедне Морлаке не ударањем у звона него лупом дрвеног чекића у обешену даску. Ту смо преноћили у својим кочијама, добро вечерали и добро били угошћени" (8). Папин изасланик и католички мисионар исусовац Бартол Кашић записао је у путопису са свога мисионарског путовања кроз турско подручје Славоније и Срема 1612. године следеће запажање о начину живота у једном малом српском селу недалеко од Митровице: "Стигавши до неких подземних настамби, чији су кровови вирили само мало изнад земље, тек се изблиза могао видети дим. За силазак до пећи у којој је горела ватра, бијаху неке степенице, а уоколо близу ватре као зид. Код грејања се окупила цела породица из подземних просторија које су издубене у чврстој земљи попут камена. У њима су сви спавали и боравили дану и ноћу, деца с мајкама, остали укућани и примљени путници као гости" (9). Како у то време на територији Војводине није било школованих лекара, народ је био упућен да тражи помоћ код различитих врачара и народних видара. Хируршке интервенције вршили су ови последњи. Они су пуштали крв, вадиле зубе, намештали поломљене кости и ишчашене зглобове, вршили трепанацију лобање, репонирали и ресецирали киле ("Килорезе"), "намештали желудац", стављали разне облоге итд. Веома је било раширено и ношење амајлија (талисмана) око врата (10).

Митровачки спахилук предао је гроф Јохан Колоредо својим опуномоћеницима, прво Simonu Wolfgangu Eigneru, а 1734. године барону Марку Александру Пејачевићу. Убрзо су уследиле жалбе варошана на спахијску управу, а поготово на самовољу арендатора. Већ 1737. године започеле су још веће невоље избијањем новог аустро-турског рата, који је трајао све до 1739. и који је донео становништву Срема многе невоље, између осталог и епидемију куге (2). Била је то такозвана "Банатска" или "Ердељска" куга, коју је царска војска при своме повлачењу из Ердеља преко Баната и Бачке пренела у већи део јужне Угарске, па и у Срем, где је трајала све до марта 1741. године и захватила већи број места од Земуна преко Карловаца и Митровице све до Вуковара. У поједина места се поново враћала и само до средине марта 1739. године однела 4.500 живота (11). С. Гавриловић (12) је објавио запис једног савременог летописца о тој епидемији, који гласи: "Погоди нас праведни гнев божији и посла преблаг и Бог куту, напраснују смрт и болезан, на народ и државу аустријску. Помреше људи и стока. Од Земуна до Петроварадина није се могло проћи Дунавом од трупија мртви људеј и скотов и од смрада". У Срему је ова епидемија харала све до 1741. године. До сада нису пронађени подаци да је погодила становнике Села Рума, али су крајем децембра 1739. године забележена 2 мртва и 3 оболела од куге у Јеленцима (2). Аустријске власти су у таквим приликама предузимале све расположиве мере да би спречиле преношење епидемије у централне пределе Монархије, ближе царском граду Бечу. У Срем су тада били упућени хирурзи-

фељчери и лекари, који су, уз највеће напоре и жртве, покушавали да спрече даље ширење ове опаке болести. На многим местима били су подигнути контумаци, а путеви су били блокирани. Окужене куће су масовно спаљиване, а оболели смештани у посебне кухње болнице - лазарете (12).

Године 1745. била је успостављена Сремска војна граница у чији састав су ушли крајеви око река Саве и Дунава са градовима Митровицом, Карловцима и Петроварадином. Читаво то подручје припало је новооснованом Петроварадинском пограничном пуку, а седиштем пука постала је Митровица. Митровачко властелинство грофа Марка Пејачевића, које је овај купио од грофа Колоредо непосредно пре ових промена, променило је назив у Румско и задржало је 13 села: Руму, Суботиште, Буђановци, Краљевце, Воган, Јеленце, Радинце, Путинце, Петровце, Добринце, Сибач, као и неколико пустара од којих је временом Инђија била претворена у село (2). У Срему су се, изван Војне границе формирала три велика властелинства: Вуковарско, Илочко и Румско и, за разлику од војног (милитарског) дела Срема, сачињавала његов цивилни (паорски) део, односно Сремску жупанију (12). У жупанији је крајем XVIII века, како наводи Симоновић (13), било око 100 села, прњавора, манастира и варошица са око 70.000 становника, а седиште жупаније било је у Вуковару. Ослобођени крајеви од Турака били су слабо настањени и привредно запуштени, па их је требало што пре обновити. Због тога је бечки двор продавао велике поседе страним феудалцима и проводио колонизацију сељака - кметова из разних крајева царства. Миграцијом српског живља са севера, из области Будима и Острогона, где се највећим делом зауставила велика сеоба Срба под Чарнојевићем, као и колонизацијом Немаца у време владавине Марије Терезије и Јосифа II, лагано је насељаван овај простор. Већину становништва у жупанији чинили су сељаци - кметови, чији је положај био веома тежак. Особито тежак положај био је на селима (14, 15). Поред тога што су им станове били нездрави, становници су се веома лоше хранили. Куће су у већини случајева биле на брзину саграђене, па су више личиле колибама, него ли правим кућама, а по селима је још увек било земунца. Свега неколико година пре избијања аустро-турског рата и епидемије велике велике "Сремске куге" царски владин саветник Таубе (*Friedrich Wilhelm von Taube*), описујући сремска и славонска села, наводи: "Још пре 30 година у читавој се држави није могло наћи ни једно село, а сељачке куће стајале су све расуте ... Оне су овде просто од земље начињене, сламом, шашом или трском покривене колибе, које чак немају ни стакла на прозорима. Уместо стаклених окана стоји платно. Примети ли се ту и тамо кућа са једним стакленим прозором великим колико шака, по том се може препознати да је то стан каквог богатог или барем вредног човека. Те куће више личе на свиње него ли на станове разумних бића. У градовима има мало камених кућа, већина их је грађена од дрвета и блата, а делом покривена шашом и трском, будући да су цигле скупе" (16). Ни куће првих колониста Немаца нису се много разликовале од ових. У прво време то су биле брвнаре, касније од набоја грађене, ређе од черпића, са забатом окренутим улици. Тек после осамдесетих година, у време јозефинске колонизације и у време Леополда II, зидане су удобније и пространије куће са више нуспросторија, а према наредби из 1785. године куће су се могле зидати само од тврдог материјала. Под истим кровом оне су имале шталу и шупу, те покривени нужник у дну дворишта. Сеоска насеља у другој половини XVIII века, углавном

српска, била су мала, најчешће од свега неколико десетина кућа разбацаних на широком простору и удаљених једна од друге, са неограђеним двориштем (17, 18). Ушоравање села започело је тек средином XVIII века, а у вези са колонизацијом Немаца, тако да је у Срему највећи број села већ био ушорен 1783. године (13).

Исхрана Сремаца била је мањкава и једнолична, нерационална, често и оскудна. Најобилнија је била у току зиме, кад се мало радило, а најсиромашнија у време пролећа и лета, у време највећих послова. Мрсне славе обављале су се уз богату трпезу, после чега се често гладовало. Таубе је на своме пропутовању кроз Срем записао: "У Срему међутим главна храна састоји се од риба, лубеница, пшеничног хлеба и кукуруза, чему се каткад додаје још и једна фунта говедине или свињетине. О празницима, који у грчкој цркви заузимају скоро половину године, не смеју Илири да једу ни јаја, ни млека, ни маслаца, штавише њихови свештеници за време поста не смеју јести чак ни рибе" (16). Веома добро је Ф. В. Таубе, који је био син лекара и природњака, запазио два веома карактеристична момента у исхрани Сремаца, која су имала утицаја на здравствено стање становништва, а то су дуги исцрпљујући постови и претерано уживање алкохолних пића - вина и ракије. Поводом тога записао је он следеће: "Илири, којима у карактеру лежи да се нимало не брину за потомство, нису до сада марили да саде воће у чијим плодовима неће уживати они него тек њихови унуци. Утолико су вреднији у сађењу шљива, на чије се простране ограђене шуме налази на све стране. Подстрек овој необичној вредноћи јесте што се од плода реченог воћа пече есенција која је под именом ракија или шљивовица (*Raky oder Schilivaviczka*) свакодневно и најомиљеније пиће Илира у турским и маџарским земљама. Кад сељак има ђубрета он га не вози на њиву, него у шљивик да би добио више ракије ... Срем има највише и најбољих винограда: онамошње црно вино ништа не уступа Монтепулцано-у. Добра берба, жетва гробарима, гласи једна пословица, која се заснива на искуству. Јер, кад вино у Срему добро буде, према томе јефтино, онда умире много више света него у годинама кад је берба рђава" (16). Физикус Сремске жупаније Мартин Мариковски (*Markovski*) (1763-1769) забележио је да Сремци уз ракију једу лук, а за време поста боб, пасуљ, сочиво зачињено уљем и сирћетом. Месо, и то већином сушено, сланину, млеко и сир ретко једу, јер се пола године строго постило (13). Хлеб се правио од пшеничног брашна и од ражи, али и од кукуруза у време гладних година. Кромпир је био уведен у исхрану тек у другој половини XVIII века, да би у наредном веку, поред хлеба, постао најважнија животна намирница. Месо се јело недељом и празником, а уместо шећера користио се мед и воће. Једнолика и оскудна исхрана имала је за последицу лошу ухрањеност сеоског становништва и честу појаву скорбута и пелагре, понекад у облику епидемије (13).

О физичким, менталним и моралним особинама, као и о здравственом стању Сремаца, Таубе, који је оставио највише аутентичних података о овим крајевима из друге половине XVIII века, у своме путопису је записао: "Што је тело Илира јако, здраво и отпорно, потиче како од васпитања, тако и од њиховог простог и грубог начина живота; можда томе доприноси нешто и ваздух и клима или поднебље. Децу ни мало не разнежавају. Она се сваки дан купају у рекама, а зими по цео дан јуре по снегу и леду, без ичега на себи сем кошуље. Кад

полусмрзнута и укочена дођу кући мати им да да попију гутљај ракије... И мимо тога, то су здрави, јаки људи, који лако подносе све недаће и тако су јаки да лако могу савладати вола" (16). Др Китл (Küttel), лечећи оболеле од куге у Каменици, Бешенову, Радинцима и Гргуревцима 1795/96. године, имао је о Сремцима слична запажања: "Тело им је доста снажно и високо, дебелих тешко ћеш видети, кожа им је тамна, а власи су већином црне" (13).

Лоши услови становања, једнолична и оскудна исхрана, нездрава околина, културна заосталост, али и бројни други фактори допринели су томе да су здравствене прилике на подручју Срема, након његовог ослобођења од Турака, биле веома неповољне.

О личној хигијени становници Срема нису водили много рачуна. Тако лекар Хас (Hasz), лечећи оболеле од куге у селу Јаску, о томе извештава следеће: "Жене држе своје тело врло чисто, но утолико мање мушки, који се по месецу дана и дуже не пресвлаче, и не само да носе прљава одело и кошуље, него обучени у истом оделу и спавају". Због телесне нечистоће, наводи Симоновић "беће међу Србима много кожних болести и много краставих и шугавих". Лекар Селе (Selle) опет износи податак да су Сремци због нечистоће у јелу и зато што нису руке прали, много боловали од црви и глиста (13).

Рађање деце такође није пролазило без последица, које су угрожавале и живот мајке и детета. Трудницама се поклањало мало пажње или никако. Оне су морале радити све кућне и пољске послове до задњег дана трудноће. Бабице су по селима биле ретке, па су се жене порађале најчешће уз помоћ неке старије жене или саме без ичијег присуства и помоћи. Већ неколико дана после порођаја оне су учествовале у кућним, па чак и пољским пословима, што је имало за последицу њихова честа обољевања, као и веома велики морбидитет и морталитет новорођенчади и одојчади. Жене су рађале много деце, а децу су дојиле понекад и по неколико година или до наредне трудноће, због чега су често оболевале од анемија и од авитаминоза и што је доводило до њиховог превременог старења (19).

Вудући да је Срем био поприште бројних ратова и пролазака различитих војски, био је он и легло епидемијских и ендемијских болести. Сремом су харале: дифтерија, шарлах, дизентерија, тифус, богиње, пегавац, маларија, сущица, сифилис и гонореја, скорбут, шуга и куга (20).

Здравствена служба у Сремској жупанији све до друге половине XVIII века била је слабо, готово никако, организована. То је запазио и Таубе и записао: "... у овим крајевима не могу се наћи ни болнице, ни старачки домови, ни бабице, а хигијенске прилике су на најнижем степену" (16). Међутим, постоје подаци да је у Срему већ средином XVIII века било неколико ранарника, али су они били намештени на властелинствима и бринули се о здрављу феудалаца. У случају да се разболи неко од сеоског становништва, тада су били присиљени да затраже помоћ од различитих врачара, травара, бајалица и бербера, а веома ретко од видара и ранарника, које нису били у стању да плате (14, 15). Понекад су се сељаци користили и властитим знањем и искуством у лечењу, које су стицали усменим предавањем у сопственој породици.

Будући да о првобитним сеоским насељима на територији данашње Руме нема писаних докумената, веома је извесно да су здравствене и хигијенске

прилике у Јеленцима и Селу Руми биле истоветне као и у осталим сеоским насељима у Срему тога времена.

Све ове напред наведене околности довеле су до тога да се на жупанијској скупштини 10. VIII 1762. године поставило питање примања у службу сталног лекара који би познавао језик и обичаје становника овог краја, затим питања отварања филијале осипјечке апотеке у Вуковару, као и питање примања у жупанијску службу три хирурга, за сваки котар, вуковарски, илочки и румски по једнога. Био је прихваћен предлог да се за првог хирурга постави Антун Мицлер (Mizler) са седиштем у илочким властелинству, Иван Рисл (Rissl) био је предложен за потхирурга у вуковарском котару, док је за румски котар био предложен Иван Енједи (Enyedi). Њихова плата била је одређена на 50 форинти. Међутим, предложени ранарници били су примљени у жупанијску службу тек у другој половини наредне 1763. године, исте године када је за првог и јединог лекара у Сремској жупанији био постављен др Мартин Мариковски, пореклом Словак који је медицину студирао у Халеу и Ерлангену. Седиште жупанијског физика било је у Вуковару. Прва апотека у Срему била је отворена у Земуну 1759. године, а прва у цивилном делу Срема, тј. у Сремској жупанији, у Вуковару 1787. године. Власник ове апотеке био је Феликс Кирхбаум (Felix Kirchbaum). Прве школоване бабице у Сремској жупанији, за које се поуздано зна да су званично радиле и биле плаћене од жупаније биле су: Елизабета Лубрић у Вуковару, која је дипломирала у Пешти, затим Катарина Мајерсберг (Majersberg) у Илоку, дипломирала у Бечу и Барбара Рифл (Riffl) у Руми, која је такође дипломирала у Пешти (14, 15, 21).

Када је седиште свога властелинства године 1745. из Митровице пренео у Руму, гроф Марко Пејачевић настојао је да од дотадашњег села створи варошицу, па је исфорсирао досељавање колониста и изградњу новог насеља у непосредној близини Села Рума. Нова Рума ницала је према најсавременијем урбанистичком плану од десне обале Борковачког потока према западу. Већ 1749. године гроф Марко Пејачевић проглашава Руму трговиштем, а њеним грађанима додељује статус варошана. Рума тада добија свој грб и печат (4).

После тридесетогодишњег рата завладала је велика беда и глад у Немачкој, па су кметови свим силама настојали да се преселе у јужне крајеве, где су такође били кметови, али барем нису гладовали што им је тада било довољно. Стари властелини опирали су се отпуштању својих кметова, па је исељавање ишло прилично споро све до 1763. године, када је држава преузела колонизацију у своје руке. Гроф Пејачевић је започео са припремама за насељавање Нове Руме већ у пролеће 1746., да би први колонисти у Руму дошли у августу исте године. Пропис за градњу њихових кућа био је јединствен и извођење је према тзв. "плану велике колонистичке куће". Кућа је имала да се гради на источном крају плаца, два корака према унутра, са забатом према улици. Састојала се из 4 просторије: улична - спаваћа соба са два прозора који су морали имати гвоздене решетке, затим кухиња са пећницом за хлеб и отвореним огњиштем, потом друга соба и на концу велика комора. Испод коморе је био подрум. Сви остали прозори морали су бити из дворишта, а врата само једна и то на кухињи, јака храстова. Куће су зидане од набоја. Штале се нису смеле градити поред куће, већ са преке стране у дворишту (4, 5). Већ 1747. пристигла је нова група колониста,

али у лето 1748. године, које је било изузетно топло, избила је прва епидемија маларије међу досељеницима, која је однела много жртава (4). Показало се врло брзо да су колонисти, ненавикли на климатске прилике нове средине, у великом броју оболевали од маларије и цревних зараза и у масама умирали.

Ф. Ш. Енгел (22) је у своме "Опису Краљевине Славоније и Војводства Срема", између осталог, записао: "Од прве врсте су пре свега многе поплаве и огромне баруштине које остану после њих, а које тако велик део земље чине неплодним и ваздух нездравим особито за немачку нацију ... Покушај да се Немци населе ради обделавања земље и као сељаци у Славонији још није особито напредовао; осим Нове Руме у Срему, затим у Сотину и Јамини, нема насеља у којима би се они при том одржали. Већином су одмах у почетку изложени многим болестима. Оне им скраћују живот, или у најмању руку проузрокују да се ратарством веома мучно и тешко могу пробијати" (22).

Ова прва епидемија маларије, која је довела до великог помора међу немачким колонистима у Руми, навела је грофа Марка Пејачевића да омогући и Србима из Старе Пазове да почну насељавати Нову Руму (4).

Честе епидемије заразних болести, ретка насељеност земаља на југу Хабсбуршке монархије, као и несрећена ситуација у погледу здравствених кадрова, посебно на периферним крајевима царства, принудили су Беч да се озбиљно позабави питањем организације здравствене службе. У том циљу је царица Марија Терезија довела у престоницу Холанђанина др Герхарда Ван Свитена (Swieten) и поставила га за шефа санитета читаве Монархије и свога личног лекара. Поред реформе Бечког медицинског факултета, коју је провео и која је уздигла овај факултет на прво место у Европи, Герхард ван Свитен је био и творац првог санитетског закона за територију читаве Монархије која је била полазна основа за уређење и организацију здравствене службе и здравствених кадрова, почевши од царске престонице - Беча, па све до најудаљенијих крајева царства. Овај закон, познат под називом "Нормативум генерале ин ре санитатис" (Sanitäts-Haupt-Notmotiv), био је објављен 1770. године и према њему је санитет био подељен на цивилни и војногранични. Овим законом је дакле била обухваћена читаво здравствена служба, како у Војној граници, тако и у Провинцијалу, тј. у жупанијама. Изнад свега, закон је прописивао да се медици-доктори медицине, хирурзи и апотекари морају спремати и испите полагати на универзитетима у наследним земљама и у Хунгарији, док су бабице могле бити веште жене које би положили испит код магистара породиштва или, ако овог не би било, код локалног физикуса - доктора медицине.

Доктори медицине (медици, физици), поред куративе (лечења) морали су се бавити и превентивним радом, тј. трагати за погрешкама штетним по здравље и о томе обавештавати претпостављене. Осим тога, физик је морао контролисати рад хирурга, апотекара, бербера и бабица и водити рачуна да се ови не упуштају у било какво лечење које не спада у њихов делокруг рада. Из места се није смео удаљити, као ни остало санитетско особље, без питања својих надлежних. Дужност му је била још да прогони надрилекарство и надрипримаљство. Сиротињу је морао да лечи бесплатно, као и болеснике у болницама, а лекарску тајну морао је строго чувати (20).

У надлежност хирурга спадало је лечење спољашњих болести и повреда. Од физикуса дозвољене медикаменте, као и своје инструменте, морали су држа-

ти у исправном стању, а за сваки озбиљнији случај болести или повреда били су дужни да траже савет од надлежног физикуса и да његова наређења доследно извршавају. Поред тога, вршили су дужност мртвозораца и о томе такође извештавали физикуса, који је давао дозволу за сахрану. У дужност им је спадао и преглед меса, па месар није смео клати док не би обавестио хирурга, а овај је био дужан да забрани клање уколико би стока била болесна и о томе је морао да поднесе извештај магистрату и физикусу. Хирурзи су се испрва спремали по војним болницама и слушали тзв. "Collegia chirurgica", а испите су полагали на медицинским факултетима. Међутим, године 1784. био је основан у Бечу Медицинско-хируршки завод, који је после био проширен у Јозефинску хируршку академију, са циљем да образује докторе хирургије за потребе војске (20, 23).

Апотекар је морао бити снабдевен добрим и свежим лековима, справљати их према рецепту и диспензаториуму и наплаћивати по такси. Отрове није смео никоме издавати без писменог наређења физикуса.

Бабице су обављале порођаје дању и ноћу, а код тежих случајева биле су дужне да позову лекара. Лекове су смеле давати само по наређењу лекара и нису се смеле упуштати ни у какво лечење, нити давати лекове или било каква средства у циљу побачаја. Сиромашним породиљама морале су пружати помоћ бесплатно. До краја XVIII века била је тек покоја дипломирана бабица, а већина их је била оспособљена полагањем испита пред штабним лекарима или пуковским хирурзима (20, 23). Иако је већ 1788. године Краљевско намесничко веће забранило полагање испита код физикуса и акушера по градовима и код војних лекара, као што је то било прописано "Нормативумом", већ само у бабичким школама при универзитетима и специјалним заводима за образовање бабица у већим местима, још дуго времена су се, поред школованих бабица, породиштва бавиле различите "бабе" и приучене жене, па је борба против надрипримаљства била један од кључних задатака лекара физикуса (24).

Године 1773. издата је кратка, али значајна, царска наредба (интимат N° 477), којом се наређивало да свака жупанија од здравствених кадрова мора имати једнога лекара (физикуса), једног жупанијског хирурга, једну апотеку и апотекара, као и једну жупанијску бабицу, те да их све мора плаћати из сопствених средстава.

Први физик Сремске жупаније био је Словак Мартин Мариковски. На ту дужност ступио је почетком 1763. године. Од тада па надаље, са изузетком периода између 1769. и 1783. године, када се изричито спомиње да жупанија нема физикуса, у Сремској жупанији је стално био по један жупанијски физикус све до 1815. године, када је по први пут, поред главног, био постављен и секундарни жупанијски физикус. Његово седиште прво је било у Иригу, а од 1816. године у Руми. Све до 1848. године Сремска жупанија имала је стално два физикуса са седиштем у Вуковару и Руми. Био је обичај да после смрти или пензионисања жупанијског физикуса на његово место дође секундарни физик, а да се именује нови секундарни физик. Године 1816. за секундарног физикуса са седиштем у Руми био је именован дотадашњи физикус града Сремских Карловаца Антон Фурјаковић (Antonius Furiakovics) (21). Он је био први школовани лекар у Руми са завршеним медицинским факултетом. Од тада па надаље Рума има стално дипломираног лекара - доктора медицине. Док је у почетку био

само по један лекар, прво др Антон Фурјаковић - отац, а затим др Ернест Фурјаковић (Ernesto Furiakovics) - син, који га је наследио, била су два хирурга.

Успостављање секундарног жупанијског физиката било је везано за епидемију пегавца, која се крајем 1813. године појавила међу заробљеницима из наполеонских ратова стационираних у Иригу и Руми. Др Антон Фурјаковић је 1830. године постао редовни жупанијски физик, пензионисан је 1846., а умро је у Руми 1847. године. Његов син Ернест Фурјаковић, чим је докторирао у Пешти 1838. године дошао је у Руму, где је већ следеће године добио титулу почасног жупанијског физика. Године 1847. постао је секундарни жупанијски физикус и, према подацима М. Мићића (21), убрзо се захвалио на тој дужности. Тачно је да се он спомиње 1861. године као почасни физикус, а 1862. као срески лекар у Руми, но већ 1870. године се у актима Сремске жупаније поново спомиње као секундарни жупанијски физикус, а 1871. године велики жупан Жупаније сремске и званично га поново потврђује за секундарног жупанијског физика. Умро је у Руми 1889. године (26, 27, 28, 29). Године 1861. Рума добија и другог лекара. Био је то др Мориц Фишер, који је исте године поднео на увид своју докторску, хируршку и акушерску диплому и био именован почасним жупанијским физикусом (30, 31), а 1864. године у Руми, поред ове двојице, као практични лекар ради и др Игњат Ернст (32). Већ 1867. године као општински лекар у Руми ради и др Лаза Станојевић (33, 34). У другој половини XIX века број лекара се постепено повећавао, тако да је 1879. у Руми било 4 лекара: др Ернест Фурјаковић - жупанијски физик у мировини, др Никола Руњанин - поджупанијски физик, др Мавро Фишер - општински лијечник и др Игњат Ернст - сукромни лијечник (35), а крајем 1898. године није више било ни једног хирурга, а лекара је радило 5: Др мед. унив. Никола Руњанин - котарски лијечник, др мед. унив. Душан Дима - општински лијечник, те приватни (сукромни) лекари: др мед. унив. Игњат Ернст, др мед. и др. хир. Мавро Фишер и др мед. унив. Никола Шрајбер (Schreiber) (35-а). Исте године умро је у Руми краљевски котарски лијечник др Никола Руњанин (36). Наредни период, премда се број лекара који су радили у Руми и даље повећавао, карактеристичан је по честим променама места боравка лекара и по њиховом краткотрајном задржавању на раду у Руми. Тако је године 1899. на властиту молбу премештен у Руму кр. котарски лијечник из Вуковара др Јосип Розенцвајг (Rosenzweig), а већ 1901., такође на властиту молбу премештен је он у Митровицу, а на његово место у Руму дошао је општински лијечник у Вуковару др Владимир Рајзер (Reiser) и именован кр. котарски лијечником. Он се такође задржао у Руми непуну годину, када је премештен у Нашице, а у Руму за кр. кот. лијечника био је постављен др Владимир Катичић, кр. кот. лијечник из Нашица (37, 38, 39). Како је наредне 1903. године др Владимир Катичић био додељен на службовање Високој кр. земаљској влади, одељењу за унутрашње послове, на његово место у Руми био је постављен др Славко Рехницер (Rechnitzer), дотадашњи службеник Високе кр. земаљске владе. Исте те године у Руми се настанио умировљени цес. и кр. пуковнијски лијечник др Драгутин Пехара, док је 1905. године умировљени цес. и кр. пуковнијски и сукромни лијечник из Руме др Андрија Хенш (Hensch) одселио у Крапину, а др Леополд Шрајбер (Schreiber), сукромни лијечник у Руми, одселио је у Товаришево у Угарској, где је изабран за општинског лијечника (40, 41). Исте те године 1905. др Артур Тамаш, пуковнијски лијечник код цес. и кр. 14. драгонске пуковније, пријавио се да намерава

вршити приватну (сукромну) праксу у Руми (41). Године 1906. општински лијечник у Врднику др Драгутин Черге (Csörgö) одрекао се службе и преселио за властелинског лекара у Руми, али је већ 1908. године због болести напустио Руму и одселио у Нови Сад. У Руми се те године настанио као приватни (сукромни) лијечник др Јован Мишковић (42, 43). Према попису лекара Сремске жупаније из 1909. и 1910. године у Руми је радило 7 лекара: др Славко Рехницер - котарски лијечник, др Душан Дима - општински лијечник и сукромни лијечници: др Људевит Дедоух (Dedouch), др Мавро Фишер, др Јован Мишковић, др Душан Петровић и др Артур Тамаш (44, 45). Др Ђорђе Максимовић био је изабран за лијечника узадружене здравствене општине Кузмин 1911. године, а пред рат 1913. захвалио се на дужности општинског лијечника и настанио се у Руми као сукромни лијечник (46, 47). Године 1917. настанио се у Руми, такође као сукромни лијечник, др Душан Георгијевић (48). У периоду између два рата у Руми су, према Медицинском годишњаку из 1933. године радили лекари: др Васа Вукадиновић - срески лекар, др Душан Петровић - општински лекар, др Александар Ђириловић - општински лекар, др Људевит Дедоух - стоматолог, др Светолик Маленковић - хирург, др Боришка Гарај Маленковић, др Вилим Либиш, др Ђорђе Максимовић, и др Славко Рехницер (49). После рата број лекара се сваке године вишеструко повећавао.

Први хирург у Руми, за којег се поуздано зна, био је већ споменути Иван Енједи (Enyedi) са платом од 50 форинти, који је у Руму дошао 1763. године. Нема података колико се у Руми задржао и шта је даље са њим било. Био је он први школовани здравствени радник у Руми (21, 50). Из једног извештаја жупаније из тог времена види се да у Срему постоје два жупанијска хирурга, један у Вуковару, други у Руми, но не спомињу се њихова имена (21). Када је 1785. године умро у Вуковару жупанијски хирург Иван Китл (Kittel), жупанијски је физик на његово место именован Винченција Вебера (Vincentie Weber), дотада хирурга у Иригу. Међутим, због тешког стања у Руми, где је међу немачким колонистима владала епидемија маларије морао је Вебер једно време током 1786. године боравити у Руми (50). Изгледа да се те године и сам хирург Вебер разболео, јер се у актима Жупаније наводи да он не може вршити своју дужност. У Руму је тада дошао жупанијски физик др Јован Живковић да на лицу места извиди ситуацију и да изда потребна упутства. Та је епидемија била повод да је у Руму из Вуковара био премештен хирург Себастиан Рифл (Riffel). Када је 1795. започела велика епидемија тзв. "Иришке куге", било је наређено румском хирургу Рифлу да оде у Ириг и да постави дијагнозу. Рифл није препознао болест, већ је изјавио да се ради о "гњилој грозници", а како се болест ширила у почетку међу сиротињом, сматрао је да је узрок болести лош хлеб, којим се сиротиња храни. Ни у својој другој посети Иригу, премда је тада извршио и обдукцију једне тек умрле жене, ништа ново није могао рећи до да се ради о "гњилој грозници", при чему је још додао да болест није заразна (13). Очито да хирург Рифл није до тада имао никаквог искуства са оболелима од куге. Иако је у два маха одлазио у Ириг на срећу није пренео епидемију у Руму. Међутим, када се утврдило да је по среди епидемија куге, морао је хирург Рифл са целом својом породицом да се пресели у заражени Ириг, где је читаво време док је епидемија трајала вредно и савесно вршио своју дужност. По престанку епидемије вратио се у Руму, где се спомиње још 1816. године као жупанијски хирург. Не зна се да

ли је следеће године био пензионисан, преселио се или умро, али је свакако престао са радом, пошто се према подацима М. Мичића (21) исте те године као жупанијски хирург у Руми спомиње *Јозеф Хукенбергер* (*Joseph Huckenberger*). У време док су у Руми били физикуси др Антун и др Ернест Фурјаковић, радила су и два хирурга. *Матијас Кациани* (*Matias Katzianu*) је био у властелинској служби, а био је уједно и почасни жупанијски хирург. Рођен је 1768. године, а умро у Руми 1844. Други румски хирург *Јохан Пилингер* (*Joannes Pillinger*) је био жупанијски хирург. Родио се 1792. године, а умро у Руми 1854. Становао је у згради на углу Орловићеве улице и Улице Иве Лоле Рибара, на месту где је касније била румска болница (21). Хирурзи су, између осталог, имали тада обавезу да у случајевима насиља издају свој налаз, који је касније био кориштен за потребе суда. У фонду Румског магистрата у архиву Срема сачуван је приличан број таквих лекарских налаза, који потичу од хирурга Кацианија и Пилингера. За илустрацију нека послужи превод једног таквог извештаја, писан немачким језиком и потписан од румског властелинског и жупанијског хирурга Кацианија: "Лекарски налаз: Жена столара Јована Рига, Терезија, слабе и болешљиве конституције и у седмом месецу гравидитета, нападнута је кијачом од једног мушкарца и у прса убодена, па батином тучена по левој руци. Удари сами по себи нису били тешки, али с обзиром на конституцију и стање имали су озбиљне последице. Двадесетдва дана болести и коначно абортус и смрт детета" (51). Други подаци о румским цивилним хирурзима до данас нису пронађени. Спомињу се војни хирурзи: *Шнит* (*Schmidt*) 1842. године, *Францискус Кречмајер* (*Franciscus Kretzmayer*), доктор медицине и главни хирург хусарске регименте надвојводе Јосифа, 1839., те *Михаел Енједи* (*Michael Engedy*), 1806. године, који су сви умрли у Руми (21).

Прва општинска бабица у Руми, за коју се зна, била је *Барбара Рифл* (*Riffel*). Она се спомиње 1791. године. Дипломирала је у Пешти и веома је извесно да је била жена хирурга Рифла, па је вероватно у Руму дошла заједно са њим 1786. године. Умрла је, према подацима М. Мићића (21) 1813. године. Наиме, у матичним књигама умрлих спомиње се само њено име, без назнаке занимања. Као општинска бабица у Руми 1825. године спомиње се *Терезија Ашбергер* (*Aschberger*) (21), а 1861. среска бабица за иришки и румски срез била је *Антонија Михаилфи*. Она је 1863. године била предложена за пензију уз образложење: "због сиромаштва, старости и дуготрајног заслуженог службовања". На њено место била је постављена нова румска бабица *Сузана Шуберт* (*Schubert*) (52, 53). Из једног извештаја физикуса др Ернеста Фурјаковића сазнаје се да је 1867. године бабица Сузана Шуберт умрла, те да у Руми нема погодне особе за тај посао и да се распише конкурс. Жупанијска скупштина је донела одлуку да се бабица среза Товарник, која је становала у Шиду, *Марија Мартиновић* пресели у Руму, а за Шид да се распише конкурс (54). Иста бабица, када је стигла у Руму, добила је потпору у износу две месечне плате, "пошто јој је плата мала, а у исто време када се селила у Руму умрла јој је стара мајка" (55). Може се закључити из ових оскудних података да материјални положај бабица у то време није био ни мало завидан. Објашњење за то можда лежи у чињеници да су се жене далеко чешће обраћале за помоћ надрибабицама, пре свега што су у почетку школоване бабице биле странкиње, најчешће Немце, тарифа им је била релативно висока, а преписивале су лекове који су се у апотекама морали куповати. Поред тога

постојала је и висока доза примитивног неповерења према школованим бабицама и лекарима, који често нису добро познавали народни језик (56). Године 1868. бабица Марија Мартиновић се удала у Брод и напустила Руму, а да се никоме није ни јавила. На њено место постављена је *Клара Тот*, која је дипломирала у Пешти 1867. године (57, 58). Касније се број бабица у Руми повећавао. У читавој Жупанији биле су 1887. године укупно 122 бабице, од тога их је 9 било у земаљској, а 55 у општинској и градској служби. Остале су биле приватне (сукромне). Већ 1903. године укупан број бабица у Жупанији попео се на 217 (36, 40). И поред тога било је у Жупанији општина које нису имале школовану бабицу, па је године 1895. Висока кр. зем. влада, одељење за унутрашње послове, издала наредбу општинама које немају школованих бабица да о трошку општине пошаљу "Коју слободну домаћу жену на примаљски тецај у Загреб". Одзив на ову наредбу био је врло незнатан (59). Године 1898. било је у Руми 9 бабица, 5 општинских: *Пеклар Јелисавета* (дипломирала у Љубљани 1879), *Петковић Ана* (Будимпешта, 1871), *Руп* (*Rupp*) *Марија* (Загреб, 1879), *Тор Клара* (Грац, 1867) и *Шнелер* (*Schneller*) *Ана* (овлаштена без дипломе, али у старости од 74 године), те 4 приватне (сукромне): *Бук* (*Buck*) *Ида* (Загреб, 1893), *Ернст Јулијана* (*Seredin*, 1897), *Пајнер* (*Peiner*) *Аполонија* (Колошвар, 1893) и *Бухбиндер* (*Buchbinder*) *Регина* (без података о дипломирању) (60). Флукуација бабица у то време била је још више изражена него код лекара. Често су мењале, не само место боравка, већ и статус у служби. Оне које су до тада биле у државној, градској или општинској служби прелазиле би у приватне и обрнуто. Тако се из Извештаја Сремске жупаније сазнаје да су се: *Ана Риферт* (*Riefert*) и *Јохана Рајс* (*Reis*) 1904. настаниле у Руми, а 1905. настаниле су се у Руми још *Елизабета Милер* (*Müller*) и *Ева Нагл*. Године 1907. *Бук Ида* је напустила примаљство, а *Рун Ида* се одселила у Америку (41, 61, 62). На пустари Ерем (котар Рума) настанила се као сукромна примаља 1908. године *Сич Анка*, а 1909. године у Руми је радило 10 бабица: *Ерн Јулијана*, *Крстић Милева*, *Пеклар Лиза* и *Шегулински Ана*, као општинске примаље, те као сукромне: *Јаковљевић Јулијана*, *Киндлер Викторија*, *Лаур Магдалена*, *Нагл Ева*, *Пивнички Јулка* и *Риферт Ана*. Већ следеће 1910. године две су напустиле Руму (*Ева Нагл* и *Јулка Пивнички*), а три нове су се доселиле: *Љубица Петровић*, *Ката Смиљанић* и *Ката Витман* (*Wittman*) (43, 44, 45). Године 1912. настаниле су се у Руми као приватне бабице *Хедвига Крамер* и *Марија Нагл*, која се већ следеће 1913. преселила из Руме у Инђију, а у Руми се настанила као сукромна примаља *Магдалена Лангертнер* (*Lengärtner*), до тада општинска бабица у Хртковцима (47, 63, 64). *Јозефина Бошњак* доселила се из Черевиха у Руму 1916. године (65). Тај број, око 10 бабица, у Руми се одржао и у периоду између два рата (49).

Прву апотеку у Руми отворио је 1795. године *Ладислав Вагнер*. Међутим, већ након пет година, услед бројних проблема и потешкоћа, апотека је престаала са радом. Године 1815. *Тома Трешчик* (*Treschtsik*), апотекар из Земуне, отворио је филијалну апотеку у Руми. То је била друга румска апотека. Ову апотеку је 1818. од Трешчика купио *Јулије Пајор* из Пеште и радио у њој 14 година као апотекар. Због финансијских потешкоћа био је присиљен да прода апотеку 1831. године *Ј. Ц. Хамфвогелу* (*Joannes Carolus Hamfvogel*) из Беле Цркве. Од тада је ова апотека у власништву породице Хамфвогел све до 1861. године, када је син *Јохана Карла*, такође *Јохан Карл* млађи, продао апотеку *Јозефу Хондлу*, родона-

челнику апотекарске породице Хондл, која је држала у власништву ову апотеку 73 године, када је апотека 1934. године била продата Милану Мићићу, родом из Инђије, који је дипломирао на фармацеутском факултету у Загребу 1931. године. Трећу румску апотеку основао је 1881. године Андрија Козјак, син апотекара Аугуста Козјака, оснивача шидске апотеке. Апотеку је продала удовица Андријиног сина Аугуста IV Козјака 1917. године Ивану Пливелићу, а 1930. године апотеку је купио Петар Здравковић, рођени Румљанин, који је у то време радио у апотеци Хинка Штрајма у Земуну. Напокон, четврта апотека у Руми била је основана 1912. године. Власник апотеке је прво био Едмунд Хус, а 1937. године откупио је ову апотеку Фрањо Гарај. У овом излагању о апотекарству у Руми изречено је само неколико најелементарнијих чињеница, а заинтересовани читаоци се упућују на исцрпну студију "Фармација у Срему 1759-1918.", аутора Милана Мићића (66).

Из пописа здравственог особља Сремске жупаније 1879. године види се да је Рума у то време имала и ветеринара. "Поджупанијски живинар" (ветеринар) у Руми био је тада Роберт Кинг (67). До тог периода послове ветеринара обављали су хирурзи, а контролисао их је градски физикус.

С обзиром на свој специфичан географски положај, налазећи се на ветрометини између Истока и Запада, Срем је вековима био изложен епидемијама различитих заразних болести, посебно куге, које су најчешће с југа, из Турске, стизале у Европу. Преносиоци тих болести били су углавном војници из аустро-турских ратова, затим избеглице испред турског зулума, као и трговци, те остали путници за Пешту и Беч. Осим споменутих било је и болести које су у овим крајевима ендемски владале, као на пример маларија и туберкулоза, чији погубни ефекат није био ништа мањи од претходних. Разлог овоме лежао је у веома неповољним хидрографским приликама у Срему, са којима су се становници ових крајева борили још у време Римљана. Злокобне последице по здравље подводног и мочварног сремског поднебља запазио је и Таубе и записао: "Ваздух је врло разнолик. У средини земље између брда бистар је, чист и здрав; али дуж три реке веома је нездрав. Јер те три реке често се изливају, плаве равницу свуд широм и остављају велике мочваре, које не само што покривају осми део краљевине, него од припеке почињу да се кваре и заражују ваздух. Отуд настају тешке грознице, које уништавају толико људи, нарочито странаца, да се Осијек и Петроварадин називају гробљем Немаца. Друга невоља овог краја, која настаје због баруштина, многобројна је разноврсна гамад, која је лети неподношљива. Комараца је толико много да у летње вече замраче некада сунце" (16).

Прва епидемија куге, која је оставила трага на подручју данас непостојећих насеља у румском атару била је тзв. "Ерделска" или "Банатска куга" из 1738/39. године, која је тек окрзнула село Јеленце крајем децембра 1739. године. У Јеленцима су тада била забележена 2 смртна случаја и 3 оболела од куге (2). Од тада па све до 1795. године куга није харала Сремом. Међутим, те године појавила се у Иригу и околним селима. Пре куге Ириг је имао 4.813 становника и био је један од најнапреднијих градова у Срему. Од куге је оболело 3.389, а умрло чак 2.548 особа, док је свега 841 особа преболела болест. Ириг се никада више није успео опоравити од ове тешке несреће која га је задесила. Међутим, иако се болест није проширила на Руму, Рума је такође скоро читаву деценију

осећала, претежно у привреди, последице епидемије ове тзв. "Иришке" или "Сремске куге" (68). У знак захвалности богу што се епидемија куге није проширила и на Руму, грађани Руме су 1797. године, на месту где је у време епидемије била постављена добровољачка стража румских грађана, која није пропуштала пролазак житеља из једног града у други, подигли споменике, популарно назване "Кипови" и сместили их са леве и десне стране пута Рума-Ириг. Споменик који се налази, идући од Руме, с леве стране пута има облик римокатоличког олтару, већи је од онога са десне стране пута и на њему је, испод распећа, постављена спомен-плоча са текстом на немачком језику, следећег садржаја: "Zur denkbaren Erinnerung des verschonten Ortes Ruma von der Pestseuche die in den Jahr 1795. und 1796. in der Umgebung wüthete erbaut. Und im Jahre 1858. aus milden Beiträgen der Rumaer Zünfte und anderer Pfarlkinder renoviert 1941." ("За благодарну успомену места Руме поштеђеног од кужне заразе, која је у околини беснела 1795. и 1796. године саграђен, а 1858. године обновљен дарожљивим прилозима румских еснафа и других жупљана. Поново поправљен 1941. године.") (68).

Иако је сама Нова Рума изграђена на узвишеном и оцедитом терену, поред маларије харале су и друге, претежно цревне, заразне болести. Оне су у далеко већем броју погађале новонасељене немачке колонисте. Прва група колониста пристигла је колима у Руму, после мукотрпног путовања сплавовима Дунавом до Карловаца, у августу 1746. године. Већ две године по доласку, у лето 1748., избила је застрашујућа епидемија маларије међу новонасељеним колонистима Немцима. Према подацима К. Бишофа и Ф. Вилхелма (С. Bischof i F. Wilhelm) (4, 5), те године лето је било изузетно жарко и када су један за другим почели да оболевају тек пристигли колонисти од ове тзв. "hitzigen Fieber" (врућа, жестока грозница) или "Sumpffieber" (мочварна грозница), ненадани страх захватио је све становнике. Дневно је било по неколико сахрана, а ново гробље повећавало се око гробљанске капеле. Сахране су обављане без звончења. Немо и у дубокој тузи прерано се завршио њихов живот пун наде у новоизабраној домовини. Тек са наступом зиме била је епидемија прекинута, али је њен биланс био застрашујући. Око четвртине новопридошлог становништва Руме било је жртва ове мочварне грознице. Многа домаћинства морала су бити напуштена, а тамо где су деца била већа, удовице су наставиле радити даље (4, 5).

Друга, још погубнија епидемија маларије међу немачким живљем у Руми избила је 1786. године. Није до краја разјашњено да ли се радило само о маларији или, поред ње о још некој цревној зарази, пошто се, осим грознице у клиничкој слици спомињу и проливи. Услед изузетно тешког епидемиолошког стања у Руму је јула месеца 1786. године стигао жупанијски физикус др Јован Живковић и констатовао 156 случајева обољења међу немачким досељеницима, а у извештају Жупанији написао је да очекује и дуплирање тога броја. Утврдио је да је од тог броја њих 98 оболело од маларије "Wechselfieber", 21 "in febris acuta continua biliosa" (жучна, жестока грозница) и 37 особа од пролива (dysenteria). У циљу спречавања ширења болести жупанијски физикус је дао потребна упутства румском хирургу Веберу и указао је на потребу побољшања материјалног положаја оболелих, који нису имали средстава за живот, а због болести нису били у стању да их зараде. Приликом свога другог обиласка зараженог подручја физи-

кус Живковић је констатовао да се број оболелих попео на 321 и да је њихово збрињавање било у највећем броју случајева мањкаво, да они леже на поду у хладним штагљевима и шталама, у прљавштини, без добре одеће и уз недостатну исхрану, те да је лекарска помоћ без ефекта. У међувремену разболео се, изгледа и румски хирург Вебер (5, 14). Данима се, наводи очевидац, оглашавало посмртно звоно, а једна погребна хумка уздизала се проред друге. Разочарење новопридошних колониста било је велико. Тако тешко погођени имали су само једну жељу: Даље одавде. Многи су пожелели да се врате у стару домовину. Међутим, оно мало ушпараног новца било је потрошено и беда међу њима била је толика да су морали и за хлеб молити. Многи су падали у очајање, а неки су починили и самоубиство. Једна група одселила је у Бачку (4, 5). Број оболелих достигао је у септембру своју највишу тачку. Тада је нови жупанијски физикус Антун Карафијатек констатовао 500 оболелих. Месечно је умирало око 15 особа. У једној штали пронашао је 16 особа од којих је њих 13 било оболело. Пошто су читаве породице биле погођене болешћу, болеснике није нико имао да негује. С тога је физик Карафијатек, уз подршку Жупаније, сместио 83 оболелих у пет просторија франђевачке резиденције у Руми, које су биле претворене у малу епидемијску болницу. За сваку просторију обезбедио је физикус по једну особу за неговоње болесника по цени од 15 крајцара дневно и једнога хирурга за 15 гулдена месечно. Жупанија је за испомоћ послала из вуковара хирурга Рифла. Остале болеснике, и поред тога што се томе румски властелин Пејачевић противио, сместио је жупанијски физикус по слободним властелинским зградама, као и по неким грађанским кућама, где им је била обезбеђена нега. Новопридошло немачко становништво Руме било је овом епидемијом десетковано. Највише су умирала деца, а од породица које су бројале по 5 до 8 чланова, остајало је на животу двоје, једно или ниједно. Било је случајева да су сасвим мала деца остајала без родитеља и без игде икога (4, 5, 14).

Године 1788. услед конфликта са Турском, било је на граници стационарно много војске, па су у румској кавалеријској касарни, која је већ раније била изграђена, били смештени војници из 10 чете оболели од *тифуса*. Та заразна Војна болница била је смештена на месту где се данас налази школа "Вељко Дугошевић". У болници је тада умрло 280 оболелих (4, 69).

После битке код Асперна 1809. године, међу заробљеницима Наполеонове војске, Французима који су били смештени у румској касарни, избила је нека *непозната епидемија* од које је умрло 30 заробљеника. Они нису били сахрањени на румском гробљу, већ на једној ораници у румском атару, која је касније названа "Француско гробље" (4, 69). И после битке код Лајпцига 1813. године били су смештени заробљеници, овога пута Италијани, такође из Наполеонове војске, делом у Руми, делом у Иригу. Међу њима је такође избила *непозната епидемија*, вероватно пегавца, крајем децембра, која је трајала све до јануара 1814. године и од које су у Руми умрла 92, а у Иригу 120 заробљеника. У почетку су умрли сахрањивани на румском римокатоличком гробљу, а касније на "Француском гробљу". На том гробљу је Немица Ева Нагел 1906. године подигла камени крст са натписом на немачком језику: "Овде леже храбри борци, мир пепелу њиховом." (4, 69).

Срем је, као и читаву Војводину, у XIX веку захватило неколико епидемија *колере*. Колера се појавила у Европи почетком XIX века. Њених седам великих

пандемија, које су харале светом све до Првог светског рата, однело је милионе живота. Због тога неки прошли век називају и "веком колере". Прва епидемија колере у Војводини забележена је 1831. године. У Руми је тада регистровано свега 38 случајева. Тада је био именован већи број визитатора, лаика чија је дужност била да помогну лекарима приликом контроле болесника. Током 1832. и 1833. године они су примили накнаду на име чизама које су им за те потребе биле одређене (4, 69). К. Бишоф у то време спомиње 3 лекара, од којих је најпознатији био Јохан Пилингер (4). Следећа пандемија колере, која је у своме ширењу Војводином захватила и Руму, започела је у августу 1836. године. Према подацима С. Јовина (70), прва жртва ове опаке болести у Руми је била Цецилија Бекерт, стара 32 године, када се вратила с пута из Пазове. Она је оболела 4. августа, а већ некон четири дана је умрла. Већ 7. августа је оболео њен муж, који је убрзо оздравио, а 8. августа оболела је и кћи Агнеса, стара 3 године, и истог дана умрла. Тога дана је умрла и њихова служавка Ката Матајз (Matheis), дакле у истој кући истог дана умрле су три особе. До половине месеца умрле су још три особе, а три особе су оздравиле. Те јесени је у Румском срезу од колере оболело 231 лице, од чега је 111 умрло, а 120 особа је оздравило. У самој Руми оболело је 67 особа, од којих је 34 умрло, а 33 оздравило. У то време физик Сремске жупаније био је Румљанин др Антон Фурјаковић. Из једног његовог извештаја види се да је епидемија свој врхунац достигла у месецу октобру, а да је после овога нагло почела јењавати и да се угасила половином новембра. Из истог извештаја се види да је др Антон Фурјаковић сматрао колеру заразном болешћу, па је у оквиру мера за спречавање њеног ширења, између осталог, предложио обележавање заражених кућа како би их здрави избегавали, забрану свих окупљања (даће, ношење умрлих у цркву), забрану грљења умрлих од стране рођака, као и постављање посебних гробара који би, поред одношења на гробље и сахрањивања, облачили лешеве и стављали их у ковчег. По оздрављењу болесника или после сахране посуђе и све ствари у кући требало је добро опрати, а кућу проветрити. Овај извештај др Антона Фурјаковића занимљив је због тога што је у то време, као и у епидемијама које су уследиле након ове, већина лекара и то истакнутих, међу њима и др Ернест Фурјаковић, син др Антона и потоњи секундарни жупанијски физикус у Руми, сматрала да колера није заразна болест, већ да је њено ширење резултат поквареног ваздуха у време великих летњих жега. Ово мишљење, које је било заостатак старе мијазматичне теорије болести, према неким подацима, заступао је у нешто измењеном облику и Макс Фон Петенкофер (Max von Petenkofer), познати немачки хигијеничар и велики ауторитет у медицинској науци средином XIX века. Најпогубнији данак у Руми однела је епидемија колере из 1848/49. године. У Срему се колера тада појавила већ у августу, најпре у Петроварадину, а два месеца касније, средином октобра, појавила се у Руми и околним селима. К. Бишоф износи податак да је колера тада у Руми однела 700 жртава, од тога 250 Немаца. У сузбијању ове епидемије у Руми и околини учествовали су: др Ернест Фурјаковић и хирурзи Јохан Пилингер и Јосип Сатарић. Хирург Пилингер истакао се посебно у сузбијању ове, као и претходне епидемије из 1836. године, на чему му је Жупанија одала посебно признање. У то време је у Руми била основана и привремена Војна болница.

Последња епидемија колере која је у Руми забележена догодила се у лето 1873. године и захватила, поред Руме, још: Инђију, Барицу (пустара), Буђановце, Путинце и Најдорф (пустара). У читавој Сремској жупанији оболело је тада од колере 1.035 особа и од тога 463 умрло. У Руми је оболело свега 19 особа, а умрло их је 15. Рума је тада бројала 7.771 становника (4, 70, 71, 72, 73).

Осим куге и колере као типичних представника правих пандемијских болести, Срем су повремено захватале епидемије мањих размера других инфективних болести, од којих се најчешће спомињу: велике богиње (црне богиње, праве богиње, Variola vera), трбушни тифус (трбушна пошалина, Typhus abdominalis), срдобол (Dysenteria), бабиња грозница (Processus puerperalis), очна пошалина (очни жар, Трахом), као и дечје заразне болести и осипне грознице: дифтерија, шкрлет (шарлах, Scarlatina), оспице (морбили, добрац), кашаљ хрипавац (Tussis convulsiva, Pertussis) и др. Морталитет од ових болести, због још недовољног познавања њихове патогенезе, као и пасивне и активне имунолошке заштите, поступака који су у то време тек почели да се уводе у медицинску праксу, био је велики.

Иако је вакцинација деце против великих богиња која је и испрва била добровољна од године 1876. постала обавезна за сву децу на територији Војводине, организација здравствене службе на терену је још увек била недовољна да ту обавезу у потпуности спроводе у дело. Због тога, као и због несхватања становништва о целисходности вакцинације, поједини забачени крајеви Жупаније, а у Срему су то већином биле пустаре, остајали би делимично невакцинирани и самим тим незаштићени. Стога није чудо да се још почетком XX века спомиње ограничена епидемија великих богиња на пустари Ерем (Ögöm) недалеко од Руме 1917. године са 10 оболелих, од којих је 4 умрло (48), а 1911. године био је регистрован само један случај великих богиња у самом месту Руми, при чему се верује да су га пренели Цигани из Мачве (46).

Године 1894. била је уведена у читавој Хабсбуршкој монархији, па и у нашим крајевима, обавезна примена антидифтеричног Беринговог серума у лечењу оболелих од дифтерије, као и у случајевима пасивне заштите оних особа које су биле у контакту са оболелима од дифтерије. Није на одмет ако се укаже на чињеницу да је први лекор на медицинском факултету у Марбургу (Немачка) Емил вон Беринг (Behring) (1854-1917) 1890. године открио, а тек 1893. увео у праксу антитоксине против дифтерије и тетануса. До краја 1894. године на подручју Жупаније сремске било је лечено 44 случаја оболелих од дифтерије Беринговим серумом, од чега је њих 33 оздравило, а 11 умрло. Тим поводом је Кр. жупанијска област у новембру месецу 1894. године упутила тадашњег котарског лекара у Вуковару др Јосипа Розенцвајга (Rosenzweig) на клинику професора баруна Видерхофера (Viederhoffer) у Беч да се подробно упозна са начином примене и успесима у терапији овим новим леком. По свом повратку др Розенцвајг је поднео о овоме исцрпан извештај, који је био достављен свим подручним котарским областима и свим лекарима на терену (74). У априлу 1895. године Висока кр. земаљска влада издала је наредбу о обавезном лечењу оболелих од дифтерије серумом и о имунизацији оне здраве деце која су била у контакту са особама оболелим од дифтерије. Уједно је влада, каже се у Извештају

Сремске жупаније, доставила довољну количину серума против дифтерије Кр. Жупанијској области да раздели овај серум међу котарским лекацима, а ови су пак дужни да га уредно чувају и у потребним случајевима употребљавају. Већ први извештај о примени овог серума у Сремској жупанији те 1895. године показао је да је ефекат лечења био изванредно повољан. У тој години је серумом било лечено 176 случајева, од чега је 151 болесник (85,96%) оздравио, а 25 (14%) их је умрло, углавном због тога што су се за помоћ касно јавили лекару. Наиме, отпор родитеља према примени серума био је велики и народ га је због незнања у почетку тешко прихватио (59). Године 1795., када је у Иригу беснела куга, у Руми је херала епидемија дифтерије и шарлаха од које је за 6 недеља умрло 200 деце. Било је то време док Берингов серум још није био откривен (4, 5, 69). Смртност деце од дифтерије смањила се значајно тек почетком овог века, када је примена серума у лечењу те болести постала стална спасоносна медицинска пракса.

Остале дечије болести и дечије осипне грознице биле су чести посетиоци ових подручја. Нападале су углавном децу, ретко одрасле особе, а смртност код неких кретала се понекад и до 50%. Крајем XIX и почетком XX века, као најчешће дечије болести које су се у Руми појављивале у ширим епидемијским размерама, забележене су: шарлах (шкрлет, scarlatina) 1899., 1900., 1903., 1904., 1907., 1908., и 1909. године и оспице (добрац, morbilli) 1900., 1904., 1908., 1909. и 1912. године. Остале дечије заразне болести, као и цревне заразне болести одраслих и деце појављивале су се спорадично или у мањим епидемијама (37, 40, 43, 44, 61, 62, 75). У Извештају жупанијског физикуса Жупаније Сремске за годину 1907. образлаже се тако честа појава, скоро сваке године, шарлаха у епидемијским размерама неповерењем становника у савете лекара о томе да је шарлах "ванредно прилепчива и врло опасна болест, која се лако преноси и чија злоћудност и погибелност обично расте са бројем случајева, тј. што се болест више шири постаје све погибелнијом, те житељство већином не само да није са своје стране помагало настојање лијечника око угушења болести, већ је чак и осујећивало та настојања ... Осим тога због постојећих стамбених односа није било могуће спровести најсигурнију одбрану против ширења шкрлета, а то је строго осамљење од шкрлета болујућег у дотичној кући (61, 62).

Трахом (очни жар), обољење слузокоже ока, које је често као последицу остављало слепило, појавио се прво на подручју Војне границе где су га донели војници-граничари заражени на бојиштима широм Европе, а убрзо се проширио и на територију Сремске жупаније. Организована санитетска борба против ове болести започела је тек крајем XIX века. Тада је Висока кр. земаљска влада издала упутство за јединствено лечење трахома у целој земљи, а 1897. године издала је наредбу према којој се амбулантно лечење трахома имало обављати само у за то одређеним амбулантама свакога котара. За Румски котар ове амбуланте биле су организоване у: Руми, Путинцима, Петровцима, Краљевцима и Добринцима (74, 76).

Како је Рума била веома близу границе према Турској, била је погодна за смештај привремених војних болница за ратне рањенике. Тако је у време аустро-турског рата 1788-1791. у Руми била устројена војна болница чији је

задатак био прикупљање и нега рањеника и болесника са бојишта, до њиховог транспорта у главне болнице даље у позадини. Слична војна болница постојала је у то време и у Земуну (77). Румској Војној болници био је додељен румски парох Василије Крстић. Када је болница била убрзо премештена из Руме у Карловце, па у Апатин и напоскон у Сомбор, Крстић је био пребачен у филијалну болницу у Букину. Међутим, пошто је у Руми била формирана нова Војна болница, затражио је од карловачког митрополита да га поново премести у Руму, где би поред своје редовне дужности могао да врши и службу у болници (69). Не зна се да ли је парох Василије Крстић био тада премештен у Руму, али је засигурно ова нова Војна болница такође убрзо престала са радом, пошто се из аката сазнаје да је године 1793. војска затражила да се у Руми поново отвори Војна болница како се болесни и за транспорт неспособни болесници не би морали превозити у Илок. Радило се заправо о само једној болничкој соби за лечење тешких и за евакуацију неспособних болесника, која се налазила у војној касарни, изграђеној 1784. године на месту где се данас налази школа "Вељко Дугошевић" (21, 69, 78). Румска Војна болница, као што се може закључити из жупанијских аката, постојала је, мада не у континуитету, све до 1847. године. Она се спомиње 1810., 1812., 1815., 1819., 1820., 1822., 1828., 1829., 1830., 1834., 1835., 1838., 1844. и 1847. године (79). У ратним приликама 1848. године била је основана Војна болница за оболеле војнике од колере у вили грофа Пејачевића у Руми (71).

Не зна се када је у Руми отворена *цивилна болница*. О потреби подизања болница у Вуковару, Руми и Иригу било је говора на жупанијској скупштини Сремске жупаније 1863. године (80), а да је нека врста болнице или немоћнице већ постојала 1865. године види се из Протокола жупанијске скупштине, где се изричито наводи да Румска болница не спада у јавне болнице, па се не могу признати њени трошкови (81). Право јавности вероватно је болница добила 1873. године, па се та година може сматрати и годином њеног оснивања. Тада је на Жупанијској скупштини објављено да је "општина Рума утемељила болницу са главницом од 4000 форинти и моли да јој се додели наслов болнице краља Фрање Јосипа I". Из истог записника види се да је у то време постојала и болница у Иригу са главницом од 2500 форинти (82).

Румска болница налазила се на углу Орловићеве улице и Улице Иве Лоле Рибара. На том месту је почетком XIX века била властелинска кућа и у њој је касније становао хирург Пилингер. Може се претпоставити да је заправо та властелинска кућа касније претворена у болницу (21).

Све до 1886. године биле су Румска трговишна болница и Жупанијска болница у Вуковару, која је била основана 1857. године, једине болничке установе на територији коју је до тада обухватала Сремска жупанија (69). Из извештаја увећане Сремске жупаније, после присаједињења територија расформиране Војне границе, из године 1886. види се да је тада на Жупанији било 8 болница и то три опште јавне болнице: у Вуковару, Митровици и Винковцима, а осим ових: болница у трговишту Руми, градска болница у Карловцима, градска болница у Земуну, градска болница у Петроварадину и Болница шумских радника у Врбањи (36).

У извештајима Сремске жупаније дати су статистички подаци о кретању болесника у болницама на територији Жупаније, па и у Румској болници. Из тих се извештаја може закључити да је то била болница знатно мањег капацитета од, на пример, Митровачке болнице, али болница у којој се лечило, са својих 80 лечених болесника у просеку годишње, са просечним постотком излечења од око 50% и смртности од 8 до 11% (37, 45, 47, 62). Године 1903. поново је постављено питање њене јавности. У Извештају Жупаније сремске из те године стоји да је "За трговишну болницу у Руми од животне важности да та болница добије право јавности, пошто као приватна болница није у стању утјерати све болно-опскрбне трошкове, услед чега имаде великих губитака. За подиелење права јавности имала би се речена болница прије свега преуредити према захтевима хигијене." (40). Већ 1908. године се предлаже градња нове болнице у Руми, а од 1909. па надаље закључак жупанијског физикуса у Румској болници је у свакој години исти и он гласи: "Румска пак болница наличи више немоћници него болници, а ипак тамошње трговишно заступство није се још увијек одлучило на њену новоградњу." Као што се зна, до градње нове болнице није никада ни дошло. Још је и 1918. године поред свих замерки жупанијског физикуса, Румска болница била и установа за лечење. Њен управник је тада био Андрија Солановић, а болнички лекар др Душан Дима, трговишни лијечник у Руми (83). Између два рата име "болница" је још увек остало, али је то заправо био само старачки дом (21). Године 1954., након пресељења Дома ученика у привреди у другу зграду, зграда некадашње болнице претворена је у стамбену зграду (69). Континуитет здравствене службе у Руми настављен је кроз Дом народног здравља, који је у овом граду био основан 1930. године уз новчану помоћ Рокфелерове фондације, а према програму др Андрије Штампара и др Лазе Марковића. То је био један од укупно 24 дома здравља на територији читаве Југославије, а други по реду у Војводини. Први лекар у овом новом Дому здравља био је др Стеван Сувајџић (84).

РУМСКИ ЛЕКАРИ

У излагању које следи биће приказани значајнији моменти из живота и рада румских лекара, до чијих података се брижљивим трагањем до данас успело доћи и то оних лекара који су у Руми провели цео или само један део свог радног века, али и оних који су у Руми само рођени, а прославили су се својим радом негде на страни.

1. *Др Антон Фурјаковић (Furiakovics)* (1782-1847) био је први школовани лекар и оснивач савремене здравствене службе у Руми, а потом као редовни жупанијски физик главни руководиоца целокупне здравствене службе у Сремској жупанији. Рођен је у Петроварадину 1782. године. Није још утврђено када је и где докторирао, али се већ 1808. године налази на положају градског физикуса у Сремским Карловцима. У вези епидемије која је 1814. године владала међу француским и талијанским ратним заробљеницима из Наполеонове војске, смештених у Руми и Иригу, Жупанија је успоставила звање секундарног жупаниј-

ског физикуса са седиштем у Иригу и на то место именовала 1815. године др Даниела Сигварта (Sigvarth, дотадашњег физикуса ђаковачког бискупа Мандића. До тог времена је у Сремској жупанији био само један физикус са седиштем у Вуковару. Како је већ почетком марта 1816. године др Сигварт умро, на његово место именовала је Жупанија др Антона Фурјаковића, физикуса из Сремских Карловаца, а седиште секундарног физикуса пренела је из Ирига у Руму. Након смрти редовног жупанијског физикуса др Андрије Будаи (Buday), познатог по свом учешћу у сузбијању Иришке куге, др Фурјаковић је постао редовни жупанијски физикус. На тој дужности је остао све до 1846. године, када је на сопствену молбу пензионисан. Био је ожењен Анном кћерком Андрије Скауера, синдика Карловачког магистрата, са којом је изродио седморо деце. Поред докторске дипломе поседовао је и диплому магистра породиљства. Умро је у Руми 11. 08. 1847. године, где је и сахрањен, а на његовом надгробном споменику, који се још до данас сачувао на римокатоличком гробљу, исписан је занимљив епитаф у којем се др Фурјаковић назива "неуморни помагач и утешитељ напавеног човечанства." (85).

2. *Др Ернест Фурјаковић (Furiakovics)* (1811-1889) син је др Антона Фурјаковића. Рођен је у Сремским Карловцима 1811. године, у време док му је отац тамо био физик. Медицински факултет је завршио у Пешти 1838. године када је постао доктор хирургије и медицине, али је положио још и испите за магистра окулистике и опстетриције. Докторска дисертација му је била "Dispositio in morbos ex diversitate sexus" ("Наклоност према болестима проузроковане разликом у половима"), што је за оно време била веома напредна тема. Оригинал се налази у Архиву Хрватске у Загребу. Своју дисертацију посветио је сталелима и редовима Сремске жупаније и своме оцу Антону. После дипломирања дошао је у Руму, где је 1839. године именован почасним жупанијским физикусом, а 1847. године када је др Штрајм (Streim) постао редовни жупанијски физикус, др Ернест Фурјаковић је именован секундарним жупанијским физикусом, тј. другим лекаром по рангу у Жупанији. Једно време је био општински лекар у Руми, да би 1871. године, поред др Аугуста Мецнера (Mezner) као главног жупанијског физикуса, био поново именован секундарним жупанијским физикусом. Умро је у Руми 1889. године, где је и сахрањен. Иако мање значајан за здравствену службу од свога оца, био је други школовани лекар у Руми, и као општински лекар, утицао је на здравствену службу у граду. Прилике у Руми тога времена илуструје једна пријава физикуса др Ернеста Фурјаковића против сапунџија у Руми, који бацају на улицу пепео од луга и њиме испуњавају плиће јаме. За време сувог времена овај луг се претвара у прашину, која је опасна за здравље људи, јер напада органе за дисање. На основу ове пријаве срез је наредио општини да ова нареди сапунџијама да споменута места очисте у току од три дана (85, 86, 87).

3. *Др Мавро Фишер (Moritz, Mauricius Fischer)* (1836-1924) рођен је 1836. године, али за сада нема података где. Био је један од ретких румских лекара јеврејске народности. Он је био отац угледног румског адвоката и јавног бележника др Александра (Шандора Фишера), чије име још и данас живи на свој начин у називу његовог бившег салаша на тзв. Јарачком друму. Др Мавро Фишер је имао своју ординацију у спахијској кући, где је и становао, у данашњој Назоровој улици до бившег Омладинског дома. Према казивању старих Румљана др Фишер је ишао у посету тежим болесницима увек свечано одевен у

жакету, али и са качкетом на глави. Возио се у свом црном фијакеру са кабином, којим је управљао стални слуга и кочијаш, седећи на високом седишту. У ординацији је имао телефон међу првим Румљанима. Према расположивим подацима др Фишер није никада био у државној служби, већ је читав свој радни век провео као угледан приватни лекар. Вредан документ о његовој популарности и изван Руме представљају писма нашег комедиографа Косте Трифковића која је писао 1874. године из Руме, где је тада боравио због лечења код др Фишера. Становао је у то време код своје тетке, удате за румског трговца Матића, а у Руми је на лечењу провео читав један месец. У писмима својој жени и родбини описао је како га је др Фишер лечио од, тада застрашујуће болести, туберкулозе. Поред тога што је наизменично пио риблије уље и млеко, он пише како му доктор даје неки "Зејтин", који када се успе у врућу воду испарава, па он ту пару треба да удише у себе, јер је ето доктор на тај начин једну жену већ излечио. Међутим др Фишер ипак није успео да излечи Косту Трифковића. Из Руме он је отишао у бању Ишл у Аустрији, затим је прешао у Напуљ, а већ 12. фебруара 1875. умро је у Новом Саду.

Др Фишер се у више наврата спомиње у актима Сремске жупаније и у записницима жупанијских скупштина. Види се да је 1861. године поднео скупштини Жупаније своју докторску, хируршку и акушерску диплому, па се претпоставља да је те године и започео да ради као лекар у Руми. Већ 1864. добио је титулу почасног жупанијског физикуса. Из истих архивских извора сазнаје се да је 1865. године био тешко болестан, али да је већ наредне 1866. године почео поново нормално да ради. Умро је у Руми 24. фебруара 1924. године. Сахрањен је у породичној гробници на Јеврејском гробљу. Године 1914. додељено му је наследно хрватско-угарско племство с правом ношења титуле "од Јарка". У племићки грб, који му је том приликом био додељен, поред две рибе, као ознаке места Јарак на Сави, укомпонован је и симбол лекарског позива, две змије омотане око једнога штапа са посудом при врху. Др Фишер доживео је дубоку старост и скоро читаво то време радио активно као лекар. О томе говори и епитаф на његовом раскошном надгробном споменику, који гласи: "Nach 63-jähriger dem Wohle der Menschheit gewidmeten Thetigkeit" ("После 63-годишње делатности на људском благодњању") (67, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94).

4. *Др Игњат Ернст* (1822-1909) такође лекар јеврејске народности. Рођен је 1822. године, до сада није утврђено где. Из аката Сремске жупаније сазнаје се да је у Руми започео да ради као приватни лекар 1863. године. И он је умро у Руми у дубокој старости, а на његовом надгробном споменику на румском јеврејском гробљу такође стоји написано да је био "добročинитељ и пријатељ људи" (35, 35-а, 95, 96, 97).

5. *Др Лазар Станојевић* (1834-1915) рођен је у Свилошу у Срему 1834. године. Гимназију је завршио у Темишвару, а медицину у Бечу, где су му професори били чувени лекари тзв. "друге бечке медицинске школе": Шкода, Рокитански и др. После завршених студија 1866. године, прво је радио у Иригу, затим у Руми и Новом Саду. У архивским документима Сремске жупаније спомиње се као општински лекар у Руми 1867. године. Године 1868. проглашена је његова диплома, а у то време већ ради као приватни лекар у Руми, да би 1870. прешао у Нови Сад. Поред свога лекарског позива бавио се активно јавним и књижевним радом. Био је члан Књижевног одбора Матице српске, председник

друштва за Српско народно позориште, председник Певачког друштва Српске читаонице и Управитељ српских народних школа у Новом Саду. Његов избор за председника Матице српске мађарски министар није хтео да потпише са мотивацијом да је великосрпски агитатор. Др Лазар Станојевић је био велики лични пријатељ Змаја и др Илије Огњановића Абуказема. Иза себе је у рукопису оставио некролог Змају, који на оригиналан начин осликава племенити и ведри лик др Јована Јовановића Змаја. Тај рукопис објавио је 1940. године његов унук, такође др Лазар Станојевић, професор неуропсихијатрије на Медицинском факултету у Београду. Др Лазар Станојевић умро је у Београду 30. IX 1915. године (98, 99, 100, 101, 102).

6. *Др Никола Руњанин* (1835-1898) рођен је 1835. године у Кузмину. Премда је завршио богословију у Сремским Карловцима, није се определио за позив свештеника, већ завршава студије медицине у Грацу. Према подацима из записника Сремске жупаније његова диплома доктора медицине, доктора хирургије и магистра бабичлука проглашена је 1871. године. Прво је радио у Иригу, али убрзо прелази у Руму, где остаје да ради до краја живота. Он потиче из познате и веома даровите породице Руњанин и у блиском је сродству са протом Петром Руњанином из Кузмина, ученим и образованим свештеником и писцем, као и са Јосипом Руњанином, композитором хрватске химне на текст Антуна Михановића "Хрватска домовина", познате под називом "Лијепа наша ...". Др Никола Руњанин је, поред приватне лекарске праксе коју је обављао у Руми, дуги низ година био поджупанијски лекар и краљевски земаљски здравствени саветник. Године 1894. именован је краљевским котарским лијечником, на којој дужности га је затекла и смрт. Умро је после 22 године рада у Руми од карцинома јетре 12. XII 1898. у 63-ој години живота и сахрањен у Руми у породичној гробници (35-а, 103, 104, 105, 106, 107, 108).

7. *Др Душан Дима* (1853-1931) рођен је 1853. године у Фурлогу код Лугоша у Банату. Матурирао је у Будимпешти, где је завршио и медицинске студије 1881. године. Иза промоције радио је у Итебеју у Банату, а од 1885. године је лекар у Руми. Поред приватне лекарске праксе, коју је обављао, био је у Руми и на положају трговишног (општинског) лекара односно градског физикуса, а био је и лекар задужен за румску болницу. Пореклом је био Цинцар. Становао је у данашњој Назоровој улици бр. 6, преко пута старог др Морица Фишера. Др Дима је био и друштвени радник. Пропагирао је соколску идеју свесловенства и био је соколски (спортски) лекар, а бавио се и песништвом. Зна се за једну његову родољубиву песму, објављену у брошури "Споменица прославе првог ослободи Видовдана у Раваници Сремској 1919. године", коју је издао литерарно-новински одсек Одбора за прославу Видовдана у Руми. Песма носи наслов "Богинја поезије и Српкиње". Једини је лекар из Руме који је био учесник Првог конгреса српских лекара и природњака, одржаног у Београду 5. 6. и 7. септембра 1904. године. Био је омиљен кућни лекар великог броја румских породица. Умро је и сахрањен у Руми 11. IX 1931. године (35-а, 94, 98, 109).

8. *Др Стеван Коларовић* рођен је у Сремским Карловцима. Докторирао је у Пешти расправом "Dissertatio inauguralis medica de analysi urinae" 1840. године. После промоције провео је краће време радећи у Руми, затим у растелу у Сремској Митровици, а 1848. га је патријарх Рајачић поставио за физика у Карловцима. Међутим, то место је он убрзо напустио и вратио се у Митровицу,

када је видео да га Карловачки магистрат неће моћи плаћати. Потом је служио у Илоку, а од 1855. године је протофизик у Новом Саду. У том својству је са новосадским синдиком А. Гафингером требао да организује Градску болницу у Новом Саду, насталу спајањем двају болница, Српске и Католичке (86, 87, 110).

9. *Др Душан Петровић* (1883-1952) рођен је у Руми 1883. године, матурирао је у Карловцима 1902., а медицину је завршио у Грацу 1908. године. Иза промоције прво је радио у Бечу, а од 1. IX 1909. године у Руми. Био је ожењен Бечлијком од које се након неколико година развео и живео сам са својом сестром, која му је водила домаћинство. Био је дубоко несретан у породици. Имао је јединицу кћерку Мару, коју је обожавао и која је умрла у раној младости, иронијом судбине од последица шарлаха, пошто се у то време још није знало за антибиотике. Као санитетски официр аустроугарске војске учествовао је др Петровић у Првом светском рату. Био је одличан и познат ловац и пропагатор тога спорта, такође симпатизер сокола и соколски лекар, затим председник куглашког спортског клуба у Руми и неких других удружења. Као лекар био је веома цењен и постао је кућни лекар бројних угледних румских породица. Прерата имао је своју ординацију у кући у Главној улици бр. 166, која је власништво Српске црквене општине, а после Првог светског рата у властитој кући, такође у Главној улици бр. 154. Као и др Дима, његов претходник, премда је био приватни лекар, др Петровић је заузимао и положај општинског лекара града Руме. У периоду између два рата, до оснивања школске амбуланте, био је школски лекар и то у Српској основној школи и у Гимназији непрекидно од 1920-1931. године. Умро је у Руми 6. III 1952. године. Опште цењен и вољен, имао је величанствену сахрану каква се ретко може видети (49, 94, 98, 111).

10. *Др Ђорђе Максимовић* (1884-1978) био је савременик и колега др Петровића у Руми годинама. Обојица, могло би се рећи били су у коректним колегијалним односима, па су често позивани, а и један другог су позивали, као што је то некада био обичај, да у конзилијарном прегледу пруже помоћ болеснику код којег је дијагноза била нејасна. Др Максимовић је имао ординацију прво у кући румског властелинства, а када је својим радом стекао иметак, купио је ту исту зграду и на њеном месту подигао садашњу до Хотела Рума, данас Управа прихода у Главној улици. Рођен је 5. маја 1884. године у Великим Радинцима, гимназију је завршио у Сремским Карловцима, а медицину студирао и дипломирао у Грацу 1909. године. Из извештаја Сремске жупаније види се да је 1911. године био изабран и потврђен за лијечника узадружене здравствене општине Кузмин, те да се 1913. године захвалио на служби општинског лекара и настанио у Руми као приватни лекар. Међутим, већ 1914. године, када је био позван да помогне једној болесници у јужни Срем, на путу га је у колима затекла патрола српске војске, која је у познатој офанзиви била прешла у Срем. Прво су помислили да је шпијун, па је једва доказао да је лекар који је ишао у помоћ болеснику. Када су се осведочили у истинитост његове приче предложили су му да се придружи српској војсци, пошто су им лекари били потребни. Др Максимовић је то и учинио и повлачио се са српском војском преко Албаније, те заслужио Албанску споменицу. На Крфу је преболео пегавац. После рата затекао се у Јозани и тамо радио на Универзитетској и кантоналној бактериолошкој лабораторији као асистент. Касније се ипак поново вратио у Руму, где је остао да ради као приватни лекар читавог свог радног века. Важио је као изван-

редан дијагностичар. Бавио се за оно време неуобичајено интензивно лабораторијском дијагностиком и имао у својој ординацији комплетан мали лабораторијум, што је тада била велика реткост. Будући да је владао језицима, пратио је у своме раду немачку и француску стручну литературу и у својој кући имао богату савремену стручну библиотеку. Водио је евиденцију о сваком пацијенту током лечења, а магистралне рецепте је писао калиграфским рукописом за разлику од многих других лекара. Посебно је био заинтересован за венеричне и кожне болести и у тој области имао доста успеха. Годинама је руководио амбулантом у старој румској болници. За разлику од свога колеге др Петровића, др Максимовић је био некомуникативан, повучен у себе и забављен својом стручном литературом. Живео је за себе и своју трочлану породицу. Но, и он је имао свој хоби. Надасве је волео природу, а обожавао је Фрушку гору. Био је један од најстаријих планинара Срема. Осим тога волео је бицикл и возио га је до својих старих дана. Доживео је дубоку старост. Последње дане проживео је код сина Војислава, професора хемије у Новом Саду, а по својој сопственој жељи сахрањен је у Руми 1978. године (94, 98, 112, 113, 114, 115).

11. *Др Васа Вукадиновић* (1880-1947) рођен је у Платичеву јануара 1880. године. Потиче из имућне породице. Гимназију је учио у Митровици, а завршио у Новом Саду. На медицинском факултету у Будимпешти је докторирао 1906. године. У знак признања као најбољи ученик и студент своје генерације добио је брилијантски прстен од цара Франје Јосипа. Одмах после завршених студија оженио се Елвиром Хај (Нау) из угледне пештанске породице. У првим младеначким данима после дипломирања и за време лекарског стажа, који је такође обавио у Будимпешти, бавио се политиком, па је цео један мандат од четири године (1907-1911) био народни посланик за подручје Срема у тадашњој Демократској странци. Током тих година живео је са породицом у Будимпешти, а на састанке Сабора по потреби је одлазио у Загреб. Пошто је по својој природи, а и по школском образовању које је стекао током студија медицине, био одређен за сасвим други позив, убрзо му је бављење политиком досадило, па је на лични захтев био разрешен дужности народног посланика и прихватио се положаја општинског лекара у месту Сухопољу у Подравини. У том месту дошла је до изражаја позната скромност др Вукадиновића. Иако је са места народног посланика могао у то време добити далеко боље место за вршење лекарске праксе, он се задовољио радом општинског лекара у Сухопољу, где је провео време од 1911. до 1914. године, када је био мобилисан и током четири наредне године провео у аустријској војсци са којом је доспео чак до Галиције. Године 1918. поново се враћа у Сухопоље, али већ 1922. године добија место среског лекара у Руми на којој остаје све до 1941., када бива пензионисан од стране окупаторских власти. Након рата 1944. поново је био реактивиран и радио као управник Секторске амбуланте у згради Дома народног здравља која се стицајем околности налазила преко пута његове властите куће. Умро је 1. X 1947. године на радном месту. Вршећи своју хуману дужност пао је погођен можданом ударом у згради помениког Дома здравља и након неколико сати умро. Др Васа Вукадиновић је био примеран отац бројне породице коју је својим радом издржавао. Читав свој радни век проведен у Руми био је у државној служби. Као среском лекару дужност му је била да организује здравствену службу на територији Среза румског, укључујући и противепидемијске мере, вакцинације на терену и друге

послове из области хигијене и јавног здравства Руме и околине. Канцеларија среског лекара др Васа Вукадиновића налазила се у Руми и сада порушеној згради у Главној улици на празном простору поред садашње зграде општине. У својој кући је др Вукадиновић примао на лечење оболеле железничаре пошто се, поред дужности среског лекара, прихватио и здравствене заштите железничара (49, 94, 116, 117).

12. *Др Јован Мија Мишковић* (1875-1958) рођен је у Павловцима 1875. године, матурирао у Новом Саду, а медицину завршио у Грацу, па се настанио у Руми као приватни лекар 1908. године. Између два рата је неко време провео на месту среског лекара у Сенти. У Руми је становао у властитој кући у Главној улици бр. 138., где му је била и ординација. Радио је као приватни лекар, а у својој пракси нешто више се бавио акушерством. Према казивању др Светлика Маленковића, који му је једно време био савременик, нарочито је био вешт у примени клешта (форцепса). Угледан и цењен, уз то имућан човек, др Мишковић је имао и својеврстан хоби. У кући је имао комплетно опремљену столарску радионицу у којој је проводио своје слободно време (43, 44, 45, 94, 98). Иако цењен међу пацијентима, био је изузетно прек по нарави, па је једном приликом, не знајући ко му улази у ординацију, вратио тадашњег повереника за здравље са пратњом, који су дошли у редовну контролу, због тога што су у ординацији упали без куцања. Умро је и сахрањен у Руми 1958. године.

13. Премда је Рума била насељена претежно немачким живљем, лекарску ординацију у месту држао је само један Немац, Био је то *dr Wilhelm Libisch*. Рођен је у Руми 1892. године од оца Јакоба Либиша, зидара и мајке Марије рођене Турковић. Основну школу је завршио у Руми, али гимназију није одмах могао уписати због материјалних потешкоћа, па је започео учити фризерски занат. Међутим, како је био изузетно надарен за учење и желео студирати, родитељи и браћа су му ипак омогућили да упише Гимназију у Осијеку. Студије медицине завршио је у Бечу 1919., а диплому нострифицирао у Загребу 1920. године, након чега је започео да ради као приватни лекар и лекар окружног уреда у Руми. Кућа и ординација били су му у Главној улици бр. 85. Према подацима из сећања старих Румљана др Либиш се често могао видети на румским улицама како иде са својом лекарском торбицом у посету неком тежем болеснику. Висок и мршав, са наочарима велике диоптрије ишао је хитрим кораком. У својој лекарској пракси доста је често примењивао давање инјекција, што је код тадашњих румских грађана изазивало подозрење (94, 118, 119, 120).

14. Међу лекарима старе Руме значајно место заузимао је и *др Славко Рехницер* (*Rechnitzer*). У Руму је дошао 1903. године у својству краљевског котарског лијечника уместо др Владимира Катичића, који је био додељен Високој кр. земаљској влади. До тада је на том положају у Загребу био др Рехницер. Према томе, они су заменили своја места у државној служби. Др Рехницер је становао у властитој кући у Главној улици бр. 146 до садашњег малог парка. То је била једносратна, за оно време још у доба Аустроугарске, модерно грађена зграда са тзв. хоризонтално оријентисаним прозорима, саграђена по плану славног архитекте светског гласа Адолфа Лоса. Наиме, др Рехницер се на студију медицине у Бечу спријатељио са чувеним архитектом, који му је израдио пројекат за кућу као венчани поклон. Др Славко Рехницер је рођен у Карловцу 1867. године, студирао је у Бечу, а радио прво у Ориовцу, затим у Загребу. У Руми

је био на положају краљевског котарског лијечника, а мештанима је остао у сећању као човек који зазира од инфективних болесника. У оквиру своје лекарске праксе др Рехницер се нешто више бавио случајевима из области очних болести, посебно проблема трахома (40, 44, 45, 94). Умро је и сахрањен у Руми 1935. године.

15. *Др Стеван Сувајцић* (1896-1942) рођен је 7. XII 1896. године у сремском селу Сасе (Нови Карловци). Гимназију је завршио у Винковцима, а медицину је похађао у Прагу и Инсбруку где је и докторирао 1925. године. По завршеном лекарском стажу, који је обавио у Београду, добио је своје прво радно место у Путинцима, а 1929. године се преселио у Руму где је 1931. године добио место лекара школске поликлинике у новоотвореном Дому народног здравља, који је био основан у Руми 1930. године на иницијативу и према програму др Андрије Штампара и др Лазе Марковића, а уз новчану помоћ Рокфелерове фондације. У време доласка др Сувајцића у Руму то је био један од укупно 24 Дома здравља на територији читаве Југославије, а свега два у Војводини. Одмах по пријему у службу др Сувајцић је отишао у Загреб где је завршио течај за школске лекаре у Школи народног здравља основаној од стране др Андрије Штампара. Као лекар Школске поликлинике у Руми др Сувајцић је организовао здравствену заштиту школске деце и омладине путем систематских прегледа и обавезне вакцинације, противепидемиолошке заштите и других мера, а прихватио се и дужности хонорарног наставника хигијене у румској Гимназији. Свега годину дана по пријему у службу у Руми био је именован управником Дома народног здравља и на тој дужности остао до окупације земље, када је 1941. године био отпуштен из државне службе, пошто је окупатор у многим службама, па и у здравственој, уместо досадашњих довео своје људе. Др Сувајцић је био човек великог срца, искрени родољуб, који је Срем наизмерно волео и велики хуманиста. Као такав имао је безброј пријатеља и активно је учествовао у друштвеном животу читавог града. Био је дугогодишњи председник ФК "Звезде" и, због своје привржености идеји свесловенства и југословенства, дуги низ година члан управе "Сокола". Као велики хуманиста и родољуб био је тешко погођен страдањем нашег народа под немачком окупацијом, па се врло брзо повезао са ослободилачким покретом и са фрушкогорским партизанима. Не мислећи на последице, лечио је и превеђао рањене борце које су му криомице доносили у кућу, али је и одлазио по околним селима са лековима и завојним материјалом. Хуманост га је коштала живота. За ову делатност неко га је пријавио окупаторским властима, па је др Сувајцић био ухапшен, након заседања усташког преког суда осуђен и преведен у Вуковар, где је 19. VIII 1942. године био стрељан на Дудику у име одмазде за неке оружнике усташке војске. Својом смрћу оставио је незбринуте жену и два сина (121).

16. *Др Светолик Маленковић* (1898-1992) рођен у Шашинцима 26. VIII 1898. године. Гимназију је завршио са прекидима због рата у Новом Саду, а медицински факултет започео у Загребу, а завршио у Бечу 1925. године. Лекарски стаж у трајању од једне године провео је на хируршком одељењу у Суботици, чији шеф је тада био др Душан Малушев, хирург који је био наклоњен гинеколошко-акушерској патологији, па је млади др Маленковић већ тада добио чврсте основе из ове области медицине. Након стажа прешао је у Нови Сад за секундарног лекара на хируршком одељењу болнице, где специјализира хирур-

гију. Шефови су му тада били прво др Матановић, а потом др Јаковљевић, који му 1928. године издаје уверење о обављеној специјализацији са посебном препоруком. Како као специјалиста није добио место у болници у Сремској Митровици, мада је према тадашњим прописима имао предност, одлучује се за приватну праксу и крајем 1928. године оснива у Руми ординацију и санаторијум са 6 кревета. У исто време се оженио др Боришком (касније Борислава) Гарај (Garai), коју је упознао на стажу у Суботици и са њом заједно ради у новоотвореном санаторијуму. Поред опште праксе и хирургије др Маленковић се понајвише бавио гинекологијом и акушерством, али и оториноларингологијом и од 1932. године, када је набавио рентген апарат, пнеумофизиологијом. Контрацепцију у контроли рађања примењивао је још од 1929. године. Поред цервикалних капица већ у то време уграђивао је и прве интраутерине песаре. Према тадашњим прописима у лечењу туберкулозе често је примењивао пнеумоторакс. Са почетком рата др Маленковићу је била ограничена пракса, а остатак рата провео је по болницама у Земуну, Загребу и Осијеку. Пред крај рата ипак се враћа кући, али већ у новембру 1945. бива мобилисан и постављен за шефа хируршке екипе Медицинско-санитетског батаљона 11. крајишке дивизије с којом ратује од Сремског фронта све до Целџа. По демобилизацији, марта 1946. године, када је било основано прво породилиште у Руми са сменским радом бабица, за шефа породилишта био је постављен др Светолик Маленковић, пошто је већ раније имао доста искуства у акушерском раду. Међутим, већ почетком 1948. бива поново цивилно мобилисан и упућен у Скопје, где ради око 15 месеци као хирург у поликлиници Завода за социјално осигурање. По повратку у Руму 1949. запошљава се у државно, служби и ради у Здравственој станици (Секторска амбуланта) и већ основаном породилишту при њој. Ускоро станица прераста у Дом народног здравља и др Маленковић бива именован управником Дома. Због сукоба са општинским руководством 1964. године др Маленковић подноси оставку и прелази у Теслић такође за управника тамошњег Дома здравља, одакле 1965. године одлази у пензију. Своје пензионерске дане проводи у својој кући у Руми где га још читав низ година посећују његови стари пацијенти тражећи лекарски савет од свог старог искусног доктора. Умро је у Руми 17. септембра 1992. године, а сахрањен је у породичној гробници у Шашинцима (122, 123, 124).

17. *Др Борислава (Boriška Garai) Маленковић* (1897-1991) рођена је у Сенти 15. I. 1897. године у јеврејској трговачкој породици. Премда је завршила девојачку школу и течај књиговодства, негујући као болничарка рањенике 1914. и 1915. године и под утицајем своје најбоље другарице која је започела да студира медицину, у рекордном року је завршила све разреде гимназије као ванредни ученик и 1917. године уписала се на Медицински факултет у Будимпешти. Због ратних прилика и слома Аустро-Угарске морала је прекинути студије, које је наставила на Коложварском (Kluž-Cluj), а завршила на Печујском медицинском факултету 1925. године. Лекарски стаж обавила је у болници у Суботици, а затим је ралила као секундарни лекар у Градској болници у Сенти. Године 1928. удаје се за др Светолика Маленковића, колегу са стажа у Суботичкој болници. Обоје долазе у Руму и раде у својој приватној ординацији и санаторијуму, који су се налазили прво у Главној улици бр. 150, затим на углу улица Главне и Партизанске, а од 1932. у својој новокупљеној кући у Главној улици бр. 160. Након ослобођења, већ 1944. или почетком 1945. године, била је постављена

за лекара Здравствене станице. У том својству ради прво у својој ординацији, а затим у згради тадашњег Дома народног здравља. Почетком педесетих година завршила је у Београду течај из социјалне педијатрије и од тада преузима организацију дечје здравствене заштите за читаву Румску општину. Све до одласка у пензију 1968. године налазила се на месту шефа Дечјег и школског диспанзера, али због потреба службе остаје и даље у хонорарном радном односу све до 1971. године, тј. до своје 74.-те године. Умрла је 4. IV 1991. године и сахрањена у породичној гробници у Шашинцима (124).

Син др Светолика и др Бориславе Маленковић, др Милош Маленковић наставио је породичну традицију, али за разлику од својих родитеља одређено се за превентивну медицину и данас је угледан микробиолог у Заводу за заштиту здравља (Хигијенски завод) у Новом Саду.

18. Омиљени кућни лекар бројних румских породица, благ по нарави и због тога омиљен код деце био је угледни румски лекар др *Фрања Весели*. Рођен је у Иригу 1912. године, где му је отац др Драгутин био такође срески лекар. Породица др Весели иначе потиче из Чешке одакле се доселио деда Доминик, који је био апотекар и настанио се у Иригу. Гимназију је др Фрања Весели завршио у Руми, а медицински факултет у Загребу 1936. године. Лекарски стаж је обавио у Новом Саду, а иза тога одлази у Вировитицу. Након две године на позив др Симе Грчића, који је у то време са положаја среског лекара у Иригу отишао у пензију, долази др Весели на његово место и обавља послове среског лекара све до рата, када га окупаторске власти због несарађивања присилно шаљу на источни фронт у Русију, премда су према тадашњим прописима срески лекари били ослобођени војне обавезе. По казни је др Весели у пратњи два немачка војника био спроведен до Бјеловара, а одатле до сабирне станице Stockerau у Аустрији. Стицајем околности он се овде успео повезати са аустријским покретом отпора који му је помогао да буде трајно онеспособљен за рат. До краја рата др Весели остаје у малом аустријском месту и сарађује са аустријском илегалом, па чак шаље и лекове југословенским партизанима. Иза рата 1945. године враћа се на место среског лекара у Иригу, где остаје до расформирања среза. Након једне године грађанске мобилизације, коју проводи као лекар у Подујеву на Косову, долази на место лекара у Врдник, где је био и рударски лекар, и као активни члан чете за спасавање, силазио са рударима у јаму барем једном недељно. У Руму је дошао 1954. године где ради као лекар у Дому здравља, али истовремено држи и своју приватну ординацију све до 1957. године, када је приватни рад лекара био забрањен. Када су у оквиру Дома здравља биле оформљене здравствене станице, врши дужност управника Прве здравствене станице. Нарочита преокупација и својеврстан хоби у своме послу било је занимање, али и студиозан рад др Фрање Веселија на пољу разрешавања судскомедицинских случајева на територији румске општине. Био је познат и као страствени ловац. Након 14 година рада у Руми др Весели прелази у Сремску Митровицу, где завршава специјализацију из медицине рада и постаје управник тамошњег Дома здравља, са којег положаја одлази у пензију 1974. године. У Сремској Митровици и данас живи са породицом (94, 125).

19. Почети и оснивање стоматолошке службе у Руми везују се за лекарску породицу Дедоух. Др *Људевит Дедоух* – отац рођен је 1881. године у месту Червена речница у Чехословачкој, која је тада припадала Аустро-Угарској монар-

хији. Медицински факултет је завршио у Прагу, а лекарски стаж у Бечу. У Руму је дошао 1910. године као војни лекар и бавио се приватном лекарском праксом, претежно из области стоматологије. Умро је у Руми у дубокој старости 1973. године.

20. Његову далатност наставио је његов син, такође др *Људевит Дедоух* – млађи. Рођен је у Руми 1912. године, гимназију је завршио такође у Руми, а медицински факултет у Загребу 1937. године. Године 1938. завршио је течај за лекаре опште медицине који се баве стоматологијом у Прагу. Као и отац обављао је у Руми приватну лекарску праксу, претежно из области болести уста и зуби. После оснивања Дома народног здравља 1949. године био је именован шефом стоматолошке службе Дома здравља и радио искључиво као зубни лекар. Умро је у Руми 1978. године и сахрањен у породичној гробници на римокатоличком гробљу.

21. Осим породице Дедоух занимао се за област стоматологије још један приватни лекар који је радио и као војни лекар у Руми. Био је то др *Артур Тамаш*. Говори се да је он био и власник првог аутомобила двоседа у Руми (41, 44, 45, 49, 94).

У низу лекара везаних за Руму не би смели бити изостављени и они лекари који су у Руми само рођени, или су ту умрли, а негде на страни су постигли запажене успехе у медицини или на неком другом пољу људских делатности, због чега су постали познати и обезбедили себи место у културној историји наших народа. Рума их је дала неколико.

1. Др *Андрија Камбер* (1772-1849) рођен је у Руми 1772., а медицину је учио у Пешти и Бечу. Неко време суплирао је медицину на Пештанском медицинском факултету и било му је понуђено да постане прави професор уколико пређе у католичку веру, пошто у то време акатолици нису могли добити катедру на универзитету. Од тога корака га је одговорио његов старији брат Јован, адвокат и касније варошки капетан у Новом Саду, због чега се др Камбер касније кајао. После се др Камбер настанио у Новом Саду. Ђ. Рајковић га 1907. године спомиње као привременог новосадског физика. Године 1831. истакао се у сузбијању епидемије колере, а такође је успешно лечио владику Арсенија Стојковића. Ђ. Рајковић још за њега каже да је био средњег раста плавих очију, румених образа и да је волео музику, те да је уживао у црквеном појању. Имао је трагичну смрт. Приликом бомбардовања Новог Сада 1849. године, када је покушао да се спасе бекством у Петроварадин, непријатељски војници исекли су га на комаде. Истог дана погинуо му је и млађи син Јован тако што је био погођен топовским ђулетом са Петроварадинске тврђаве (126, 127).

2. Др *Бартоломеј Годра* (1832-1874) није рођен у Руми, већ у Лалитри у Словачкој 1832. године. Докторирао је 1856. године. Био је кратко време лекар у Руми, а касније виши лекар Петроварадинске пограничне регименте са седиштем у Митровици. Истакао се као ботаничар светског гласа и научни радник, члан Научног друштва зоолога и ботаничара у Бечу. Године 1873. објавио је у Земуну монографију о Срему са посебним освртом на биљке из породице трава. Умро је и сахрањен у Руми 1874. године, у старости од 42. године (128, 129, 130).

3. Др *Хуго Прајс Preisz* (1860-1940) рођен је у Руми 1860. године. Гимназију је завршио у Новом Саду, а медицински факултет у Будимпешти 1885. године. Након годину дана проведених на студијском путовању у иностранству (Бер-

лин, Дрезден, Лион, Монпелје) био је постављен за директора новооснованог Института за бактериологију у Будимпешти. Године 1894. постао је ванредни, а већ 1895. редовни професор бактериологије на Ветеринарском факултету у Будимпешти. Пошто је објавио низ радова из области бактериологије, године 1899. написао је и објавио "Ветеринарску бактериологију", прву књигу те врсте на мађарском језику. Године 1906. постао је професор бактериологије по позиву на Будимпештанском медицинском факултету, а 1914. и професор патологије. Године 1931. отишао је у пензију, оставивши за собом бројне ученике, међу којима и 9 универзитетских наставника микробиологије. Био је ректор Универзитета 1926/27. године. Универзитет у Дебрецину му је доделио почасни докторат, а 1912. године постао је дописни и 1923. редовни члан Мађарске академије наука. Учествовао је на више Међународних конгреса и објавио 67 научних радова и 5 књига. Умро је у Будимпешти 1940. године (128, 131).

4. *Др Антун Лобмајер (Lobmayer)* (1844-1906) рођен је у Руми 1844. године где је похађао и основну школу. Медицински факултет је завршио у Бечу 1869. године, а након тога радио као секундарни лекар Опште болнице у Бечу и још две године као оператор на чувеној хируршкој клиници професора Билрота (Bilroth), усавршавајући упоредо акушерство код професора Брауна. По повратку у земљу 1872. године радио је као лекар у Осијеку да би 1877. године био именован управником новоосноване Прималске школе у Загребу. На тој дужности остао је до краја живота. Као професор и управник Прималске школе, једне од првих у некадашњој Југославији, био је пионир савременог акушерства и образовања бабица на територији бивших југословенских земаља. Написао је уџбеник за бабице који је доживео шест издања, а користиле су га полазнице бабичких школа читавих пола века. Био је то први прималски уџбеник на нашем језику који је, захваљујући своме аутору др Лобмајеру и његовом првом асистенту др Фрањи Дурсту, прерастао у високошколске акушерске уџбенике који су се касније користили на нашим медицинским факултетима. Осим тога, др Лобмајер је био познат и као здравствени просветитељ и публициста. Познавао је стране језике, пратио савремена медицинска збивања у свету и о томе редовно извештавао у "Лијечничком вјеснику". Године 1876. постао је почасни члан Збора лијечника Хрватске, 1878. одборник; а 1893. потпредседник. Од 1885. до 1897. био је главни уредник "Лијечничког вјесника". Умро је и сахрањен у Загребу 1906. године (132).

5. *Др Стеван Васић* (1810-1875) рођен је у Руми 1810., где му је отац био учитељ. Гимназију је похађао у Руми, Карловцима и Новом Саду, а завршио у Великом Вараду. Медицину је учио у Пешти као Текелијанац, а завршио 1843. у Бечу. Године 1846. спомиње се као физикус у Крушевцу, а у време буне 1848. године ради у болници у Сремским Карловцима. Напустио је Карловце због неких размирица са колегама лекарима и грађанима и путовао као лекар Лојдовог пароброда, због чега се 1861. године налази у Трсту, а исте те године бива постављен на место општинског лекара у Врањеви, где је и умро 24. 01. 1875. године (98, 133).

6. *Др Васа Крстић* (1895-1940) рођен је у Руми, гимназију завршио у Новом Саду, а медицину у Грацу. Специјализацију из оториноларингологије завршио је у Бечу и радио као оториноларинголог у Новом Саду. Једно време је био асистент на ОРЛ клиници у Загребу. Бавио се историјом медицине (128).

7. *Др Угљеша Крстић* (1902-1980) брат др Васа Крстића. Рођен је у Руми 30. VIII 1902. године, где је завршио и гимназију. Медицину је завршио у Бечу 1928., а у Новом Саду специјализацију из дерматовенерологије. До рата је радио као школски лекар у Новом Саду, а по оснивању Новосадског медицинског факултета био је изабрач за првог професора историје медицине на том факултету. Ту катедру држао је све до 1972. године. Умро је у Новом Саду 31. VII 1980. године. Публиковао је радове из области дерматовенерологије, историје медицине и опште историје Војводине. Био је стални члан сарадник Матице српске, члан Друштва књижевних преводилаца Југославије, члан уредништва Зборника за природне науке Матице српске, научни сарадник Медицинске енциклопедије Југославије и Лексикона за књижевност Матице српске. Више пута је био биран у Управни одбор Југословенског друштва за историју медицине, фармације и ветерине (98).

8. *Др Павле Богдановић* рођен је у Руми 1894. године, а медицину завршио у Грацу 1921. Наш први кардиолог, шеф Кардиолошког одсека Опште државне болнице у Београду и професор кардиологије на Медицинском факултету у Београду. Потиче из даровите румске породице Богдановић. Отац им је био високи чиновник у румском властелинству, а један од браће познати Југословенски и амерички сликар Борислав Богдановић, чији је син познати амерички филмски редитељ Питер Богдановић (98, 128).

Ово свакако није коначан низ лекара заслужних за румско здравство и за град Руму. Остало је још доста непознатог за будуће истраживаче на широком пољу историје здравствене културе. Они ће својим радом употпунити и обогатити овај текст који се може сматрати грађом за медикоисторијска истраживања здравствене прошлости Руме и околине.

1. Прица Р.: *Насеља у Срему*, Сремска Митровица, 1991.
2. Гавриловић С.: *Срем од краја XVII до средине XVIII века*, стр. 42, Нови Сад, 1979.
3. Смичиклас Т.: *Двијестогодишњица ослобођења Славоније*, II:306, Загреб, 1891.
4. Bischof C.: *Die Geschichte der Marktgemeinde Ruma*, Pannonia Verlag, Freilassing, 1958.
5. Wilhelm F.: *Rumaer Dokumentation 1745-1945*, Band I, Stuttgart, 1990.
6. Поповић Д.: *Срби у Срему до 1736/7.*, САНУ, Београд 1950.
7. Поповић В.: *Путопис Д-ра Брауна*, Гласник историјског друштва у Новом Саду, 16:VI:3:330-351, 1933.
8. Марковић М.: *Један француски путописац у нашој земљи 1658.*, Гласник историјског друштва у Новом Саду, 17,18,19:VII:1-3, 1934.
9. Кашић Б.: *Путовање јужнословенским земљама*, Привлачица, Привлака, 1987.
10. Бала Ф., Хегедиш А.: *Медицина и здравствена култура на тлу данашње Војводине у XVI и XVII веку (турски период)*, Историја медицине и здравствене културе на тлу данашње Војводине, I том, стр. 241-291, Матица српска, Нови Сад, 1994.
11. Максимовић Ј.: *Куга у културноисторијским споменицима*, Зборник Симпозијума "200-годишњица Сремске – Иришке куге", стр. 56-101, Нови Сад, 1996.
12. Гавриловић С.: *Епидемије куге на Балкану и Средњем Подунављу од краја XV до XIX века*, Зборник Симпозијума "200-годишњица Сремске – Иришке куге", стр. 7-13, Нови Сад, 1996.
13. Симоновић Р.: *Куга у Срему године 1795-1796*, Панчево, 1888.
14. Дорн А.: *Проблеми здравства у Вуковару након одласка Турака до велике Сријемске куге 1795/6. године*, Гласник славонских музеја, 24:14-24, 1974.
15. Дорн А.: *Прилози за изучавање повијести здравствених прилика у Вуковару у 18. столећу*, Огледи, 10(3):41-50, Вуковар, 1963.
16. Таубе Ф.В.: *Опис Славоније и Срема*, Зборник Матице српске за књижевност и језик, Нови Сад, 1982.
17. Пецињачки С.: *Граничарска насеља у Банату (1773-1810)*, Матица српска, Нови Сад, 1982.
18. Јовин С.: *Бачка Паланка и њено здравство у прошлости*, Зборник НДЗИЗКВ стр. 57, Бачка Паланка - Бач - Илок, 1977.
19. Драгић М.: *Заблуде, сујеверје и народно здравље*, Београд, 1952.
20. Јеремић Р.: *Здравствена култура Војводине у 18. веку*, Гласник историјског друштва у Новом Саду, Св. 41-42, књ. 13, св. 3-4:268-286, Нови Сад, 1940.
21. Мићић М.: *Почетак и развој здравствене службе у цивилном делу Срема*, Зборник НДЗИЗКВ, стр. 57-78, Сремска Митровица, 1976.
22. Енгел Ф. III.: *Опис Краљевине Славоније и Војводства Срема*, Зборник Матице српске за књижевност и језик, XIX:2:308-309, Нови Сад, 1971.
23. Јеремић Р.: *Прилог историји здравствене културе Војводства Србије*, САНУ, Београд, 1974.
24. Максимовић Ј.: *Школе за бабице и њихови уџбеници на тлу Југославије (1753-1960), и њихов допринос развоју акушерске службе*, Докторска дисертација, Нови Сад, 1993.
25. Јовин С.: *Здравствене прилике и здравствено-кадровска ситуација у Бач - Бодрошкој жупанији*, Acta hist. med. stom. phar. vet., 1:232, 1976.
26. Архив Хрватске Загреб (АХЗ): *Записници жупанијских скупштина Жупаније сремске: година 1861., тачка 1.*
27. Исто, година 1862., тачка 330.
28. Исто, година 1870., тачка 579.
29. Исто, година 1871., тачка 108.
30. Исто, година 1861., тачка 93.
31. Исто, година 1861., тачка 123, 124 и 125.
32. Исто, година 1864., тачка 53.

33. Исто, година 1867., тачка 1736.
34. Исто, година 1868., тачка 211.
35. *Именик свега здравственог особља у подручју Кр. хрв. слав. далм. зем. владе, Прилог "Личничком вјестнику" бр. 1, 1879.*
36. Извјешће кр. поджупана Жупаније сриемске, Вуковар, 1887.
37. Исто, 1899.
38. Исто, 1901.
39. Исто, 1902.
40. Исто, 1903.
41. Исто, 1905.
42. Исто, 1906.
43. Исто, 1908.
44. Исто, 1909.
45. Исто, 1910.
46. Исто, 1911.
47. Исто, 1913.
48. Исто, 1917.
49. *Медицински годишњак Краљевине Југославије*, Београд, 1933.
50. АХЗ: *Списи Сријемске жупаније*, год. 1748., бр. 330.
51. Архив Срема Сремска Митровица (АСМ): Румски магистрат (РМ): година 1822, бр. 12.
52. АХЗ: *Записници Сремске жупаније (Protocolli Comitatus Syrmensis - PCS):1861., тачка 93.*
53. Исто, година 1863., тачка 375.
54. Исто, година 1867., тачка 1498.
55. Исто, година 1867., тачка 1736.
56. Берић Б., Лангиел Е.: *Прве дипломиране бабице у Срему у XVIII и првој половини XIX века*, Зборник НДЗИЗКВ, стр. 87-92, Сремска Митровица, 1976.
57. АХЗ: ПЦС., година 1868., тачка 387.
58. Исто, година 1868., тачка 387.
59. *Извјешће кр. поджупана Жупаније Сриемске (ИЖС)*, Вуковар 1895.
60. *Попис примала у Краљевинах Хрватској и Славонији*, Загреб, 1898.
61. ИЖС: 1904.
62. Исто, 1907.
63. Исто, 1912.
64. Исто, 1915.
65. Исто, 1916.
66. Мићић М.: *Фармација у Срему 1759-1918.*, Матица српска, Нови Сад, 1987.
67. *Именик свега здравственог особља у подручју Кр. хрв. слав. далм. зем. владе, Прилог "Личничком вјестнику"*, 1, 1879.
68. Као под бр. 11.
69. Мићић М.: *Здравствене прилике у Руми крајем XVIII и почетком XIX века*, Зборник НДЗИЗКВ, стр. 93-110, Сремска Митровица, 1976.
70. Јовин С.: *Епидемија колере у Војводини 1836. године*, Матица српска, Нови Сад, 1984.
71. Јовин С.: *Епидемија колере у Војводини 1848/49.*, Матица српска, Нови Сад, 1987.
72. Јовин С.: *Епидемија колере у Војводини 1873.*, Матица српска, Нови Сад, 1974.
73. Јовин С.: *Епидемија колере у Војводини у другој половини XIX и почетком XX века*, Матица српска, Нови Сад, 1996.
74. ИЖС: 1894.

75. Исто, 1900.
76. Исто, 1897.
77. Бала Ф.: *Организација и рад аустријских војних болница у аустријско-турском рату 1788-1789. године*, Зборник НДЗИЗКВ, стр. 66, Бач, 1984.
78. АХЗ: *Списи Сремске жупаније* (Acta Comitatus Syrmiensis, ACS): 1793., бр. 692 и 802.
79. Исто, 1810/357, 1812/92, 1815/1113, 1819/1313, 1820/466, 1822/153, 1828/1096, 1829/1008, 1830/266, 1834/2006, 1835/729, 1838/2420, 1844/1381, 1847/1201.
80. АХЗ: ПЦС: 1863., тачка 2574.
81. Исто, 1865., тачка 21.
82. Исто, 1873., тачка 545.
83. *Именик достојанственика, чиновника и јавних службеника Краљевине Хрватске и Славоније 1918.*, Загреб, 1918.
84. Максимовић Ј.: *Живот и рад др Стевана Сувајинића*, Зборник VII НДЗИЗКВ, стр. 481-489, Сремска Митровица, 1976.
85. Мићић М.: *Доктори медицине у Сремској жупанији до 1848. године*, Acta hist. med. pharm. vet., IX:1-2:197-210, 1964.
86. Грмек МД.: *Инаугуралне дисертације хрватских, српских и словеначких лијечника (1660-1865)*, Старине, 43:97, 1951.
87. АХЗ: ПЦС: 1871., тачка 108.
88. Исто, 1861., тачке 123, 124, 125.
89. Исто, године 1863., тачке 861 и 2973.
90. Исто, године 1864., тачка 271.
91. Исто, године 1865., тачка 620.
92. Исто, године 1866., тачка 1037.
93. Шевич М.: *Прилози животу и раду Косте Трифковића*, Летопис Матице српске, Нови Сад, 1932.
94. *Записи о старим лекарима Руме* према сећању професора Богдана Рајаковца, историчара.
95. АХЗ: ПЦС: 1863., тачка 960.
96. Исто, 1866., тачка 446.
97. Арсенић Ђ.: *Знаменити Румљани*, Рума, 1996.
98. Јеремић Р.: *Прилози за биографски речник Срба лекара Војводине 1756-1940.*, Нови Сад, 1952.
99. Станојевић Ј.: *Успомене једног лекара и личног пријатеља на др Јована Јовановића - Змаја*, Miscellanea, 3:217-224, Библиотека ЦХЗ, Београд, 1940.
100. АХЗ: ПЦС: 1867., тачка 2505.
101. Исто, 1868., тачке: 211, 258 и 1529.
102. Исто, 1870., тачка 1030.
103. Исто, 1871., тачка 45.
104. *Протокол умрлих парохије Сошествија св. Духа у Руми*, том IV, 1896-1918.
105. *Писмо Наталије Штајнхаус, рођене Руњанин, унуке др Николе Руњанина, које је писала у Руму магистру фармације М. Мићићу о своме деди на основу породичне документације и њених сећања*
106. ИЖС: 1894.
107. Исто, 1898.
108. *Енциклопедија Југославије*, свеска VII, Загреб, 1968.
109. *Први конгрес српских лекара и природњака*, Зборник, Београд, 1905.
110. Јеремић Р.: *Прилог историји здравствене културе Сремских Карловаца од 1772. до 1872.*, Београд, 1940.
111. *Румска гимназија*, Споменица, Рума, 1962.
112. *Подаци о животу др Ђорђа Максимовића* записани од стране сина Војислава

113. *Записи о животу др Ђорђа Максимовића на основу причања старог лекара*, записао магистар фармације М. Мићић.
114. ИЖС: 1909.
115. Исто, 1910.
116. *Диплома др Васе Вукадиновића са Медицинског факултета у Будимпешти*. У власништву аутора овог чланка.
117. *Присећања кћерки др Васе Вукадиновића, Милеве, Ане и Ксеније, које и данас живе у породичној кући у Руми*. Записао аутор овог чланка.
118. *Писмо др Рудолфа Либиша, адвоката из Граца о своме стрицу др Вилхелму Либишу*, упућено аутору овог чланка.
119. Фотокопија крштенице др Вилхелма Либиша.
120. Фотокопија дипломе из Беча и нострификације из Загреба др Вилхелма Либиша.
121. Као под бр. 84.
122. Аутобиографија др Светолика Маленковића.
123. Максимовић Ј., Радовановић П.: *Почетак рада Ванболничког породилишта у Руми и Гинеколошко-акушерског одељења у Сремској Митровици*, Зборник, XXIX ГАН СЛД, Београд, 1985.
124. *Записи др Милоша Маленковића, сина др Светолика и др Бориславе Маленковић, према сећању о својим родитељима*.
125. Лично саопштење др Фране Веселија.
126. Рајковић Ђ.: *Нега болесника и сиромаша*, Летопис Матице српске, 138: 62-80, 1884.
127. Симоновић Р.: *Срби лекари у Војводини*, Miscellanea, 1:57-67, Београд, 1937.
128. Мишков Д.: *Лекари с територије Срема значајни за нашу здравствену и општу културу*, Зборник НДЗИЗКВ, стр. 251-264, Сремска Митровица, 1976.
129. Мирковић А.: *Др Бартоломеј Годра, сећање на једног знаменитог лекара XIX стољећа (на словачком)*, Нови живот, Бачки Петровац, 1961.
130. Godra B.: *Monographie von Symien mit besonderer Rücksichtigung der in Symier kultivierten und wildwachsenden Glumaceen*, Semlin, 1873.
131. Alföldi Z.: *Hugo és a magyar mikrobiologia*, Orsz. orvostört., Kvtar. Közl., 10-11:35-41, 1958.
132. Максимовић Ј.: *Др Антун Лобмајер и почеци наше акушерске уибеничке литературе*, Мед. преглед, XXXIX:9.10:495-501, 1986.
133. Стојић В.: *Први Срби доктори*, Miscellanea, 3:193-202, Библиотека ЦХЗ, Београд, 1940.

Dozent dr. Jovan Maksimović

SITUATION DES GESUNDHEITSWESENS IN RUMA VOM 18. BIS ZUM 20. JAHRHUNDERT UND BEDEUTENDE RUMAER ÄRZTE

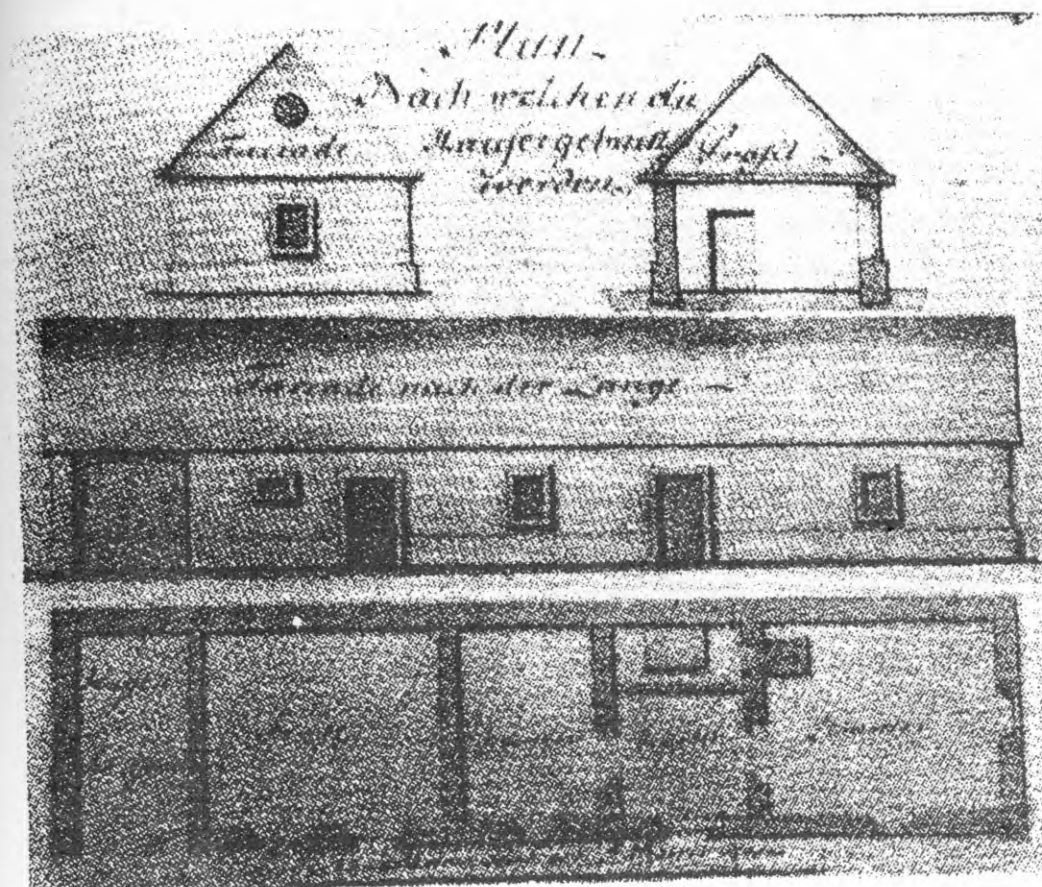
In der Arbeit wird die Entwicklung des Gesundheitswesens in Ruma von den ersten Anfängen bis zum Zweiten Weltkrieg betrachtet. Außerdem werden die gesundheitlichen und hygienischen Gegebenheiten in Ruma dargelegt, die sich nicht von denen in der weiteren Region des Srem unterschieden haben, deren Mittelpunkt Ruma ist. Da die Einrichtung des Gesundheitsdienstes in Beziehung zu den geschichtlichen Gegebenheiten steht, welche auf die Entstehung und Entwicklung Rumas als Stadt eingewirkt haben, ist in aller Kürze die Entwicklung Rumas als städtische Ansiedlung und eine ethnische Karte beigegeben. Eine entscheidende Rolle spielte die Kolonisierung durch die Deutschen im 18. Jahrhundert und die Aussiedlung kleinerer mittelalterlicher serbischer Ansiedlungen aus der unmittelbaren Umgebung des erst gegründeten neuen Ruma. Die Arbeit gründet sich auf bisher nichtveröffentlichte Unterlagen aus Archiven. Weiter wurden schon bestehende Werke aus der Rumaer Vergangenheit zugezogen wie auch statistische Unterlagen der österreichischen staatlichen administrativen Institutionen.

Im ersten, allgemeinen Teil, werden die kommunal-hygienischen und epidemiologischen Gegebenheiten bei der neuzugezogenen Einwohnerschaft dargelegt. Die größte Zahl von Opfern forderte zwischen den deutschen Kolonisten die Malaria in der Mitte des 18. Jahrhunderts wie auch einige Choleraepidemien in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts.

Detailliert sind die Änderungen in den damals bestehenden Katern des Gesundheitswesens beschrieben: Ärzte (Doktoren der Medizin), Chirurgen und Hebammen.

Es wird auch über die Gründung und Arbeit der Institutionen des öffentlichen Gesundheitswesens gesprochen wie Kriegslazarette, das zivile Krankenhaus des Marktes Ruma und das Haus der Gesundheit.

Der letzte Teil des Textes ist den Biografien der Ärzte gewidmet, welche in Ruma gearbeitet haben, wie auch jener, welche in Ruma nur geboren sind, aber sich durch ihr Wirken an anderen Orten einen Platz in der Geschichte der Gesundheitskultur gesichert haben.

1. План тзв. "велике немачке куће" из 1784. године (Збирка Румског музеја у Трауну – Аустрија; објављена у: Rumaer Guckloch, 10:36:9-17, 1990).

Dies.		October 1748.	Dieru	Mey.	Anno.
2.	L ^r .	Martiny Sepell Michael Beßer --	--	6	--
2.	"	qui Supra Sepell Anton Sum Hünner --	--	--	70.
7	"	qui Supra Sepell Anton Mari glosin --	--	--	2.
9	"	qui Supra Sepell Joachim güßler --	--	--	50.
13.	"	qui Supra Sepell Adamum Andrasch --	--	--	17.
14.	"	qui Supra Sepell Sebastianus Leipold --	--	--	48.
15.	"	qui Supra Sepell Veronicam Iselin --	--	--	19.
16.	"	qui Supra Sepell Barbara glosin --	--	--	30
17.	"	qui Supra Sepell Catharina gulschin --	6	--	--
17.	"	qui Supra Sepell Juliana Bockin --	--	--	30.
18	"	qui Supra Sepell Emerentiana Jänicke --	--	--	60.
19	"	qui Supra Sepell Valentin Krauß --	9	--	--
19.	"	qui Supra Sepell Helionora Mülnerin --	6	--	--
19.	"	qui Supra Sepell Elisabetha Pinckin --	--	--	25
21.	"	qui Supra Sepell Dorothea Kommarin --	--	--	24.
21.	"	qui Supra Sepell Georgium Zwisch --	--	--	60.
22.	"	qui Supra Sepell Joane Arin --	3	--	7
23	"	qui Supra Sepell Maria Magdalena Meierin --	--	--	4
23	"	qui Supra Sepell Elisabeth Totin --	--	--	4
23	"	qui Supra Sepell Georgius Zimmermannin --	--	--	55
24.	"	qui Supra Sepell Maria Hofin --	--	--	40.
24	"	qui Supra Sepell Valentinus Bock --	--	--	30.
26	"	qui Supra Sepell Ottiliam Bockin --	--	--	31.
29	"	qui Supra Sepell Joane Miller --	--	--	4.
29	"	qui Supra Sepell Veronicam Frizlin --	--	--	30.
29	"	qui Supra Sepell Gertrud Rudegethin --	--	--	15
30	"	qui Supra Sepell Martin Lonicreck --	--	--	3

Visum Reperitum

[illegible]

William Henry Fox Talbot

Notta
Ficus v. R. viscum *Spartium angustifolium* L.
 " " *in his fimbriis angustifoliae* *Medicago sativa* C.
 " " " *Anglica* *benigna* L.

Cumina Thymum ... 20 p. l. w. w.
 Page "t supra
 Italian;

John

• R. Sub. cr. jalisco

~~4x~~ gr: 1x

Cartas: Dupl. go. outo

In. f. f. Dentus taler

Mr. sec.

Sp. Bulw. cort. penn. alaba.

Long: Dr: ten am

~~2/25/52~~ rad: Legent: viny:

2/25x gr: quatuor

W. J. J. Gentry

Defer viginti quatuor.

St. Pierre Cape Gomez

1. *Colletes Sjostromi* n. sp. par.
per *Frumentum*. *Paula Pash*.
Kovno

A. J.

Σ: 7^a Januari

S. Kuriklovich

DISPOSITIO IN MORBOS

EX

DIVERSITATE SEXUS.

DISSERTATIO INAUGURALIS MEDICA,

QUAM

CONSENSU ET AUCTORITATE

MAGNIFICI DOMINI

PRAESIDIS ET DIRECTORIS

SPECTABILIS D. DECANI

NEC NON

CLARISSIMORUM D. D. PROFESSORUM

IN

ALMA AC CELEBERRIMA REGIA SCIENTIARUM

UNIVERSITATE HUNGARICA PESTINENSI

PRO

DOCTORIS MEDICINAE LAUREA

SUMMISQUE IN EA HONORIBUS AC PRIVILEGIIS

LEGITIME OB"INENDIS

CONSCRIPSIT

JOAN. ERNEST. FURIAKOVICS,

CHIRURGIAE DOCTOR, ARTIS OCULARIS ET

OBSTETRICIAE MAGISTER.

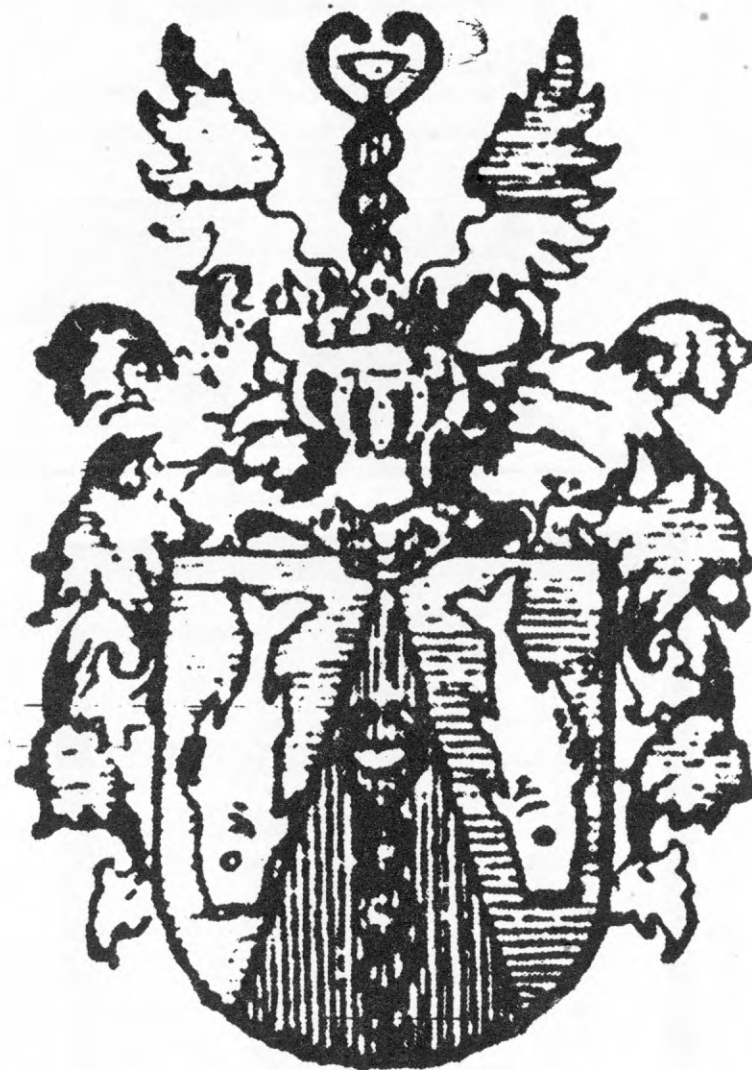
Theses adnexae publice defendentur in Palatio Universitatis
majori Anno MDCCCXXXVIII.

PESTINI.

Typis Jos. Beimel.

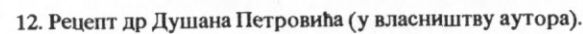
6. Докторска дисертација др Ернеста Фурјаковића, штампана у Пешти 1838. године (Архив Хрватске - Загреб)

7. Породични грб румског лекара др Морица Фишера од Јарка, једног од ретких лекара који су за заслуге у здравству добили угарско-хрватско племство (Објављено у: Дујшин В.А.: Зборник племства у Хрватској, Св. I, стр. 240, 1938/39.).

2. Pezy Nakamwhite.

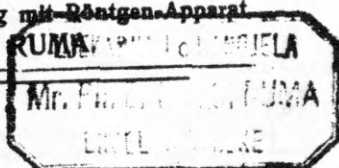
34. Tony Makeworth's gate.

ЦЕЛ. ЛЕК.
Др. ЈОВАН МИШКОВИЋ
прегледање Рентгеновим апаратом
РУМА.

MED. UNIV.
Dr. JOVAN MIŠKOVIĆ
Untersuchung mit Röntgen-Apparat

Rp.

formalin 16
21.0 10
114 36
Agm distl 34
200.0 1.48
S. H. H. H.
27.9.18 *S. H. H. H.*

13. Рецепт др Јована Мишковића (у власништву аутора).

14. Диплома Медицинског факултета у Прагу за првог румског зубног лекара др Људевита Дедоуха - старијег, издата 1907. године (у власништву породице).

15. Диплома Медицинског факултета у Загребу за др Људевита Дедоуха - млађег, издата 1937. године (у власништву породице).

16. Кипови подигнути 1796. године у знак захвалности становника Руме, што је Бог поштедео њихов град од ширења епидемије смртоносне куге. Њихов данашњи изглед.

17. Зграда румске Трговинске болнице. Изглед зграде између два светска рата.

18. Дом народног здравља у Руми из 1930. године. Разгледница из тог времена.

19. Колектив Дома народног здравља у Руми 1955. године.

30. Класна соба (1904. година) у којој је др Душан Петровић држао лекције. На слици се види др Душан Петровић (у центру) и његови студенти.

31. Студенти на лекцији (1904. година) у којој је др Душан Петровић држао лекције.

1. Др Никола Руњанин (1835-1898)

2. Др Душан Петровић (1883-1952)

3. Др Ђорђе Максимовић (1884-1978)

4. Др Васа Вукадиновић (1880-1947)

5. Др Вилхелм Либиш (1892-?)

6. Др Стеван Сувајић (1896-1942)

7. Др Светолик Маленковић (1898-1992)

8. Др Борислава Маленковић (1897-1991)

9. Др Франја Весели, рођен 1912. године

10. Др Људевит Дедоух - старији (1881-1973)

11. Др Људевит Дедоух - млађи (1912-1978)

12. Др Хуго Прајс (1860-1940)

13. Др Антон Лобмајер (1844-1906)

Др Милош Маленковић

ИЗ ИСТОРИЈЕ МЕДИЦИНСКЕ РЕНДГЕНОЛОШКЕ СЛУЖБЕ У РУМИ

Откриће рендгенских зрака и њихова примена у медицини је брзо стигло и у наше крајеве (1896. објављено је откриће, први дијагностички апарати у Шапцу 1897. а у Ср. Митровици 1899.)¹ У Руми није било веће медицинске институције - било је само приватних лекара (1930 : 9), па је први рендген уређај стигао тек тридесетак година касније.

Вероватно је први такав уређај у Руми имао др Wilhelm Libisch који је почетком двадесетих година отворио своју ординацију у кући у којој је живео (Главна ул. 85). Уређај је набављен вероватно касније, током двадесетих година. Тачно време набавке, марка, тип и остали подаци о уређају и његовом коришћењу нису познати. Као готово сви Немци током септембра 1944. године др Libisch напушта кућу и земљу. Након одласка немачког становништва заостала имовина из "швапских" кућа је развучена или уништена. Тако се губи и траг о ординацији и рендгену др Libischa. Вредно је можда, напоменути да је у његовој кући 1948. године почела са радом Нижа музичка школа.

Др Светолик Маленковић и др Борислава (Боришка Гараи) Маленковић су за своју ординацију (Главна ул. 160) 1933. године набавили рендген апарат "Siemens", типа Tuto-Heliodor, савремен у оно време за просветљавање и снимање у свим положајима. Рентгенска цев је ваздухом хлађена, екраном фиксираним за статив али несинхронизована са кретањем цеви, те је непажњом могло доћи до озрачивања руковаоца. Како је у Руми до 1944. год. била уведена истосмерна струја, за потребе апарата се струја морала претварати у наизменичну посебним претварачима, према немачком "ufozmer", па је тако у углу просторије за рендген био тај овећи уређај (електромотор - динамо са два система намотаја у истој котви и осовини). Рендген је још увек на истом месту, исправан у функционалном стању.

Супружници Маленковић су све до укидања приватне лекарске праксе 1957. године свакодневно обављали велики број прегледа. Највише је било прегледа плућа због честих обољења дисајних органа али још више због туберкулозе плућа које је у она времена било много, посебно и зато што се др Маленковић почео бавити лечењем туберкулозе па су били потребни бројни прегледи плућа. Као хирургу били су му потребни и прегледи костију при повредама. Коришћене су технике просветљавања и снимања а за пробавне органе је коришћен и контраст. За развијање снимљених филмова била је потребна опрема али се она користила изузетно, снимци су били редовно слати

1 Голднер, Б. (уредник): Један век радиологије у Србији 1895-1995. СЛД, Секција за радиолошку дијагностику, Београд 1995. стр. 22 и 113.

оближњим фотографима на развијање. Након окупације 1941. године општинска власт је Маленковићима забранила да лече друге осим Срба и Цигана, па је тако рендген само за њих и радио. Након више од године дана на интервенције неких домаћих Немаца, ранијих Маленковићевих пацијената ова забрана је укинута. Од почетка устанка долазили су на прегледе и лечење учесници ослободилачког покрета, наравно потајно.

Ослобођење 27. X 1944. Рума је дочекала са веома оштећеном градском електричном мрежом и без далеководних веза са било којом електричном централом. Тек касније, 1945. године је коришћен један агрегат у центру који је снабдевао град делимично струјом за осветљење. Касније су били оспособљени јачи агрегати - прво у Кожари а касније у млину али је све до 1947/48. године када је изграђена нова електрична мрежа и укључена у систем "Електроводоједине" снабдевање струјом било неуредно и само за најосновније потребе. Потребе за лечењем те према томе и рентгенским прегледима су биле велике па се др Маленковић неколико дана након ослобођења договорио са једним од власника биоскопа преко улице (Главна ул. 131), Мирком Павловићем да се из агрегата који је служио за потребе биоскопа струја доведе за потребе рендгена. Биоскоп је уређен 1942. године у кући Филипа Херцога (сада Градска библиотека), трговца текстилом који је своја два локала дао за биоскоп. С обзиром на ратне прилике снабдевање струјом је било неуредно па је одмах уграђен дизелмотор са динамом биоскопске представе су приказиване без застоја. Тако је и после ослобођења биоскоп убрзо прорадио. Већ неколико дана по ослобођењу на покидане градске мреже постављени су каблови између биоскопа и ординације др Маленковића и рендгенски прегледи су обављани сваки дан у одређено време. Након неколико месеци у дворишту куће др Маленковића је направљена мала дашчара, у њу смештени дизел мотор и претварач истосмерне у наизменичну струју ("umformer") али сада као генератор наизменичне струје и тако су и даље прегледи обављани сваки дан у одређено време до нормализације снабдевања струјом.

Како је споменуто, број оболелих од туберкулозе плућа је био велик и многи од њих су лечени у санаторијуму на Иришком венцу - болнички или амбулантно - као јединој специјализованој установи у Срему. Како је због ратних прилика и разбуктавања устанка одлазак до Иришког венца постајао све тежи или немогућ, тадашњи руководилац Санаторијума, др Томаж Фурлан (Словенац, радио у санаторијуму Голник код Крања, избеглица који је прешао након окупације у НДХ и добио место на Иришком венцу, након ослобођења директор Голника и водећи југословенски физиолог), је 1942.-1943. године долазио 1-2 пута седмично и своје пацијенте примао и прегледао у ординацији Маленковићевих, користећи и њихов рендген. Када се овај апарат 1943. покварио, др Фурлан је донео свој апарат, па су прегледи настављени без застоја. У време када је рендген Маленковићевих оспособљен, др Фурлан је "отишао у партизане" - прикључио се ослободилачком покрету, његов мањи апарат, старијег типа - са висећим екраном је остао. У лето 1944. године је др Фурлан јавио да му се пошаље рендген. У августу, једне вечери апарат је натоварен на запрежна кола и усред корзоа пуног младих и немачких и хрватских војника

одвезен у Ривицу, али нам није познато да ли је стигао и био коришћен у болници где је радио др Фурлан.² У Дому здравља први рендген апарат је постављен 1949. године у тадашњој згради Дома - наменски саграђеној 1935. године (Главна ул. 73.). Постављен је у приземљу, десно, позади. Наводно је донешен из Доњег Срема. Апарат је био старијег типа, непознате марке, са висећим екраном, отвореном цеви, водом хлађеној. Средњи део цеви је био у дрвеној кутији обложеној оловном гумом. Каблови до цеви су биле обичне танке изоловане жице између којих би, када би се приближиле долазило до снажног варничења и веома гласног праска. Када се Дом здравља преселио 1951. у већу зграду - адаптирану Taschnegovi кућу ЈНА (Иванова) ул. 136, пресељен је и рендген у десни дворишни део зграде. Овим апаратом су обављени бројни прегледи све до набавке савременог уређаја типа "Морава" РР завода Ниш, 1955. године. Овим уређајем се могла радити сва дијагностика просветљавањем и снимањем. Прегледа је било много за разне службе Дома. Прегледе су у почетку обављали супружници Маленковић, а постепено су укључивани и остали лекари Дома. Постепено се рађала и специјалистичка служба - долазили су у почетку хонорарно специјалисти из Београда а први је био др Миливој Дедић, касније професор на Медицинском факултету у Новом Саду. Медицинска сестра Ангелина - Гина Дражић - Сакулски је почела стално да ради одговарајуће послове и снимање, те је тако била и први рендген-техничар у Дому.

Заштита од зрачења је у почетку била веома оскудна а и неуредно коришћена. Тек је касније током педесетих година опрема допуњена завесама од оловне гуме и заклонима од олова, а још касније су обављана и мерења зрачења.

Први зубарски рендген уређај је набавио др Лудвиг Дедоух лекар специјалиста стоматологије (специјализирао у Прагу). Пореклом Чех, након служења војске и женидбе у Руми, ту је остао и отворио ординацију у Главној ул. 132. Апарат је марке "Siemens-Reiniger-Weiss", типа "Heliodont", према проспектима цена је била 1950 РМ. Сачувана је у породици Дедоух документација: упутство за коришћење, рачун, атест о безбедности од зрачења. Није много коришћен, те је служио годинама, све до укидања приватне праксе 1957. године. Оцу се касније, након II светског рата придружио и син др Људевит, такође лекар специјалиста стоматологије. Обојица су били врсни стоматолози, међу Румљанима веома уважени. Апарат је пре више година продат зуботехничару Карлу Хагеру, који се њиме користио све до своје смрти, пре неколико година. Уређај је наводно још увек у поседу породице Хагер.

У Дому здравља су први стоматолози били отац и син Дедоух, од 1947. године. Када је постављен зубарски рендген није тачно познато, по неким несигурним сећањима то је било још у згради у Главној улици у којој је зубна ординација била у просторији до улице лево од улаза. Рендген је био из САД, "Peerless Laboratories", типа МДУ 900, произведен 1947. године. Може се

2 Борђевић, Р. и група аутора: Рума у средишту Срема, Нови Сад, 1991., стр. 588.

претпоставити да је у нашу земљу доспео посредством неке акције помоћи UNRRA или неке друге, касније.

На тавану куће у Руми (Главна ул. 144) у којој је од 1945. године до смрти живео др Јован Мишковић, нађене су две старе рендген цеви неки електрични уређаји, по свој прилици рендгенски. Др Мишковић, родом из Павловаца, радио је у Руми у својој кући (Главна ул. 152) а од 1932. је био срески лекар у Сенти. 1945. се вратио у Руму. Није познато да се за време бављења праксом у Руми служио рендгеном, па се може претпоставити да га је користио у Сенти.

* * *

Захваљујем се Јованки Балаћ, Главној сестри Дома здравља Рума у пензији за податке о неким уређајима и особљу које је радило на рендгенолошкој служби Дома, г. Драгутину Дедоуху за податке о оба наведена зубарска рендген-апарата и онеме др Мишковића те доц. др Јовану Максимовићу за биографске податке о др Libischu.

Zusammenfassung

Dr Miloš Malenković

AUS DER GESCHICHTE DES MEDIZINISCHEN ROENTGENDIENSTES IN RUMA

Obwohl Röntgenanlagen in den umliegenden Städten bald nach der Entdeckung der Röntgenstrahlen (Šabac 1897., Sremska Mitrovica 1899.) tätig waren, in Ruma war es wahrscheinlich Dr. Ludwig Libisch der das erste Röntgenapparat in den zwanziger Jahren (hatte). Einzelheiten über das Gerät und den Untersuchungen liegen nicht vor. 1933. das Ehepaar Dr. Svetolik und Dr. Borislava Malenković kauften ein modernes universales Gerät (Siemens - Tuto Heliodor), das bis dem Jahr 1957. tätig war (noch jetzt am demselben Platz funktionell). Die Röntgendiagnostik und Umstände während des Weltkrieges und den ersten Nachkriegsjahren werden dargestellt. Im Gesundheitsheim begann die Röntgendiagnostik im Jahre 1949. mit einem alten Gerät. Ein neues wurde im Jahre 1956. angeschafft und seitdem entwickelt sich die moderne Diagnostik mit Fachärzten. Zahnärztliche Röntgenaufnahmen machte Dr. Ludvig Dedouh seit 1933-4. Das erste zahnärztliche Gerät im Gesundheitsheim war USA Ursprungs und wurde wahrscheinlich durch humanitäre Organisationen vor dem Jahr 1950. bekommen.

СРПСКА ПЕРИОДИКА У РУМИ ОД 1882. ДО 1941.

О српској периодици у Руми није много писано. О њој се до сада углавном писало уз осталу српску или југословенску периодику у књигама које су се бавиле овом проблематиком. Једини изузетак је чланак Д. Спајића *Преглед листова и часописа изданих у Руми*¹, објављен 1939. године. Чланак је посветио више пажње календару *Рад*, *Радикалу*, Румским привредним новинама, *Сремском гласнику* (1924.)², *Соколској застави*, *Застави*, док су *Српски њелар* и *L' Orient Journal*, само споменути.

На периодику у Руми се осврнула укратко и књига Рума у средишту Срема³, у којој је периодика која је излазила у Руми побројана. По овој књизи у Руми су излазили Српска домаја, Забавна књига, Српски пчелар, Радикал, Румске привредне новине, Српски гласник и календари Рад, Ратар, Фрушкогорац и Враголан. Код неких часописа донета је и периодичност излагања.

Најстарији зборник у коме је пописана и српска штампа у Руми из 1911. године донео је податке о *Српском њелару*, *Српској самозаконији*, *Српској домаји*, и *Радикалу*.⁴

Анали лексикографског завода донели су списак југословенске штампе. Од штампе у Руми ту су побројани *Српски глас*, *Српска самозаконија*, *Српска домаја*, *Омладински гласник*, *Радикал*, *Српски њелар*, *L' Orient Journal*, *Сремски сјорјски лист*, *Весник соколског друштва "Рума"*, *Застава*, *Народна мисао*, *Сремски задружар* и *Подринска демократија*. Поред наслова и поднаслова доносе податке и о месту издања, првој години излагања листа и месту где се она налази.⁵

Податке доноси и Вук Драговић у књизи Српска штампа између два рата. Ова књига бележи следећу периодику у Руми: *Српски њелар*, *L' Orient Journal*, *Сремски гласник* (1924.), *Сремски задружар*, *Застава*, *Слобода*, *Румске привредне новине*, *Соколска заставка* и *Подринска демократија*. У овој књизи поред наслова и поднаслова доносе се и подаци о власнику, главном и одговорном уреднику, о периоду излагања листа (када је изашао први, а када последњи број), штампарији, месту излагања, укупном броју издатих листова, понекад и о формату, тиражу, сарадницима и оријентацији листа.⁶

¹ Д. Спајић, Преглед листова и часописа изданих у Руми, Дан 2. VII 1939. 12

² Сем овог *Сремског гласника* излазио је још један 1940. године

³ Рума у средишту Срема, група аутора, Нови Сад 1991, 117-118.

⁴ Југословенска штампа, реферати и библиографије, Београд 1911, бр. 233, 36; бр. 577, 74; бр. 723, 90; бр. 910, 110

⁵ Анали лексикографског завода ФНРЈ, св. II Загреб 1955, 300, 298, 212, 249, 301, 214, 297, 337, 359, 171, 297, 223; Као место излагања *Српске домаје* и *Српске самозаконије* наведен је Нови Сад, за *Српског њелара* само Сремски Карловци. *Српска Самозаконија* и *Српска домаја* су пописани на истој 298. страни

⁶ Вук Драговић, Српска штампа између два рата, Београд 1956, 241, 231, 240, 215, 237, 236, 238, 188. На страни 240-ој пописани су и *Сремски гласник* и *Сремски задружар*.

Душан Попов у својој синтези *Српска штампа у Војводини 1918 - 1941*, освртао се местимично и на писање штампе у Руми. Споменуо је да су у Руми излазили *Народна мисао*, којој је посветио мало више пажње, док је листове *Сремски задружар* и *Весник соколског друштва "Рума"* само поменуо.⁷

Василије Крстић у својој великој синтези *Историја српске штампе у Угарској 1791 - 1914*, опширно је писао о само два листа која су излазила у Руми. То су *Српски глас* и *Радикал*. *Српском гласу* је дао веома опширан коментар како о самом листу, његовом политичком деловању, оријентацији, значају, тако и о његовом издавачу Милану Ђорђевићу.⁸ Дајући приказ политичке оријентације *Радикала*, бавио се проблемом финансија овог листа.⁹

Јеремија Митровић је дао преглед српске штампе до Првог светског рата. Обрадио је *Српски глас*, *Рад* (календар), *Српску домају*, *Омладински гласник* и *Српски пчелар*. Доносио је податке о поднаслову листова, власнику, главном уреднику, одговорном уреднику, власницима, месту излажења и штампања, периодичности излажења, периоду издавања, сачуваности и сл.¹⁰

У зборнику названом *Српска књижевна периодика*, такође је обрађена српска периодика у Руми. Обрађени су *Српска домаја*, *Омладински гласник*, *Весник соколског друштва "Рума"* и *Соколска заједница*. Доноси се подаци о поднаслову, периодичности излажења, одговорном и главном уреднику, месту излажења и периоду издавања.¹¹

Приликом организовања изложбе у Народној библиотеци Србије о српској штампи издат је каталог где су обрађени листови *Српска домаја*, *Омладински гласник*, *Радикал*. Дати су подаци о наслову, поднаслову, одговорном и главном уреднику, периоду излажења и штампању.¹²

Милица Кисић и Бранка Булатовић урадиле су до сада најцеловитији приказ српске штампе од њених почетака до 1995. године. Обрадиле су следеће листове: *Српски глас*, *Српска самозаконица*, *Српски пчелар*, *Српска домаја*, *Радикал*, *Омладински гласник*, *Подгиринска демократија* и *Народна мисао*. Поред поднасловова доноси и податке о одговорном и главном уреднику, периоду излажења листа, периодичности излажења, месту излажења, штампању, али често дају и коментар о карактеру листа.¹³

Ђорђе Арсенић у својој књизи *Знаменити Румљани* осврнуо се на *Српски глас*, пишући о његовом власнику, издавачу, уреднику, штампару Милану Ђорђевићу.¹⁴

И поред тога што је у литератури обухваћено много података о часописима које су Срби издавали у Руми, ипак је много тога о њима остало недоречено. Лист *Гласник соколског друштва "Рума"*, није до сада ниједанпут

забележен, а лист *Сремски гласник* (1940) споменут је само у заоставштини Д. Спајића. Сем листова *Народна мисао*, *Сремски сјорпски лист*, *Сремски гласник* (1940), све сам листове и календаре прегледао и настојао да пружим сем основних података и податке о садржини листа, сарадницима, цени листа, и понеку појединост која би била занимљива или вредна пажње, како би их што боље представио јавности.

У литератури постоји тврдња да су у Руми излазили календари *Врађолан*, *Фрушкогорац* и листови *Српски гласник*,¹⁵ *Слобода*. Према подацима до којих сам ја дошао, *Врађолан* је било три. Први је излазио у Београду 1870 - 1871, када у Руми није постојала штампарија.¹⁶ Други *Врађолан* је излазио у Шиду 1881. године и издавао га је Миливоје Мацковић.¹⁷ Трећи календар под тим именом је излазио у Кикинди и штампао га је Јован Радак.¹⁸ *Фрушкогорац* је било два. Први је лист за забаву, поуку, привреду и излазио је суботом у периоду 1906 - 1909., одговорни уредник био му је А. Бродски, а није познато где је штампан, што може да значи да је штампан у Руми. Нажалост, други подаци сем споменутих нису познати. Оно што је важно рећи то је да се овај лист налази на списку хрватске штампе.¹⁹ Други *Фрушкогорац* је био календар и изашао је један једини број 1916. год. у Новом Саду. Издао га је Светозар Ф. Огњановић, а штампао га је у Задружној штампарији Новог Сада.²⁰ Српских гласника је било веома много. Лист под тим називом излазио је и у Окланду, Солуну, Монреалу (два), Сан Франциску, а један излази и данас у Аустралији. Два листа под тим именом су штампана у Пакрацу. Први је излазио 1899. и штампан је у штампарији Ј. Зоричића у Пакрацу, а други из 1907. штампала је штампарија Данета Сингера у истом месту.²¹ Лист који је под тим именом штампан у Сомбору 1892. године, штампан је у штампарији Антона Мужика у Сомбору.²² *Српски гласник* који је штампан у Загребу штампао се у штампарији Дионичарске тискарне у том месту 1911. и 1912. године.²³ Из свега овога се може извући само закључак да ако су листови и календари са тим именом издавани или штампани у Руми, ниједан није сачуван. *Слобода* је излазила 1937. године али је изашао само један број и то у Сремској Митровици.²⁴

У заоставштини Димитрија Спајића из Руме, која се чува у Музеју у Сремској Митровици, налази се списак предате периодике коју је он поклатио

¹⁵ Група аутора, *Рума у средишту Срема*, Рума 1989., 118.

¹⁶ Ј. Митровић, нав. дело, 23; *Анали*, 351.

¹⁷ В. Крстић, нав. дело, 280. Једини број овог листа који је сачуван је двоброј 2/3 од 17/29. 11 1881. год.

¹⁸ Ј. Митровић, исто; *Анали*, исто; Јован Пејин, *Књиге листови, часописи и музикалије штампане и објављене у споменутој штампарији*. Излазио је од 1897 до 1919. Нису сачувана годишта 1897-1900, 1901-1902, 1906, 1908, 1913-1914, 1918, али сама чињеница да га је издавало лице које је имало штампарију омогућава нам да тврдимо да овај календар чак ни у годиштима која нису сачувана није штампан у Руми.

¹⁹ Југословенска штампа, ...175. Лист се налази на списку хрватске штампе можда зато што је штампан латиницом.

²⁰ Календар се чува у Матици српској.

²¹ Лист се чува у Матици српској.

²² Лист се чува у Матици српској.

²³ Лист се чува у Матици српској; О томе које је године излазио лист види Ј. Митровић, нав. дело, 101.

²⁴ Д. Попов, нав. дело 457-458; О томе да је у питању исти часопис може се закључити по томе што В. Драговић и Попов наводе исту годину излажења листа и Сремску Митровицу, којој Драговић као место излажења додаје још и Руму и Шид.

⁷ Др Душан Попов, *Српска штампа у Војводини 1918 - 1941*, Нови Сад 1983., 175 - 176, 460, 330.

⁸ Василије Крстић, *Историја српске штампе у Угарској 1791 - 1914*, Нови Сад 1980., 238 - 244 (239 факсимил насловне стране) види и 303 исто, 338 - 339.

⁹ Јеремија Митровић, *Грађа за историју и библиографију српске периодике*, Београд 1984., 100, 78, 96, 67, 103. За *Српски пчелар* донео је податак да је излазио само у Сремским Карловцима.

¹⁰ *Српска књижевна периодика 1768 - 1941*, Београд 1984., бр. 395, 43; бр. 419, 46; бр. 1019, 95; бр. 1011, 95.

¹¹ *Српска штампа 1791 - 1918*, каталог изложбе, Београд 1991., бр. 156, 30; бр. 179, 34; бр. 268, 49.

¹² М. Кисић, Б. Булатовић, *Српска штампа (1768 - 1995)*, Београд 1996., бр. 268, 93; бр. 642, 131-132; бр. 619, 129; бр. 799, 146; бр. 1099; стр. 171; бр. 876, 152; бр. 1583, 264; Захваљујем се др Сими Ђирковићу који је био љубазан да ми скрене пажњу на ову књигу. Хвала.

¹³ Ђорђе Арсенић, *Знаменити Румљани*, Рума 1996., 208 - 212.

будућим поколењима која се буду бавила Румом и Румљанима. Међу тим часописима налази се и *Сремски гласник* који је излазио 1940. године. Оно што, међутим, збуњује је чињеница да овај лист није нигде забележен, као ни место његовог излажења. Упућује ли израз "да га могу користити они који ће се ... бавити питањима из прошлости Руме и Румљана"²⁵ на то да је овај лист излазио у Руми? Мислим да се може тако схватити.

У *Радикалу* од 30. октобра (13. новембра) за 1909. годину, на страни 4-ој најављен је шаливи лист *Жеравица*. Лист је требао да буде посвећен шали и сатири, са ценом од 4 круне²⁶, а да излази једанпут месечно. Редакција *Радикала* је обећала да ће лист да се појави ако је јави 200 претплатника. Лист није никада изашао.

Срби у Руми су у овом периоду учествовали у издавању 21 периодике. Овај период можемо поделити на два дела: први до Првог светског рата и други од краја Првог светског рата до избијања Другог светског рата. Оно о чему се мора посебно водити рачуна је податак да број Срба у Руми у то време не прелази цифру од неколико хиљада.

Срби ће у овом првом периоду издавати два календара *Рад* (1901 - 1914), и *Рајшар* (1908), један годишњак *Забавна књижа* (1901 - 1905), шест листова од којих два политичка, *Српски глас* (1882 - 1883) и *Радикал* (1908 - 1912), два књижевна, *Српска домаја* (1902, 1903-1906), и *Омладински гласник* (1904. -1905. и два стручна *Српска самозаконија* (1897) и *Српски пчелар* (1896, односно 1903. до 1914).

Први лист који је излазио у Руми је *Српски глас* и то у периоду 1882 - 1883. године. У то време у Срему Срби су издавали још само *Фрушку гору*, која излази у Сремској Митровици и има подлистак Зољу,²⁷ и у Земуну *Србинове Листине*, који ће касније променити име у *Србинове записнике*.²⁸ Ђорђевићев лист био је према томе један од првих српских периодика у Срему. Он ће вршити у своје време огроман утицај на политичку сцену у Аустро-Угарској свога времена, залажући се против лажног јединства са Хрватима. Сам његов аутор ће у тој борби и сагорети. Милан Ђорђевић је умро у 39-ој години живота, 1884. године септембра месеца.²⁹

И други српски лист из XIX века у Руми ће бити плод рада једног човека. То је др Жарко Миладиновић и његова *Српска самозаконија*. Од овог листа ће изаћи само два броја, али то неће умањити његов значај. Треба имати на уму да се стручни правни листови нису у то време лако издавали ни у већим местима, са много више Срба, као што су нпр Нови Сад, Загреб, Београд, Бања Лука, Пешта и др. У Београду ће бити покренут тек 1906. године лист који ће се бавити проблемом правне мисли у Срба, а који ће успети да се одржи до данашњег дана.³⁰

У листовима *Српска домаја* и *Омладински гласник* сарађиваће најчувенија имена тога времена на књижевном пољу у Срба. То су Јован Јовановић Змај, Осман Ђикић, Светислав Стефановић, Петар Кочић, или ће то постати касније

²⁵ Прелис списка са датумом и текстом у поседу аутора

²⁶ Ово је вероватно цена претплате за годину дана

²⁷ Ј. Митровић, нав. дело, бр. 224, 43; бр. 660, 113

²⁸ В. Крстић, нав. дело, 303

²⁹ исто, 238 - 244; Ђ. Арсенић, нав. дело 208 - 211

³⁰ Ј. Митровић, нав. дело, бр. 7, 13

као што је случај са Алексом Ивићем, чувеним историчарем или Владимиром Ђоровићем, такође историчарем. У *Српској домаји* као главни уредник ће се истаћи током скоро две године рада на том послу опет др Жарко Миладиновић, а *Омладинском гласнику* ће допринос дати Ђура Вуковић, такође као уредник.

Посебно место у српској штампи у Руми заузима *Српски пчелар*. То је лист који је излазио у Руми са прекидом (1914 - 1922) 26 година. Толико година издавати лист, значи имати и много људи којима је пчеларство и љубав и посао, много сазнања о пчеларству, изванредан квалитет листа и многобројну читалачку публику. Овом листу ће бити заштитници његова Светлост патријарх Српски Георгије Бранковић и његово краљевско Височанство наследник престола Петар II, што најбоље сведочи колики ће углед имати овај лист, једини од свих у Руми који ће излазити и после Првог светског рата.

Најистакнутија личност српске периодике у овом периоду је свакако др Жарко Миладиновић. Његово име се везује за *Српску самозаконију*, *Српску домају*, *Радикал*, чији ће бити оснивач и идејни творца и никад необјављеног листа Жеравица, а заузимаће и истакнуто место у Деоничарском друштву Рад, које ће издавати истоимени календар. Ово деоничарско друштво ће поред истоименог календара бити власник *Српске домаје*, а издаваће и *Забавну књижу*.

Значајно место заузима и српски штампар из Руме Ђорђе Петровић. Њега је убедио др Жарко Миладиновић да купи штампарију у Пешти и да из Панчева пређе у Руму како би помогао издавање књига и периодике.³¹ У његовој штампарији ће се штампати *Омладински гласник* (1905), *Српска домаја* (1904 - 1906), Календар *Рад* (1904 - 1907), *Забавна књижа* (1905),³² *Радикал* (од броја 20 1910. до 1912.), а он сам учествоваће у издавању календара *Рајшар* 1908. године.

После Првог светског рата у Руми ће излазити чак 12 листова поред Српског пчелара, који ће обновити своје излажење. Од тога биће три листа соколска: *Соколска Застава* (1931), *Весник соколског друштва "Рума"* (1932 - 1933), *Гласник соколског дома Рума* (1938), два политичка: *Подрињска демократија* (1920 - 1921) и *Народна мисао* (1927) и по један спортски, *Сремски спортистски лист* (1928), привредни *Румске привредне новине* (1922), за просвету и економију, *Сремски гласник* (1924), филателистички, *L' Orient Journal* (1927 - 1928), задружни - *Сремски задружар* (1940), трговачке омладине - *Застава* (1934) и један непознатог предмета, *Сремски гласник* (1940).

Период између два светска рата биће плоднији по броју покренуте периодике од претходног. Међутим, бројност листова није пратила и њихова дуготрајност.

Четири листа изашли су само у једном једином броју (*Румске привредне новине*, *Соколска застава*, *Застава* и *Гласник соколског дома "Рума"*). Ни остали листови нису забележили много издања. Излазило је два листа по три броја (*Народна мисао* и *Сремски спортистски лист*), по осам бројева (*L' Orient Journal*),³³ по десет бројева (*Весник соколског друштва "Рума"*), по једанаест бројева (*Сремски задружар*), по петнаест бројева (*Сремски гласник*), по осамнаест бројева (*Сремски гласник* 1940). *Подрињска демократија* је изашло двадесет и један број везаних за Руму. У овај списак није ушао *Српски пчелар*

³¹ Група аутора, Рума у средишту Срема, 118.

³² За остале године не располажем подацима у чијој су штампарији штампани.

³³ То је максимално број овога листа који је могао изаћи у Руми, већ број IX је штампан у Загребу.

зато што он само наставља са излагањем и није принуђен као ови да тражи своју читалачку публику, свој властити новинарски идентитет.

И у овом периоду постојаће листови иза којих ће стајати један једини човек, као идејни творац, писац, власник и издавач. То је случај са *Народном мисли* иза које стоји Драгољуб Радовановић, и *Сремским сјорјским листом* иза кога стоји студент Јован Е. Каракашевић. Оно што је вредно истаћи то је да су ова два листа изашла по три броја, док су листови иза којих су стајале читаве организације (*Соколска* у случају *Соколске засјаве* и *Гласника соколског дома Рума*, односно Одбора занатлија и трговаца у Руми у случају *Румских привредних новина*) које су располагале са немалим капиталом (Одбор занатлија и трговаца) или бројном организацијом (*Соколском*) изашле само по један једини број.

Посебно место у румској периодици заузима личност Димитрија Спајића, не толико због *Засјаве*, којој је главни уредник, колико због филателистичког листа *L' Orient Journal*. Овај лист имао је заступнике у Немачкој, Аргентини, Пољској, СССР, Чехословачкој. Филателистички листови су и данас реткост код нас, што овом листу даје додатну тежину. Ни за један српски лист из Руме који је излазио између два светска рата не постоје подаци да је прешао границе своје земље, док се овај лист продавао на три континента. Чак и данас, скоро седамдесет година касније, ретки су српски листови из отаџбине који пређу границе своје земље. У таквом случају иза њих стоји држава, црква или политичка странка. У овом случају то је био Оријент клуб са Димитријем Спајићем на челу. Димитрије Спајић је своју богату заоставштину предао музеју у Сремској Митровици. По списку те заоставштине ми данас имамо сачуван податак да је у Руми излазио *Сремски гласник* 1940. године. Овај лист нигде није забележен. Он је такође и аутор јединог чланка о периодичи у Руми, о чему је већ било речи.

Од личности свакако треба истаћи др-а Петра Јовића за чије име се везују сва три соколска листа у Руми. *Гласнику соколског дома "Рума"* и *Веснику соколског друштва "Рума"* био је уредник, а *Соколској засјави* сарадник. Сарадњом у "Веснику" и "Гласнику" истицао се и Милош Воркапић.

У Руми су за издавање периодике биле заслужне и штампарије. То су пре свега В. Милијашевић и друг (*Подрињска демократија* 1920 - 1921.),³⁴ Петковић (*Румске привредне новине*, 1922), Петровић-Маринковић (*Сремски гласник* 1924), "Венац" И. Цвејића (*Соколска засјава*, 1931. и *Сремски задружар*, 1940), Р. Венингер (*Сремски сјорјски лист* 1928., *Весник соколског друштва "Рума"*, 1932. и *Гласник соколског дома "Рума"*, 1938).

Мислим да није никада сувишно наглашавати значај упознавања културних тековина, где несумњиво спада периодика, у проучавању једног народа, на једном месту у једном историјском периоду.

Оснивање и издавање часописа, листа, календара увек је сведочанство о економској снази и моћи једног народа који их издаје, наравно и о спремности на материјалну жртву да би се створила дела која представљају културну вредност. Међутим, новац, иако предуслов, није никада довољан да се створи култура. Култура је увек подразумевала и у себе садржала и култ, на коме је изникла, стваралачку способност онога који ју је стварао израстајући на култу. Култура

је увек требала и задовољавала и потребе за вечним, лепим, узвишеним у једном тренутку, на једном месту, у једном народу, постајући тако обележје по чему се он препознаје и разликује од других и траје кроз векове и у вечност, онда када од људи који су на било који начин, било као ствараоци, било као финансијери, било као уживаоци те културе, чинили ту културу и постали њен саставни део, не буде остало ништа сем њихових дела.

Срби у Руми су свој идентитет исказивали између осталог и кроз издавање периодике.

То се посебно односи на период до 1914. године када су Срби у Руми живели у оквиру аустро-угарске царевине.

Економска снага коју им је створила властита умешност на сремској равници омогућила им је да издају укупно 473 броја разне периодике.

Снага православног култа била је вишеструка. Прво, она је чувала националну посебност Срба кроз векове када Срби нису имали своју државу, те им тако омогућила да се сачувају и овде у Руми. Ово се посебно види кроз брижљиво неговање ћирилице и православног календара. Тако ће скоро сва периодика датум свог излагања водити по православном календару, док ће римокатолички бити стављен у заграду. Једини изузетак од овог правила биће Српска домаћа која у првих 54 од 93 броја римокатолички календар неће донети ни у загради. Ово се тим пре мора ценити више када се зна да је Аустро-Угарска у којој су Срби у Руми у то време живели, била римокатоличка држава где је државни календар римокатолички. Друго, православно васпитање је то које их је научило да се жртвују данас да би о себи оставили трага сутра, да их потомци имају по чему споменути.

О креативности, ако се узме у обзир да су изшла 473 броја разне периодике, не треба посебно ни говорити.

О естетици сведоче лепо декорисана слова наслова и корица *Српске самозаконије*, *Забавне књиже*, *Српског ичелара* и *Српске домаје*. Календар *Рад* и *Забавна књижа* су доносили многобројне фотографије и слике, од којих је само *Рад* донео око пет стотина. Особеност *Рада* била је и насловна страна у боји!

Већ сам напоменуо да је после Првог светског рата дошло до опадања периодике у Руми, што се пре свега огледа у укупном броју изашлих примерака. У периоду између два рата изашло је укупно 94 броја разне периодике.

Узрок за овакво стање ствари мислим да треба тражити пре свега у чињеници да је дошло до метрополизације новина и да су новине постале мање култура којој се жртвује и даје, а више роба од које се очекује да сама себе издржава на тржишту и још по могућности да донесе и зараду.

Не може се рећи да Срби у Руми нису желели да наставе стопама Милана Ђорђевића и др Жарка Миладиновића. Чињеница да је 12 листа покренуто свакако да не упућује на тако нешто. Већ сам рекао да листови, часописи, новине, календари подразумевају економску основу и спремност на материјалну жртву. Мислим да то није био проблем. О томе сведочи и сам број листа и висока цена која сведочи о луксузности појединих листа. Друга ствар је култ и стваралачка способност оних који стварају, преломљених у једном тренутку на једном месту, на једној територији. Да би се периодика издавала, треба имати знања, пронаћи прави пут до читаоца, и на последњем месту, што не значи и на задњем по значају, треба имати и љубави за тај посао. Мислим да управо у овим елементима, уз наведени да је периодика престајала да буде култура, а све више

³⁴ Ова штампарија је раније припадала Ђорђу Петровићу (види *Подрињска демократија* бр. 1, стр. 2)

постајала роба, треба тражити разлог зашто српска периодика у Руми није успела да се одржи дуже на културној сцени.

У овом периоду биће веома видни трагови југословенства. Ниједан лист у овом периоду не доноси православни календар, чак ни у загради где се до уједињења налазио римокатолички. Друго, соколски листови *Соколска засјава* и *Весник соколског друштва "Рума"* доносили су текстове и латиницом, што није био случај са српском периодиком пре уједињења.

У Руми је дакле излазила, да закључимо, 21 периодика.³⁵ При обрађивању листова сматрао сам да их треба поделити по њиховој садржини, па су тако подељени на политичку и сталешку штампу, као и календаре и годишњаке. Од политичке штампе то су: *Српски глас* (1882 - 1883), *Радикал* (1908 - 1912), *Подрињска демократија* (1920 - 1921), *Народна мисао* (1927). Од сталешке штампе то су: *Српска самозаконија* (1897), *Српска домаја* (1902 и 1904 - 1906), *Српски пчелар* (1903 - 1914 и од 1922 - 1934), *Омладински гласник* (1904 - 1905), *Румске привредне новине* (1922), *Сремски гласник* (1924), *L' Orient Journal* (1927 - 1928), *Сремски српски лист* (1928), *Соколска засјава* (1931), *Весник соколског друштва "Рума"* (1932 - 1933), *Засјава* (1934), *Гласник соколског дома "Рума"* (1938), *Сремски задругар* (1940) и *Сремски гласник* (1940). Од календара то су: *Рад* (1901 - 1914) и *Рајар* (1908) и један годишњак *Забавна књижа* (1901 - 1905).

ПОЛИТИЧКА ШТАМПА

1) *Српски глас*, лист за политику и књижевност

Излазио је од 3.(15) октобра (недеља) 1882. године до 18.(30) децембра (четвртак) 1883. године.³⁶ Укупно је штампано 126 бројева *Српског гласа*, 25 бројева 1882. године и 101 број 1883. Излазио је четвртком и недељом. Цена листа је била: претплата за Аустро-Угарску на годину дана 8 форинти, за пола године 4 ф, а за четврт 2 ф, док је претплата за Краљевину Србију износила за годину дана 10 динара, за пола године 5 динара, а за четврт године 2,5 динара. На листу нема података колика је била цена појединачног броја. Обим је 4 стране на целом табаку³⁷ и штампан је ћирилицом. Власник и одговорни уредник био је Милан Ђорђевић па су сви бројеви штампани у штампарији коју су заједнички држали он и његов брат. Лист се бавио темама из политике и културе а био је гласило Српске самосталне странке, Светозара Милетића и Јована Павловића. Доносио је преглед политичких догађаја везаних за Србе у Аустро-Угарској, али и прилоге из Србије и Црне Горе. Објављивао је и преглед штампе из многих европских земаља: Аустро-Угарске, Немачке, Италије,

³⁵ Када је чланак већ био предат за штампу нашао сам податак да је у Руми штампан и *Невен* (Др Милан П. Костић, Из Првог светског рата, 1914 - 1918., Зборник Матице српске за историју 51, Нови Сад 1995. 153). Међутим, због краткоће времена нисам био у прилици да потражим овај часопис те тако он неће бити обрађен.

³⁶ Јеремија Митровић, Грађа за историју српске библиографије и периодике до 1920. године, Београд 1984, 579, 100. Аутор наводи да је овај лист излазио и 1884. године и да је укупно објављен 101 број. Према сачуваним примерцима у Библиотеци Матице српске ово јесте последњи број, али је изашао на у тексту изнетом датуму.

³⁷ Како се лист данас чува на микрофилму, није могуће утврдити тачан формат. На основу количине објављеног текста може се претпоставити да је био приближно А-3 формата.

Русије, Француске, Енглеске и др. У њему су штампане приповетке и романи у наставцима. Доносио је занимљивости и новине из света, а у појединим бројевима објављени су подаци и о Руми и њеној околини. Занимљиво је да је лист доносио и курсну листу, ред вожње бродова и возова. Сем књижевних текстова, ниједан други није потписан, што може да указује да је М. Ђорђевић био једини сарадник свога листа и сам писао све текстове.

2) *Радикал*, орган Српске народне радикалне странке.

Први број се појавио 1. (14) фебруара 1908. године, а последњи 23. марта (5.априла) 1912. године. Укупно је изашло 202 броја *Радикала* и то 1908. године 48 бројева, 1909. године 46, 1910. - 45, 1911.- 51, 1912. године, свега 12 бројева. Излазио је једанпут недељно и то петком. Цена појединачног броја била је 4 цотура, претплата за годину дана износила је 8 к., за пола године 4 к., а за четврт 2 к. Обим листа био је 4 стране, а формат 30 x 44 цм.³⁸ Власник и главни уредник био је др Жарко Миладиновић, а одговорни уредник Јован Радивојевић. До броја 18, који је изашао 14 (24.маја) 1910. године, лист је штампан у Српској манастирској штампарији у Сремским Карловцима,³⁹ а бр. 20 од 11. (24.) јуна у штампарији Ђорђа Петровића у Руми. Штампан је ћирилицом. Овај лист је покривао веома много тема: политичку историју, дневну политику, црквени живот, културну проблематику, привреду, с нарочитим акцентом на пољопривреду објављујући цену појединих производа (пшенице, зоби, кукуруза, јечма, свиња, сланине), објављивао је поезију и прозу, као и каматне стопе Аустро-Угарске банке у Руми. Доносио је и велики оглас Српске привредне банке у Руми. У рубрици, која се звала "Калупи" доносио је чика Митине хумористичке приче. Пажњу читалаца вероватно је привукао текст о животу америчких Срба, који је излазио у наставцима, а писао га је Милан пл. Младеновић, српски православни свештеник у Вилдерингу (САД). Лист је објављивао и доста натписа везаних за Руму и њену околину. Чланци у овом листу су углавном непотписани. Ако се аутор и потпише то је његов надимак или је то једно или два слова, која представљају иницијале.

3) *Подрињска демократија*

Излазио је од 15. августа 1920. до 1927. године.⁴⁰ Објављено је 139 бројева. Лист је излазио седмично, недељом. Цена у претплати била је за годину дана 60 динара, за пола године 30, а за три месеца 15 динара. Појединачни број листа продавао се за један динар. Лист је био орган Демократске странке у Подрињу. Везу са Румом је имао преко штампарије В.Милијашевића у којој је штампан. У Руми је штампан број 1 изашао 15. августа 1920. и бројеви 1-21/1921. Последњи број овог листа је број 139 од 5.јануара 1927. године, што указује да је излазио нередовно. Број 1 је једини број листа 1920.године. Његов власник и уредник тада је био Михајло Ј. Зељајић. Излазио је на две стране. Формат му је 41,3 x 57,5 цм. Следећи број се појавио као број 1 30. јануара 1921. године. Одговорни уредник је Живорад Милошевић, а од броја 2 издатог 6. фебруара па до броја 6

³⁸ Лист се данас чува на микрофилмовима у Библиотеци Матице српске.

³⁹ Број 19 од 3. (17) јуна нема ознаке где је штампан.

⁴⁰ М. Кисић, М. Булатовић, нав. дело, бр. 910.110.

од 6. марта 1921. године уредник је Душан Станојевић. Од броја 7 од 13. марта до броја 21 од 19. јуна уредник листа је Милутин Пантелић. Од броја 1 до броја 15 издатих 1921. године нема ознаке на листу ко је власник. Од броја 16 до броја 21 као власник листа појављује се клуб демократске омладине. Нови формат листа је 28 x 41 cm. Обим је 4 стране, сем броја 13 који је Васкршњи и који има 8 страна. Месечна претплата је 3 динара. Лист је уређивао одбор са седиштем у Шапцу. Штампан је у штампарији Вељка Милијашевића и Друга, пређе Кат. уд. Петровића, из чега се јасно може закључити да је реч о бившој штампарији Ђорђа Петровића у Руми.

Лист се бавио политичким проблемима. Највише је писао о раду и животу саме Демократске странке, али и о осталим странкама, посебно о њиховим проблемима. Пратио је и политички живот државе, док је теоријских чланака било веома мало. Главни сарадници листа били су Милан. Ј. Зељајић, Михајло Милинковић, професор, Г. Ј. Гашић, апотекар, Љуб. М. Симић, М. П. Павловић, учитељ, Д. П. Павловић, судија. Лист је доносио фељтон у подлиску, који се налазио у дну друге и треће стране "Хришћански поглед на својину". На насловној страни броја 10 објављен је чланак о монархизму демократске омладине.

4) Народна мисао, недељни лист за српски народ

Први број овог листа изашао је 12. новембра 1927. године, а последњи 26. новембра исте године. Изашла су свега три броја. Лист је излазио суботом. Одговорни уредник био је Драгољуб Радовановић. Лист је био радикалски, али не отворено. Доносио је вести из политике и живота Руме. Залагао се да Рума буде седиште Срема.⁴¹

СТАЛЕШКА ШТАМПА

1) Српска Самозаконија, лист за српске народне аутономне ствари

Први број појавио се 1. јула 1897. године, а последњи августа исте године. Изашло је свега два броја. Лист је излазио првог у месецу. Годишња претплата је 3 форинте, а полугодишња 1,5 форинти за Аустро-Угарску, а за краљевину Србију и остале земље претплата је 4 форинте. Обим лист је 32 стране плус корице. Формат је 15,1 x 21,8 cm. Власник и одговорни уредник је др Жарко Миладиновић. Лист је штампан у штампарији Светозара Милетића у Новом Саду ћирилицом. Бавио се проблемима правног положаја Срба у Аустро-Угарској монархији, тако да доноси записник српског сабора сазваног на Петровдан 1897. године, адресу саборске већине, адресу саборске мањине (којој је припадао др Миладиновић), као и коментар овог скупа. У њему су објављена и правила о употреби патријаршијске архиве у Сремским Карловцима, коментарисана су и бројна питања, "заступник или посланик" (употреба

⁴¹ Није ми познато да ли је негде сачуван који примерак овог листа. О њему: др Душан Попов, Српска штампа у Војводини 1918-1941, Нови Сад 1983, 175-176; *Analni leksikografskog zavoda FNRJ II*, Zagreb 1955, 171.

термина), избор свештеника у Руми и сл. Већину чланака писао је др Жарко Миладиновић. Сем њега као сарадник се јавља Емил Гаврил.⁴²

2) Српска Домаја, лист за забаву и поуку

Први број овог листа појавио се 1. јануара 1902. године у Новом Саду, а последњи број 15. маја 1906. године (двоброј 9-10). Лист није излазио 1903. године. У току 1902. године излазио је једном недељно и то уторком. Укупно је штампано 35 бројева те године.⁴³ Цена листа била је за Аустро-Угарску и Босну и Херцеговину⁴⁴ за годину дана 8 круна, а за четврт године 2 круне. За Краљевину Србију и Кнежевину Црну Гору претплата за годину дана износила је 10 динара, а за четврт године 2,5 динара. Обим листа је 12 страна.⁴⁵ Формат је 21,8 x 29 cm. Одговорни уредник је др Бранко Илић (Нови Сад) а уредник је Славко Малетић (Вршац). Рукописи се шаљу Славку Малетићу, а претплата администрацији у Нови Сад. Власник листа је "Рад"-деоничарско друштво за издавање српских књига и новина у Руми. Лист је штампан Српска штампарииа Светозара Милетића у Новом Саду, ћирилицом.

Након паузе од годину дана лист наставља да излази 1. јануара 1904. године и то петнаестодневно. У овој години изашла су 24 броја *Српске домаје*.⁴⁶ Цена за Аустро-Угарску и Босну и Херцеговину за годину дана била је 4 круне, за пола године 2 круне, а за остале земље годишња претплата је 6 круна. Обим листа и формат остали су исти. Власник је остао исти.⁴⁷ Главни уредник је Вељко Лукић, парох из Борова, док је одговорни уредник Никола Ђурђевић, адвокат из Брода на Сави (Славонски Брод). Двобројем XIII- XIV дошло је до промена главног уредника. Ту дужност од тада па до краја излажења листа има др Жарко Миладиновић.⁴⁸ Лист је штампан у штампарији Ђорђа Петровића у Руми. Претплата се шаље Николи Ђурђевићу, а текстови у прво време Вељку Лукићу, а потом др Миладиновићу.

Лист неће редовно излазити ни током 1905. ни 1906. године.⁴⁹ У току 1905. године изаћи ће поново 24 броја, а 1906. десет бројева листа, након чега ће се

⁴² М. Кисић, М. Булатовић, нав. дело, бр. 578, 75 наводи Емила Гаврила као сарадника.

⁴³ До броја 14 лист је излазио редовно да би бројеви 15 и 16 изашли као двоброј 14. априла.

Наставља са редовним излажењем уторком неко време да би бр. 24 изашао 11. јуна, бр. 25 - 11. јула, бр. 26 - 25. јула, - нередовно. Бројеви 27 и 28 изашли су редовно 2., односно 9. августа. Број 29 изашао је након краће паузе 17. септембра, бројеви 30 и 31 редовно 24. септембра и 1. октобра, да би следећи број 32-33 изашао као двоброј 10. октобра, бр. 34 - 20. октобра, а број 35 је штампан тек за Божић 25. децембра. Сви датуми су дати према православном календару.

⁴⁴ Босна и Херцеговина је у то доба још увек део Турске, који је Аустро-Угарска окупирала.

⁴⁵ Изузетак је бр. 1 који је имао 16 страна.

⁴⁶ Лист ће излазити редовно до бројева IX и X, који су изашли као двоброј 1. маја, затим су бројеви XI и XII изашли као двоброј 15. јуна, бр. XIII-XIV 15. јула, бр. XV-XVI 15. августа да би се листови од броја XVII од 1. септембра до броја XXI од 1. новембра појавили редовно. Бр. XXII-XXIII изашао је као двоброј 1. децембра. Број XX од 15. октобра донео је први пут, мада у загради, и датум по римокатоличком календару.

⁴⁷ Двоброј XII-XIV и XV-XVI имају по 20 страна. Двоброј XXII-XXIII има 30 страна. Остали двоброји имају по 24 стране.

⁴⁸ О промени главног уредника види и текст др Жарка Миладиновића у броју XIII-XIV, 163-164.

⁴⁹ После броја XI, који је изашао 1. маја, бр. XII ће изаћи тек 15. јуна, затим ће бројеви XIII, XIV и XV изаћи редовно (1. и 15. јула, односно 15. августа), бр. XVI - XVII изаћи ће као двоброј 15. августа, бр. XVIII-XIX као двоброј 1. октобра. Бр. XX изаћи ће самостално 1. новембра, двоброј XXI-XXII

лист угасити. Укупно је изашло 93 броја. И даље је имао 12 страна.⁵⁰ У овом листу текстови су били из различитих области. Поезија је заузимала трећину библиографије, приповетке заузимају нешто мање простора, а у наставцима је објављена и драма *Дипломатиа*. У листу су своје место нашли и чланци из теорије књижевности, о књижевном и културном животу Срба, а има текстова и о божићним обичајима Срба у Славонији, о обичају спаљивања мртвих, писало се и о Карађорђу, Србима у Америци, Пешти, Пакрацу, актуелним политичким догађајима као што је крунисање краља Петра I, о иселјавању Срба из Далмације, о Српској банци у Загребу. Лист је имао преко 50 сарадника, не рачунајући писце чија се дела преводје. Међу сарадницима треба споменути Јована Јовановића Змаја, Османа Ђикића, Николу Манојловића Рајка, Војислава Илића, Николу Ђурђевића. Готово половина текстова, међутим није потписана, или је објављена под псеудонимима. Под псеудонимима се јавља Сава од Посавља, Маринко, Жеравица, Невесињац. Највише је преводјена руска, па потом француска књижевност.

3) Омладински гласник, о омладини и за омладину.

Први број овог листа појавио се првог јануара 1904. године, а последњи децембра 1905. године. Укупно је изашло 17 бројева. Лист је излазио једанпут месечно, десет свезака годишње.⁵¹ Излази првог у месецу током 1904. године, а половином месеца током 1905. године. Годишња цена је 5 круна или 7 франака 1904. године, а 1905. за Аустро-Угарску, Босну и Херцеговину, Црну Гору 5 круна, за учитеље и ђаке 4 круне, за Србију и остале земље 6 франака, за учитеље и ђаке 5 франака. Лист је у току 1904. године излазио на 48 страна без корица,⁵² док је 1905. године имао углавном 32 стране.⁵³ Формат листа 1904. године је 13,5 x 27,7 cm, а 1905. године 16,2 x 23,9 cm. Власници листа су др Алекса Ивић и Васа Царићевић. Лист су помагали сарадници из Беча Богдан Милашиновић, др Алекса Ивић, Васа Царићевић, Владимир Ђоровић, Марко Пауновић, Никола Карлић, Стеван Рађеновић, Тодор Јеремић, из Сремских Карловаца Божићар Јеремић и Стеван Симеоновић-Чокић, а било их је и из других места: Благо Поповић из Пакраца, Ђура Вуковић из Руме, Васа Стајић из Пљеваља, Васа Путник из Беле Цркве, Вељко Чубриловић из Доње Тузле, Младен Ђорђевић, Михајло Семјан и Петар Давидовић из Прага, Милорад Попов из Карлова, Миливој Мандић из Јаска, Милан Љазаревић из Клужа, Никола Антула из Београда, Петар В. Маркићевић из Черновица, Славко М. Косић и Стеван Бенин из Сомбора и Секула Дрљевић из Загреба. Часопис је издавала Дружина "Омладинског гласника" у саставу др Алекса Ивић, Владимир Ђоровић и Васа Царићевић. Главни и одговорни уредник био је 1904. године Никола Максимовић. Следеће године лист је прво уређивао Васа

Царићевић, а потом Ђура Вуковић из Руме. Часопис је штампала 1904. године Српска манастирска штампарија из Сремских Карловаца, а 1905. штампарија Ђорђа Петровића из Руме. Седиште листа је било у Бечу ("Омладински гласник" Wien I), а претплата и рукописи су се слали на посебну адресу - Universitat, Омладински гласник, Wien VIII, Skodagress. 16. Лист је штампан ћирилицом. Овај часопис бавио се пре свега питањима везаним за омладину, али и просветом, српском књижевношћу (осталом у мањој мери), политиком, соколским покретом. У њему су објављивани и прикази књига, листова, часописа, песама, прича и сл. Поред чланова уређивачког одбора, како из Беча, тако и из других места, у овом листу су своје текстове објављивали и Петар Кочић и Светислав Стефановић.

4) Српски пчелар, илустровани орган Српске пчеларске задруге

Први број овога листа изашао је 1896. године у Сремским Карловцима.⁵⁴ У Руму је пресељен 1. I 1903. године и ту ће излазити једанпут месечно до последњег броја објављеног 1. XII 1933. године. Лист није излазио у току Првог светског рата, тачније од 1. јула 1914. године, када је изашао бр. 7 па до септембра 1922. године. Укупно је штампано 273 број.⁵⁵ Чланови оснивачи српске Пчеларске задруге у Руми плаћали су једанпут 50 круна (као оснивачки улог), а чланови друштва годишњу чланарину 6 круна. Њима је лист слат бесплатно. Остали су плаћали претплату 6 круна годишње. Лист је слат свим оснивачима, члановима и старим претплатницима, али и људима за које је управа задруге сматрала да могу постати претплатници, остављајући им могућност да лист врате ако не желе да се на њега претплате. Цена је остала иста од 1903. до 1914. године. По наставку излажења листа цене су се промениле. Чланарина за чланове утемељиваче је једанпут "за увек" 100 динара, а за редовне чланове 30 динара годишње. Редовни чланови добијају лист "бадава", а утемељивачи плаћају 15 динара. Претплата за нечланове је 30 динара годишње и плаћала се унапред за целу годину. Формат листа је 14,8 x 23,6 cm. Обим листа је 16 страна.⁵⁶ Лист је имао и једна ванредан број издат 1. марта 1911. године посвећен седамдесетогодишњици живота Јована Живановића. Од броја 4/1925. године има и једнобојне корице које се не рачунају у стране. Лист је био под заштитом Његове светлости патријарха Српског Георгија Бранковића од свог оснивања до патријархове смрти 17. (30.) јула 1907. године тј. до броја 8 издатог те године. Од броја 5/1926. године па до свог гашења лист се налазио под високом заштитом Његовог краљевског височанства наследника престола Петра Карађорђевића. Главни уредник у првом периоду излажења листа био је Јован Живановић, са изузетком ванредног броја посвећеном њему самом, који је уредио Марко Шаула. Одговорни уредник до броја 10 од 1. октобра 1904. био је Иван Маширевић, катихета и професор Гимназије у Руми. По обнављању листа

биће штампан 15. новембра, а двоброј XIII-XXIV 15. децембра. У току 1906. године објављено је пет двоброја, који су редовно излазили 15-ог у месецу.

⁵⁰ Сви двоброји имају по 12 страна сем IX-X од 15. маја 1906., који има 16 страна.

⁵¹ Приликом покретања листа није било предвиђено да излази јула и августа месеца. Ипак, 1904. године, појавила се јулска свеска, последња, седма те године, да би 1905. године изашло свих десет свезака, сем за поменути два месеца.

⁵² Изузетак је последњи број те године, који је имао 52 стране.

⁵³ Двоброј V-VI, штампан половином маја 1905. године, имао је 48 страна, бр. VIII, издат половином октобра, 24 стране, бр. IX, штампан половином новембра, 40 страна.

⁵⁴ Није ми познато када је изашао први број ни колико је бројева штампано те прве године.

⁵⁵ Сваке године је излазило по 12 бројева, осим 1911., када је поред редовних изашао и ванредни број, 1914. године је изашло седам бројева, 1922. године 4 броја, док су као двоброји штампани листови 3-4/1931, 10-11/1932. и 1-2/1933.

⁵⁶ Изузетак су бројеви: 12/1907, 13/1911, 12/1912, 12/1923, 12/1924, 12/1925, 12/1930, 12/1933, који имају по 12 страна, бројеви 9/1908 и 3-4/1931 са 32 стране, бројеви 12/1908, 1/1910, 3/1911, који имају 20 страна, број 11/1910 са 18 страна, док бројеви 5/1913, 1 (септембар) 1922, 9/1932, 1-2/1933 и 7-8/1933 имају по 24 стране, а број 10-11/1932. године 16 страна

до броја 12/1929. године главни уредник је Ђорђе Коларовић, кога замењују Коста Сепаровац и Сима Грозданић. Међутим, већ после броја 1 Сима Грозданић, професор из Сремских Карловаца, престаје да уређује овај лист и његово место заузме Ђорђе Живановић. Ни он неће остати дуго главни уредник, већ са бројем 3-4/1931. напушта уређивање листа. Одговорни уредник по обнављању листа до броја 12/1927. био је Глиша Микић. Лист је штампан у Српској манастирској штампарији у Сремским Карловцима све до броја 1/1930., од тада па до броја 3 - 4 штампаће се у штампарији Ђорђа Живановића у Новом Саду, од тада па до броја 8/1932. у штампарији М. Млађена у Земуну, од броја 9/1932. до 3/1933. у штампарији Миланка Пешића, а од броја 4 до броја краја излажења у штампарији Југославија у Земуну. Штампан је све време ћирилицом.

Лист се готово искључиво бавио пчеларством, од питања вазаних за пчелиње производе мед, восак, млеч, па преко кошница, болести пчела и проблема испаше, до организовања друштава и праћења пчеларства у свету. Изузетак су чланци о Божићу и Ускрсу, текст о склапању брака краља Александра и краљице Марије, о рођењу престолонаследника, некролог Николи Пашићу. У листу су објављиване и песме о пчелама, међу њима неколико песама Јована Јовановића Змаја. У рубрици *књижевности* објављивана је и библиографија чланака и књига код Срба о пчеларству. Наравно, доста простора посвећено је организовању и раду српске пчеларске задруге у Руми. За двадесет четири године његовог излажења многи су се писци измењали. Најзначајнији су Јован Живановић, Ђорђе Коларовић, Коста Сепаровац.

5) Румске привредне новине, лист за народну просвету и привреду

Једини број је изашао 1. октобра 1922. године. Било је предвиђено да излази два пута месечно. Цена појединачног примерка била је 1,5 динара, а претплата 6 динара. Обим листа је 8 страна формата 21,5 x 34 cm. Одговорни уредник је Лазар С. Јовановић, Александрова улица, Рума. Власник листа је Одбор трговаца и занатлија у Руми. Управник листа је Бранко М. Спаић, ул. краља Петра, Рума. Њему су се слали и рукописи, а новац од претплате и огласа Мирку Баићу, трговцу из Руме. Лист је штампан у Штампарији Петковић ћирилицом. Бавио се привредним актуелностима, историјом задруга, занатством, ватрогасцима, биоскопом, проблемима становања и свиме што је везано за Руму. У свом једином броју лист је објавио и приче. Сарадници листа су били Бранко М. Спаић, Мирољуб Ацерњ, Лазар С. Јовановић.

6) Сремски гласник, недељни лист на народну просвету и економију

Први број се појавио 29. јуна 1924. године, а последњи 5. октобра 1924. године. Укупно је изашло 15 бројева. Није било ниједног двоброја.⁵⁷ Лист је излазио редовно⁵⁸ једном седмично и то недељом. Цена листа била је 1,5 динара, а претплата за пола године 35 динара. Обим листа је 4 стране, а формат 31,1 x

⁵⁷ Музеј Срема, Сремска Митровица, заоставштина Димитрија Спаића. Списак заоставштине у поседу аутора. Захваљујем се господину Ђорђу Арсенићу који ми је указао на овај списак који садржи податке о бројевима 14 и 15.

⁵⁸ В. Драговић, Српска штампа између два рата, Београд 1956, 240.

47,7 cm. Одговорни уредник био је Е.Маринковић,⁵⁹ а власник П. Д. Маринковић.⁶⁰ Лист је штампан у штампарији Петровић Маринковић у Руми, ћирилицом. Уредништво и администрација листа налазила се у Ивановој улици бр. 128. Лист је писао о економији, просвети, соколима, историји, спорту, доносио је прилоге о разним занимљивостима. Сарадници су углавном непотписани. На сачуваном примерку у Матици српској један чланак је потписан иницијалима К. Ш, а други инж. Цвејић.

7) L'Orient Journal, revue illustre de la carte postale et du timbre-poste

Први број изашао је 1. јануара 1927. године у Руми. До када ће у њој излазити нема сигурних података, али се зна да је број IX издат у Загребу.⁶¹ Лист је излазио тромесечно на српском, немачком и француском језику. Цена листа за Југославију била је 30 динара. Лист је био обима 24 стране плус корице, формата 15,8 x 24 cm. Излазио је као гласило клуба *Оријент*, који се бавио филателијом. Издавач и директор био је Димитрије Спаић, који је по свом пресељењу у Загреб тамо пренео и лист. За време излажења у Руми лист је штампан у штампарији Јовановић и Божданов у Новом Саду. Постојао је до 1930. године када је пренет у Брисел и тамо се ујединио са часписом "Relations et Amities". Део на српском језику штампан је ћирилицом. Број један је имао заступнике у Немачкој, Аргентини, Пољској, СССР, Чехословачкој. Лист се бавио искључиво проблемима филателије, а чланци су били само делимично потписани. Главни текстописац био је Димитрије Спаић, а поред њега Аурел Конић.

8) Сремски сјорџски лист

Први број овог листа изашао је 6. априла 1928. године. Укупно су објављена три броја, тако да је последњи број изашао из штампе 20. априла исте године.⁶² Излазио је једанпут недељом, петком. Уређивао га је Јован Е.Каракашевић, студент. Штампан је у Венингеровој штампарији, на лошој хартији у бојама плавој, зеленој и црвеној.

9) Соколска заставља, спомен број пригодном освећења и развијања друштвене и нараштајске заставе Соколског друштва у Руми

Једини број изашао је 24. маја 1931. године. Цена му је 3 динара. Обима је 8 страна плус корице, а формата 22,8 x 29 cm. Лист је издала и за њега одговорна новинарска секција Соколског друштва у Руми. Лист је штампан у штампарији "Венац" И. Цвејић, Рума, ћирилицом и латиницом. Писао је о монархији (парола

⁵⁹ Овај податак се налази на броју 2 који се чува у Матици српској. В. Драговић, нав. дело, наводи да је лист уређивао Одбор.

⁶⁰ Исти наводи да је власник листа Бранко Спаић.

⁶¹ В. Драговић, нав. дело, 231, наводи да је лист 1928. године још излазио у Руми, али је неодређен када је редакција пренета у Загреб. Како је број IX изашао 15. априла 1929. може се претпоставити да је првих осам бројева изашло у Руми.

⁶² Д. Попов, нав. дело, 256, наводи да је изашло три броја листа и датум излажења првог. Како је уобичајено да ови листови излазе једном недељно, вероватни датум излажења трећег броја сам сам извесно.

Краљу, Роду, Дому, Славенству Здраво!), соколству и сл. Сарадници су др Динко Роки, Гуидо Соретић, др Петар Јовић, Милан Лека, Стјепан Љоврић.

10) *Весник Соколског друштва Рума*

Први број је изашао 1. маја 1932. године, а последњи 1. марта 1933. Укупно је штампано 10 бројева. Излазио је једанпут месечно. Цена појединачног броја је 2 динара. Лист је обима 20 страна са корицама. Годишња претплата је 24 динара, а за чланове Соколског друштва 12 динара. Насловну страну је урадио Роман Соретић. Формат листа је 14,8 x 21 cm. Одговорни уредник је др Петар Јовић из Руме, Власник је Соколско друштво - Рума, а лист издаје просветни одбор, а уређује га редакциони одбор.⁶³ Штампан је у штампарији Р. Венингера у Руми углавном ћирилицом, мада има и текстова латиницом.⁶⁴ Лист се бавио проблемом соколства, улогом, значајем и свакодневним проблемима ове организације. Доносио је вести о соколима и ван Руме. Сарадници листа су Динко Роки, Алберт Ловасић, М. Мићић, М. Воркапић, др Петар Јовић. Занимљиво је да је у броју 8 на страни 17 објављена вест да су соколи Руме откупили на јавној лицитацији део библиотеке др Жарка Миладиновића.

11) *Застава*, лист српске трговачке омладине

Једини број овог листа изашао је 27/28. маја 1934. године поводом 25-годишњице српске трговачке омладине. Примерак се продавао за 3 динара. Лист је био обима 16 страна, на формату 27,8 x 41,8 cm. Уредник листа је Димитрије Спаић, ул. краља Александра 2, Рума, а издавач и власник Ђорђе В. Вукадиновић, Ловрина улица 138. Лист је штампан ћирилицом. Бавио се проблемима српске трговачке омладине у Руми, њеном историјом, добротворима, људима везаним за њега, моралним питањима, јужном Србијом. Сарадници листа су Димитрије Спаић, др Миливоје Миленковић, др Перо Шоћ.

12) *Гласник соколског дома Рума*

Једини број овог листа изашао је 1. јуна 1938. године у Руми. Било је предвиђено да излази повремено. Цена му је 2 динара. Обима је 14 страна без корица, а формата 21,1 x 31,1 cm. Уредник је др Петар Јовић, просветар друштва, а власник за Соколско друштво Рума је Алберт Ловасић. Редакција и администрација налазиле су се у Ивановој улици 136. Лист је штампала штампарија Р. Венингера у Руми. Бавио се питањима везаним за Соколско друштво у Руми, задацима, циљевима, и његовим свакодневним проблемима. Сарадници листа били су др Петар Јовић, Деса Здравковић, П. Зидарев, Милош Воркапић, Алберт Ловасић. У литератури до сада није забележено да је излазио.

⁶³ Не располажемо подацима ко су били његови чланови.

⁶⁴ Занимљиво је да су текстови на истој страни штампани различитим писмима.

13) *Сремски задружар*, орган Сремског задружног савеза (с.о.ј.) Рума

Први број изашао је 31. августа,⁶⁵ а последњи 2. новембра 1940. године. Укупно је штампано 10 бројева. Претплата за годину дана је била 20 динара, а полугодишња 10 динара. Обим листа је 4 стране, а формат 23,5 x 30,8 cm. Уредник листа је био Милан Вучковић, чиновник Сремског задружног савеза. Број телефона је 55. Власник листа је Сремски задружни савез. Лист је штампан у штампарији "Венац" И. Цвејића у Руми, ћирилицом. Бавио се, пре свега, пољопривредним темама, начином гајења појединих пољопривредних култура (нпр. озиме граорике), сточарством (нпр. липицанерима у Дунавској бановини, објавивши и слике најбољих), доносио је разне поуке и занимљивости. Чланци су углавном непотписани, а потписане су писала стучна лица као инжењер агрономије Миломир Поповић. Тираж листа је био 500 примерака.

14) *Сремски гласник*

Овај лист је излазио 1940. године. Први број се појавио 31. јула, а последњи 28. децембра 1940. године. Од броја 12 до броја 18 није било двоброја. Сачуване примерке листа предао је Д. Спаић Музеју Срема у Сремској Митровици 26. априла 1956. године.⁶⁶ Сем наведених, других података о листу нема. Није забележен у литаратури.

КАЛЕНДАРИ

1) *Рајар*, српски народни календар за годину 1908.

Ишао је свега један број овог календара, 1907. године за наредну, 1908. годину. Цена листа је 50 потура или 60 пара. Обим календара је 142. стране без корица. Формат је 22,9 x 4,7 cm. Издали су га Вића Грујић и Ђорђе Петровић у чијој је штампарији календар и одштампан ћирилицом. Календар се састојао из два дела. У првом је дат православни и знатно мањи католички календар, подаци о изласку и заласку сунца и месеца, означене месечеве мене, а садржи и податке о почетку годишњих доба, разне годишњице, помрачење сунца. У другом делу календара, објављени су подаци о Србима и њиховим великодостојницима у Аустро-Угарској монархији, Краљевини Србији, Кнежевини Црној Гори и Турској царевини. Ту су објављена и разна књижевна дела, пре свега песме и приче. У календару је објављен и списак свих панађура и вашара на територији Аустро-Угарске (Војводина, Угарска, Хрватска, Славонија), Босне и Херцеговине и Краљевине Србије. Сарадници су били Ђ. Лазић - Маринко, Паја Маринковић, Милка Гргуров, Исаија Митровић и други.

⁶⁵ В. Драговић, нав. дело, 240, навео је да је први број изашао 1. септембра. Како је *Сремски задружар* био недељни лист, и излазио је, према броју 10, који се чува у Библиотеци Матице српске, суботом, а наведени датум спада у недељу, вероватни датум првог броја је 31. август.

⁶⁶ Захваљујем се господину Ђорђу Арсенићу који је био љубазан да ми скрене пажњу на ове податке.

2) *Pag*, српски народни велики календар са савременим сликама

Излазио је од 1901. до 1914. године, укупно 14 бројева. Цена листа се мењала; за 1901 и 1902. годину износила је 1 круну или 1 динар и 20 пара, 1903. била је 70 потура. Од 1904. до 1907. године цена је била 70 потура или 85 пара, од 1908. до 1912. године 80 потура или 95 пара. Последње две године цена календара је износила 1 круну или 1 динар и 20 пара. Обим листа се такође мењао: 1901. године био је 160 страна, 1902.- 192 стране, 1903. - 111 страна, 1904.- 156 страна, 1905.- 144 стране, 1906. године - 146. страна, 1907.- 162 стране, 1908.- 134 стране, 1909. године - 142 стране, 1910.- 134 стране, 1911.- 138 страна, 1912.- 140 страна, 1913. - 142 стране и 1914. - 150 страна. Формат је 20,6 x 27,9 cm. Календар је издавало деоничарско друштво за издавање српских књига и новина у Руми "Рад". Лист је штампан у штампаријама Ђорђа Ивковића у Новом Саду у више наврата, 1901-1903. године, у парној штампарији 1911. и у великој парној штампарији 1914. године. Штампан је од 1904. до 1907. године у штампарији Ђорђа Петровића у Руми, 1908. године у штампарији Јована Пуље у Земуну, 1909. у штампарији Исидора Стојчића у истом граду, 1910. године у Српској манастирској штампарији у Сремским Карловцима, а 1912 и 1913. електричној штампарији Светозара Милетића. Календар је доносио веома много слика. Тако су, на пример, у календару за 1908. годину објављене 52 слике. Насловна страна је често била у колору. Текстови су објављивани ћирилицом.

Календар је имао три дела. Први део је календарски, где су поред православног, дати у мањем обиму и римокатолички, муслимански и јеврејски календар. Дати су и подаци о изласку и заласку сунца и месеца, месечеве мене. Календар сваке године редовно објављује и индикт, златни број, годину сунчевог круга, недељно слово, основаније, епакту и пасхално слово. Објављен је и списак народних и државних празника, подаци о помрачењу сунца. Редовно се доноси и број Срба по земљама у којима они живе и свим вероисповестима: православној, католичкој и муслиманској. Тако је 1912. године израчунато да има 8.046.000 Срба.

Други део календара имао је књижевни, политички и верски карактер. Постојале су следеће рубрике: народна политика, народне песме, из наших (српских - прим.аутора) крајева, народна привреда, народно здравље, народна причања, приповетке из народног живота, народно васпитање и др. Ово је био најобимнији део календара. Трећи део је доносио спискове вашара, сајмова и панађура у Угарској, Хрватској, Славонији, Далмацији, Боки Которској, Босни и Херцеговини и Србији. Објављиване су и поштанске тарифе за писма, пакете, телеграме, телефоне. Највећи простор ипак су у овом делу имали огласи. Трећи део није био нумерисан странама. Календар је имао веома много сарадника, међу којима су др Жарко Миладиновић, Милена Миладиновић, Јаша Томић, Змај Јован Јовановић, Бранко Илић, Иван Иванић. Доста чланака је потписано и иницијалима од којих је најчешћи М.К.

ГОДИШЊАЦИ

1) *Забавна књижа*, за народ са сликама

На основу сачуваног примерка бр. 5 из 1905. године може се закључити да је лист излазио једанпут годишње од 1901. године. Изнад наслова стоји само делимично очуван текст који говори о садржини листа "...не из разних календара друштва "Рада", из чега се може закључити да овај годишњак није доносио своје текстове, већ их је преузимао из поменутог календара. Ова периодика је сврстана према свом излагању у годишњаке пошто се, на основу јединог сачуваног примерка, коме недостаје првих 26 страна, не може другачије класификовати.⁶⁷ Годишњак је излазио као издање друштва "Рада". Цена је 20 потура. Обим листа без корица је 96 страна.⁶⁸ Лист је штампан у штампарији Ђорђа Петровића у Руми. Имао је рубрике исте као и календар "Рад": песме, повесница, народни великани, етнографска црта, приповетке, културно (просветна) црта и др. Сарадници листа су др Жарко Миладиновић, Милена Миладиновић, Милорад Павловић, професор, М. Вукићевић, историчар, а има и чланака потписаних са "ца" или иницијалима нпр. "М. К.". Годишњак је пре свега богат садржајем из историје (чланак "Помоћ Срба из Аустрије српским устаницима 1804. године"), етнолошком грађом (текст "Кућа не стоји на земљи него на жени", који је занимљив са становишта социјалне етнологије, рад о нашим црквеним славама користан за проучавање духовне културе), подацима о Ј. Ј. Змају (донето је десетак слика везаних за његов живот и рад, а објављен је и чланак о њему) и поезији. Веома је богат сликама. У сачуваном примерку их је 45 и свака на крају листа има свој коментар.

⁶⁷ Како на сачуваном примерку недостају прве странице, а на општењеној насловној страни не пише другачије, ову периодику нисам сврстао у календаре.

⁶⁸ Толико страница има сачувани примерак. Како се не види да на крају неке стране недостају, може се са сигурношћу рећи да више није ни имао. Корице се код оваквих издања не рачунају (упореди са календарима *Pag* и *Pajcar*).

Đorđe Đekić

SERBISCHE PERIODIK IN RUMA
VON 1882 BIS 1941

In Ruma sind bis zum Jahre 1941. einundzwanzige Periodika (regelmässige Zeitschriften) erschienen. Vor dem Ersten Weltkrieg sind neun erschienen, und zwar: *Rad*, *Ratar*, *Zabavna knjiga*, *Srpski glas*, *Radikal*, *Srpska domaja*, *Omladinski glasnik*, *Srpska samozakonija* i *Srpski pčelar*. Nach dem Ersten Weltkrieg erschien 13, und das *Srpski pčelar*, *Sokolska Zastava*, *Vesnik sokolskog društva "Ruma"*, *Glasnik sokolskog doma Ruma*, *Podrinjska demokratija*, *Narodna misao*, *Sremski sportski list*, *Rumske privredne novine*, *Sremski glasnik* (1924), *L' Orient Journal*, *Sremski zadrugar*, *Zastava* i *Sremski glasnik* (1940).

Die wichtigsten Persönlichkeiten bis zum Ersten Weltkrieg waren: Milan Đorđević (*Srpski glas*), dr Žarko Miladinović (*Društvo "Rad"*, *Rad - kalendar*, *Srpska samozakonija*, *Srpska domaja*, *Radikal*, *Zabavna knjiga*) und Đorđe Petrović (*Rad - kalendar*, *Ratar - kalendar*, *Zabavna knjiga*, *Radikal*, *Srpski pčelar*). Zwischen den beiden Weltkrieg waren die bedeutendsten Persönlichkeiten: Dimitrije Spajić, Miloš Vorkapić, Dragoljub Radovanović, Jovan E. Karakašević i dr Petar Jović. Das einzige Blatt, das vor und nach dem Ersten Weltkrieg erschien, war *Srpski Pčelar*. Nach dem Ersten Weltkrieg erschienen in Ruma weniger Periodika. Der Grund lag in der Zentrierung der Herausgabe von Zeitschriften in den Grossstädten, sowie in der Tatsache, das die Kultur eine Ware wurde, weiter im Identitätsverlust der Serben unter dem Einfluss des Jugoslawentums, des Atheismus und der Internationalismus.

276

СРПСКА САМОЗАКОНИЈА

ЛИСТ

ЗА СРПСКЕ НАРОДНЕ АУТОНОМНЕ СТВАРИ.

ГОДИНА I.

СВЕСКА ДРУГА. — АВГУСТ 1897.

ВЛАСНИК И УРЕДНИК:

ДР. ЖАРКО МИЛАДИНОВИЋ.

ПОКЛОН
ЈОЈЕ ВУЛИЋ
УНВЕРЗИТЕТ Београд
У БЕОГРАДУ

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОСАРА МИЛЕТИЋА

1897.

Шабац, 30. јануара 1921. год.

Година II

ПОДРИНСКА ДЕМОКРАТИЈА

Издаје недељом

УРЕЂУЈЕ ОДБОР

Уредништво се налази Поцерска
ул. 22. — Шабац.

Месечна претплата 3 — дина.

СОКОЛСКА ЗАСТАВА

Својом приголом објављује и развијају друштвене и националне ваздаје. Соколово
друштво у Руми. — Издава и одговара новинарска секција Соколовог друштва у Руми.

Рума, 24. маја 1931.

У Ср. Карловцима 1. јануара 1902. године 1902.

СРПСКИ ПЧЕЛАР

ИЛУСТРОВАН ОРГАН „СРПСКЕ ПЧЕЛАРСКЕ ЗАДРУГЕ“

ЗАШТИТНИК ЛИСТУ:

Његова Светост Патријарах српски
Георгије Бранковић

ГЛАВНИ УРЕДНИК:

Јован Живановић

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК:

Иван Маширевић

Бр. 1.

Чланови оснивачи „Српске пчеларске задруге у Руми“
плаћају једанпут за увек 50 круна, а редовни чланови
I. реда 6 круна годишње; добивају једни и други лист
бесплатно, а чланарину нека шаљу: „Управи српске пче-
ларске задруге у Руми“. Који нису чланови задруге а
жеље имати лист плаћају 6 Круна претплате.

Година
VII.

Свима нашим читаоцима поздрав-
љамо нову 1903. годину са жељом да
им у свему буде срећна, а што се
пчеларства тиче, да им беле пчеле
накнаде ону штету, коју су имали
прошле 1902.

Овај број се шаље свима старим претплатницима па и многима
који нису досада били претплатници или чланови „Српске пчеларске задруге у
Руми, у нади да ће се уписати за чланове ове једине српске стручне задруге
за пољску приреду. Ко то неће, нека нам лист одмах врати.

Управа „СРПСКЕ ПЧЕЛАРСКЕ ЗАДРУГЕ У РУМИ“.

Број 2.

Фебруар 1930.

Год. XXVII.

Библиотеци Матице
Српске

заштитом

Нови Сад ика Престола Петра.

чка

ИЛУСТРОВАНИ ОРГАН „СРПСКЕ ПЧЕЛАРСКЕ ЗАДРУГЕ“

Уредници:

Коста Селеровац.

Ђорђе Живановић.

ОМЛАДИНСКИ ГЛАСНИК

О ОМЛАДИНИ И ЗА ОМЛАДИНУ.

Свеска 1.

Година II.

ЈАНУАРА 1905.

Садржина

На почетку друге године. — С. А. Лазиф. Задаћа и организација омладине. — М. Семјан. Срп. акад. омладина и београдски збор. — Народне књижице у Словенади.

Омладински преглед: Српско академско друштво „Зора“ у Бечу. — Рад у словеначком академском друштву „Sloveniji“ у Бечу. — „Српски Соко“ у Бечу. — Програм словеначког академског друштва „Slovenije“ у Бечу. — Резолуције против Угарске владе. — Друштво за помагање сиромашних Срба ђака на великим школама у Бечу. — Омладински зборови и прва јужнословенска уметничка изложба у Београду. — Савез чешко-словеначког студентства. — О српској богословској омладини у Карловцима. — Омладински рад на разним странама. — Извештај о раду „Кола младих Срба“ у години 1903/4. — Писмо из Прага.

Народно образовање. Српска народна књижица у Гор. Товарнику (Срем). — О српским народним књижицама.

Оцене и признаји. Демократска библиотека. I. Солидарност, написао Леон Буржоа.

Разно. Читала. — Личне вести. — Задругарство на великим школама. — Гимназија у Сарајеву. Чешка школска Матица.

Издаје Дружина „Омладинског Гласника“

Издаје једанпут месечно (у половини месеца). Цена је за Аустро-Угарску, Босну и Херцеговину, Црну Гору 5 К. За учитеље и ђаке 4 К. — За Србију и све остале земље 6 еранака. За учитеље и ђаке 5 еранака.

Адреса: Omladinaki Glasnik Wien VII. Skodagasse 16.

У РУМИ

ШТАМПАРИЈА ЂОРЂА ПЕТРОВИЋА

1905.

ОБЈАВЉИВАЊЕ МАТЕРИЈЕ СРЕСКИ

ЈМ 153
1940/10

Иза. бр. 2216.

СРЕМСКИ

Задругар

Орган Сремског задружног савеза (с. о. ј.) Рума

Средништво:

РУМА,
Сремски задружни
савез твд. 55

Шалите рукописе,
информације и
огласе.

Преплата 20 дин. годишње,
10 дин. полугодишње.

Изази недељно

Рума, 2 новембар 1940 год.

Б р о ј 10 година 1

Библиотека Матце српске

ЈМ 153
1940/10

3e année Numéro 9 15 avril 1929

ORIENT JOURNAL

REVUE ILLUSTRÉE DE LA CARTE
POSTALE ET DU TIMBRE-POSTE

PARAISANT TOUS LES DEUX MOIS

ORGANE OFFICIEL DU CLUB
"ORIENT"

FONDÉ LE 1er AOÛT 1926

Directeur
Dimitrije Spajić

Vice-directeur
Slavka Zivanović

RÉDACTION ZAGREB
ADMINISTRATION ZAGREB
JUKICEVA 18-a
(Yougoslavie)

Abonnement:
Yougoslavie 30 dinars, Etranger 20 fcs
Le Numéro 3 fcs ou 4 din

ПРОЛЕГОМЕНА УСПОНА И ПАДА

НИСМО БИЛИ ДАЛЕКОВИДИ

- Није рђаво када се крене у "непознато", али је лоше ако се тај замах - прекине. - Румске власти "пале" на испиту. -

Око 1968/69. године, онда када часописа или листова у Срему није било, група од неколико релативно младих писаца, решила је да покрене месечник који би афирмисао румске писце без обзира којим се стилем изражавају. Јован Св. Ићитовић, Љиљана Јерковић, Марија Станојчић и Раде Зобеница, као најмлађи, заједно са Лазаром Теофиловићем, Јованом Цикићем и Бором Филиповићем, такође младим, уз пристанак Општинског комитета омладине, на челу са Драганом Буновићем и Славком Банићем као и Стевицом Серафимовићем, одлучили су да покрену часопис тада "шапирографски", а онда, када финансијске могућности дозволе да-се штампа књижевна новина.

Почетком 1969. године, на састанку представника Комитета омладине и незваничне редакције, за главног и одговорног уредника постављен сам ја Ј. Св. Ићитовић, а за мог заменика Љиљана Јерковић, док је технички уредник постао Лазар Теофиловић. Све је почело у просторијама Комитета омладине на углу улица ЈНА и Владимира Назора.

Време је пролазило, а у тој години, објављено је десетак "шапирографских" бројева уз мноштво сарадника, претежно младих, из свих градских и сеоских школа.

После првих бројева, Редакција је постала популарна, писци локалног карактера, али и они чије се име с поштовањем изговарало, опседали су уредништво, а ја сам, заједно са Теофиловићем ишчитавао текстове и припремао за штампу, у сарадњи са тада младим сликаром Миланом Субом или карикатуристичкином Славицом Бошњакловић и другим млађим ликовним сарадницима.

Почетком седамдесетих, решио сам, пре свега, да кренемо са штампом листа "Панонско једро", чије је име предложио Теофиловић. Одмах сам саставио концепцију новина. Уз одобрење Комитета све је кренуло.

Наслов факсимила новог листа објављујем уз овај текст, из кога се може видети изглед "Једра" и импресум са садржајем имена Редакције и Фус-нотом о оснивачу, жиро-рачуну и другим подацима битним за легитимисање месечника или двомесечника.

"Панонско једро" сјајно је почело свој живот међу нама, и што је још важније за Руму као културну средину, међу ствараоцима, које овога пута желим са поштовањем да поменем: Десанка Максимовић и незаобилазна Мира Алечковић, сјајни Десимир Благојевић, Иво Андрић, тада већ нобеловац, Ристо Василевски, Радомир Андрић, Александар Секулић, Мика Антић, Раша Перић,

Чедо Шуњевић и многи други, тако је "Једро" добило југословенски карактер, а редакција висок имиџ који је дуго носила, све до тренутка распада и коначног краја свих амбиција.

Разуме се, у Редакцији је с времена на време, било и неспоразума, препирки, несугласица и неких нових покушаја да се "Панонско једро" сведе на локални значај или да се у њега инфилтрирају појединци "разбијачког тренда". Али, учинио сам такве намере безуспешним посебно на полемикама у кругу Редакције и на седницама Комитета омладине, уверавајући "локал-патриоте" да часопос неће проћи на југословенској сцени ако га сведемо на локални ниво. То је тада било прихваћено и ми смо продужили контакте са знаменитим писцима, користећи сопствено име да дођемо до њихових прилога и то - бесплатно.

Највећим делом заслугом Марије Станојчић, група писаца из Руме гостовала је у Бања луци, после земљотреса, а уредник је на анонимном конкурс у представљао Срем на "Смедеревским песничким сусретима" у

Лист за књижевност и културу и друштвена питања Рума

Брбј 1

Година 1

јули 1970.

Цена 1 динар

Момчило Параушић

СВАКО ЈЕ НЕКАД НЕГДЈЕ ЗИДАО СВОЈУ РУМУ

Свако је некад негдје зидао своју Руму
мијесио сан са крвљу и освитао
на градилишту бијелом као на друму
узићујућ звијезде које је од себе крао

Свако је некад негдје зидао своју Руму
неко је ненадно под камење срца свог пао
тек што је сазидао град и около посадио шуму
јер рушио је непрестано а није знао

Свако је зидао једном свој град градова
од комада свијета од тјескобе од неслободе
доносио димњак по димњак с далека и изнова
од времена од облака или од сиње воде

Свако је зидао једном свој град градова
и гледао облак звонницама прободен
био му од глади извит од наде богат жив од падова
изронио из буре миран лијеп од непогоде

Свако је некад негдје свако је једном без лажи
вриснуо за бријегом својим и запутив се с богом
пошто је саградио град пошао да га тражи
преживео је без њега али умријет није могао.

ОСНИВАЧ:
Општинска Конференција
Савеза омладине — Рума

ИЗДАВАЧ:
Књижевни клуб

УРЕЂУЈЕ:
РЕДАКЦИЈСКИ КОЛЕГИЈУМ

Љиљана Јерковић
Лазар Теофиловић
Драгорад Драгичевић
Радивоје Радовић
Јован Св Ићитовић

ГЛАВНИ
И ОДГОВОРНИ УРЕДНИК:
Јован Св Ићитовић

ЗАМЕНИК
ГЛАВНОГ УРЕДНИКА:
Љиљана Јерковић

ТЕХНИЧКИ УРЕДНИК:
Лазар Теофиловић

РЕДАКЦИЈА:
М. Тита 182
Рума

ИЛУСТРОВАО:
Милан Суба

РУКОПИСИ СЕ НЕ ХОНОРИШУ И НЕ
ВРАЋАЈУ

ШТАМПА
Штампарија — Пролетер — Рума

Прилог првом броју

Пажљиво пратећи велики број листова и часописа којима се попуњава празнина у војвођанском културном бићу, Редакција књижевног листа „ПАНОНСКО ЈЕДРО“ уочила је, наоко, безначајну ситуацију, боље рећи — анахронизам. Наиме, САП Војводине нема ни један лист за нашу најмлађу читалачку публику!

Први додир детета са словима, први додир са штампаним текстом значе необично много при даљем обликовању његова карактера. Утисци које дете путем таквих текстова прима остаће дубоко у подсвести као неизбрисиви печат најранијих спознања о свету којим је окружено. И тај и такав свет ће одиграти пресудну улогу на људско биће које тек треба да постане интегрални део савременог тренутка, који тек треба да постане човек.

Имајући у виду ову чињеницу а потпуно свесни тежине и одговорности које се саме по себи намећу, покушаћемо да, радећи часопис за децу, дамо прилику да се основне људске вредности искажу и потврде и да тиме скромно допринесемо борби против „хаоса који влада код нас у погледу децјег штива... Осуство сваког смисла за укусу и меру у крмљењу великог броја тзв. „забављачке литературе“ (!) само нас уверава у потребу да у нашем „НЕВЕНУ“ негујемо етичке и естетичке вредности заснивајући свој рад на књижевним и васпитно-образовним традицијама којима се одликовао и лист нашег великог чика-Јове Змаја. Наравно да се време и услови под којима је деловао стари „НЕВЕН“ битно разликују од ових садашњих, те је наша превасходна дужност да се, заједно са сарадницима часописа (књижевници, педагози и др.) ангажујемо у стварању савремене концепције „НЕВЕНА“ помажући тиме децјем организму „који већ увелико мисли, осећа, сањари и преживљује своју судбину“, да нађе своје право место у савременом друштву, не губећи из вида обавезе које ће на себе пријети активно делујући ка поштовању сопствене личности. Ако, пак, поседује такве моралне принципе тада ће ценити и напоре свих осталих на широком пољима људске креативности, а на књижевном пољу посебно. Покретањем овог часописа Редакција „НЕВЕНА“ још једном демантује, у малограђански дух, уврежено схватање о некакој „културији провинцији“ признајући само географску провинцију већ и самом чињеницом да су стране нашег часописа отворене према ствараоцима из целе земље и да он на тај начин добија општејугословенски карактер, без обзира што га не издаје нека „књижевна метропола“, већ група младих писаца-ентузијаста у месту које носи тако обично име, у месту које се зове Рума.

Јован Св. ИЋИТОВИЋ гл. и одг. уредник

„НЕВЕН“: Књижевни часопис за децу, излази једном месечно. Издаје КК „Панонско једро“. Цена једног броја 3 динара, Претплата за 6 месеци 15 динара, за целу годину 30 динара, на жиро-рачуни 6642-8-303, ОКОВ — Рума, КК „Панонско једро“. Рукописе слаати на адресу: КК „Панонско једро“, редакција „НЕВЕН“, а. Улица Маршала Тита бр. 182 Рума (поштом факс 33). Рукописи се не враћају. Штампана НИП „Глас“, — Београд, В. Јаковљева 8.

Издавано од 1880—1906. непрекидно. Са прекидима до 1911. године. Оснивач и главни и одговорни уредник: Јован Јовановић-Змај

Број 1. октобар 1972. год.

ПОКРЕТАЧИ:

Јован Св. Ићитовић
Ивица Рорић-Вања
Драгора Драгичевић
Тодор Бјелкић
Вања Д. Поњавић

УРЕДНИШТВО:

Радмила Ђикић
Будимир Стојковић
Ивица Рорић-Вања
Вања Д. Поњавић
Драгора Драгичевић
Тодор Бјелкић
Раша Перић
Лазар Теофиловић
(технички уредник)
Јован Св. Ићитовић
(главни и одговорни уредник)

Илустрације у овом броју:
Славица Бошњковић
Насловна страна:
Јасмина Милошевић, ученица

**Панонско
јдро**

"НЕВЕН". Књижевни часопис за децу, излази једном месечно. Издаје КК "Панонско јдро". Цена једног броја 3 динара. Пристаје за 6 месеци 15 динара, за целу годину 39 динара, на жиро-рачуна 66428303, ОКОВ — Рума, КК "Панонско јдро". Рукописе слаати на адресу: КК "Панонско јдро", редакција "НЕВЕН"-а, Улица Маршала Тита бр. 182 Рума (поштански факс 33). Рукописи се не враћају. Штампана ПИП "Глас" — Београд, Влајковићева 8.

Смедереву и тако још 1971. године, пресекао покушаје "разбијача" да остваре своја настојања. Почетком 1972, решио сам да ојачам Редакцију новим сарадницима: *Рашом Перићем, Радмилом Ђикић, Вањком Поњавићем* или *Тодором Бјелкићем, Драгором Драгичевићем*, па и *Будом Стојковићем*, да се крене у штампање "Невена", као производ подлиста "Детињство" у склопу "Панонског једра". И то је успело. Прикључујем факсимиле корица "Невена" и импресума као и уводно слово поводом првог броја да бисте видели о чему се ради. Новоформирана редакција у првом тренутку је показала изузетни ентузијазам и жељу да се постигне и престигне покушај штампања Змајевог "Невена" у Новом Саду, и тако смо успели да покрећући овај лист у Руми, престигнемо Новосађане за готово годину дана.

Млади Вања Поњавић, као редакцијски човек "Дечјих новина" у Горњем Милановцу, учинио је много у настојањима да се обострана сарадња - обогати и садржајно осмисли. Ми смо, уважавајући тај труд, чвршће сарађивали са Милановчанима и обезбедили стрипове Дизнијеве задужбине, за објављивање, а *Добрица Ерић* и још неки писци као *Драгиша Витошевић* сарадници Горњег Милановца бесплатно су нам слали своје радове и ми смо их објављивали.

Популарност "Једра" и "Невена", поред *Триве Милитара* и саме Матице српске из Новог Сада, била је изанредна, а Раднички универзитет "Буро Салај" из Београда, редовно нам је слао позиве за учествовање на његовим манифестацијама, тако да смо и ту доживели поштовање, поред моје песничке награде за циклус од неколико песама по којима се Радакција касније препознавала.

"Невен" је изишао у два броја, штампан у "Гласу" у Влајковићевој улици у Београду, а, нажалост, после "пуча" мање групе из Руме, ја сам из штампе повукао два следећа броја, тако да је ово био сам крај авантуре да Рума добије листове по којима би се памтила и који би, под условом да су власти биле довољно флексибилне, ојачали економски и финансијски живот Општине.

Кратковидост Партије и Комитета омладине, трачеви против моје личности, неистинити и злонамерни, допринели су да се прекине са издаваштвом у Руми, а покушаји да се касније покрене нека новина, остали су узалудни. Заборавило се на то да је више писаца у то време било познато људима "од пера" изван региона и спречавањем афирмације стваралаштва на овакав начин у Срему, била је "медвеђа услуга" онима који су били и остали епизодисти и безимени какви су и били. Кратковидост власти, и уз садејство Културно-просветне заједнице тада, успорили су нормалан, стваралачки занос оних који су покренули ове часописе а Руму, поново уназадили, баш онако како је чињено протеклих година после ослобођења.

Допустите ми да овом приликом подсетим читаоце на чињеницу да је књижевни живот тада у Руми био само у Гимназији јер смо издавали часопис "Искра" а касније и шапирографски лист имена у коме су сарађивали многи писци међу којима су свакако: *Васа Поповић, Никола Чигра Поповић, Брана Црнчевић* као и многи други, тако да је популарност гимназијских листова, у којима сам и сам писао, била "водиља" и нама касније.

Они који су утицали да се "стопира" штампање листова, обесмислили су будућност нових књижевника, иако успомена на ова два листа још није избледела. Памте се и људи око њих; тадашњи сјајни директори основних

школа "Душан Јерковић" и "Иво Лола Рибар" из Руме Бранислав Баћа Антић и Радивоје Раша Радовић, (и сам писац). Дуго после пуча: у време када смо имали своју Редакцију у Завичајном музеју у Руми, позивали су нас на књижевне сусрете и тако успомену оживљавали и међу децом и међу наставницима ових школа.

Ми смо, касније већ постали цењени књижевници: Буда Стојковић, Никола Матић, Јован Св. Ићитовић, Јаника Печи, Драган Јанковић, Раша Перић, Радмила Гикић, Тодор Бјелкић, Драгорад Драгичевић, Недељко Терзић и други, тако да је наш град заслугом, пре свих, чланова редакција оба листа, постао цењен, али сузбијање излагања "Панонског једра" и "Невена" у којима је, да вас и на то подсетим, сарађивао и изузетно поштован професор Богдан Рајаковац, рођени Румљанин, и још неки писци или хроничари, оставо је будуће писце оштећеним и, можда, обесхрабреним. Нека ово буде моја опаска, при крају чланка: - Ако до сада ниси својим стваралачким радом стекао име, нећеш га стећи у таквој политичко-културној клими, каква је била далеке 1969/70. године када се, ипак, владало у уским круговима високих чланова Комунистичке партије и када је владао трач, оговарање, обесхрабривање и омаловажавање свега онога што су многи тада духом сиромашни људи, уображавали да их угрожава.

* * *

Постоје и постојали су људи, наши суграђани, који су због љубави према граду, сакупљали и сакупљају документа различите врсте и чувају их у својим приватним збиркама. Међу таквима је био и покојни Живко Лукић.

Чика Живко, је, иако рођен у Краљевцима, био емотивно и радно везан за Руму. Тако се понашао и у време када је излазило "Панонско једро". Живко Лукић га је сакупио и увезао, те га је тако сачувао од заборавља. У тренутку када сам намеравао да опширније пишем о штампарској активности у нашем граду, шездесетих и седамдесетих година, остао сам без материјала, иако сам у то време био главни и одговорни уредник "Једра" и новооснованог "Невена", јер их нисам имао код себе. У време када се Редакција селила из канцеларија Савеза социјалистичке омладине у Руми у просторије Завичајног музеја, часописи су растурили и јавашлијски, какав је и део нашег карактера, разбацани или чак - спаљени. Ипак, Живко је сачувао те листове, па сам замолио његову супругу Ољу да ми укоричено позајми. Она је то учинила и ја се захваљујем покојном Живку и Ољи Лукић за њихову пажњу као и запосленим у Завичајном музеју: Ђорђу Бошковићу, посебно, јер су и они у овој установи сачували неколико бројева "Панонског једра" и "Невена".

Зборник Завичајног музеја, сем осврта на штампање тих листова, сачуваће од заборавља и потез породице Лукић у Руми.

Рума је, током седамдесетих година организујући Књижевни клуб и две редакције часописа "Панонско једро" и "Невен", била у центру пажње и великих књижевника овог века. Међу њима су били Десанка Максимовић и Иво Андрић. Заслугом Слободанке Кићановић, која је у једном тренутку у Редакцији "Једра" била и коректор рукописа за новину, успостављена је веза са Ивом Андрићем,

који нам је упутио лично писмо са надом да ћемо успети у раду, захваливши се на наш позив за гостовање, бираним речима.

Дом Армије је неколико пута угостио Десанку Максимовић, јер смо тада са њима имали тешњу сарадњу, а ја сам се трудио да госпођи Максимовић, сугестијом војницима-куварима, обезбедим "вруће ћевапчиће" које је она изузетно волела. Наравно, око нас су тада били претежно млађи будући ствараоци, тако да је дружење са Десанком Максимовић, уверен сам и сада, позитивно деловало на све њих, а поетика или проза из њихових пера, објављивана је под утицајем тетке Десанке - благотворно. -

* * *

Сагледавајући примитивизам појединаца у граду, иако потцењен међу својима, ипак сам кренуо сличним путем и верујући у неко боље време, и у свој родни град - Руму, настојим да као књижевник и новинар Радио Срема, сачувам сећање на право грађанско порекло значајног броја Румљана које сам у овом чланку од срца помињао сећајући се на њихов рад, као и на рад наших пријатеља из Горњег Милановца, Сремске Митровице, Ирига или Инђије без којих се ни тада није могло много урадити.

Стваралаштво, свакако није својина појединца, оно је, ако ефикасно делује у правцу вере у будућност и са искрицом оптимизма, благотворно и, што је такође важно, има присталица што документује и напор управе Завичајног музеја Руме да штампа Зборник у коме се сабира оно што је вредело и оно што Руму уздиже и одваја од градова који културу нису ценили или који о култури ширег значаја и веће опсервације - нису размишљали.

Јован Св. Ићитовић

Jovan Sv. Ićitović

WIR WAREN NICHT WITSICHTIG

Der Tekst von Jovan Ićitović, Schriftsteller und Journalist beim Radio Srem in Ruma, gewidmet der Herausgebertätigkeit in unserer Stadt, enthält einige bedeutende Feststellungen. Es handelt sich vor allem darum, daß in den Jahren 1969/70 durch die Gründung des Schriftstellerklubs in der Kanzlei des Sozialistischen Jugendbundes in Ruma die Herausgabe eines Monatsblattes "Panonsko jedro" (Panonisches Segel) begann, welches J. Ićitović leitete zusammen mit einigen damals noch nicht bekannten Schriftstellern Rumas.

Nach der Herausgabe von vierzehn Nummern des "Jedro", neun durch Vervielfältigung und fünf durch Druck, wurde die Herausgabe des Blattes eingestellt, amtlich wegen Geldmangels für den weiteren Druck. Dasselbe ereignete sich mit dem Blatt "Neven" (Ringelblume), von welchem 1972 zwei Nummern erschienen sind, so daß eine Tätigkeit dieser Art in Ruma - eingeschlafen ist.

Später in den achtziger Jahren wurde der Schriftstellerklub reorganisiert, aber der Druck solcher Zeitschriften wurde nicht versucht, so daß Ruma auch heute ohne ein solches Blatt ist, obwohl vor etwa zehn Jahren ein Blatt "Rumska reč" (Rumaer Wort) zu erscheinen begann, das nach drei oder vier Nummern ebenfalls eingestellt wurde, aber es handelte sich um ein Blatt vollkommen anderen Charakters und Inhalts, welches nicht mit "Panonsko jedro" und "Neven" der siebziger Jahre zu vergleichen ist.

ПУСТАРА "ПЕТРОВ ДВОР"

Селекциона станица

СЕЛЕКЦИОНАРИ ЕРНСТ РАУЕР И РУДОЛФ ФЛАЈШМАН

На излазу из Руме према Сремској Митровици у делу града који се зове "Тивол" налазила се пуста "Петров двор" румског властелинства.

Добила је име по једном од потомака барона Александра Марка Пејачевића оснивача нове Руме, и била је једна од 12 пустара румског властелинства.

Имала је у то време (1895-1926) биологјну-селекциону станицу једну од ретких у овом делу Европе.

Властелин Пејачевић довео је у Руму на пустару за равнатеља Ернеста Рауера школованог агронома, а овај пак, селекционара Рудолфа Флајшмана. Тада почиње њихов заједнички истраживачки рад на селекцији биља и стоке.

РАУЕР РУДОЛФ ЕРНСТ

Рауер Рудолф Ернст, економски стручњак (28. 09. 1858, Ст. Пелтен, Доња Аустрија). Основну и средњу школу свршио је у Простејову и Бечу, а онда господарско училиште Француско-Јосефинум у Медлингу. 1887. ступио је у пољопривредну праксу, те служио на великим поседима у Доњој Аустрији, Словачкој, Моравској и Чешкој. 1895. преузео управу имања грофа Пејачевића у Руми, које је имање онда имало 26.000 кат. јутара. На том месту остао је све до јесени 1926. када је то имање због аграрне реформе нестало. Рауер је довео ово властелинство до завидне висине, уредивши модерне методе господарења. Он је уредио прву биљногојску станицу у нашим крајевима, увео је добре, нове сорте житарица и кукуруза, основао је коњску ергелу и пепињеру говеда, те је са С. Улманским уредио прву модерну селекциону станицу за овце. Све ове установе довеле су до важних резултата, не само за властелинство, јер је Рауер увек настојао, да добри резултати властелинства прелазе у народ, те на тај начин много допринео пољопривредном напретку доњег Срема, радећи уједно и на пољу општег просвећивања. Упознајући потребу земљорадника на земљи, Рауер је већ 1903, заједно са администратором имања Ролом, закључио да је прко 10.000 јутара властелинства приреде постепено парцелацији и да се земља да уз повољне услове земљорадницима. Тиме је и у национално-привредном погледу примерно радио. Својим радом Рауер је стекао глас одличног стручњака, те се убраја међу прве у нашим крајевима. На жалост највредније установе, које је Рауер у току 30 година уредио, пропале су, због провођења аграрне реформе. Поред практичног рада, писао је Рауер много о актуелним пољопривредним питањима у разноразним часописима. Рауер је као један од првих агронома на територији данашње Војводине примењивао искуства до којих је тада дошла

наука. Писао је стручне чланке у часописима, а у агрономској науци прихваћени су термини Румска озимна пшеница, Румски жути куруз - зубан, Румска овца цигаја па и једна биљна штеточина *gumis aficis*. На изложбама у земљи и иностранству економија румског властелинства смештена на пустари "Петров двор" добија дипломе и плакете, а Рума постаје пољопривредно средиште Срема. Стандарди који су се примењивали у пољопривреди на пустари "Петров двор" важили су за североисток Југославије. Заједно са њим у Руму је полако стигао дух Беча. Његова кућа је дуги низ година пред Први светски рат била готово једино место где се сакупљала школована омладина. Овоме је знатно допринела Рауерова ћерка Грета, студент музике на бечком конзерваторијуму која је многе младе уметнике, своје колеге доводила у Руму да заједнички концертирају. Захваљујући породици Рауер, Рума је тих година доживљавала пун процват музичког живота. Велики број познатих музичких уметника гостовао је у дворанама овог града: прваци Опере у Загребу, Маја Строци и Ернест Камароти, виолончелиста Јурај Гкалчић, виолиниста Јосеф Холуб, виолиниста Златко Балаковић - само су неки у дугом низу више или мање афирмисаних сценских уметника који су овде концертирали. Истовремено се снажно осећало и уметничко деловање Српског певачког друштва основаног у Руми 1872. Нешто касније, овде је наступио хор студената Универзитета из Загреба на челу са композитором Марком Тајчевићем, а следећи богату музичку традицију овог, града 1921. гостовала је и Опера из Новог Сада, чији је ансамбл, под диригентском палицом Ловре Матачића, у целини извео опере: "Кармен", "Продану невесту", "Трубадур", "Травијату", "Пајаци" и "Кавалерију Рустикану".

FLEISCHMANN RUDOLF (1879-1950)

Оснивач домаће модерне биљне производње, примењивач бројних нових метода у биљног селекцији. Рођен је у западном делу Чешке у градићу Егер (СНЕВ) 29. новембра 1879. године. Прве године детињства провео је у ЕГЕР-у а остали део у Бечу. Завршетком четвртог разреда гимназије, наставља школовање на Енолошком и Помолошком институту у доњој Аустрији, где 1896. године стиче диплому баштована и виноградаря.

Након тога запошљава се на острву Бриони на Јадранском мору, 1898. у Кутјеву, а након две године одлази у Срем у место Илок на Дунаву на имању (ујлак) постављен за помоћног руководиоца.

Његови истраживачки радови на полу селекције у биљној производњи почињу 1906. године када је постављен за управника Пејачевићевог имања са више хиљада хектара обрадиве површине у Руми.

1908. године селекцијом започео рад на повећању приноса кукуруза зубан "Краљица праире" (Prairie Kiraljno). Нешто касније одлази на дошколовање у Лосфордски институт, одакле се вратио са стеченим искуством и наставио рад на даљој селекцији кукуруза "Краљица праире". Као резултат рада од 1912. године на имању сеје се семе његове секције, чак захваљујући продаји семена газдинство постиже знатан приход.

У наредној пословној години сакупио све кукурузне сорте у Мађарској Војводини (Délvidék) и у огледу контролисао принос и нутритивни састав. У овој серији огледа се показало да, са његове стране селекционисани "Румски зубан" надмашује са приносом остале зубане, шта више примат је задржао током 30 година.

За свој рад на I државној изложби кукуруза, одликован је златном медаљом. Под утицајем признања, добија обилну помоћ од имања за наставак истраживања и омогућено му је да примени нове иностране методе. Осим кукуруза на румском имању радио је на повећању приноса пшенице и ражи. Захваљујући новим успесима, још као млад човек убраја се у ред најбољих селекционара.

Оснивањем самосталне селекционе групе 1913. године на предлог Секач Елемера постаје члан.

Након 12 година научног рада на румском газдинству, по наговору Секач Елемера прихвата 1918. године да буде руководилац института за семенску производњу и продају, оснивач Акционарско друштво "Magyar Föld". Са овим не само у његовом животу, већ и у историји мађарске биљне селекције настаје значајна епоха.

У овом институту, са повећаном енергијом наставио рад на селекцији сремских сорти пшенице, на већ раније створене сорте "Румски 244" коју је у циљу повећања приноса и отпорности према рђи, још на румском газдинству, укрстио са пшеницом "Секач I". Овако добијен производ укрстио са сортом "Канред" пореклом из Америке и успео да створи озиму пшеницу "Ф 481" изврсног квалитета. Ова сорта и на слабијем, слатинастом земљишту даје добар принос. Иста је 1939. године добила државно признање, а 1949. године призната као сорта. Око 20 година се налазио међу најбољим сортама у држави, а последњих година служи као основни материјал.

Осим пшенице "Ф 481" Fleischmann је произвео и МФ и Ф пшенице које нису имале значајнију улогу.

У Комполту наставио рад на оплемењивању ражи које је започео у Руми, а односи се на усмеравање опрашивања такозваном "охио методом". Ова раж "Ф" раније сазрева од осталих, а што се тиче приноса надмашила је остале сорте. 1924. године призната као сорта и нарочито је добро примљена на терену међуречја Дунав-Тиса на слабијем земљишту. Државна признања 1941, 1943, 1947, 1951. године. Сорта признавана од 1970. године.

За његово име се везује и "Ф" оvas који је у низији а и у североисточном деловима са неповољном климом, дао добре приносе. 1934. године добио државно признање, а 1940. године призната сорта. Више од 50 година био у производњи, тек је 1970. године истиснут.

Иако је на пољу селекције белих житарица имао завидне резултате, најрадије се бавио селекцијом кукуруза. Још као млад човек започео свој истраживачки рад на повећању приноса кукуруза да би га након 50 година (пола столећа касније) држећи ову вољену биљку у руци затекла неочекивана смрт. Предухитривши своје вршњаке, 1930-их година радио на хетерозису, чија примена у производњи почиње тек 1950-их година.

У Мађарској он је први увео селекцију која се заснива на породичном стаблу. С овим у вези, од 1914. до 1950. године сукцесивно води породично стабло

кукуруза. С његове стране селекционисани "Ф зубан" добија државна признања 1923, 1930. и 1933. године.

1930. Fleischmann ову сорту разложио на једну ранију и једну каснију сорту. Селекцију ове касније сорте настављају у Mezöhegyes-и под именом "Жути зубан" који ускоро постаје популаран због високог приноса и квалитета и 1942. године призната сорта. Производња ове сорте је била значајна до 50-их година на југоисточном делу државе. Касније као основни материјал служи за стварање хибрида "Овари 3" и "Овари 5".

Раније сорте у Комполту као "Ф рани жути зубан" 1930. године добија државно признање. Ова сорта постаје популарна у северним и сушним деловима земље. 1949. године служи као основни материјал за породично стабло.

Од индустријског биља бавио се успешно селекцијом кудеље. Прво је проучавао однос морфолошких обележја, зависност приноса и квалитета влакана. У циљу стварања сорте и хибридизације, први је са успехом применио фотопериодни третман.

Његова селекција "Ф кудеља" 1936. године добија државно признање, а исте године на Лондонској изложби за квалитет производа од кудеље добија прву награду.

Fleischmann је 1920. године почео рад на селекцији лана. Са његове стране селекционисани "Ф" лан 1930. године у "Csaloköz" су применили. Карактеристично је за његову мултилатералност да је са великим залагањем и пажњом правио селекцију сваке биљне сорте. Радио на селекцији: луцерке, балтацима, бикеља, мухара и осталих кабастих хранљива (трава).

Радио и на селекцији поврћа, произвео је "Ф" пасуљ бисерни погодан за њивску производњу. 1926. године постаје призната сорта. Осим тога бавио се и селекцијом багрема у циљу повећања дрвне масе и квалитета.

Fleischmann је за време 30-то годишњег рада успешно селекционисао 20 биљних сорти.

Пратећи његов научни рад види се да је као млад научник у првом реду радио на повећању приноса, да би, касније радио на нутритивном саставу и повећању отпорности. Поред тога врши климатолошка истраживања за време свог 50-то годишњег рада објавио 300 радова.

Као признање, Пољопривредни факултет у Бечу 1949. године именује га за почасног доктора.

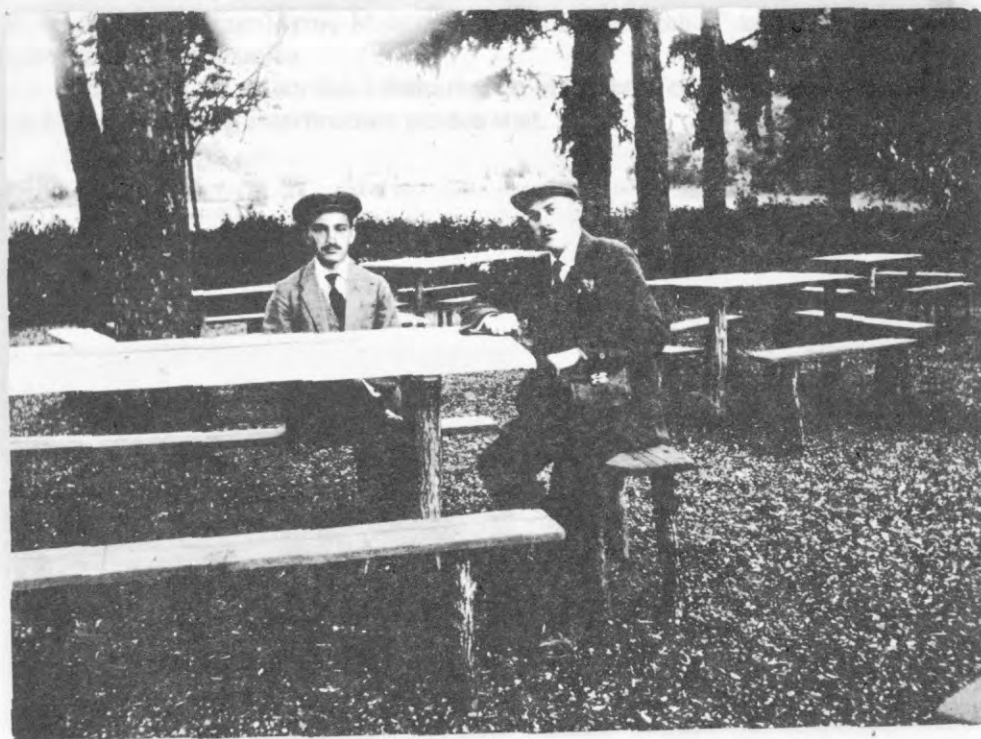
Његова скромност позната да:

"За мене је највећа срећа и одликовање када сељаци долазе и задовољно ми се захваљују за постигнуте приносе".

Умро је у Комполту, 14. новембра 1950. године.

Познатији радови:

- Методе селекције кукуруза на Румском газдинству Кт 1:13.
- Селекција текстилног лана ГЛ 1:23.
- Селекционисани жбунаст пасуљ "Ф" Х 1:24.
- Представљање селекционисане "Ф" пшенице Т6 1:25.
- Селекција багрема у Мађарској ТгК 1:25.
- Проблеми око производње сочива Кт 1:28.
- Послови селекције у Мађарској МгК 1:33.
- Улога кукуруза "Хетерозис" у производњи силаже МА 1:41.

Лево: Рудолф Флајшман

Десно: Ернст Рауер

кустуруза. С његове стране селекционисани "Ф зубан" добија државна признања 1923, 1930. и 1933. године.

1930. Fleischmann ову сорту разликује на јелу ранију и јелу каснију сорту. Селекцију ове касније сорте настављају у Меслин дучи под именом "Жути зубан" која ускоро постаје популаран због високог приноса и квалитета и 1942. године припада сорти. Проналазач ове сорте је била значајна до 50-их година на југословенском делу државе. Касније као основни материјал служи за стварање хибрида "Озир 3" и "Озир 5".

Раније сорте у Комволу као "Ф рани жути зубан" 1930. године добија државно признање. Ова сорта постаје популарна у северним и јужним деловима државе.

Селекција ове сорте је настављена и поред ратних година. У 1942. години селекција је завршена, зависност од временских услова је смањена, хибридације је, први је са јелу каснију сорту.

1944. године добија државно признање. Ова сорта постаје популарна у северним и јужним деловима државе.

Ова сорта постаје популарна у северним и јужним деловима државе.

Ова сорта постаје популарна у северним и јужним деловима државе.

Ова сорта постаје популарна у северним и јужним деловима државе.

Ова сорта постаје популарна у северним и јужним деловима државе.

Ова сорта постаје популарна у северним и јужним деловима државе.

Ова сорта постаје популарна у северним и јужним деловима државе.

Ова сорта постаје популарна у северним и јужним деловима државе.

Ова сорта постаје популарна у северним и јужним деловима државе.

Ова сорта постаје популарна у северним и јужним деловима државе.

Ова сорта постаје популарна у северним и јужним деловима државе.

Ова сорта постаје популарна у северним и јужним деловима државе.

Ђорђе Арсенић

Zusammenfassung

Božidar Pauković

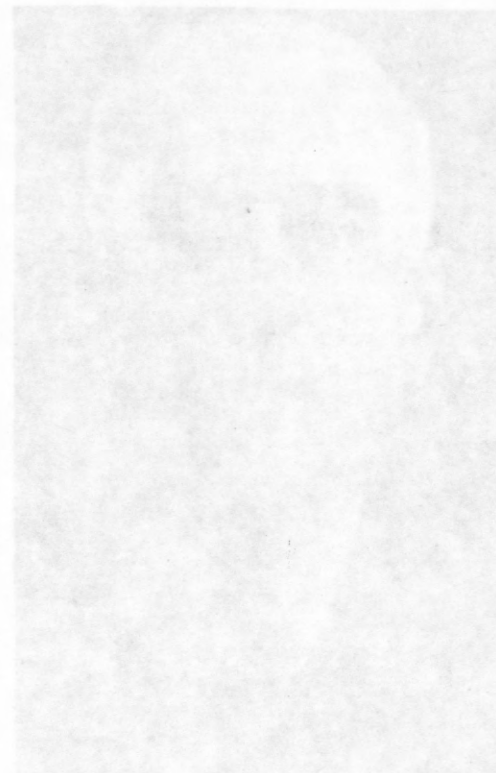
SELEKTÖRE ERNST RAUER UND RUDOLF FLEISCHMANN

Auf dem Meierhof "Petrov dvor" (Petershof) der Rumaer Herrschaft wurde in der dafür geschaffenen Forschungssektion eine neue Weizensorte "Rumska ozima pšenica" (Rumaer Winterweizen), eine Maissorte "Rumski zlatni zuban" und eine Schafsorte "Rumska cigaja" geschaffen.

Das waren die ersten Selektionsarbeiten in diesem Teil Jugoslawiens, die durch den Ersten Weltkrieg unterbrochen worden sind.

Prvi izlaski o Rumi javljaju se mnogo kasnije, puna tri decenije posle prvog pomena njenog imena. Pisani ti izlaski govore o razvoju stočarstva u Rumi, a izlaski o razvoju samog grada. Zanimljivo je da ti autori nisu bili Rumunji.

Prvi Rumunji, koji je priso o svom rodnom gradu i svojo izlaski objavljeno u uglednim dnevnicima između dva svetska rata, bio je Dimitrije Spajić.

Илија Спајић, отац Димитрија
(репродукција из старог издања
Српског Матице у Београду)

Димитрије је рођен 6. септембра 1907. године у Руми, у старој и угледној румској трговачкој породици. Његов отац, Бранко Спајић, био је познати румски трговац, који је и сам био рођени Румунин, а његови праци у Срем, односно у Руму, дошли су се из села Граба на старој црногорско-херцеговачкој граници. Поред трговине, којом се врло успешно бавио, Димитријеов отац, Бранко, био је учествовао у политичком животу, а посебно у политичком и културном животу Руме, те је то допринело да постане популаран у целом Срему, па и ван његових граница. Димитријеов отац, Бранко, био је рођени Румунин (Кнежевић, јер, као у ове време, тада недовољно браћу који су били реткост. Његов недовољно познати сестрић, односно Бранко и Димитрије, а Бранко, јер, као у ове време, тада недовољно браћу који су били реткост. Његов недовољно познати сестрић, односно Бранко и Димитрије, а Бранко, јер, као у ове време, тада недовољно браћу који су били реткост.

Ђорђе Арсенић

ДИМИТРИЈЕ СПАЈИЋ Први Румљанин који је писао о Руми

Име насеља Рума, малог села у Борковачкој долини, у Срему, први пут се спомиње 1566/67. године. Тада су Турци, пописујући насеља у Срему и прикупљајући од народа разне порезе, забележили у свом дефтеру да су Румљани платили таксу за земљиште своје цркве у износу од 60 акчи. Том приликом забележена је такса још и за села са црквом на подручју данашње Руме: Борковац (70 акчи) и Кудош (50 акчи).

Први написи о Руми јављају се много касније, пуна три века после првог помена њеног имена. Писци тих написа пишу више о развоју школства у Руми, а мање о развоју самог града. Занимљиво је да ти аутори нису били Румљани.

Први Румљанин, који је писао о свом родном граду и своје написе објављивао у угледним дневним листовима између два светска рата, био је Димитрије Спајић.

Бранко Спајић, отац Димитријев
(репродукција старе фотографије,
Спот фото Марковић Рума)

Димитрије је рођен 6. септембра 1907. године у Руми, у старој и угледној румској трговачкој породици. Његов отац, Бранко Спајић, био је познати румски трговац, који је и сâм био рођени Румљанин, а његови преци у Срем, односно у Руму, доселили су се из села Граба на старој црногорско-херцеговачкој граници. Поред трговине, којом се врло успешно бавио, Димитријев отац, Бранко, живео је учествовао у целокупном јавном, а посебно у политичком и културном животу Руме, те је то допринело да постане популаран у целом Срему, па и ван његових граница. Димитријева мајка, Вера, по занимању учитељица, била је рођена Немица (Камела Гезл), јер, још у оно време, такви мешовити бракови нису били реткост. Њено немачко порекло није ништа сметало да своју децу, синове Богдана и Димитрија и ћерке Марију и Наду, васпита у

српском националном духу. Несумњив узор, не само у томе, него, можда у свему у животу, Бранку Спајићу био је, у то време, познати српски национални трибун Жарко Миладиновић, који је живео и делао у Руми, а и сам је исто био ожењен посрбљеном Немицом.

Основну школу и нижу гимназију (до мале матуре) Димитрије је завршио у Руми, а после је учио Трговачку академију у Новом Саду. Већ тамо, у слободном времену, он често одлази у Библиотеку и Архив Матице српске, прелистава старе књиге, часописе, новине и другу грађу и трага за подацима о свом родном месту и познатим личностима рођеним у Руми.

Клуб новинара и публициста РУМА

Краља Петра улица 95

Поштански фах 35

Број: 15/34.

Рума, априла 1934 год.

П. г.

Српска трговачка омладина у Руми прославиће о Духовима ове године (26, 27 и 28 маја) 25-годишњицу свога постанка.

Том приликом издаће Клуб новинара и публициста јубиларни број новина под именом:

„ЗАСТАВА СРПСКЕ ТРГОВАЧКЕ ОМЛАДИНЕ“

Исти ће се отштампати у више хиљада примерака и растурити по многим местима Војводине. Поред бираног текста имаће лист до 12 страница огласа, па смо слободни умолити Вас, да нам и Ви изволите послати свој оглас. Цене за огласе износе: 1/32 стр. 20 —, 1/16 стр. 35 —, 1/8 стр. 65 —, 1/4 стр. 125 —, 1/2 стр. 250 —, цела страница 500 —.

Писмо из кога се види да је 1934. године у Руми радио Клуб новинара и публициста и да је овај издавао лист „Застава Српске трговачке омладине“

По повратку у Руму ради као банкарски чиновник и предаје економске предмете у стручној школи Српске трговачке омладине у Руми. Он је, уз то, и врло вредан новинар. Треба рећи да су румски новинари и публицисти тада имали свој клуб, своју канцеларију и просторије у Главној улици (тада Краља Петра I Ослободиоца) и поштански фах у румској Пошти. Са својим чланцима о Руми и Румљанима у прошлости Димитрије Спајић се, у деценији пре Другог светског рата, јавља у београдским дневним листовима *Политика*, *Време* и *Правда* и новосадском листу *Дан*. Његов новинарски опус већ тада броји око 100 чланака разне садржине, увек са темама о прошлости Руме, затим близу 1000

записа, откуцаних писаћом машином, као и велики број старих фотографија и разгледница Руме. Нашу представу о вредности и величини овог новинарског труда Димитрија Спајића може да употпуни податак из једног његовог писма да су те његове хартије тежиле преко 400 килограма. Све то педантно сређено, он је чувао у кући својих родитеља у Руми, јер је у то време прешао у Београд. Но, све је нестало већ у првој години Другог светског рата, јер су све покупиле и однеле усташе приликом хапшења његовог оца Бранка. Овај је после одведен у Загреб и 5. августа 1941. године стрељан у Максимирској шуми. Димитријеве хартије нису никада више никоме у Руму враћене. Негде су у току рата изгубљене или уништене.

Нешто је ипак сачувано у комплетима новина које се чувају у архивима и неким библиотекама, а највише у Матици српској у Новом Саду. Димитрије је и сам, у Београду, сачувао укупно 34 примерка разних новина или листова, који су издавани у Руми од 1908. до 1940. године, а међу њима су били: *Радикал*, *Дојчес фолксблат* (на немачком језику), *Румске привредне новине*, *Застава Српске православне омладине*, *Сремски задругар* и *Сремски гласник*. Сачувао је и округло 30 годишњих извештаја разних друштвених организација које су у Руми постојале и деловале пред Први светски рат и између Првог и Другог светског рата. Тако је сачувао *Правила друштва Српска трговачка омладина из 1914. године*, затим све извештаје *Српске трговачке омладине* од 1919. до 1938. године. Сачувао је *Правила Српског трговачког удружења* из 1923. године и извештаје овог удружења од 1923. до 1925. године. Сачувао је и *Правила друштва Српска женска добротворна задруга из 1923. године* и извештаје ове добротворне задруге за 1925. и 1926. годину, као и извештаје Удружења трговаца за град и срез румски за 1932. и 1934. годину и Извештај Српског певачког друштва за 1933. годину. Димитрије је сачувао још исечке својих чланака из дневних листова у којима су објављивани, највише из новосадског *Дана*, а мање из београдског *Времена*, *Политике* и *Правде* и по један примерак из *Југословенског дневника* и *Трговинског гласника*.

Сав тај свој „сачувани материјал“, како сазнајемо из његовог писма из Београда, са датумом од 26. априла 1956. године, он је уступио Музеју Срема у Сремској Митровици (Рума тада још није имала свој Музеј) „у жељи да га могу користити они, који ће се у будућности бавити питањима из прошлости Руме и Румљана“.

Један леп избор сачуваних исечака својих чланака из новина, а највише из новосадског листа *Дан*, Димитрије Спајић је поклатио свом школском другу, познатом румском професору Богдану Рајаковцу, који је прикупљао грађу за писање монографије о Руми, али је, нажалост, није никада написао. Све исечке из новина Димитрије је зналачки и уз то врло педантно поређао и излепио у једну укоричену свеску великог формата, а Богдан Рајаковац ју је после још допунио. Ова свеска се данас чува у Завичајном музеју у Руми.

Из онога што је сачувано види се да је Димитрије Спајић први писао о Руми у најстарије доба. Писао је о барону Пејачевићу и његовој *Слободници* из 1749. године, о Атанасију Стојковићу, писцу прве физике на српском језику, о браћи Филиповићима Теодору и Михаилу, секретарима Правитељствујућег совјета у Карађорђевој Србији, о Жарку Миладиновићу, борцу за српска национална права у Аустро-Угарској монархији и његовој супрузи Милени,

Последни данн великой лѣсника

Мађарски офици спасао споменик Змајев који су срушили војници у Руми

[illegible]

Чланци Димитрија Спајића добијали су у дневној штампи између два светска рата знатан простор и често су их пратиле илустрације

посрбљеној Немици, коју су у Руми звали "српска мајка", а која је у задњим данима неговала песника Змаја и на чију је иницијативу после у Руми подигнут први у целом Српству споменик Змају испред школе која данас носи име песниково. Димитрије је и даље писао о листовима и часописима који су издавани у Руми, о раду разних хуманитарних друштава и институција у Руми између два светска рата. Тако је писао о развитку ватрогаства у Руми, о раду "Привредника" у Руми, о развитку соколства, Удружењу трговаца за град и срез румски, о Српској трговачкој омладини, Српској женској добротворној задрузи, Колу српских сестара, Јеврејском госпојинском добротворном друштву. Писао

je o dvema rumskim gimnaziјama u XVIII veku, srpskoј i fraњevackoј, zatim o Drzavnoj realnoj gimnaziјi u Rumi, osnovanoј 1912. godine i o bibliotekama i читаоницама u Rumi између два рата.

Димитрије Спајић
(фотографија преснимљена из новина
Спот фото Марковић Рума)

Када знамо да је архива већине ових институција страдала и пропала за време Другог светског рата, онда овај рад, ови чланци Димитрија Спајића поред свих својих других вредности добијају изузетан документарни значај.

После Другог светског рата Димитрије Спајић је дуго година, све до одласка у пензију, радио као шеф фактурне службе у Фабрици "Соко-Штарк" у Београду.

Умро је 17. јуна 1974. године, а по личној жељи сахрањен је у породичној гробници на гробљу у својој Руми. Посмртно слово одржао му је његов школски друг, професор Богдан Рајаковац.

Ђорђе Арсенић,
професор у пензији

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ:

- Д. Б. Спајић, Бранко М. Спајић, Дан, Нови Сад, 7. јул 1939.
- Радомир Прица, Бранко Спајић (1875-1941), Сремске новине, 29. март 1995.
- Богдан Рајаковац, Димитрије Б. Спајић, Сремске новине, 2. јануар 1991.
- Писмо Димитрија Спајића из Београда од 26. IV 1956. године упућено Музеју Срема Сремска Митровица (аутор овог написа поседује препис овог писма).
- Новине у којима је сарађивао Димитрије Спајић, између два светска рата, а које се чувају у Библиотеци Матице српске у Новом Саду
- Грађа о Димитрију Спајићу, која се чува у Музеју Срема у Сремској Митровици и Завичајном музеју у Руми.
- Матичне књиге рођених у Руми од 1900. године па даље.

Zusammenfassung

Đorđe Arsenić, Professor i. R., Ruma

DIMITRIJE SPAJIĆ, DER ERSTER RUMAER, DER ÜBER RUMA SCHRIEB

Der erste Rumaer, welcher über seine Heimatstadt schrieb und seine Schriften zwischen den beiden Weltkriegen in angesehenen Tagesblättern veröffentlichte, war Dimitrije Spajić. Mit seinen Artikeln über Ruma und frühere Rumaer meldete sich Dimitrije Spajić im Jahrzehnt vor dem Zweiten Weltkrieg in den Belgrader Tageszeitungen Politika, Vreme (Die Zeit) und Pravda (Gerechtigkeit) und im Blatt Dan (Der Tag), das in Novi Sad herauskam. Ein großer Teil seines journalistischen Werkes ging im Zweiten Weltkrieg zugrunde. Etwas konnte gerettet werden, da meiste in Matica srpska in Novi Sad. Etwas wird auch im Museum Srem in Sremska Mitrovica aufbewahrt und im Heimatmuseum in Ruma. Dimitrije Spajić wurde 1907 in Ruma geboren. Er wohnte zunächst in Ruma und dann später in Belgrad, wo er 1974 verstarb. Auf seinen eigenen Willen wurde er in Ruma beerdigt.

ДВА ЛЕГАТА У ЗАВИЧАЈНОМ МУЗЕЈУ РУМА

Оснивање легата у Завичајном музеју условљено је развојем опште културне климе у нашем граду и њеним довођењем на ниво и у фазу када је такву идеју било лако уклопити у глобалне планове града. Свакако да је и стицај добрих околности значајно утицао на реализацију овог важног пројекта. Посао око установљивања легата дефинисан је у оквиру изградње капиталног објекта културних активности града - Културног центра 1984-86. године.

Тако је након вишедеценијског ликовног искуства (нарочито кроз делатност уметничке колоније "Борковац"), публици омогућен један виши и интензивнији ниво музејско-излагачких активности.

Од самог почетка, опредељењем за активну излагачку делатност у оквиру укупно преко 200 м² изложбеног простора у просторијама оба легата, успешно је, различитим занимљивим изложбама из свих области музејске делатности, трајно везано интересовање публике града и ширег региона. Током свих девет година су сачувана и донекле афирмисана имена и дела наших поклонодаваца. Укупан број изложби одржаних за то време (понекад у обе просторије истовремено) прелази 80 првенствено ликовних а затим археолошких, историјских и других изложби.

Оба легата су поклон уметника који су били међу оснивачима и покретачима Ликовне колоније и њени стални чланови све до краја живота. Својим уметничким и људским деловањем оставили су један од најзначајнијих трагова у новијој историји наше средине. Иако различитих стилских опредељења, повезивала их је љубав према малом граду у коме су провели велики део својих дугих живота и где су имали много пријатеља још више поштовалаца њиховог рада.

Миливој Николајевић је рођен 1912. у Ср. Митровици у занатлијској породици. Основно школовање је завршио у истом граду а средњошколско у Руми. Уписао је Уметничку школу у Београду и завршава наставнички одсек 1936. Одмах продужава студије уљаног сликарства на Академском одсеку и завршава га 1938. Наставља са студијама у звању госта још и школску 1938/39. годину. Професори су му били угледни и опробани педагози: Бета Вукановић, Љуба Ивановић, Никола Бешевић, Иван Радовић и други.

Тек после рата 1945. године почиње да ради у просвети, прво у Реалној гимназији у Руми, а убрзо у Новом Саду где је провео као знаменити сликар и успешни организатор разних видова ликовног живота.

Свих шездесет година уметничког деловања испуњено је интензивним радом у континуитету кроз разне фазе, стално експериментисање и проналажење нових технологија. Од дечачких цртежа са логоровања на обали мора до коректних студија са Академије; од колористички интензивних пејзажа, портрета и мртвих природа уочи Другог светског рата до кратког соц-реалистичког раздобља цртежа и скица тушем грубих физиономија

сремских сељака и њиховог скромног окружења. Прочишћавајући, синтетизујући и свдећи цртеж на најбитније, Николајевић логично долази до фазе асоцијативне апстракције, на изглед изненада фасциниран и загладан у потопљено грање на обали и у плићацима Бегеја. Време између 1957. и 1964. је посветио овом мотиву све док га није до детаља упознао и правизишао, док од цртежа грања није остварио сасвим апстрактне синтетичке слике.

Тада се Николајевић враћа пастелу, свом младалачком интересовању. Овога пута другачијем по форми, значењу и технологији. Арабеска се претвара у облик који полако плови, сукобљава се или преображава у други у самом средишту формата.

У последњем периоду, Миливој Николајевић слика акварелом, смањује формат и деликатно сублимише колорит. Ствара минијатуре аутентичног акварелског израза у којима бојени односи производе звуке неупоредиве интимне поетике. "Моје игре" обележене многобројним римским цифрама заокружују велики, разноврстан и квалитетан опус уметника.

Још пре Другог светског рата припадао је и излагао са групом "Десеторица" а касније на преко 50 самосталних и 350 групних изложби у земљи и иностранству. Био је учесник и покретач низа уметничких колонија у Војводини и ван ње. Николајевић је више од 30 година радио у Галерији Матице српске, од чега четврт века као њен управник. Стварао је њену данашњу физиономију ризнице српског сликарства XVIII, XIX и XX века. Као професор Академије уметности у Новом Саду организовао је почетак наставе на Ликовном одсеку 1979, а за редовног члана Војвођанске академије наука изабран је 1981.

Легат Миливоја Николајевића установљен је почетком септембра 1988. уговором закљученим између породице - наследника ауторове заоставштине и Скупштине општине Рума, у коме су на уобичајен начин регулисане обавезе једне и друге уговорне стране.

Збирку сачињавају 74 дела која кроз цртеж, акварел, пастел, уље и графичку технику каменорез представљају пресек кроз дуго уметничко деловање сликара у распону 1928-1988:

1. СКАУТСКИ ЛОГОР У ОРЕБИЋУ, 1928, оловка, 28,5 x 19,6
2. МАЛА ВЕРА СПАВА, 1933, оловка, 31,3 x 22
3. ПОРТРЕТ СТАРИЦЕ, 1934, угаљ, 29 x 41,2
4. ПОРТРЕТ ЦЕМАИЛА, 1934, угаљ, 27,7 x 43,6
5. ЖЕНСКИ АКТ - ЕМА, 1935, оловка, 18,9 x 44,9
6. ПОРТРЕТ СТАРОГ РУСА, 1936, акварел, 29 x 39,7
7. МУШКИ ПОРТРЕТ, 1936, акварел, 24,5 x 34,2
8. МРТВА ПРИРОДА, 1936, акварел, 28,5 x 37
9. ЖЕНСКИ АКТ С ЛЕЋА, 1937, пресован угаљ, 20,5 x 39,5
10. МУШКИ АКТ С ПРОФИЛА, 1937, пресован угаљ, 19,4 x 42,3
11. СЕДЕЋИ МУШКИ АКТ, 1938, пресован угаљ, 25,5 x 39,2
12. ЖЕНСКИ АКТ С НОГОМ НА ХОКЛИ, 1938, браон креда, 25 x 38,7
13. СТУДИЈА МЛАДИЋА, 1938, уље, 34,5 x 39,5
14. ЖЕНСКИ АКТ С МОТКОМ, 1939, туш линијом, 25,5 x 45,2
15. ДЕВОЈКА СПАВА, 1939, туш линијом, 34 x 26,5
16. ПОРТРЕТ МИМИ ПОЛАК, 1939, уље, 53 x 68,5
17. ФИЈАКЕР У РУМИ, 1940, уље, 35 x 43
18. ТОРАЊ У ИРИГУ, 1940, уље на картону, 28 x 48,5
19. СТАРЕ СЛАМЕ, 1947, туш четкицом, 33 x 22,6
20. ПОРТРЕТ СЕЉАКА, 1948, туш четкицом, 20,5 x 26,5
21. СЛАМЕ И ВОЋЊАК, 1949, акварел, 32 x 22
22. ОКОЛИНА РУМЕ, 1950, акварел, 24,5 x 14,3
23. ДРУМ НА ВЕЋУ, 1952, туш четкицом, 20 x 12,8
24. СТАРА ВРАТА У МИТРОВИЦИ, 1955, пастел, 20,5 x 30,5
25. СИЛУЕТА ЖЕНЕ, 1956, туш четкицом, 14,5 x 11,5
26. ЖЕНА И ПАС, 1956, туш четкицом, 10,5 x 11,5
27. НА БАНАТСКОЈ СТРАНИ, 1956, црна оловка, 29,6 x 16,3
28. СПЛАВ НА САВИ, 1956, оловка 25 x 16,7
29. ГРАЊЕ У ВОДИ, 1959, каменорез у боји, 38 x 22,2
30. ГРАЊЕ У ВОДИ У СУТОН, 1960, каменорез у боји, 47,3 x 22,4
31. СПЛЕТ ГРАЊА У ВОДИ, каменорез у боји, 28 x 10,5
32. ЈЕДНОСТАВНО ГРАЊЕ У ВОДИ II, 1961, каменорез, 55,5 x 17,5
33. СВЕТЛО ГРАЊЕ У ВОДИ, 1961, бели туш на тамном, 33,2 x 20,6
34. ГРАЊЕ У ВОДИ СА ПЛАВЕТНИЛОМ, 1962, акварел, 32 x 20,9
35. ПЛОВИДБА БЕГЕЈОМ, акварел, 1962, 42,5 x 19,2
36. ЛИРСКИ ДОЖИВЉАЈ, 1963, пастел, 33,5 x 50
37. ЈЕДНОСТАВНО ГРАЊЕ У ВОДИ, 1964, пастел, 95 x 69
38. ИСКИДАНО ГРАЊЕ, 1964, акварел, 48 x 27,5
39. КРЕТАЊЕ ПРОСТОРОМ, 1968, лавирани туш, 38,2 x 44,3
40. РИТАМ ЦРНОБЕЛОГ, 1969, лавирани туш, 25,7 x 17,5
41. БЕЛА ПЛОВИДБА, 1969, пастел, 37,5 x 23,5
42. КРЕТАЊЕ СВЕТЛИМ ПРОСТРАНСТВОМ, 1969/70, пастел, 135 x 68
43. РИТАМ У ПРОСТОРУ XVI, 1970, лавирани туш, 47,5 x 31,3
44. БЕО И ЦРВЕН ЗНАК У ПРОСТОРУ, 1972, пастел, 69,5 x 88,5
45. РИТАМ У ЗЕЛЕНОМ, 1975, лавирани туш, 24,6 x 18,3
46. БЕЛА ГРОМАДА У ПРОСТОРУ, 1976, пастел, 98 x 69,5
47. СВЕТАО УСПОН У ПРОСТОРУ, 1976/77, пастел, 82 x 104
48. ТРАЈАЊЕ II, 1976/77, пастел, 119 x 61,5

49. ТАМНО - СВЕТЛА ХАРМОНИЈА, 1977, акварел, 25,8 x 16,7
50. РАЗНОЛИКЕ ПОЈАВЕ У ПРОСТОРУ, 1979, акварел, 24,5 x 17
51. ИСКОНСКА ТМУРНА ПОЈАВА, 1980, акварел, 29,2 x 19,5
52. ЦЕНТРАЛНО ЈЕЗГРО И ПРАТЊА, 1980, акварел, 28,8 x 20,5
53. ЛЕБДЕЊЕ У ЗЕЛЕНОМ ПРОСТОРУ, 1980/81, пастел, 100 x 66
54. ТАМНО КРЕТАЊЕ, 1981, креда и гваш, 23,4 x 13,7
55. ГРОМАДА У УЗНЕМИРЕНОМ ПРОСТОРУ, 1981, пастел, 49,5 x 49,5
56. НЕМАН У ПРОСТОРУ, 1981/82, пастел, 113 x 72
57. ПЛАВА ПЛОВИДБА, 1982, пастел, 96 x 69
58. БЕЛО КРУЖЕЊЕ, 1982, пастел, 29,5 x 29,5
59. ЗГУСНУТИ РИТАМ, 1982, пастел, 87 x 54,5
60. НЕОБИЧНЕ ПОЈАВЕ, 1983, пастел, 28,2 x 27,2
61. БЕЗ НАЗИВА, 1983, акварел, 22,2 x 14,6
62. БОДЉИКАВА ПОЈАВА, 1984, пастел, 64 x 26
63. ЗГУСНУТИ РИТАМ, 1984, акварел, 30 x 22
64. КОМПОЗИЦИЈА ЗА ВЕЛИКУ СЛИКУ, 1985, акварел, 39,5 x 26,9
65. ПОЈАВА У ПРОСТОРУ, 1986, акварел, 30 x 38
66. ЧУДНА ПОЈАВА, 1986, акварел, 29,2 x 28
67. АРАБЕСКА У ПРОСТОРУ, 1986, акварел, 36,7 x 26,3
68. УЗБУРКАН РИТАМ, 1986/87, лавирани туш-колорисан, 23,4 x 12,8
69. МОЈЕ ИГРЕ XXVIII, 1987, акварел, 11,3 x 4,8
70. МОЈЕ ИГРЕ XXX, 1986/88, акварел, 20,7 x 9,6
71. МОЈЕ ИГРЕ XXXVII, 1988, акварел, 12,7 x 9,7
72. МОЈЕ ИГРЕ XXXVIII, 1988, акварел, 12 x 9,3
73. МОЈЕ ИГРЕ XXXIX, 1988, акварел, 12,5 x 4,9
74. МОЈЕ ИГРЕ XL, 1988, акварел, 10,1 x 7,8

Слике се истом редоследом воде у збирци од инвентарског броја 204 до инвентарског броја 277.

Другу одвојену целину у Ликовној збирци чини легат самоуког сликара, нашег знаменитог суграђанина пок. др Романа Соретића.

Роман Соретић је рођен 1905. у Загребу, у породици правника Гвиде Соретића. Мајка Херта потицала је из породице француског архитекте Хермана Болеа, градитеља и обновеља штросмајеровог Загреба као и низа сакралних и профаних објеката у другим градовима, чији ће се уметнички утицај значајно одразити и на малог Романа. Стицајем околности, одабравши Руму као место адвокатске праксе, Романов отац се ту настанио већ следеће 1906. године. Од тада Роман не напушта овај град.

Већ као дете, проводећи лета код деде Болеа у Загребу, кроз игру у његовом атељеу стицао је прве појмове о сликарству и уметности уопште. Савладао је прва знања и вештине са дедином цртачким прибором и уз његова драгоценна упутства. Њихова присност и разумевање, дедино велико знање и унукова радозналост и неоспоран природни таленат учинили су прве кораке ка развоју дубоке унутрашње потребе за ликовним изражавањем. Треба такође рачунати и на одређен утицај мајке Херте која је стекла ликовно образовање (са талентованом акварелисткињом Славом Рашкај похађала је приватну сликарску школу Беле Чикоша Сесије).

Школовање започето у Руми и прекинуто Првим светским ратом, Роман наставља у Загребу где му је ликовна интересовања продубио наставник цртања, познати хрватски пејзажиста Миховил Крушлин. Свршетком рата, 1919. Роман се уписује у трећи разред тадашње гимназије у Руми. Захваљујући урођеној дисциплини, поступности и радозналости, успешан је у већини изучаваних

предмета, а изванредни ликовни педагози румске гимнаније: Рудолф Урл + Тополчић, Владимир Гавриловић, Данијел Пећник и Ђуро Тиљак имали су чему да науче младог Романа. Управо у то време - 1920. ствара своје прве аквареле на летовању на Купи у Озљу. Још увек дечачки невестити ипак наслућују по јасноћи композиције и основним елементима колорита будућа дела.

По завршеној гимназији 1923. уписује Правни факултет у Загребу. Боравак у Загребу је омогућавао и интензивније дружење са Болеом, продубљивање пријатљивости и преношење знања из области ликовног и музичког образовања. Године 1928. завршава студије, брани докторат, жени се и враћа у Руму. Запошљава се у адвокатској канцеларији др Александра Фишера, јавног бележника.

Време до Другог светског рата проводи живећи мирним грађанским животом у кругу породице, сав посвећен послу и личним интересовањима. Поред бављења музиком, интензивно слика.

Настаје низ уља, пастела и акварела са разноврсним темама: портрети, ентеријер, мртва природа, акт, градски пејзаж. Роман је у тим радовима све одређенији у свом циљу. Прочишћава постепено боју и све сигурније компонује. Проучава сву доступну литературу из уметности, упоређује, анализира, трага. Његова ликовна интересовања у смислу техника и мотива су врло широка. Слика све што му се у тренутку учини да носи у себи пиктуралну занимљивост. Поједине мотиве варира у великом броју: *Моја башта; Ватрогасни торањ; Купачице...*

На крају Другог светског рата, после ослобођења читаве земље коначно се враћа у Руму. Убрзо почиње са радом у месном Народном одбору на разним правничким пословима и ту остаје на дужностима општинског службеника све до пензионисања 1974.

На пољу сликарског рада, кроз крајње егзактан однос према техници (експериментише и проучава хемијску технологију тражећи оптималне комбинације папира и боје) кристалише сопствени стил. Сликајући углавном пејзаже изражава изванредан осећај за меру и чистоћу. Све детаље стапа у хармоничну целину обликујући их бојом и светлошћу, тако да све природне реалности добијају у његовој интерпретацији чар искреног и продуховљеног лирског доживљаја.

Оснивањем Уметничке колоније почиње Романов излазак из сликарске анонимности. После пензионисања наступа период интензивног сликања са великом и квалитетном продукцијом, а крајем седамдесетих почињу и прве самосталне изложбе.

Сликајући скоро 70 година наизглед исти мотив сремског пејзажа, др Соретић је заокружио свој доследан уметнички опус. У тишини и миру свог дома, далеко од галерија, критичара и публике постепено и студиозно је изграђивао индивидуалне стилске карактеристике и савлађивао техничка знања о акварелу. Овај развој је ишао једнаким лаганим и упорним темпом. За Романа Соретића сликарство је било од почетка неодвојиви део бића - егзистенцијална потреба и страст, сасвим одвојена и недодирљива за утицаје спољашње дисхармоније, хаоса и нелогичности.

Излагао је на пет самосталних и тридесет групних изложби у земљи и иностранству. Носилац је награде Галерије "Лазар Возаревић" из Ср. Митровице за 1977. Оснивач је и активни члан Румске колоније од њеног оснивања па до краја живота 1990.

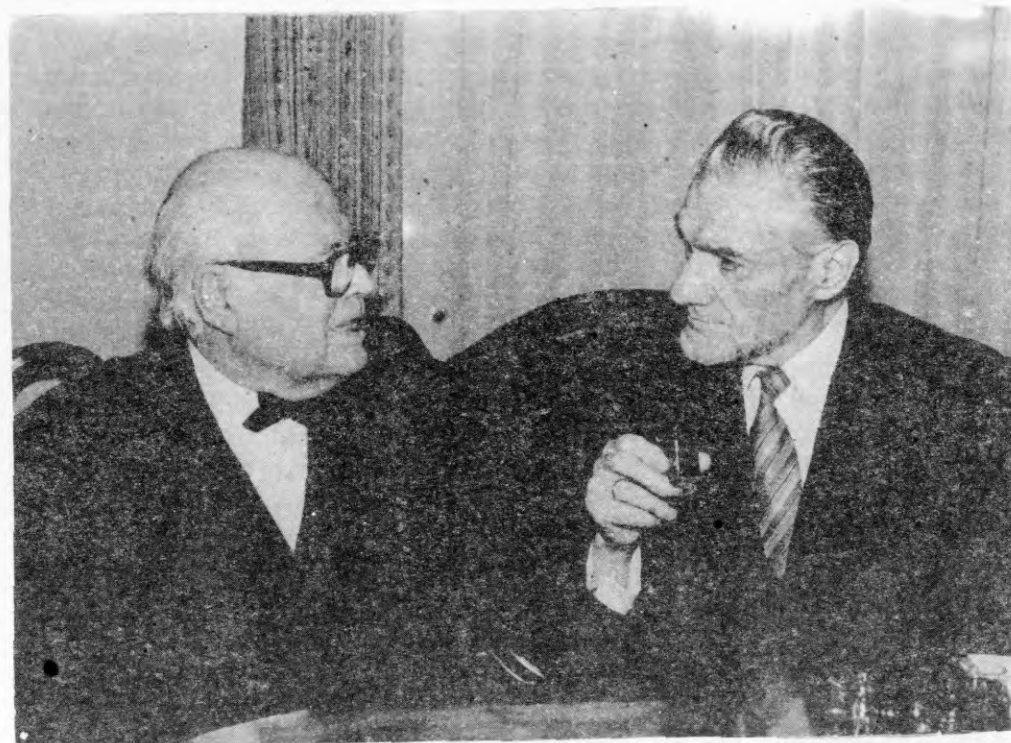
Легат др Романа Соретића установљен је половином јула 1989. уговором сачињеним између аутора и наследника са Завичајним музејем. Збирку чине 35 акварела, 8 цртежа и 1 темпера насталих у временском распону 1929 - 1989:

1. КОМПОЗИЦИЈЕ, 1927, акв., 25 x 31
2. КУДОШ, 1929, акв., 44 x 34
3. СКИЦА ЗА АКТОВЕ, 1930, цртеж мастилом, 25 x 26
4. АЛЕЈА ТИЗОЛ, 1933, цртеж мастилом, 27,5 x 28
5. ПОРТРЕТ К.Х., 1933, цртеж кредом, 38 x 28
6. КОМПОЗИЦИЈА ЗА УЉЕ, 1936, акв., 15 x 19
7. АКТ, 1935, цртеж мастилом 18,5 x 26,5
8. ФЕБА, 1936, цртеж кредом, 34 x 30
9. ВАТРОГАСНИ ТОРАЊ, 1946, акв., 19 x 26
10. МОЈЕ ПАРТИЗАНКЕ, 1946, темпера, 40 x 50
11. СА КАНАЛА ДТД, 1947, акв., 28 x 34
12. МОЈА УЛИЦА, 1954, акв., 27 x 32
13. ДРВО У СНЕГУ, 1955, акв., 40,5 x 28
14. ФРУШКА ГОРА, 1957, акв., 9 x 7,5
15. ПУТ У РИВИЦУ, 1959, акв., 34 x 35
16. МОТИВ ИЗ БОРКОВЦА, 1960, акв., 31 x 31
17. БОРКОВАЧКИ ШУМАРАК, 1961, акв., 29,5 x 31,5
18. МОТИВ ИЗ БОРКОВЦА, 1961, акв., 29 x 32
19. ОБЛАЦИ СРЕМА, 1969, акв., 33 x 37
20. СУНЦЕ У БОРКОВЦУ, 1969, акв., 32,5 x 33,5
21. ПЕРИФЕРИЈА У СНЕГУ, 1969, акв., 29 x 36
22. БУКУЉА, 1969, акв., 26 x 33
23. ПЕРИФЕРИЈА, 1969, акв., 29 x 15
24. КИША У ПОЉУ, 1971, акв., 16 x 18
25. БЕЛИ БОЖУР, 1972, акв., 33 x 39

26. БОРКОВАЧКА ДОЛИНА, 1972, акв., 31 x 35
27. СЛАНКАМЕН I, 1972, цртеж фломастером, 17 x 22
28. СЛАНКАМЕН II, 1972, цртеж фломастером, 17 x 22
29. ПУТ У БОРКОВАЦ, 1973, цртеж фломастером, 24 x 29
30. ЈЕСЕН У БОРКОВЦУ, 1965, акв., 38 x 32
31. ПРИВИНА ГЛАВА, 1976, акв., 30 x 24
32. ПРИВИНА ГЛАВА, 1976, акв., 27 x 36
33. БОРКОВАЧКО ПОПОДНЕ, 1976, акв., 28,5 x 32,5
34. УСАМЉЕНО ДРВО, 1976, акв., 19,5 x 25
35. АКТ, 1976, акв., 23 x 34
36. МОЈА ТАРАБА, 1976, акв., 24,5 x 32
37. НИКИНАЧКИ КАНАЛ, 1977, акв., 25 x 28
38. УЛИЦА У НИКИНЦИМА, 1977, акв., 27 x 33
39. КАРАКУША, 1978, акв., 30 x 41
40. ДРВО У ГРГЕТЕГУ, 1980, акв., 36 x 26
41. ДУД, 1981, акв., 40 x 52
42. ПУТ У РИВИЦУ, 1983, акв., 25 x 36
43. АУТОПОРТРЕТ, 1989, акв., 27 x 35
44. ПРВИ СНЕГ, 1989, акв., 40 x 26,5

Слике се истим редоследом воде у збирци од инвентарског броја 278 до инвентарског броја 321.

Наредне године донеће осим наставка излагачких делатности у просторијама легата и даљу афирмацију наших знаменитих суграђана чији нас дух инспирише, оплемењује и омогућава нове успехе.

Dragomir Janković

ZWEI LEGATEN (VERMÄCHTNISSE) IM HEIMATMUSEUM RUMA

Im Heimatmuseum Ruma bestehen schon neun Jahre zwei Vermächtnisse (Kunstlegaten).

Im Jahre 1988 wurde eine Sammlung des Malers, Akademikers und Professors Milivoj Nikolajević (1912 - 1988) eröffnet, welches insgesamt 74 Werke in Aquarell, Öl, Pastell sowie Graphiken umfaßt. Die Werke stellen einen Querschnitt durch sein 60-jähriges fruchtbares Kunstschaffen dar.

Im Jahre 1989 wurde eine Sammlung von Dr. Roman Soretić (1905 - 1990) eröffnet. Dieser Aquarellmaler hat selbstständig ein beachtliches künstlerisches Niveau erreicht. Seiner Stadt hat er insgesamt 44 Werke geschenkt, welche in einem Zeitraum von über 60 Jahren entstanden sind.

In den Räumen der Vermächtnisse werden das Jahr über Ausstellungen verschiedener Thematik abgehalten, so daß in der Zeit ihres Bestehens schon mehr als 80 Ausstellungen verschiedenen Typs stattgefunden haben.

РУМА У СТАРИМ ПЛАНОВИМА

Истраживање и проучавање прошлости града је незамисливо без његове физичке идентификације у простору и времену. Најрелевантнији извори су старе и новије географске, топографске, геодетске, урбанистичке и остале карте и планови. Овај напис је скроман покушај да се, на основу расположиве грађе у одређеном моменту (1988.), да приказ положаја и развоја града Руме у двестогодишњем периоду.

Рума не спада у старе градове. На овом "ветрометном" простору јужне Паноније, насеља су настајала и нестајала. Почетком XVIII века, поделом простора Срема на део који је припао Војној граници и део који је припао Жупанији, створени су услови за настанак и развој ове вароши. Властелин Марко Пејачевић недалеко од насеобине Старе Руме, подиже нови град заснован на процени потреба и могућности у политичко-економском погледу, а по устаљеним геодетским узансама, у просторно-физичком смислу. Тако обезбеђен простор, грађен је и насељаван плански. Стога се Рума може сматрати колониистичким насељем.

* * *

У савременој урбанистичкој теорији и пракси све више се поклања пажња истраживању, проучавању, заштити и ревитализацији градитељског наслеђа. Реафирмишу се и рехабилитују принципи континуитета, узајамности и усклађености у градоградитељству. Доскора, старе градске целине, настале и развијане по логичној и природној концепцији "усмерене спонтаности", нарушаване су агресивним "прогресизмом", при чему је разарано ткиво града, а сам град губио идентитет и препознатљивост... И сама едукација стручњака, посебно урбаниста, вршена је уско и једносмерно, без дубљег ослањања на претходне, проверене вредности и позитивна искуства. Ствари се, изгледа, мењају набоље.

У градитељско наслеђе, у ширем смислу, спада и урбанистичко наслеђе. Град у целини. Функционално и обликовно. За Руму је, на првом месту, карактеристична ортогонална планиметријска схема највећег дела града. Како она на основу које је почела да се гради као савремена варош свог доба, тако и она која се у континуитету настављала и наставља до данашњих дана. То значи да су нове генерације градитеља наслеђивале и поштовале искуства и остварења претходних.

* * *

Ова кратка студија полази трагом МАПЕ ХАТАРА СТАРЕ И НОВЕ РУМЕ из 1773. године, објављене у књизи др Славка Гавриловића "РУМА, ТРГОВИШТЕ У СРЕМУ, 1718-1848/49.", где аутор наводи да се оригинал мапе

налази у Збирци Војвођанског музеја у Новом Саду. Међутим, и поред предусретљивости кустоса-саветника Музеја др Федоре Бикар, тај оригинал није пронађен, јер су управо вршени радови на реновирању зграде и пресељавању збирки у нове депое. Стога је овде приказана фотокопија мапе из наведене књиге.

Приликом прегледа збирки старих карата и планова у Војвођанском музеју, пронађена је једна друга карта румског атара, која приказује стање из 1767. с допунама из 1769. године. Ни овде се не ради о оригиналу, него о копији из 1937. године, на којој постоји текст који јамчи тачност и верност оригиналу. У књизи: Carl Bischof, "Die Geschichte der Marktgemeinde Ruma", аутор приказује оригинал ове карте, уз навод да се исти налази у Жупном уреду у Руми. Копије обе карте дате су у прилогу (Т-II и Т-III).

Даље, у Музеју је пронађена и једна карта из 1847. године ("MAPPA INCIVITI COMITATUS - SYRMIENSIS"), на којој је приказан већи део Срема са границом између војног подручја и сремске жупаније. Умањена фотокопија ове карте такође је дата у прилогу да би се сагледао тадашњи положај Руме (Т-I).

Посебно интересантан налаз у збирци Војвођанског музеја је комплет геодетских секција румског атара из 1864. године, где се ради о 37 прецизно урађених и добро очуваних листова ("Tergovište Ruma u Slavoniji - Srijem županija, 1864"), (Т-VI-VIc).

Умањивањем путем фотокопирања и спајањем секција, добијена је карта дата у прилогу (Т-VIa), која тачно приказује грађевински рејон Руме половином прошлог века. Овај комплет је драгоцен и данас употребљив, како у геодетској, тако и у урбанистичкој пракси, поготово при одређеним истраживањима, анализама и упоређењима.

Поред поменутих планова, у овом елаборату приложена је још једна карта, приказана у књизи Карла Бишофа, и то детаљ града Руме с ближом околином, из 1781/82. године (Т-V), затим план уже градске зоне ("ortspan") из 1936. године (Т-VII), из исте књиге, те на крају, геодетска карта Руме из 1977/78. године (Т-VIII).

Као резиме, на једној од савремених карти града, дат је упоредни приказ с грађевинским рејонима који су се могли идентификовати и дефинисати на поменутих старим плановима. Притом није било неких посебних тешкоћа, јер је првобитна планиметријска шема задржана, и даље углавном доследно развијана, па су многи релевантни елементи, посебно улице и блокови које оне омеђавају, препознатљиви у довољној мери (Т-IX).

Све ове карте, односно планови, представљају солидан извор за проучавање прошлости и развоја Руме до данашњих дана, с тим што би истраживање требало наставити, ради налажења других карата и планова. Истовремено, требало би детаљније упоредити и проучити ове.

У наставку, дати су одређени елементи описа свих поменутих карата односно планова. Њихове копије су нумерисане бројевима табли од I до IX.

ОПИС КАРАТА И ПЛАНОВА

Табла I

КАРТА СРЕМА из 1847. године

- оригинал је у Збирци географских карата Војвођанског музеја у Новом Саду, инв. бр. 12(2185),
- димензије оригиналне карте: 91/57 см,
- штампана на картографској хартији и каширана на платну, солидно очувана, мада пресавијена,
- карта приказује стање из времена поделе Срема на "војну границу" и део који је припао "Сремској жупанији",
- у доњем левом углу је назив карте ("Mappa Inclyti Comitatus - SYRMIENSIS"), с ознаком године и другим подацима, те именом овлашћеног геометра - Еугенија Јарославског, у средини, у доњем делу, су нумерички подаци о површинама подручја и размерника,
- текст је исписан на латинском језику,
- копија приказана у овом елаборату, добијена је умањивањем путем фотокопирања и спајањем појединих делова у целовиту карту.

Табла II

КАРТА АТАРА РУМЕ из 1767.,
с допунама из 1769. године (1)

- копија фотографије оригиналне карте из наведене књиге Карла Бишофа (с наводом да се оригинал налази у Жупном уреду у Руми),
- у доњем левом углу су подаци с помињањем Уговора између властелина Марка Пејачевића и становника Руме ("слободница"), површина и година 1767., у средини, у доњем делу је размерник и име геометра Andreasa Spieznera из Руме, у доњем десном углу је тумач ознака, у средини горњег дела је ознака страна света, с чије леве стране су потписи овлашћених геометара, а са десне стране подаци о допунама карте, с датумом: 13. 4. 1769. и именима надлежних службеника,
- текст је исписан на латинском језику.

Табла III

КАРТА АТАРА РУМЕ из 1767.,
са допунама из 1769. године (2)

- карта је из Збирке географских карата Војвођанског музеја у Новом Саду, инв. бр. 9(1450),
- димензија карте: 90/55 см, урађена на тврдом глатком папиру, акварелисана, пресавијена, доста оштећена и с мрљама, донекле конзервисана,
- све индиције упућују да се ради о копији оригиналне карте описане горе (Т-II); поред преписаних основних података, при дну карте, с леве стране, исписано је тушем: "За тачност и верност ове копије - оригиналу, јамчи..." - следи потпис инж. Славка Вукајловића, с печатом и датумом: "У Руми, 1. марта 1937. године",

- као и претходна, ова карта приказује шире подручје (атар) Руме, с наслањајућим потесима: Јеленци, Беговина и Жировац, те тадашњи грађевински рејон Руме (Нова Рума), водотоке, путеве и др.,

- ова копија је добијена путем фотокопирања и спајања појединих делова у целовиту карту.

Табла IV

КАРТА АТАРА РУМЕ
из 1773. године

- копија "МАПЕ ХАТАРА СТАРЕ И НОВЕ РУМЕ из године 1773.", из наведене књиге др Славка Гавриловића, с наводом да се оригинал налази у Збирци Војвођанског музеја у Новом Саду,

- карта приказује тадашњи атар Руме, с наслањајућим потесима: Јеленци, Беговина и Жировац и ознакама наслањајућих суседних подручја, затим је приказан тадашњи грађевински рејон Руме ("Markcs Ruma") и северно - предео првобитне Руме ("Dorffs Ruma"), потом комуникације, водотоци и други картографски елементи,

- испод цртежа, у доњем делу карте, дати су сви детаљни подаци: тачан наслов, површине, тумачење боја граница, размерник и др.; у горњем левом углу је ознака страна света,

- текст је исписан на немачком језику.

Табла V

КАРТА РУМЕ ИЗ 1781/82. године

- копија фотографије карте из наведене књиге Карла Бишофа, где аутор наводи да се оригинал налази у Војном архиву у Бечу ("Heeresarchiv"),

- очигледно је да се ради о детаљу са неке веће карте; приказана је само Рума са ближом околином где се види да је дошло до проширења грађевинског рејона у односу на стање на претходној карти,

- на овој карти је грађевински рејон града најјасније приказан,

- називи су исписани на немачком језику.

ГЕОДЕТСКЕ КАРТЕ - СЕКЦИЈЕ АТАРА РУМЕ из 1864. године

- комплет геодетских карата по секцијама (комплет 1-37 листова) са шемом секција, под називом: "Tergovište RUMA u Slavoniji Srijem županija, 1864.", из Збирке Војвођанског музеја у Новом Саду (инв. бр. ЗК 580),

- ради се о детаљним геодетским картама, с парцелацијом, али без висинске представе, на којима је приказан како грађевински рејон Руме, тако и комплетан атар града,

- димензије појединог листа (секције) су 71/57,5 см, односно уоквирени део 65,5/57,5 см; планови су рађени црним тушем на тврђем акварел папиру, потоци су обојени плавом, шуме и паркови зеленом, а путеви тамнијом окер бојом,

- мерило је: 1 бечки палац = 40 хвати, односно преведена размера је 1:2.880; текст је исписан на нашем језику, главни потписник надзорник Иван Волман (Ivan Wolmann),

- прилог овом елаборату је схема атара, затим део копије умањене карте, која је добијена спајањем умањених фотокопија секција 6-20, до приближне размере 1:5000 (димензије те монтиране карте су 114/124 см), те детаљи централног подручја града, односно излетишта Тиволи, у оригиналној величини.

Табла VI

СХЕМА СЕКЦИЈА АТАРА РУМЕ

- дате су границе румског атара, позиција града, називи наслањајућих атара и мрежни приказ секција.

Табла VIa

УЖА ЦЕНТРАЛНА ЗОНА РУМЕ
(деталј Секције бр. 11)

- фотокопија оригинала у 1:1,

- ова зона обухвата подручје од садашњих основних школа "Душан Јерковић" и "Вељко Дугошевић", западно, до иза Православне (грчке) цркве, источно, односно, од садашње Улице И.Л. Рибара, северно, до Улице С.П. Вељка, јужно,

- поред јасног приказа улица (са тадашњим називима) и парцелације, уочљиви су неки простори и објекти који и данас постоје: двор грофа Пејачевића у центру, где је сада Градски трг, затим Православна црква "Св. Сошествија Св. Духа", Католичка црква "Уздизања Часног Крста", Пејачевићева "гимназија" (данас Музеј), прва зграда Општине - Магистрата (данас "Агрорума"), итд.

Табла VIб

УЖА ЦЕНТРАЛНА ЗОНА РУМЕ
(деталј Секције бр. 10)

- фотокопија оригинала у 1:1,

- ова зона обухвата подручје западног дела Руме, односно део и крај садашње Улице Вука Караџића до Кудошког потока,

- посебна карактеристика овог приказа је излетиште Тиволи, уз Поток (отуда и данашњи, иначе понемчени, назив овог дела Руме - "Тивол"), до кога је води широк друм ка Митровици, као и две широке пешачке стазе,

Табла VII

ПЛАН ГРАДА РУМЕ из 1936.
с допуном из 1939/41. године

- "ORTSPLAN VON RUMA" - из наведене књиге Карла Бишофа,
- ради се о схематском приказу тадашњег изграђеног подручја града, са улицама и блоковима, те бројевима који означавају позиције значајнијих објеката (1-17) и тадашњим називима улица,

- у доњем десном углу је попис значајнијих објеката и размерник,

- текстови су на немачком језику.

- издање Покрајинске геодетске управе у Новом Саду, 1980. године (стереофотограметријско снимање 1977. и детаљни нивелман 1978. године),

- карта у прилогу је добијена умањивањем путем фотокопирања 6 секција (Ср. Митровица бр. 28, 29, 30, 38, 39 и 40), које су у оригиналној размери 1:5.000, појединачних димензија 49,5/70 см, у оквиру 45/60 см, на астралону,

- приказано подручје је од почетка села Вогањ, западно, до Јеленачког потока, источно, односно, од Борковачког излетишта, северно, до зоне испод железничке пруге, јужно,

- уочљив је ортогонални систем улица односно блокова, водотоци и комуникације и, посебно, изохипсе које дају представу о терену.

- основа је Прегледна карта Руме (Рума, Генерални план, Урбанистички завод Нови Сад, 1972.), на којој је дат упоредни приказ изграђеног градског подручја које се могло идентификовати на описаним картама и плановима из 1773, 1781/82, 1864. и 1988. године

* * *

1. Др Славко Гавриловић, "Рума, трговиште у Срему 1718-1848/49.", Матица српска, Одељење за друштвене науке, Нови Сад, 1969.
2. Carl Bischof, "Die Geschichte der Marktgemeinde Ruma", Ruma - Jettingen, 1958.
3. Др Бранислав Букуров, "Рума и њена околина - Географске основе регионално-просторног планирања", Урбанистички завод Нови Сад, 1969.
4. "Румска гимназија 1912-1962.", Гимназија "Стеван Пузић" у Руми, 1962.

Копије карата румског атара из 1767., комплет геодетских секција румског атара из 1864. и карта Срема из 1847. године су из Збирке географских карата Војвођанског музеја у Новом Саду. Остале карте су из наведене литературе под 1. и 2., док су карте на таблама VIII и IX из документације ЈП "План" у Руми.

RUMA IN ALTEN PLÄNEN

Zur Erforschung und zum Studium der Vergangenheit der Stadt ist ihre physische Identifizierung in Raum und Zeit erforderlich. Die wichtigsten Quellen sind alte und neuere geographische, topographische, geodätische, urbanistische und andere Karten und Pläne. In das Bauerbe im weiteren Sinn fällt auch das urbanistische Erbe, die Stadt im Ganzen. Die Kenntnis der positiven Erfahrungen in der Vergangenheit müßten die Grundlage des heutigen und künftigen Bauens sein.

Ruma ist eine verhältnismäßig junge Stadt. Planmäßig entstand sie in der Mitte des 18. Jahrhunderts als koloniale Ansiedlung. In räumlichem Sinn ist das orthogonal-planimetrische Schema der Stadt charakteristisch, welches - im allgemeinen konsequent - bis heute bewahrt und entwickelt wurde.

In dieser kurzen Studie sind einige Kopien charakteristischer geographischer, urbanistischer und geodätischer Karten und Pläne aus dem zweihundertjährigen Bestehen der Stadt dargestellt. Angeführt sind Darstellungen der Lage Rumas im Srem, der Ansiedlungen im Rumaer Hötter, der bebaute Bereich der Stadt und einige Einzelheiten im Rahmen dieses Bereiches. Am Ende befindet sich eine Vergleichskarte, in der die Entwicklung bzw. Erweiterung der Stadt von der Entstehung bis heute dargestellt ist.

Alle diese Karten bzw. Pläne stellen eine der Quellen für das Studium der Vergangenheit und der Entwicklung Rumas bis zum heutigen Tag dar. Allerdings müßten die Nachforschungen fortgesetzt werden, um wahrscheinlich bestehende andere Karten, Pläne und weitere nützliche Dokumente aufzufinden.

И ЛЕТОПИС ИМА СВОЈ ЖИВОТ

РАДИВОЈ КЕРЕШЕВИЋ – ЛЕТОПИСАЦ КУЛТУРНИХ ЗБИВАЊА У РУМИ У ПЕРИОДУ ПОСЛЕ ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА

Радивој Керешевић, матурант Румске гимназије, први у класи, један од врских студената великог Александра Белића, који је желео да га задржи на факултету у Београду, после краће шетње кроз живот, долази у Руму, где је дуже радио и једнога дана, изненадно, живот докрајчио. Радивоје Керешевић је био професор књижевности Румске гимназије, председник Народног универзитета од његовог формирања па до прерастања у Раднички универзитет.

Културни живот града Руме дат је у руке чика Ради 1953. године. Нема радија, струја проблематична, телевизија - само се шушкало о њој у круговима "учених". Он, чика Рада, човек од знања и укуса, желео је много. За врсног професора сва врата су била отворена. Многа велика имена су сматрала за част да их чика Рада позове у Руму. Скроман, широке културе, префињеног укуса, врстан познавалац менталитета становника у Руми, бирао је програм, сарађивао са представницима власти онако као што може да се закључи из "швапски" педантно вођене документације, која је писана онако како је он то непомерљиво захтевао и диктирао у перо.

Нека нам записници дочарају укус, време и снагу личности која је програм одабирала, личност која нам служи за понос што је у нашој Руми живела, што смо је знали, сарађивали са њом, и личност која је многе од нас обликовала.

Какав диван спој у уметности, нека кажу записници.

* * *

Летопис је водио професор Керешевић Радивој, а материјал одабрао Бранислав Антић-Баћа.

Летопис

КУЛТУРНОГ ЖИВОТА

РУМЕ

1) 19/IX 1953: Отворене Дома културе. Матерско позориште извело премијеру "Позвале" од Милована Глигича, у режији Раше Плаовића. Режирер Мирко Зрнић, директор Основне школе "Др Милово Глигич" и председник су присуствовали Зоран Милово Глигич и Раша Плаовић.

2) 21/IX 1953: Партизанско бере. Изведена екипа Српског народног одбора, Бума. Поред скера "Крај земље партизанске базе", рецитације и партизанске песме, а сепота народне песме уз пратњу народног оркестра. Иста екипа одржала је приредбу "Партизанско бере" у Краљевцима 20/III 53, Кленку, Ђуђановцима, Врхуњку, Јаску, Ирицу, Сибару, Врхуњу. - Звуча пак екипа, коју вођа њом група била Соколовић, наставница, извела је приредбу "Партизанско бере" у Краљевцима, Ђобровцима,

3) 26/IX 1953: Смотра партизанских бригада. - Уочи свечане прославе десетогодишнице Војвођанских бригада одржана је Смотра савих бригада које су биле распоређене у Буми и по селима.

4) 27/IX 1953: Прослава Десетогодишнице Војвођанских

Српска. На прославу дома Маршан
у којем је одржан један говор о значају овог
дома и о његовим посвету југославне и Италије
и о унутрашњим односима и приликама у ФМР.
На збору је присуствовало око 300.000 људи.

Навече је изведен на позорницу "Сло-
вена" драмски и музички-умештни програм
у којем су присуствовали музички и певачки хорови
напојути певачи и играчи из Новог Сада и Београда.

5) 28/X 1953 год.: Искарај поезије и музичког партизанства.
~~Средњом југославном музиком. Музички ансамбли из Београда и Новог Сада.~~

6) 1/X 1953 год.: Одржане предавања 2-ра јорџа Николита
О астрологији. Значај астрологије и улоге
југословена у астролошкој науци. Присутно
340 посетилаца.

14) 6/X 1953 год.: Два предавања: I Милошковић Ниван, главни уред-
ник "Политике": "Југославија у очима савре-
меника" и II Јорџа Николита, савременик-политички
Коментатор "Политике": "О савременик-политичкој
савремености". Присутно 350 посетилаца.

40) 14-I-1954 год. 2-а Америкавац Ђ. Косић, проф. из Београда,
одржао на Народној универзитету у сали Дома културе предавање "Сексуална васпитања". Присутно око 65.
слушалаца. Врло успешно предавање.

41) 19-I-1954 год. Министарство позоришта у Лому кул-
туре издало представу "Машина" од Силе
Јуџе Говорити.

42) 30-I-1954 год. К.У.Л. "Брано Ђвезковић из Београда."
у Лому културе дао београдски
стаја и песама. Врло успешно представу

43) 7-II-1954 год. Министарство грађанског казалишта у Лому
културе дао представу са јаче "По-
глед на Београд" од Ђулијана Ђодиче.

44) 7-II-1954 год. Министарство грађанског казалишта већ
у 8 часова дао нову представу са
танцама. - Врло успешно обе представе

45) 11-I-1954 год. Ниван Серакић, професор и научни
радионик Српске академије наука, у окви-
ну прославе 150-годишнице I Српског устан-
ка одржао на Народној универзитету пре-
давање "Српска револуција" (1804-1813)
Успешно предавање.

100) 18-V - 1954 год. Народног универзитета у Београ-
нтовао је прославу 25-годишњице уметнич-
ког рада београдског Жарко Ђеђића, бр-
вака Београдске Опере. Пре почетка кон-
церта београд је мала пригода обилази-
ла престолу. Тво глуми Јакоб Крабук позор-
ство је Крабуким говором јубилара и пре-
дао му чине Тво за уметност на овај да
једну уметничку слику (рад београдског
музичког ансамбла, акад. сликар).
Јакоб је слављеника поздравно пресе-
ома Народног универзитета глуми Рагн-
бој Керемелит и предао му, чине Народног
универзитета, за уметност и књижев. Седва
песма „Два Кухота“. После тога слављени-
к је поздравно глуми Драженко Петер, глуми
VIII краљева и Београ музичке и престолу
Жарког литерарног удружења „Образовано
којет је Жарко Ђеђић био један од осн-
ова, сарадник током свог многолико

47) 14-I - 1954 год. К.У.Д. „Матија Тубец“ из Београ гла-
во једну књижевну поштом, прославу
„Матија Тубец“. Славо изведе Комад, са
да посета.

48) 18-I - 1954 год. у оквиру прославе 150-годишњице I срп-
ског устанка, Керемелит Рагнбој, професор
одржао на Народног универзитета предавање
„Филм Београд – тематичан филм о београ-
раје“. После предавања Народног тубец глуми
Милан Навити одпевао је у тубец Народног
песму „Бој на Мишару“, а глуми Богдан Ра-
јакоса, професор, прозивао је Народног пес-
„Потомак буре против глуми“. Учество веле
Посетилаца око 600.

49) 4-III - 1954 год. у оквиру прославе глуми Мера 2-р Ми-
лом Ђурић, професор Универзитета у Београ
одржао је на Народног универзитета преда-
вање „Хелена Мера као књижевни фи-
лих“.

у руској Еминџи, а сада постои час. Јако
је слављена поздравна уметност. Ине
музике школе Српског Савеза и са јом 5 уе
мира неће школе обавља слављена извести. —
На крају се слављени, уздуху, захваљујући на
посети и јаким је изведет концертом.

У извођењу концерта, поред јубилар
Народна изведута, учествовао је и ансамбл деогра
ске опере (12 чланова), којим је дириговао и
слављеник брати на клавиру Богдан Бабућ,
диригент деограске опере.

За време паузе слављеник је неколи
ко деце предао. Концерт са изведом од његових
школских другова и пријатеља, а оди Богдан
Рајковић, предао му је једну слику као да
сликача Миливоја Милошевића.

Концерт је веома успео и био
веома посетен. Сала је била распродана.

После концерта у просторијама хо
тела „Срем“ Народни универзитет је при
редно слављеник и осталим извођачима
концерта свечан данком, којем су, поред глор
бе Народни универзитета, били присутни
представници народне власти, просветне
установе, рођаци и школки другови и пр
јатељи слављеника (око 80 особа). — На дан
му је слављеник поздравно слово школки
гласи Петар Здравковић, апотекар, и његов.

Директор професор Иван Барковић, профе
сор у пензији. На њим поздравима се је
захваљујући слављеник. У угодном раса
мњени остало се до 2 сата после по
ти, када је слављеник испратио на са
мосту.

По општем мишљењу руске
публике овај концерт је веома успео.

101) 25-IV-1954 год. Леда Ђурђевић, директор Издавач
предузета „Рад“ и народни посланик из
Београда, добио је на Народном универ
зитету предавање са темом „Борба Ли
није и Пугубића за правне мар
системе Савеза у Српској Социјал
демократији“. Друго предавање. Брзо
је посетено (око 250 особа).

102) 24-V-1954 год. Градски одбор ССРН Руме добио
је свечану академију поводом 62-ог
рођендана народна Пилипа. О гласи
Пилипу поводом је гласи филмист
Душан - Хан, глав Српског Кооп
тема Савеза комуниста, а јаким
изведет културни програм. Посети
је била полна да се велики де
публике морао вратити, јер ту
био месец у сали Дома културе

103) 25-V-1954 год. на Центру Трага, у присуству
варошких власти, Партије, представни-
ка Армије, школске омладине и мно-
гобројног грађанства додељена је и, по-
српавних побори, нестрателна Платова ~~школа~~

104) 5-VI-1954 год. Министарско позориште, које се рас-
формира, дало је у Руму своју задњу
отроштакну представу. Поштом примиком
интерес је позоришног комада "Истектор
је дошао..."

105) 7-VI-1954 год. Народног унверзитетског оркестра је "Зма-
јево бере" поводом 50-годишнице Сирт
Змај Јовановића.

Представе о песнику одржао је др
Радомир Керемевик, професор; 10 змајевих пи-
сана рецитовали су уметници-де-исновати-
нике "Змај Јовановић", а поштом ко-
несте мисли, поздрављањем грађанске во-
диче Радомир, уметници, отпевао је један
Змајеву песму. - На крају је Аматерско по-
риште "Зорница Милутиновић" отпело Змај-
ву композицију "Шаран". Успело и посетено
(око 600 посетилаца.)

109) 47-VI-1954 год. Установитељско предузете из Руме
у јавном хотелу "Срем" отпелима је Ве-
селу Јежево бере, уз суделовање ланови
редакције месца "Јеш". Приликом ска-
далозно бере. Публика незадовољна и
побојати незадовољни публиком. Један
из побојата у сред своје парке преклинуо се
и обратио се публици речима: "Па ви
се не смејете? Знаш, ово ми је смењо
што ја говорим. Ја овда ноту преки-
нути..." - и отишао је. Побојатима је
за ово бере платено 45.000.- динара. (!!)

Преглед Културно-просветних приредаба у Руми од 1-IX-1953 до 30-VI-1954

Бр. приредаба	Врста приредаба	Број приредаба	Укупно
1	Каура Представља: Каура с српским економ.-политичким	24 5 14	43
2	Позоришне представе		44
3	Академије		7
4	Концерти: уметничке музике народне музике	6 5	11
5	Приредбе с нематеријалним програмом		15
6	Школске приредбе		11
7	Књижевне вечери		2
8	Успене новине		1
9	Изложба књига		1
10	Изложба слика		2
Укупно			137

14) 4-XI-54: Народни универзитет у Београду у Лому
Културе предавање. Предавач: 2-р Змићковић
Милић, проф. Економског факултета и
директор Економског института у Београду.
Тема: Проблем пољопривредне економије
јужних земаља. -

Предавање одржано је у сали Светлост Петролеј
Км. Редне робе, Кини. Предавању је прису-
ствовало око 150 слушалаца.

Изложба је била у току издата 2-3 ме-
сеца сви предавања одржавала су се Петро-
лејском осветом, јер је електрична
освета. - Изложбено - тржиште. -

30) 2-I-55: Народни универзитет у Заједници с Асо-
цијацијом друштва "Бутер Бомковић" из Бео-
града организовао је Астрономску изложбу
на којој је било изложено око 200 комада
визуелних слика из области астро-
номије. Изложба је била изложена у
Јевеја и изложена у широким народним
масовним галеријама, на овај начин, најсавре-
мјеније значајна из области астрономије.

Свељено излагање изложено површено је
у недељу 2-I-55 год. На излагању говорио
је савјетски излагач ИА д-р Радован
Лакети, председник Астрономског друштва
"Бутер Бомковић" из Београда, о теми:
"О значају астрономије". Излагању посто-
јеће присуствовало је око 100 стручних
представника и јавних радника. Ручи. -

Изложба је била отворена у 7-I-55
год. Завршена. Посети је била јавно
отворена: изложбу је посетило свих око 100
излагача и око 350 ђака руских школа.

31) 6-I-55: Народни универзитет још у току излагања
Астрономске изложбе изложено је још једно
предавање из области астрономије. Тема је
била: Основне карактеристике месеца и
његовог јавног. - Као предавач био је проф.
Бутер је био Петро М. Бутерковић, савјетник

сарадника Астрономске обсерваторије у Београду
и секретар Астрономског друштва „Вуко Бранковић“
у Београду, али му се данас ништа не даје
дедна Натога (на Београдској кочици и по-
слије тога је и својим пријатељима) и није могао
појавити се у Руму. Јако је мислио да ће
дојћи у Минхен, али се онда Астрономске обсер-
ваторије у Београду, и одржао предавање че-
габице.

Петролејско осветљење. - Око 100 свјетла.

32) 13-I-55: Народног универзитета приредио у Руму кул-
турно предавање. Предавач је био Сава Рагуби-
јевић, председник Српског народног савеза у Руму.
а поводом је о теми: О правима робова.
Петролејско осветљење. - Око 80 свјетла.

x

Натомета. - Горњи предавањем Народног уни-
верзитета у Руму завршено је I половина своје об-
авезе седеће.

У току прошла 4 месеца наступила је једна
непредвиђена пометња: нестали су експериментално
осветљења. - Ова пометња потпуно, иако је
парализована сваки културно-просветни рад
у Руму, јер није био, на тај начин, могуће
сити да се организују било какве културне

39) 20-II-55: Народног универзитета организовао Нето
ново: у заједници с Концертном пословницом
#РСФЈ је из Београда организована је кинеска
концертна (5 концерата: у фебруару, марту,
априлу, мају и јуњу по 1 концерт) у
претплати. Претплата је 80 франка по
концерту. - Скупљено је 170 претплатника.

Данас је одржан I концерт по тој
усправи. Извођачи су били Ота Микајловић,
клавир, и Марија Микајловић, виолина.
Из концерата је био ритам доживљај. Пудли-
ка (око 300 свјетла) је била одржавана
и био толо поздравља учеснике, које
су - и саме добро расположене - повеле не-
колико свирачких оркестара. - У сва-
ком случају - један број удео Концерта и
један доживљај за Руму. -

40) 5-III-55: Натомета: крајем фебруара и почетком
марта у Руму је било невоље (кошава и ме-
тала) да је парализован био и саобраћај и гео-
културни рад. Нестало је и експериментално
осветљења. Због тога је Народног универзитета мо-
гао одкапати значајну претплату Српског на-
родног позоришта на #Сага за 26/II („Будав
је свему крива“) јер је саобраћај извесно Београ
био одсуствовао због метале и сивења. И

прегледане, заради тоа за $\frac{3}{\sqrt{n}}$, којан је да се
откаже.

Латас је Акадџијено позориште "2. Мау-
инволт" у оквиру прославе 200. година нове
погове (ко зна вет који је) у Лому Кулџуре.
Равасијеву урину "Жртва слободе". Представа
је била добро посета, иако је тада била
врло снага. -

Ово изобразување претставува лет 3-4 то-
гаше мекку криву. - Сигурно да се - овако
опишановано мн, боре рети, неопитановито -
може одржати. Ником не може да каже прав
праван, своја рига. Нема прават преговорства,
вет рига како ситина, без спана, без несе-
нерскавие.

41) 6-III-55: Народни универзитet organizovao II Kon-
cert na svom programu "5 koncerata" u Pre-
tpravni. Ovoga puta koncertant je novo
mladi i vrlo talentovani zatrebarni
klavirista Mladen Rauckar. - Ovo je
prvi put posle rata da u Rumi gostuje
je jedan zatrebarni umetnik. - Rauckar
se pokazao kao majstoru svom zanatu:
dao je jedan vredan koncert u isto
je da namu udobnu - muziku gostu ne-
obrazovanu - zatreba i odgledu. Oko 300

капошот интервјуањот однесајат. Учесотвана су
јон: Фруган, Ибрахим Ташага, Јавајисн
инсида, Фракавара Ергута. - Со којато групато
и Солигат Фруган да вудинате капоше асеа.

"Шојско коло" - поведено на Цркви од околностите
суде - масовно је право одржавање. -
Публика (око 550 присутних) извршила
своју задатост.

48) 44-II-55 : Купон за унапредување до 3 кредитови
Купон - просветна форма. Показано:

- 1) Материальные пункты
- 2) Активные животные
- 3) Из сети в сеть
- 4) Ботанические типы

Све 3 представле играме пред распродажом
свога : цена 900 илганага.

52) 24-III-55 : Народни универзитета општinstvo je це-
давање д-ра Ситише Багдатовића, проф. Иле-
цинског факултета у Београду, о теми:
Прелазно доба код мушкарца.

Брега в се заселено и дълбоко. - Писат-
40 то око 300 сагунанага.

53) 26-III-55 : Аматерско позорниште на Руче „Добрина
Музичковит“ дава за трансференту:
компјутер у 4 мига „Васан“ од Нумант-Сити-
Ковит.

Колко тиги тово бидејќи, немо обнов-
вет. Твоа дѣл е дѣлсана дѣла позине.
Претстава одбавила.

С овим Комадом ф.п. позовице је ушао
у такмичење за свесно извешаје Курт -
униформна спремности, а је - савних
закупљено - испано.

Първаа руската спета је КПД. Свота
из Глазгове. - Брука за Ружу!

6) 13-X-55 : Народно универзитетско организовано предавање
Њибора Селева, амбасадора из Мексика,
о теми: Амазонска племена (с пројекци-
јама).

Веома интересантно и цело предавање.
Писује око 650 слушалаца.

Осим су постоје старе кинеске: кеситано
светла. Прва половина предавања окупљена за
светлост кинеске, а остатак је светло го-
мо - са су приказе многобројне фоток-
ције - и онда осим - светло кеситано и пре-
давање завршено за кинеске.

Ово светло час много света и рад.

7) 15-X-55 : Нар. универзитетско организовано посматрање
гранде сеније КУД „Францска Војска“ из Зе-
ланда, која је новина „Лосанди Комедију“, ко-
медију у 3 акта од фр. Ламонта.

Слаба игра; слаба представа.

Писује око 250 слушалаца.

38) 5-I-56 : Народно универзитетско предавање у Лому Кулатре
предавање Шефкије И. Мухомута, асистента фи-
лософског одељења у Сарајеву, о теми:
Марксистичка критика религије.

Добро предавање. - Чоо слушања. -

39) 9-I-56 : Народно универзитетско предавање у Лому Кула-
тре одј. II Концерт у предмети. Програму су
исвели поднаш новосадски уметници:

Звезда Нисант, сопран

Огрен Ђинић, мејор

Ванга Ђоковић, бајониста

Љупа Свизар, клавира

Добар концерт. - око 300 слушања. -

40) 14-I-56 : КУД „Марија Тудор“ у оквиру програма ситора-
жине Ј.С. Ђоковића новина у Лому Кулатре Све-
тослав Комедију „Марија и њени синови.“ -
Све примено.

x

Напомена. - Народно универзитетско организовано за не-
познате свим позоришним представама, у те-
му збогте организације Аматерско позори-

razlogom je "Zabijanje Mladost" ovog dvojice ufe
 citava. - Oho, nety tunc, nije optamnovano tu
 samo znanstveno tuzba. Tako je Ruzs oca.
 Bez razlogom je citava. - Nezbacio je gov
 te takvo citava oca. - Dovoljno. - by
 jeto.

У месецу фебруара показане метале
васиона зина алене су млого крхти. - уметит
ки живот буре.

4а) Ч-II-56 КУД "Брат. Квентин" из Београда дано је
редом с разних специјала: му. илегал и нелегал
уједино бери и добро познато.

42) 23-II-56 : Због зиме сваки кућт. - уредити се онде
где сега се био је спреман кућт.

Наг. универзитет Фиредо у Золу Културе
гаване у оквиру Свештине државне. - Пр
гаван: Вадрвој Керемант, проф. Виле Тина
у Врми. Тема: Јован + Св. Павло.
Ово 300 егзамена.

45) 26- II - 56 : Атакев. розпусање „2. Милитарног“ пукавано за
издаштво гермјени Свјетлост „Кр. Јаве“
Слаба издаштва.

46) 1-III - 36 : Наг. университет изведно у 20м, кудатре пре-
давање др. илума Барјактевска, док. сфм. сфм.
у Београду, предавање о илума: Казнобелје код
наших народа.

OK. 250 сызылауа.

48) 10-III - 56 : Крв. КУД „Матија Губек“ у оквиру Савезне
офанзиве извршено у Золу књижев. Савезнију мо-
дерију „Лета и пауза“.

4a) 15-III - 16 : Наг. универзитет описаново у Долеу културе
концерт познатица Загребачких уметника:

Звонка Томикапа, реко

Юсупа Помикапа, кларнет

Внаде Севача, Кнабву

4a. *Opopanax geras* Mezquiza, J. Guzman, Koyanija
Banguzaja, Kohuanta, Maza, Guayuta, Monera, Tesca.

Забав конзерв. - Слаба посета: 120 особа,

62) 15-IV-16 : Жеган баян ки улсын дорхонбай!

Нар. универзитет општинувао је у Фросто
вијана Градске књижнице и рибарнице. Изложбе
слика младот руског уметника Фрете Соле
тинка, академског сликара. Изложбено је била
око 70 слика: уља, пастела, акварела и цртежи.
разне тематике: портрети, пејзажи
и др. Нарочито је пана у овим сликама портрети
и др. Панајојева била и неки портрети и пејзажи.

Na ontologijsku osnovu okupirano se oko 150
gratitana, među kojima su zatimljeni kontinuiran i
kondrograf i mnoge inovacije i ostali javni i
finansijski kao i predstavljaju odgovarajuće objekte
preuzeta.

Милошевић је отворено кротиво говора Раду
Керемеловић, председника Нар. универзитета и
на уставном саопштењу уметника. Затим
је др. Миловој Никољевић, ангажман
Савезу и кустос Музеја Матице српске

у 4. Служу, говорио о нашем савременом сликар-
ству и о месту у њему нашег младог сликара.

Овај за Брну редак културни догађај, остале
многолике грађанине у дубоком сетању.

Изложба је подупрла, савном разумом, вели-
ко интересовање у грађанству: посетилао ју
је за цело време изјасна око 700 грађана
и око 2.500 ђака основних школа.

Уметник је изгубио Белика.

Изложба је била отворена од 15-22 априла 1956.

- 66) 19-IV-56 : Нар. универзитет артиста предавање д-ра
Златана Сташковића, професора Повољивредног
одељења у Београду, са темом: Атомска
нуклеарне енергије у повољивреду. - После
предавања приказати су 3 филма о атомској
нуклеарне енергије у повољивреду и биолош-
ком и козмосу предавање и филмови.
200 слушалаца.

- 86) 4-VII-56 : Заг. Борца. - Одужата једна културна свла-
ност : у заједничку изложницу изјаснати с
послушним остаци свих бораца партизана у б.
бана за ослобођење Брне у року НОБ-е.

Одужата поврнка изјаснати са многобројним
вештачима пошла је на одјавне радове да од
поштом партизана херојима.

На изложбу је дошло и др. Јован Зарић
Лазина, народни посланик, а Златослав О.
Ковачић, нар. Златослав народног одјавника у
Београду, изјаснио је једну изјасну пе-
сму.

- 87) 23-IX-56 : Изјасна народна изјасница и изјасница у
својим просторијама артистаована МЗМЖ.
дејте књиже.

Изложба била отворена од 23-29 септ. 1956.

- 88) 30-IX-56 : У Злату културе артистаована Вештач-
ска изложба. За време изјасне савне с
изјаснавањем многобројним филмови и од-
сав савнарсва - вештачске службе.
Изложба је била отворена од 30 септембра
до 6 октобра 1956 год.

Напомена: Културна живот Брне показује тенденцију опадања: у сезони 1953/54 било је 137 јавних културно-просветних приредаба, у сезони 1954/55 било их је 118, а у овој сезони било их је свега 90. -

Закле: стално опадање.

Узрок томе? Разни.

Губитак државне не показује довољно интересовања ни за позоришне представе, ни за концерте, ни за предавања, пако је све по њима ове године на забавној висици.

Други разлог: Авангардни позориште, 2. Министарство савине се убрзало.

Трећи разлог: Народна универзитет брине се са великим финансијским потешкоћама, јер је помоћ од НОУ-Брне била мала давања. Било је молбама да се председник Нар. универзитета за потребе Нар. универзитета задуже које приватних лица и преко 60.000 - динара. НОУ- је по све нама плаћао, али још недовољно годишња помоћ од НОУ нар. универзитета био је релативно мали рад Нар. универзитета био је релативно мали.

Мога ми и других разлога!

Једно је ипак мислило: културни живот Брне је у опадању.

По се у другој сезони мога на сваки начин поправити!

Преглед Културно - просветних приредаба у Брну од 1-IX-1955 до 30-IX-1956

Бр. Приредаба	Врста приредабе	Број приредаба	Укупно
1	Предавања		26
2	Позоришне представе		13
3	Концерти: уметничке музике народне песме и игре	9 9	18
4	Приредбе - нематеријални програм		17
5	Академије		7
6	Књижевне вечери		1
7	Фестивал		1
8	Изложбе: слика монтаже књига НОБ-е ветеринарска	2 1 2 1 1	7
Укупно			90

Народни универзитет у Руми

ЧЕТВРТАК
4-ИИ 1954

приређује

Сала: ДОМ
КУЛТУРЕ
(ЗАГРЕЈАНА)

ПРЕДАВАЊЕ

Предавач:

Милован Ристић

директор гимназије у пензији из Београда

Тема:

УСТАНИЧКИ ЗАКОНОПИСАЦ

ЖИВОТ И РАД МАЛО ПОЗНАТОГ РУМЉАНИНА ТЕОДОРА ФИЛИПОВИЋА

У оквиру прославе 150-годишњице Првог српског устанка Народни универзитет приређује ово предавање о нашим суграђанима врло мало познатом или скоро непознатом Румљанину, професору Универзитета у Харкову, који је одиграо врло значајну улогу у организовању Карађорђевог Србије.

Улазна цена: 10.- динара

Почетак у 18,15 часова

Управа

Народни универзитет у Руми

ЧЕТВРТАК
18-ИИ-1954

Сала: ДОМ
КУЛТУРЕ
(ЗАГРЕЈАНА)

У оквиру прославе 150-год. Српског устанка

ПРИРЕЂУЈЕ ПРЕДАВАЊЕ

Предавач:

Радивој Керешевић,

ПРОФЕСОР

ТЕМА:

ФИЛИП ВИШЊИЋ ГЕНИЈАЛНИ ПЕСНИК ПОБУЊЕНЕ РАЈЕ

После предавања народни певач и гуслар друг Милан Мандић отпеваће уз гусле, а друг Богдан Рајаковац, професор, рецитоваће песме Филипа Вишњића.

Улазна цена: 10.- динара

Почетак у 18,15 часова

Управа

Народни универзитет у Руми

ЧЕТВРТАК
18-III-1954

ПРИРЕЂУЈЕ
ПРЕДАВАЊЕ

Сала: ДОМ
КУЛТУРЕ

Предавач:

Ing. Тео Молчко,

инжињер рудника у Врднику

Т Е М А:

ЛЕГЕНДАРНА ЗЕМЉА

АТЛАНТИДА

И

КУЛТУРЕ СТАРО-АМЕРИЧКИХ НАРОДА

Предавање ће бити илустровано многим сликама.

Улазна цена: 10.- динара
Почетак у 18,45 часова

Управа

Народни универзитет у Руми

ЧЕТВРТАК
4-XI-1954

ПРИРЕЂУЈЕ
ПРЕДАВАЊЕ

Сала: ДОМ
КУЛТУРЕ

Предавач:

Д-р Димитрије Мишић,

професор Економског факултета и директор Економског института

Т Е М А:

**Индустријализација
неразвијених
Земаља**

Улазна цена: 10.- дин.

Почетак у 18,15 часова

ИЗВЕШТАЈ О ПОСЛОВАЊУ МУЗЕЈА ЗА 1996.

Полазећи од Годишњег програма установе Завичајни музеј за 1996., сви запослени су према стручној спреми, афинитетима и степену осталих способности учинили посебан напор којим су, упркос свим познатим неповољним утицајима, покушали да на најефикаснији начин испуне предвиђено.

І РАД У УСТАНОВИ

а) Збирке

АРХЕОЛОШКА ЗБИРКА. Оба кустоса, археолог - праисторичар и археолог - античар/средњовековац, свако према ужој специјалности су обављали послове везане за збирку а предвиђене Програмом: раздвајање укупног фонда на три одвојене целине (праисторијска, античка и нумизматичка). Наведени посао је током године обављан са променљивим интензитетом, углавном условљеним субјективним околностима. Ипак, свдећи биланс закључили смо да је више од половине посла урађено, па чак, када је реч о нумизматици - посао је при самом крају.

Започета су истраживања (у неколико наврата током године екипа Музеја је рекогносцирала уз трасу нове обилазнице), прекинута због атмосферских неприлика и одложена за ову годину.

У времену од 25. септембра до 15. октобра кустос археолог - праисторичар и историчар умстности (само повремено) су учествовали у наставку вишегодишњих заштитно-систематских ископавања на локалитету "Врањ" у Хртковцима које изводи Музеј Војводине из Новог Сада. Налази уз комплетну документацију са овог интересантног локалитета ће обогатити археолошку збирку по завршетку целог пројекта.

Крајем априла и у првој половини маја одржана је археолошка изложба у сарадњи и из фондова Народног музеја из Вршца. С обзиром на околности, специфичне услове и ванредне трошкове приликом организовања изложбе овог типа, сматрамо да је изложба у потпуности успела да испуни празнину у низу свакодневних активности овог одељења.

У коначном осврту на рад Археолошке збирке током 1996., може се констатовати да је, упркос низу превасходно објективних отежавајућих околности, резултат успешан и позитиван.

ИСТОРИЈСКА ЗБИРКА. Доласком новог кустоса за руководиоца ове наше најбројније збирке отворило се велико поље рада као и маса решивих проблема који су као латентни егзистирали читав низ година. На срећу, нови кустос је врло вредно прионуо на посао, тако да је до сада завршио многе послове везане за рад збирке.

На самом почетку музеолошког рада, веома педантно је разврстао и средио примљену оставштину покојног кустоса и директора наше установе, професора Богдана Рајаковца. Део оставштине који садржи стручну музеолошку

литературу и личне предмете, задржан је трајно у музеју, део који садржи белетристику, језичке и филозофске расправе, предат је Градској библиотеци, а део који садржи нотни и остали материјал везан за музику биће предат Музичкој школи.

Паралелно са овим задатком а и са свим другим активностима припремао је изложбу "Рума - први век". Осим истраживања у архивима у Ср. Митровици и Новом Саду, изради макете и дизајнирању паноа написао је предговор пратећег каталога. Осим тога, кустос - историчар је све редовно активно учествовао у припреми свих изложби током читаве године.

ЛИКОВНА ЗБИРКА. Обављајући руководећу функцију у установи кустос - историчар уметности, извршавао је редовне послове у својој стручној надлежности. Успешно је пребачен план за 1996. а и број изложби из 1995. Захваљујући овако интензивној активности, ова збирка је имала константан и континуиран прилив експоната током читаве године. Такође је настављен рад Ликовне колоније "Борковац", тако да је кустос током прве половине године био ангажован на припремама и одржавању Ликовне колоније а у другој половини припремама за штампу каталога и отварања изложби насталих радова. Детаљан извештај о делатности 25. Ликовне колоније "Борковац" дат је у последњем додатку.

ЕТНОЛОШКА ЗБИРКА. Послове руковођења збирке обавља археолог - праисторичар и у складу са својим интересовањем и стеченим знањем из те области ради на очувању и обради предмета у тој збирци. Пошто је прилив нових предмета успорен, активности су превасходно усмерене на сарадњу са тереном и учешће у акцијама других институција.

ТЕХНИЧКА ЗБИРКА. Послове руковођења техничке збирке обавља историчар и у складу са објективним околностима ради на чувању и обради предмета. Ова збирка осим алата различитих заната садржи читав низ техничких справа и помагала из разних области свакодневног живота, а које ниси више у употреби.

б) Усавршавање

Током прошле године, на нивоу Републике је организован изванредан број научних скупова из музејских струка. На неким од њих су, захваљујући разумевању Фонда за друштвене делатности, учествовали кустос археолог-праисторичар и директор кустос-историчар уметности.

Годишњи научни скуп Српског археолошког друштва и XVII изборна скупштина САД одржана је у Призрену од 22. до 25. маја. Кустос археолог-праисторичар је присуствовао вишедневном раду овог скупа. Првог дана рада у пленуму, када су прочитани експозеи поздравни и уводни реферати као и изнети резултати археолошког истраживања Косова и Метохије кроз више специјалистичких аспеката, организована је посета градским црквама: Богородици Љевишкој, Св. Недељи, Св. Ђорђу, као и комплексу манастира Св. Арханђела.

Следећег дана се активност одвијала по секцијама, тако да је наш кустос учествовао у раду праисторијске секције. Наредног дана је организована посета оближњим културно-историјским споменицима Косова - манастир Бањска, Газиместан, и други. Тиме се и завршио рад овог скупа археолога, где се већ

читав низ година, сваке године, упоређују резултати, одређују задаци и размењују стручна искуства.

Конгрес историчара уметности Србије после више година одлагања коначно је одржан од 27. до 29. септембра у Чачку. Директор, кустос-историчар уметности је присуствовао и узео активно учешће у раду овог скупа. Основна тема конгреса је била о аспектима заштите културних добара у заводима, галеријама, музејима и другим позваним институцијама. Прва два дана се рад одвијао у дворани Дома културе и пленуму. Другог дана у поподневном наставку рада директор је изложио своје саопштење "Два легата у Завичајном музеју у Руми". Овај реферат је наишао на добар пријем и представља потврду и подстрек начину досадашњег рада. Укупно је изнето 30 реферата током дводневног рада. У току паузе другог дана историчари уметности Србије су присуствовали отварању Меморијала Надежде Петровић а трећег дана је организована целодневна посета и обилазак Овчарско-Кабларских манастира. Учесће наших представника у потпуности је оправдано успешном афирмацијом рада установе али и града као напредне културне средине.

Остали видови стручног усавршавања су били праћење стручних часописа, периодичних публикација и књига које је Музеј добијао по принципу међумузејске размене.

в) Нучноистраживачки рад

Планирана изложба "Рума - први век" којом се наша установа конкретно укључила у обележавање 250 година вароши Рума изискивала је, с обзиром на недостајућу документацију и веродостојне податке, истраживачки рад на свим доступним а познатим местима.

Ова изложба је покренула део активности која је годинама била занемаривана, утицала је на активирање кључне научно-музејске делатности.

Кустос-историчар је предузео највећи део истраживачког посла обилазећи архиве у Ср. Митровици и у Новом Саду. Уз најтежњу сарадњу са директором и повремено укључивање спољног сарадника, успешно је приведен завршетку део посла. У другом делу године, трагајући за документима а захваљујући разумевању Фонда за друштвене делатности, друштвено политичких организација и појединих спонзора, успостављена је сарадња са "Румским музејем" у Трауну, градићу у Горњој Аустрији. У малом живописном граду живи већа група Румљана немачке националности која је на самом крају Другог светског рата избегла у Аустрију где су нашли коначно одређиште. Одређену документацију везану за истраживано време а и касније, задржали су у свом поседу.

Предузето је једнонедељно истраживање у Аустрији са главним циљем да се успоставе чврсте везе са сродном установом (која иако заправо непрофесионална, поседује значајну документацију), да се евентуално ублаже значајне идеолошке разлике и предрасуде, као и да се бар приближно утврди судбина документа од 1. I 1749.

Упркос велике дозе подозрења и резервисаности, сви циљеви су постигнути, нарочито ако се прихвати обећање да ће нам судбина траженог документа бити презентована у једној скорој пошиљци материјала који се није могао тако брзо прикупити. Сматрамо да је успостављање веза на овом

званичнијем нивоу, поред приватних које се нису ни прекидале, значајан допринос обогаћењу како документације наше установе тако и општем разумевању међу људима.

г) Излагачка делатност

Током 1996. године су одржане следеће изложбе у просторијама уметничких збирки Миливоја Николајевића и Др Романа Соретића.

1. Изложба уметничке керамике - Марина Поповић/Нови Сад
2. Изложба слика - Зоран Стошић/Врањски Сомбор
3. Изложба слика - Весна Илић Татар/Београд
4. Изложба слика (одржана у холу КЦ) - Милић од Мачве/Београд
5. Изложба слика - Драган Лилић, Рума/Вуковар
6. Археолошка изложба "Дунавска ада" - Народни музеј Вршац
7. Изложба слика - Жарко Кулић Џојс/Рума
8. Изложба слика - Милорад Степанов/Београд-Кикинда
9. Изложба слика - Михајло Михајловић-Мика/Београд
10. Изложба слика - Оливера Топалов/Зрењанин
11. Изложба слика и скулптура "Власина 95" - Галерија ЖИЖ Лесковац
12. Изложба етнолошких предмета "Обредни хлеб и колач" - хол КЦ Рума
13. Хуманитарно-продајна изложба слика и скулптура - All Art House, Рума
14. Изложба слика "Мали излог ликовне културе" - All Art House, Рума
15. Изложба слика и таписерија - Мира Орлић, Даца Марковић/Ср. Митровица/Београд
16. Изложба слика - Милан Пантелић/Рума
- а) иста изложба је пренета у Галерију куће Ђуре Јакшића/Београд
17. Историјска изложба "Рума - први век"
18. Изложба слика "25. Ликовна колонија Борковац"
- а) иста изложба је пренета у Галерију ЖИЖ у Лесковцу
19. Изложба слика - Љиљана Јовановић/Шид
20. Изложба слика - Бранислав Теодоровић Ђифта/Рума

Све изложбе су пригодно, у складу са тренутним могућностима отворене уз присуство позваног грађанства а током трајања (свака углавном две недеље) посећене појединачно и групно организованим посетама школа и других организација.

II РАД ВАН УСТАНОВЕ

а) Сарадња са средствима информисања

Током године, свака активност излагачка или издавачка, била је покривена детаљном информацијом нарочито захваљујући склопљеном уговору између Радио Срема и Завичајног музеја о пословно-техничкој сарадњи, који детаљно регулише међусобне односе. Осим тога, у неколико наврата директор и кустоси су давали интервјуе за окружне новине и емисије покрајинске телевизије.

б) Сарадња са установама, организацијама или удружењима грађана

Осим сарадње са Одељењем за друштвене делатности СО Рума, Извршним одбором СО Рума, СУБНОР-ом и другим општинским органима и организацијама која је континуирана, успостављана је и сарадња са музејима Војводине, Срема, Вршца, Матицом српском, Филозофским факултетима у Београду и Новом Саду, као и другим сродним установама. Посебно истичемо успостављање реципрочне сарадње са Домом културе "Жика Илић Жути" и Галерија ЖИЖ из Лесковца који управљају радом Ликовне колоније "Власина". Ове установе као и појединци допринели су квалитетнијем остваривању програмских задатака Музеја.

- Кустос-историчар је био ангажован од стране Удружења житеља села Добринца на писању монографије овог оближњег места у румској општини. Рад на овом пројекту допринео је случајним проналажењем читавог низа непознатих докумената који ће веома корисно бити уграђени и искоришћени у дефинисању коначног изгледа сталне поставке Музеја.

- И ове године су кустоси активно учествовали у припремању и одвијању туристичких манифестација у организацији Туристичке организације Срема из Ср. Митровице.

- "Сремски свињокољ IV" и "Рисарска жетва 96"

- Обављали послове припремања екипе за такмичење

- Учествовали у раду жирија за избор аутентичног изгледа аранжмана одеће и хране.

- Музеј је наставио да функционише (ван радног времена) и као место окупљања прошле године основаног Друштва пријатеља Кине из Руме. Више пута у току године су одржавани редовни састанци председништва са решавањем низа актуелних питања из рада Традиционалног Кунг фу - Ву шу клуба "Шао - лин" и друштва уопште.

Делегација града Руме коју су сачињавали председник СО, Начелник Одељења друштвених делатности и директор музеја - председник Друштва пријатеља Кине из Руме је предводила изабрану екипу клуба која је успешно и запажено наступила на спортско-културној манифестацији "Кинески поздрав пролећу" одржаној у Београду. Тада су успостављени корисни контакти са низом еминентних личности.

Такође је у току протекле године у музеју одржан састанак свих Кунг фу Ву шу клубова Србије са основном темом организовања републичког такмичења и припремама за егзибицију у нашем граду.

Кустос-археолог, председник женског добротворног друштва "Милева Марић" из Руме такође је просторије музеја користила за састанке управе друштва и доношење планова својих хуманитарних активности.

Овај извештај је сачињен на основу редовног праћења реализације програма, а разматран је и усвојен на седници Управног одбора после усвајања на састанку Стручног већа Завичајног музеја Рума.

ИЗВЕШТАЈ О РАДУ 25. ЛИКОВНЕ КОЛОНИЈЕ "БОРКОВАЦ" - 1996.

Руководећи се дугорочним опредељењима и плановима рада, припреме за одржавање 25. Ликовне колоније "Борковац" започеле су још почетком године. Поучени искуством лошег одзива претходног сазива и ценећи подршку и спремност Одељења друштвених делатности СО Рума у старту смо се определили за Скупштину општине као Генералног спонзора. На жалост, због познатих неповољних околности, само три мала привредника ("Лет", "АМГ" и "Арс" сви из Руме) су према својим тренутним могућностима помогли одвијање рада Колоније.

Прошле године формиран Савет Колоније упутио је позиве једанаесторици уметника.

Одазвало се деветоро:

- Миленко Аћимовић-Аћим, магистар сликарства из Лештана-Београд
- Весна Марковић, сликар из Београда
- Михајло Михајловић-Мика, сликар из Београда
- Миленко Михајловић, сликар из Београда
- Станимир Павловић, вајар из Лештана-Београд
- Вера Станарчевић, вајар из Београда
- Милорад Степанов, сликар из Кикинде
- Зоран Стошић-Врањски, сликар из Сомбора и
- Весна Чанак, сликар из Београда.

На жалост, места за уметнике из Руме су ове године остала упражњена - позване: Александра Станковић, академски сликар и Љиљана Војводић, академски вајар биле су спречене да учествују.

Радни део Колоније се одвијао у првој половини јуна у дворишту и другим просторијама Музеја. Тада су настала 23 сликарска и 4 вајарска дела. За време рада Колоније организован је пријем код председника Општине као и једнодневни излет по фрушкогорским манастирима. Уметници су били смештени у Хотелу Рума, где је организована исхрана на бази пансиона. Трошкове боравка и потрошеног сликарског материјала комплетно је покрила СО Рума и тиме потврдила статус Генералног спонзора. У складу са Правилником о раду Колоније у трајно власништво су јој припала два уметничка рада.

Изложба радова 25. сазива одржана је од 25. октобра до 15. новембра 1996. у збирци др Роман Соретић. Захваљујући приватним спонзорима ("АМГ", "Арс" и "Лет") штампан је информативан каталог и једноставно опремљени радови за излагање.

На самом отварању изложбе - 25. октобра, посетиоцима су подељени гласачки листићи којима су изабрали најуспешнијег уметника. По пребројаним гласовима публике, за најуспешнијег уметника проглашена је Весна Марковић, академски сликар из Београда. Њој је накнадно уручена бронзана плакета са ликом Миливоја Николајевића и у току ове године има могућност и право да у просторима музеја одржи самосталну изложбу.

Од укупног броја насталих радова, после испуњења свих обавеза у трајном власништву Завичајног музеја остало је 20 радова (4 вајарска и 16 сликарских).

Иако се рад 25. колоније "Борковац" по својим уметничким и друштвеним ефектима може оценити као успешан и задовољавајући, Савет Колоније се начелно договорио да се у будућу активност уведу одређене новине које треба да унесу свежину и актуелност у раду; детаљи ће бити прецизирани на наредним састанцима Савета.

Председник Савета Колоније,
Владимир Кошуткић

РЕАЛИЗАЦИЈА ПРОГРАМА ДРУШТВА ЉУБИТЕЉА ПРОШЛОСТИ РУМЕ 1994-1996.

Друштво љубитеља прошлости Руме основано је почетком 1994. године на иницијативу тадашњег директора Завичајног музеја Руме. Већ на почетку рада окупило је 30-так чланова. Друштво делује при Музеју, без нормативних докумената, али са утврђеном концепцијом и планом и програмом за сваку календарску годину. Чланови Друштва делују на принципу добровољности и према својим склоностима. Материјална подлога за рад Друштва су средства спонзора и Скупштине општине Рума, односно Одељење друштвених делатности. Друштво окупља чланове различитих професија, а највише просветне раднике. Програм Друштва је саставни део Програма Музеја.

I - ИЗДАВАЧКА ДЕЛАТНОСТ:

Издавачка делатност Друштва усмерена је претежно на прошлост Руме, али није занемарена ни њена околина. Свакако, да је излагање обимне историје Руме 1991. године (*Рума у средишту Срема*, група аутора), било снажан подстицај за проучавање прошлости града и околних села. Тежиште истраживања је на проучавању грађанске класе од XVIII до прве половине XX века, али и један објективан приступ НОР-у у током II светског рата.

1994. године: Излази књига малог формата *Присаједињење Срема Србији 1918.* године аутора Илије Петровића, али изузетног значаја - јер осветљава један од најкрупнијих датума у прошлости Срема, који се догодио баш у Руми. Књига је послата у свих 100 насеља Источног и Западног Срема, чији су представници присуствовали Великом народном збору у Руми 1918.

Скоро истовремено излази из штампе обимна монографија села Краљеваца од Владимира Томића, која је одмах сврстана у сам врх књига тог жанра у Срему.

Те године издата је и мања по броју страна књига Бошка Пауковића, *Записи из румског атара*, коју је пратило невиђено интересовање, посебно појачано драмском представом на промоцији књиге.

1995. године: У издању Института за нуклеарну физику у Винчи излази књига о Атанасију Стојковићу професора Ђорђа Арсенића. По свом квалитету и значају поменуте историјске личности, писца првог романа у новијој српској књижевности и писца прве физике на српском језику, књига је прешла границе наше земље а била је изложена на Сајму књига у Београду. Исте године, од истог аутора, издата је књига *Српска "Мала Гимназија" у Руми у 18. веку (1770-1792).*

Свакако да фотомонографија Руме Бошка Пауковића, *Кроз румске сокаке*, ретка књига те врсте у чијој је изради учествовао већи број чланова Друштва. Те године у часопису "Сунчани сат" у Сремској Митровици изашао је напис о румској школи аутора Ђорђа Арсенића.

1996. године: Изашла је из штампе књига од изузетног значаја за овај град и шире. *Знаменити Румљани I*, професора Ђорђа Арсенића. Историјска

изложба која прати временско раздобље од настанка вароши до 1848. године приређена у Музеју, нераскидиво је везана са тематиком ове прве књиге о знаменитим Румљанима.

Књига омањег формата, солидно документована и илустрована, о Румским Јеврејима од Бошка Пауковића, поред промоције у Руми, презентована је у Новом Саду и Београду, а напоскон и у Израелу.

Још боље опремљена и квалитативнија од монографије Краљеваца је монографија села Вогња, Трагови у времену, од истог аутора - Владимира Томића, чија је промоција у селу Вогњу била културни догађај који ће се дуго памтити.

У књизи "Пчеса" у Сенти, презентовани су стручни радови наша два члана: доцента др Јована Максимовића и проф. Ђорђа Арсенића, који су већ пар година активни учесници ове културне манифестације на нивоу Војводине.

II - ОСТАЛЕ ДЕЛАТНОСТИ ДРУШТВА:

Поред тога, за ове три године, пружена је помоћ реализацији туристичке манифестације "Рисарска жетва", у изради каталога и изложби. Ове године сачињен је изузетно успешан План Руме, чији је аутор Боро Мирковић са сарадницима, и постављен на неколико места у граду, а текст о граду преведен је на два светска језика. План садржи најзначајнија архитектонска остварења града из даље и ближе прошлости.

Ове године, успостављен је тешњи контакт са румским Немцима, у циљу добављања докумената за Музеј. Започета је израда монографије Добринаца, где су анђловани Ђорђе Бошковић, Б. Максимовић и Б. Пауковић.

У току 1994. истражени су румски подруми у чему учешће узима већи број чланова Друштва. Те године, на кућу др Жарка Миладиновића поставља се спомен-плоча. Обележени су јубилеји, и то веома успешно: 190-годишњица I српског устанка, 80. годишњица I светског рата и 50. годишњица ослобођења Руме. Ове, 1996. године, такође су већи број чланова Друштва узели учешће у обележавању 250 годишњице настанка Нове Руме. Иницијатива за ово обележавање потекла је од стране овог Друштва.

Рума, новембар 1996.

Председник Друштва
Радисав Ђорђевић, проф.

Списак чланова Друштва љубитеља прошлости Рума

Ђорђевић Радисав
Бошковић Ђорђе
Новчић Веселин
Лош Марко
Митровић Бранка
Арсенић Ђорђе
Максимовић Јован
Малешевић Стева
Дејић Ђорђе
Станковић Жика
Унтербергер Антун
Маленковић Милош
Ићитовић Јован
Арсић Перица
Рацковић Рале
Рот Хуго
Петровић Илија

Грујић Слободанка
Радуловић Бранислав
Станојевић Славко
Јанковић Драгомир
Томић Владица
Пауковић Божидар
Митровић Добривој
Лековић Јован
Мирковић Боро
Антић Бранислав
Јанковић Радивој
Кепчија Жика
Трбовић Ђура
Ћатић Миодраг
Димов Ђорђе
Дробац Никола
Столић Срета

БОГДАН РАЈАКОВАЦ (1907-1996)

Мало је Румљана, посебно људи који се баве делатностима из сфере просвете и културе, да не осећају трајан недостатак г. Богдана Рајаковца - чика Боце, пионира и ветерана румске хронологије и историографије.

Рођен је 22. априла 1907. године у познатој румској трговачкој породици Милана и Олге - од рода илочких Арсенића. У родном граду завршава нижу пучку школу 1917. и цењену државну реалну гимназију 1925. године. Следеће, 1926. се уписује на Филозофски факултет свеучилишта Краљевине Југославије у Загребу. Све прописане предмете полаже у рекордном року - до летњег семестра 1930. Знаменити

професори Шнајдер, Хауптман, Хофилер, Новак и други су му трајно предали интересовање за историју, уметност и културу уопште.

Паралелно са студијама приватно учи музику и усавршава уметност свирања виолине. Ради, као апсолвент филозофије, у редакцији педагошког листа "Напредак" Загребачког педагошког књижевног збора и као наставник књижевности, историје, географије и теорије музике у Просветном заводу средњошколских професора, све до априла 1941. Такође је од 1937. до 1939. радио као хонорарни архивар и библиотекар у Етнографском музеју. У истој установи је надзорник Технолошке збирке и Збирке за веру и народне обичаје, као и коректор свих музејских едиција тих година.

Истовремено се интензивно бави публицистиком. Сарађује у загребачким дневним и периодичним новинама, пратећи галеријске, концертне и књижевне догађаје. Његових десетак иницијала са којима је потписивао полемичке текстове, постају одреднице у уметничкој каријери.

У том периоду склапа читав низ доживотних пријатељстава са познатим уметницима младе југословенске модерне.

Рат и прве поратне године је провео у Београду. Тада коначно завршава студије, обимним и вишеделним дипломским испитом, 1950. године.

Враћа се дефинитивно у Руму и ради у просвети: Гимназија (до 1958.); ОШ "Иво Лола Рибар" (до 1962.); Музичка школа (до 1965.); Пољопривредна школа (до 1968.); покушавајући да пренесе своје готово енциклопедијско знање румској младежи.

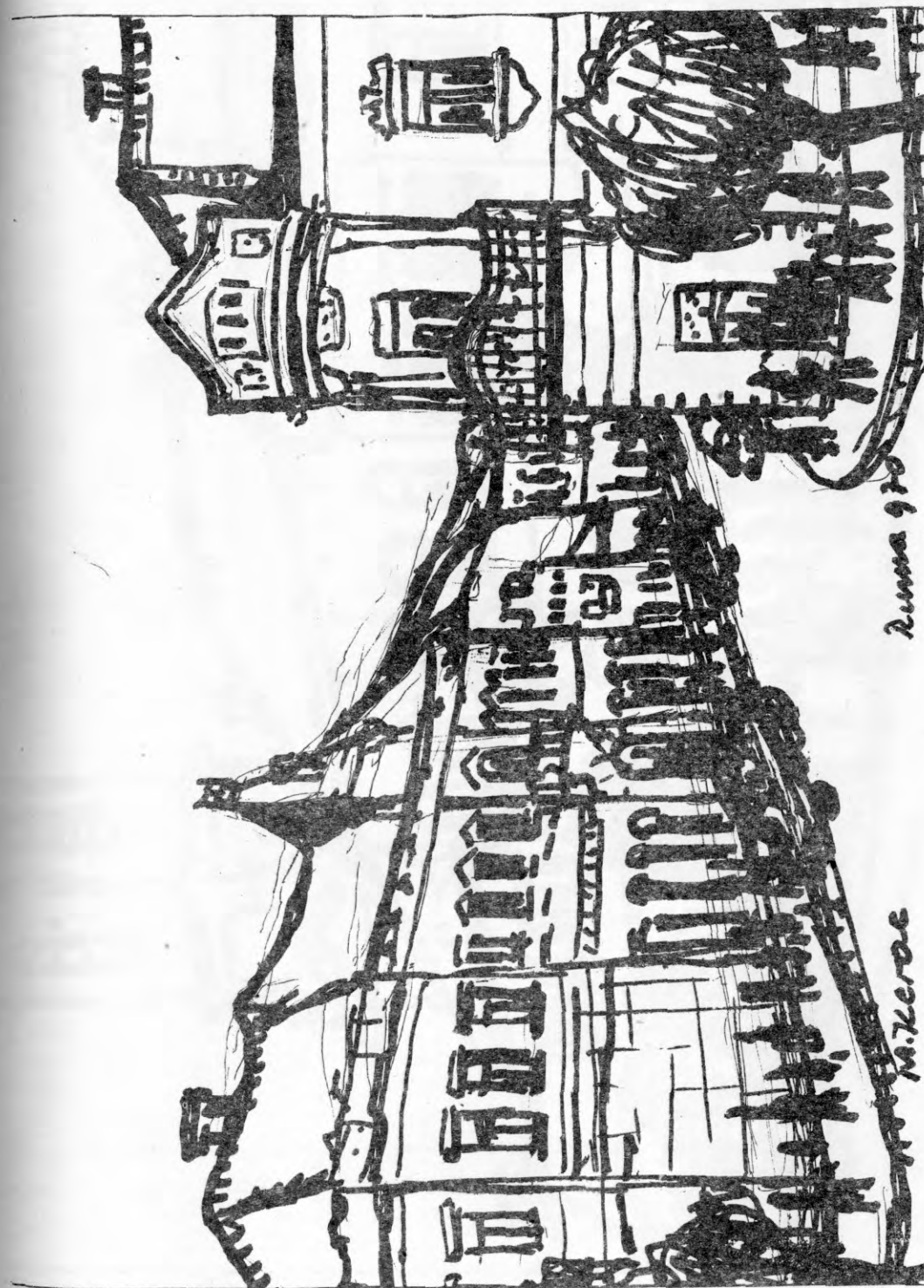
Од 1968. до краја радног века 1976., ради у нашој установи, потпуно се посвећујући сакупљању велике количине необрађене грађе за будућу

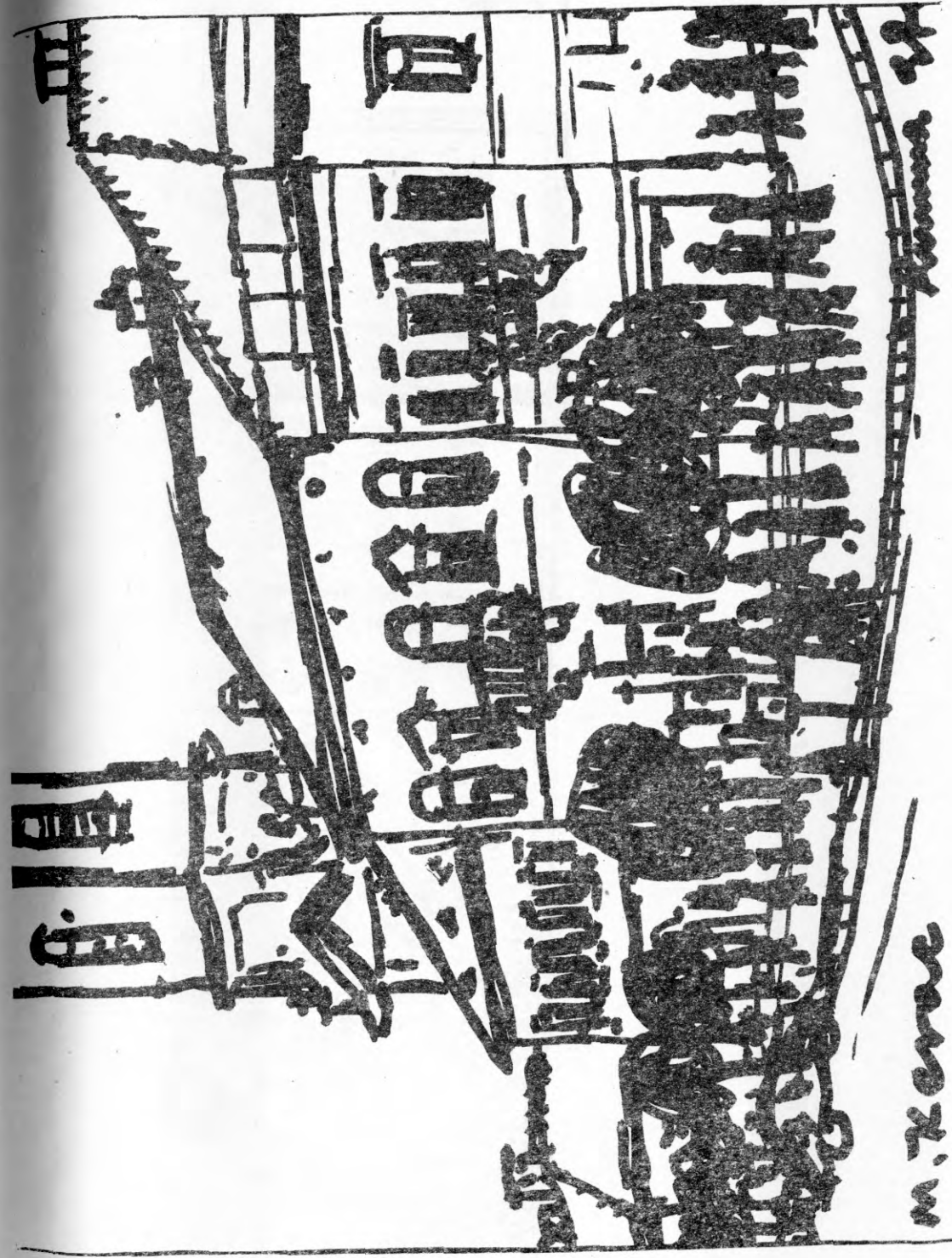
хронологију и историју града. Такође се бави превођењем значајне музичке литературе.

Од пензионисања па до краја живота, чика Боца је активан учесник, сарадник и хроничар важних градских дешавања: свих фестивала, колонија и обележавања годишњица удруштава и школа. Такође је стални сарадник локалне радио станице и "Сремских новина" из Сремске Митровице, као и стручних часописа широм тадашње Југославије.

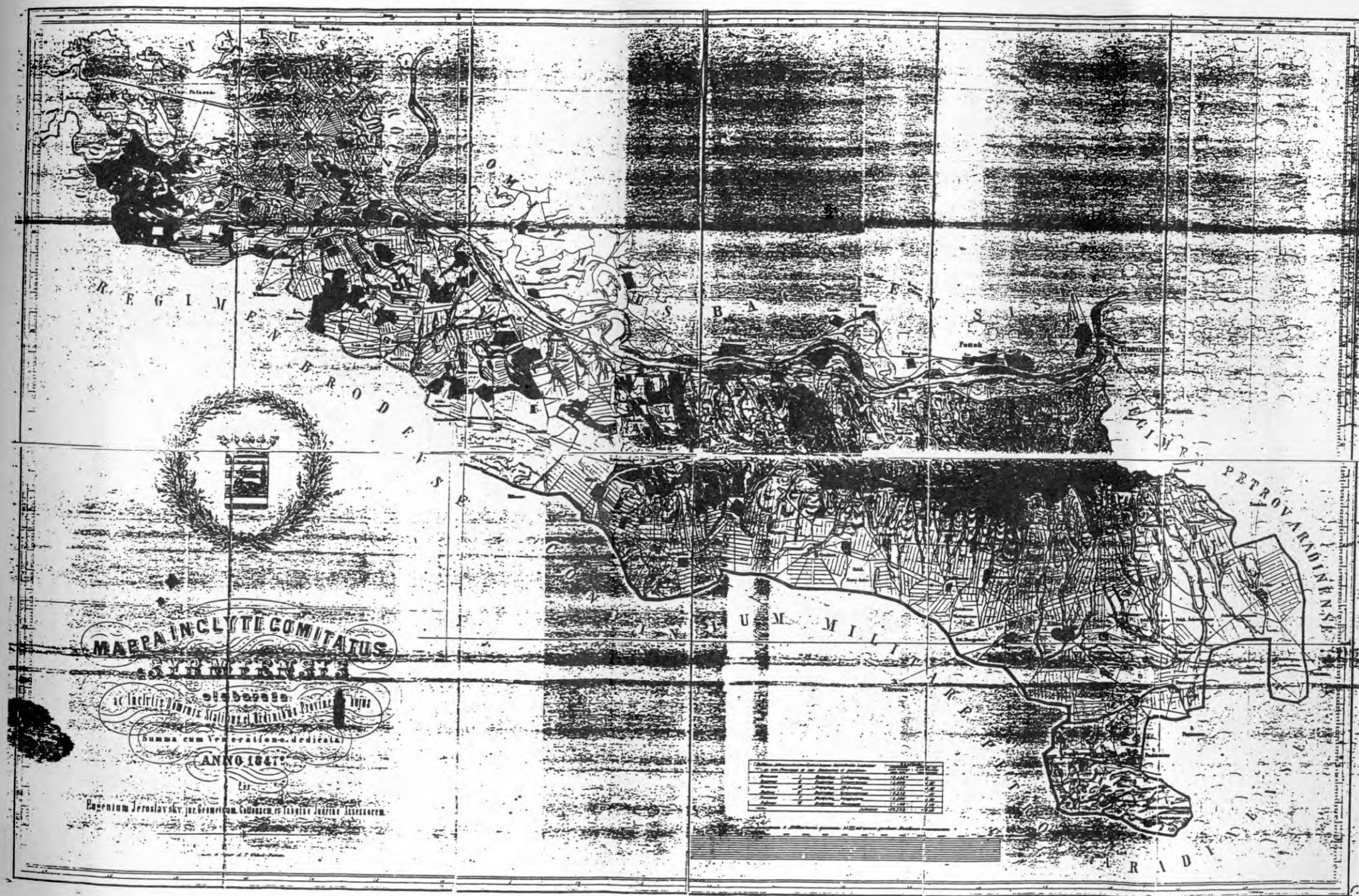
Сада, када га нема, настављачи његовог дела и ми запослени у овој установи, први број овог Зборника посвећујемо свим његовим настојањима.

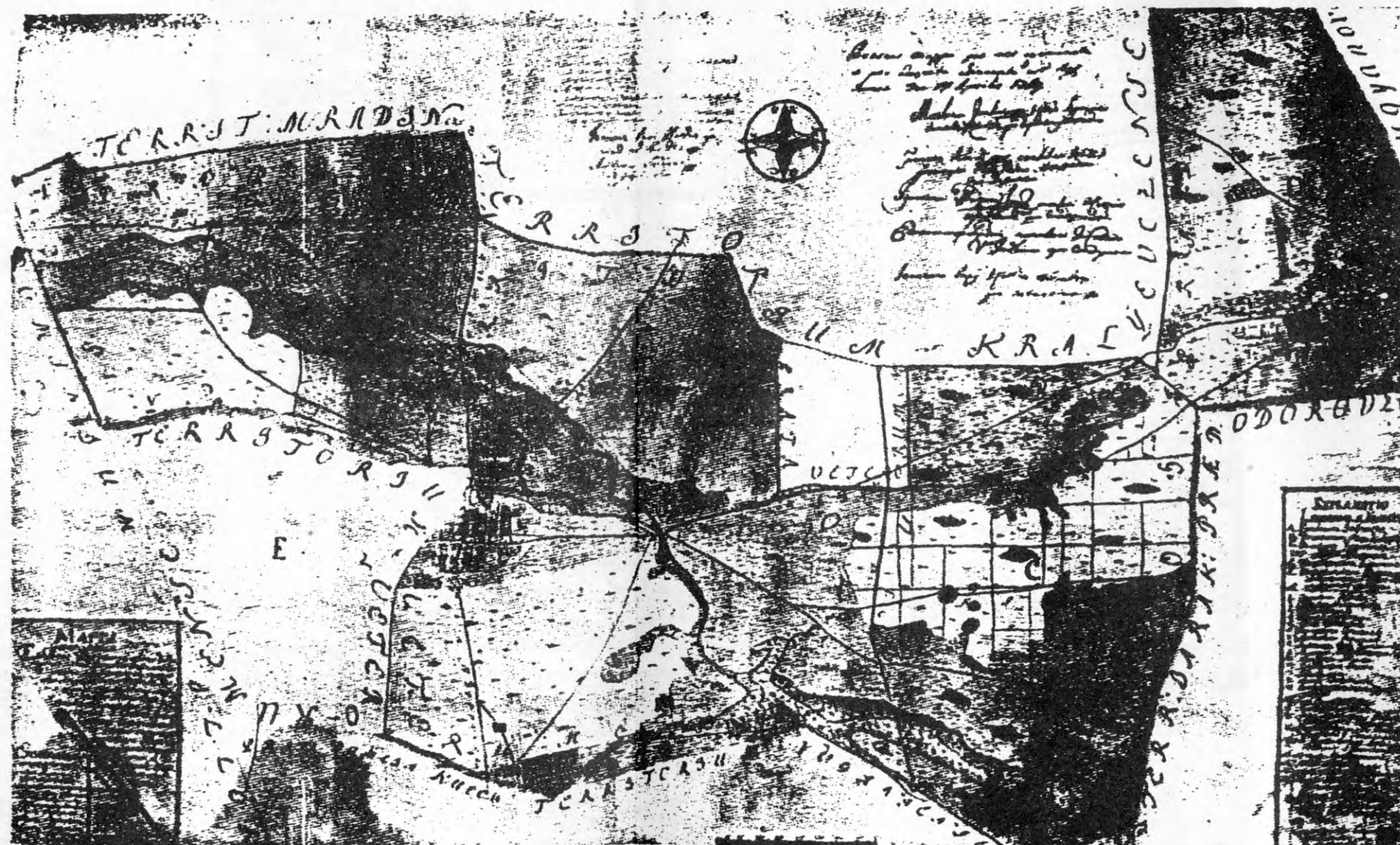
Д.Ј.

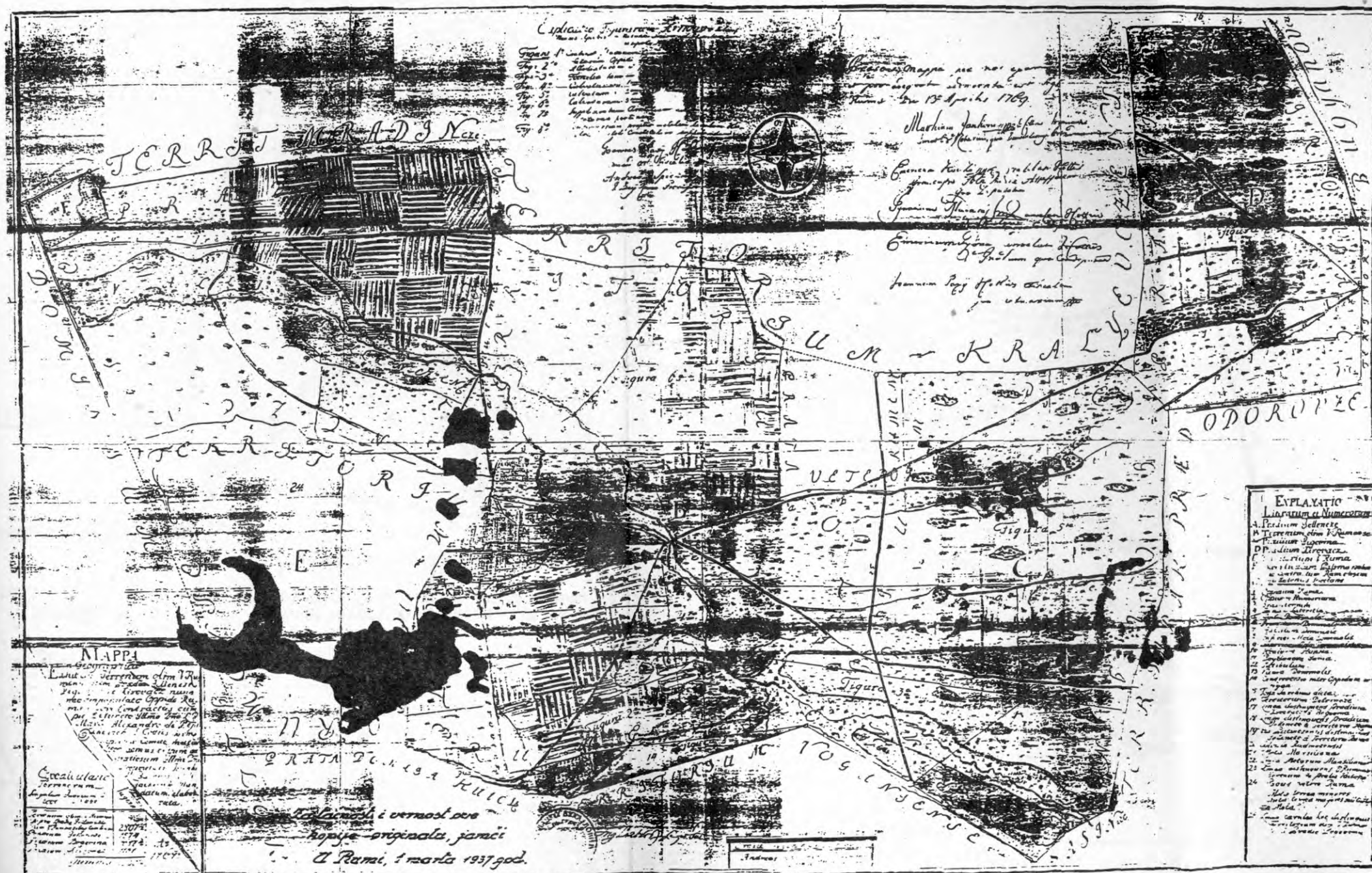

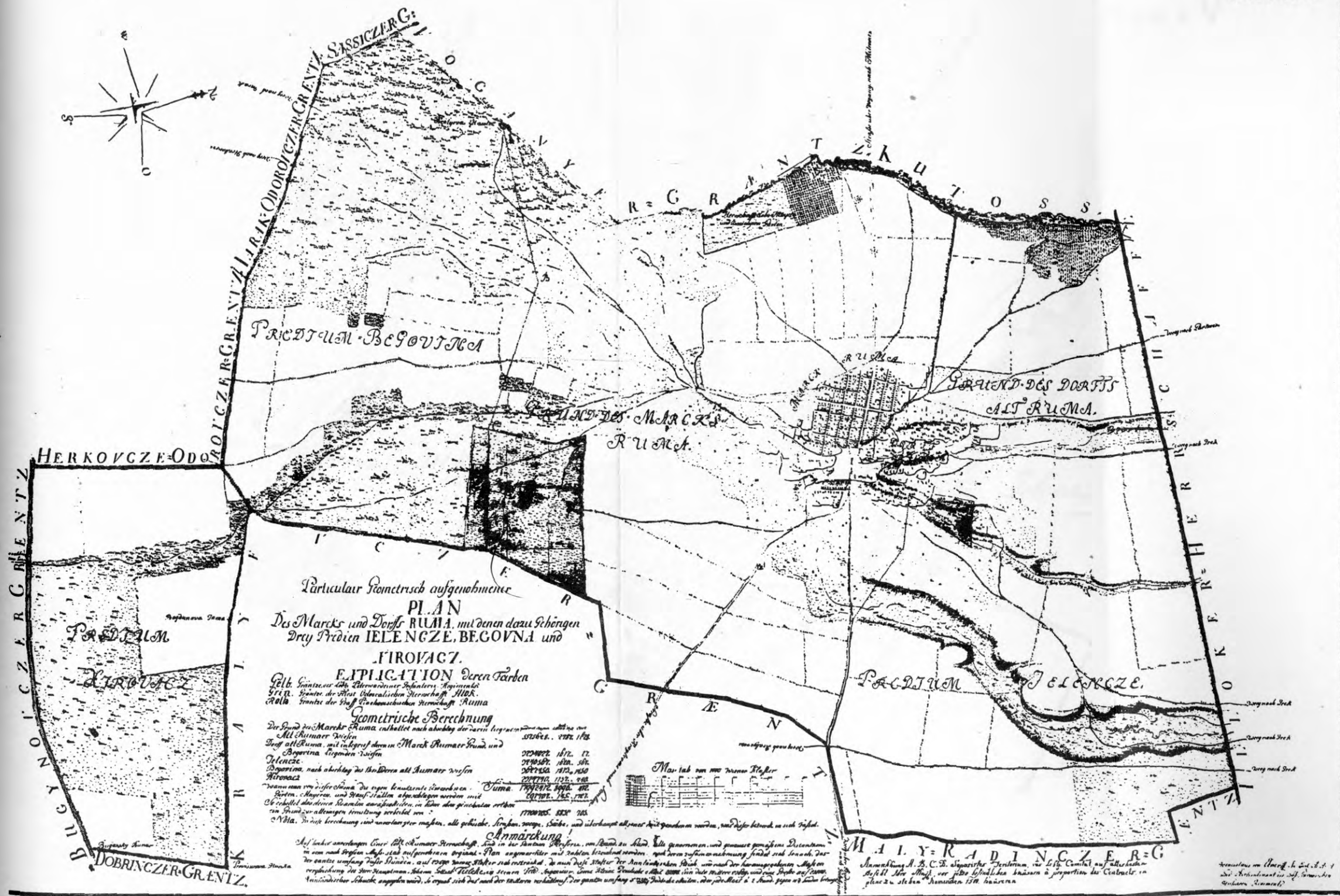
10.7.2000

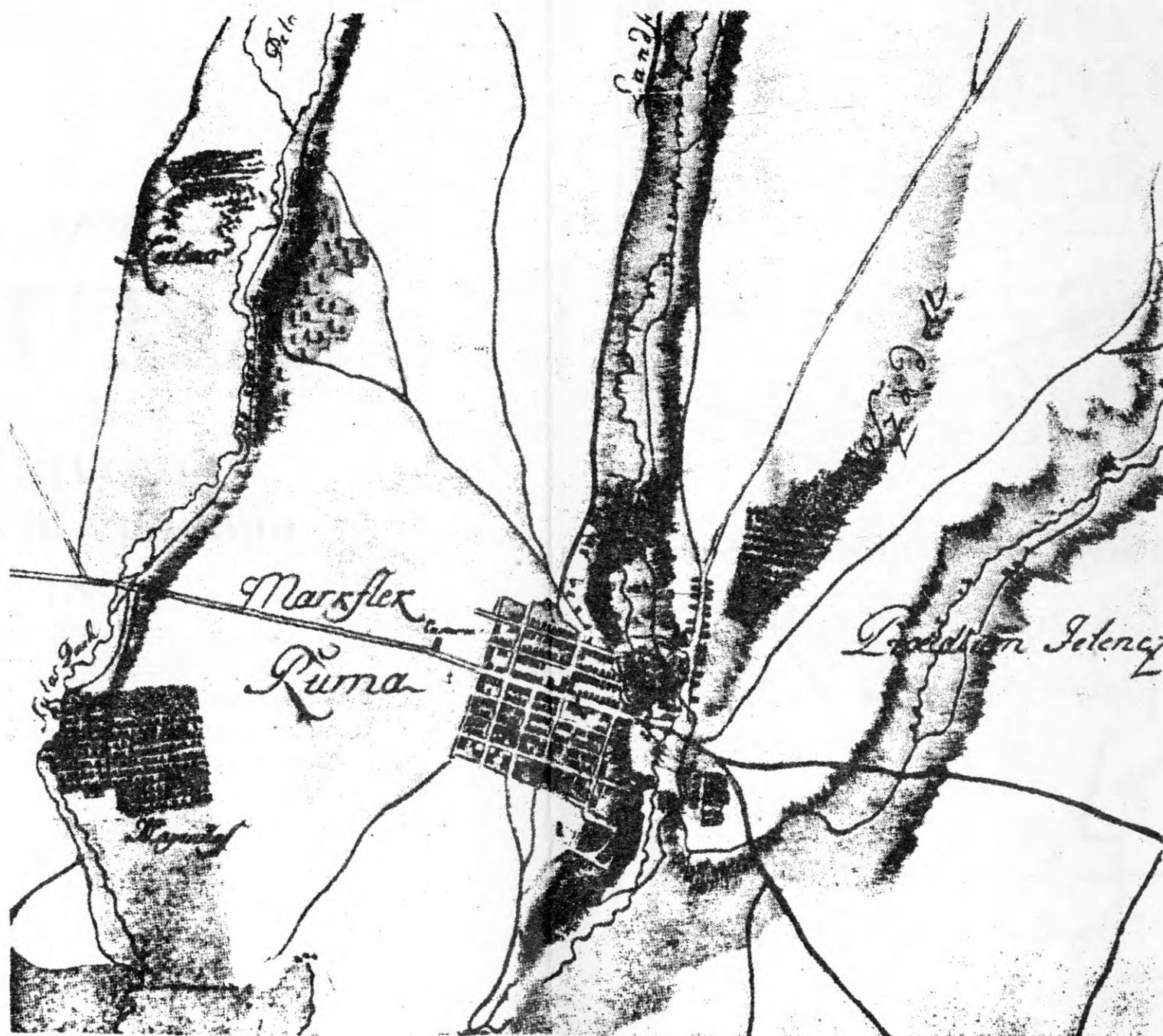

Gemarkungsplan von Ruma aus dem Jahre 1767 mit Nachträgen aus den Jahren 1769 und 1770.
(Original im röm.kath. Pfarramt in Ruma.)

Мапа хатара Старе и Нове Руме из год. 1773.
 (Збирка Војвођанског музеја у Новом Саду)

Ortsplan von Ruma aus der josephinischen Landesaufnahme 1781/82.

(Original im Heeresarchiv in Wien.)

Tèrgovište
RUMA
 u
 Slavoniji
 Srijem županija
 1864

*Mjerilo 1 bečki jaluć = 40 hrvatih.
 Pregledao i s zapisničim u potpunem saglasju našao.*

*Ivan Kollmann
 nadzornik*

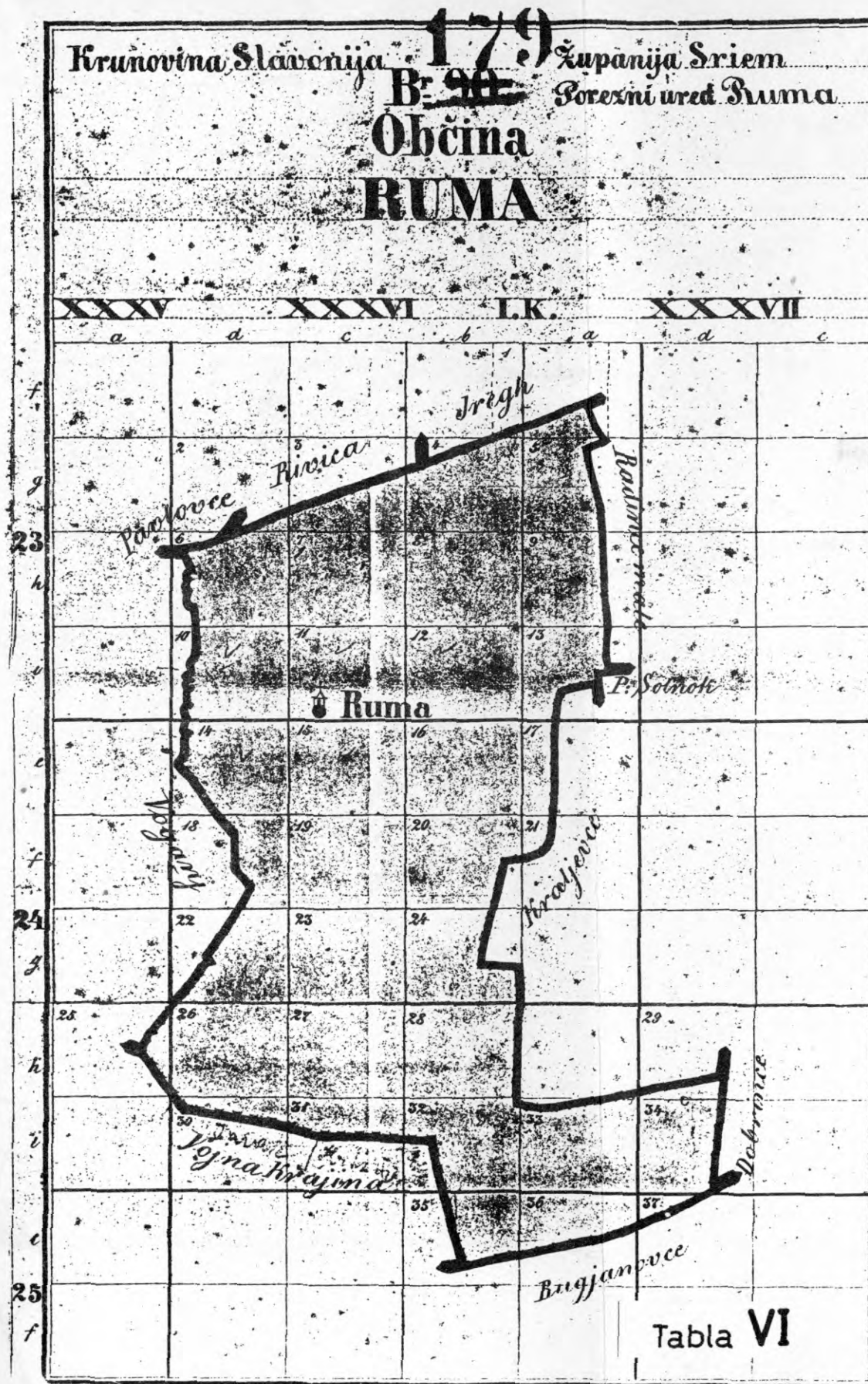

Tabla VIa

Badnjača

Tivoli

Zagrada

iz Mitrovice

na mjestu D. Hollmann
nacrtan

Usporedio Tomo Horáček

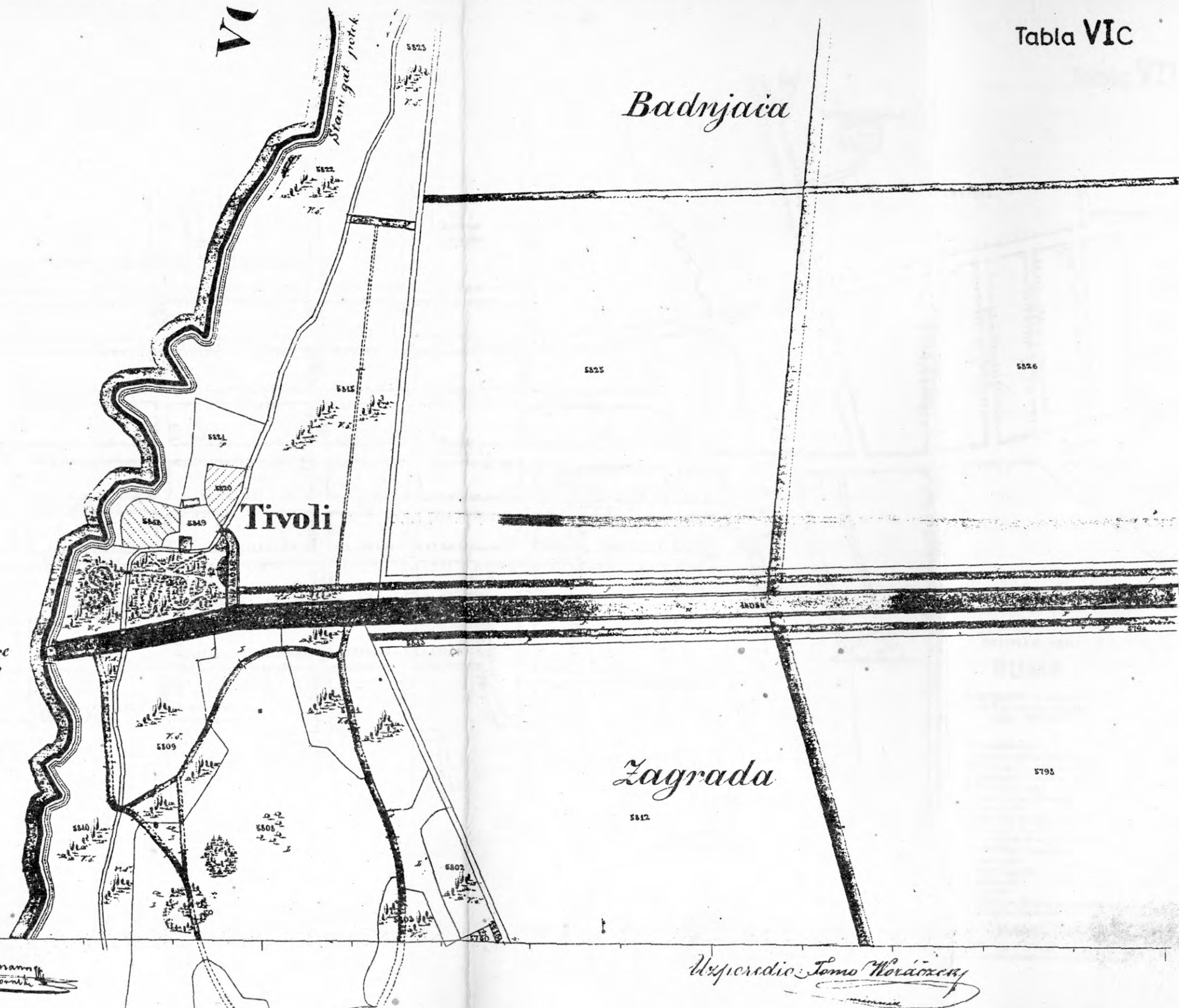

Tabla VII

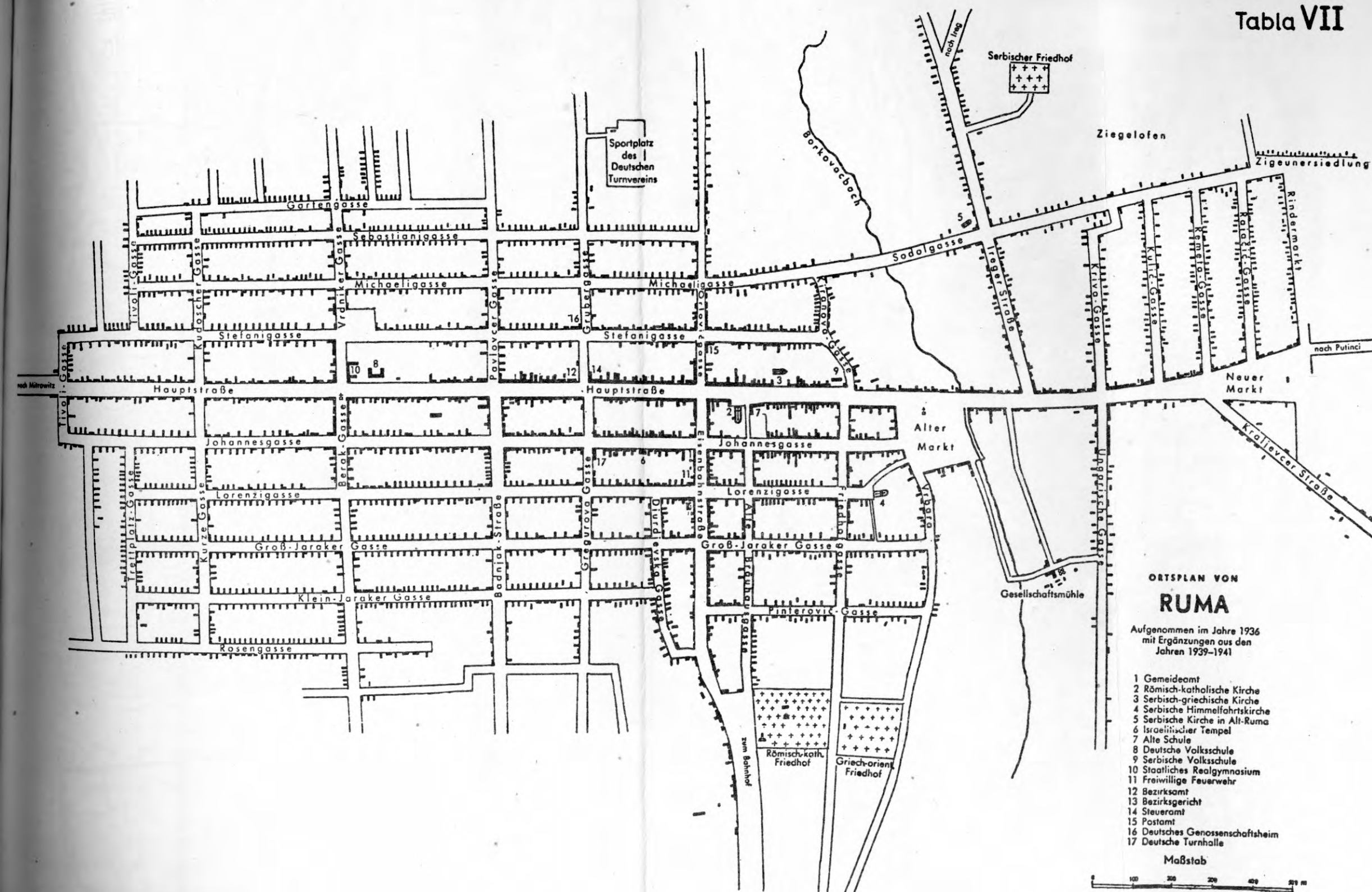
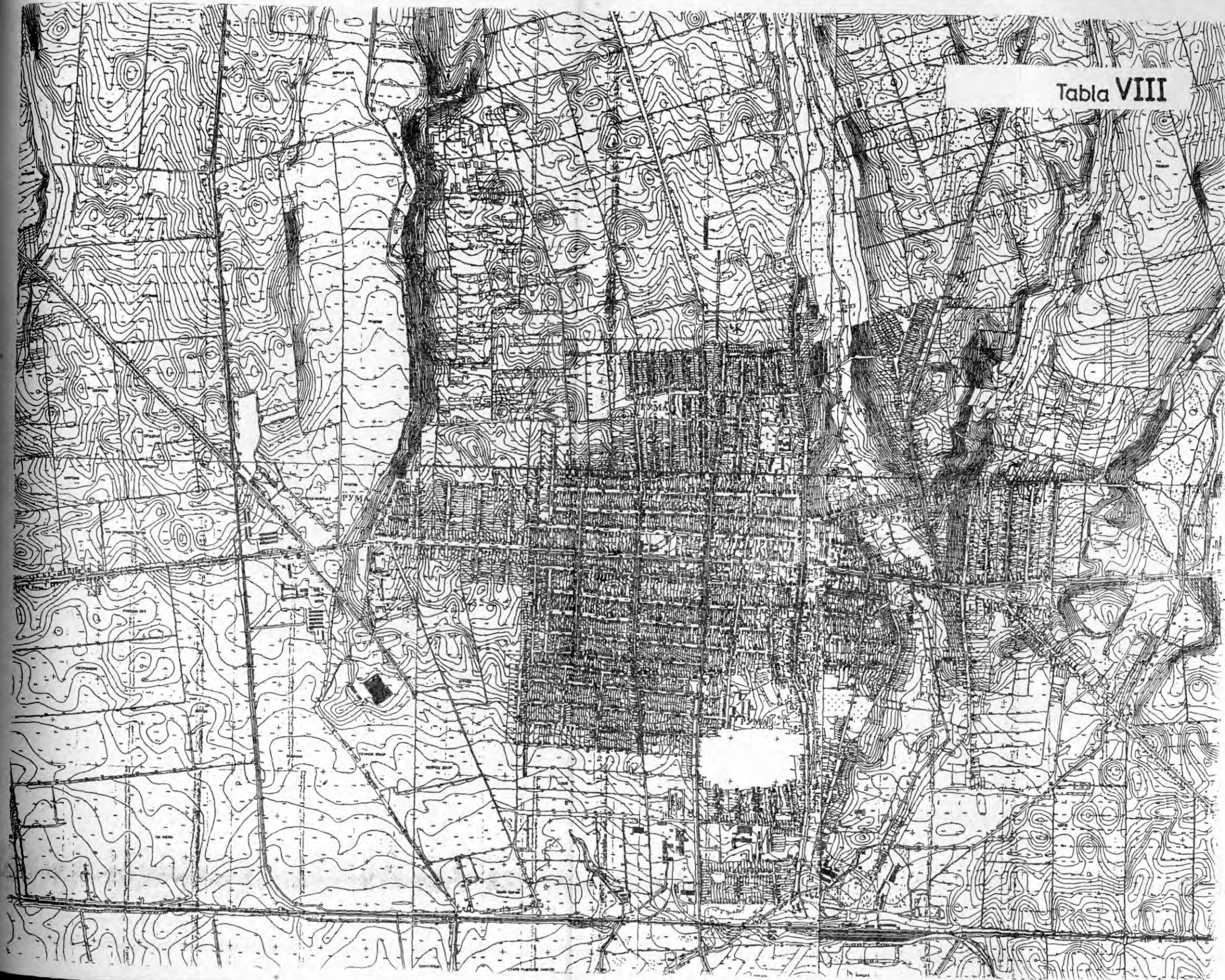
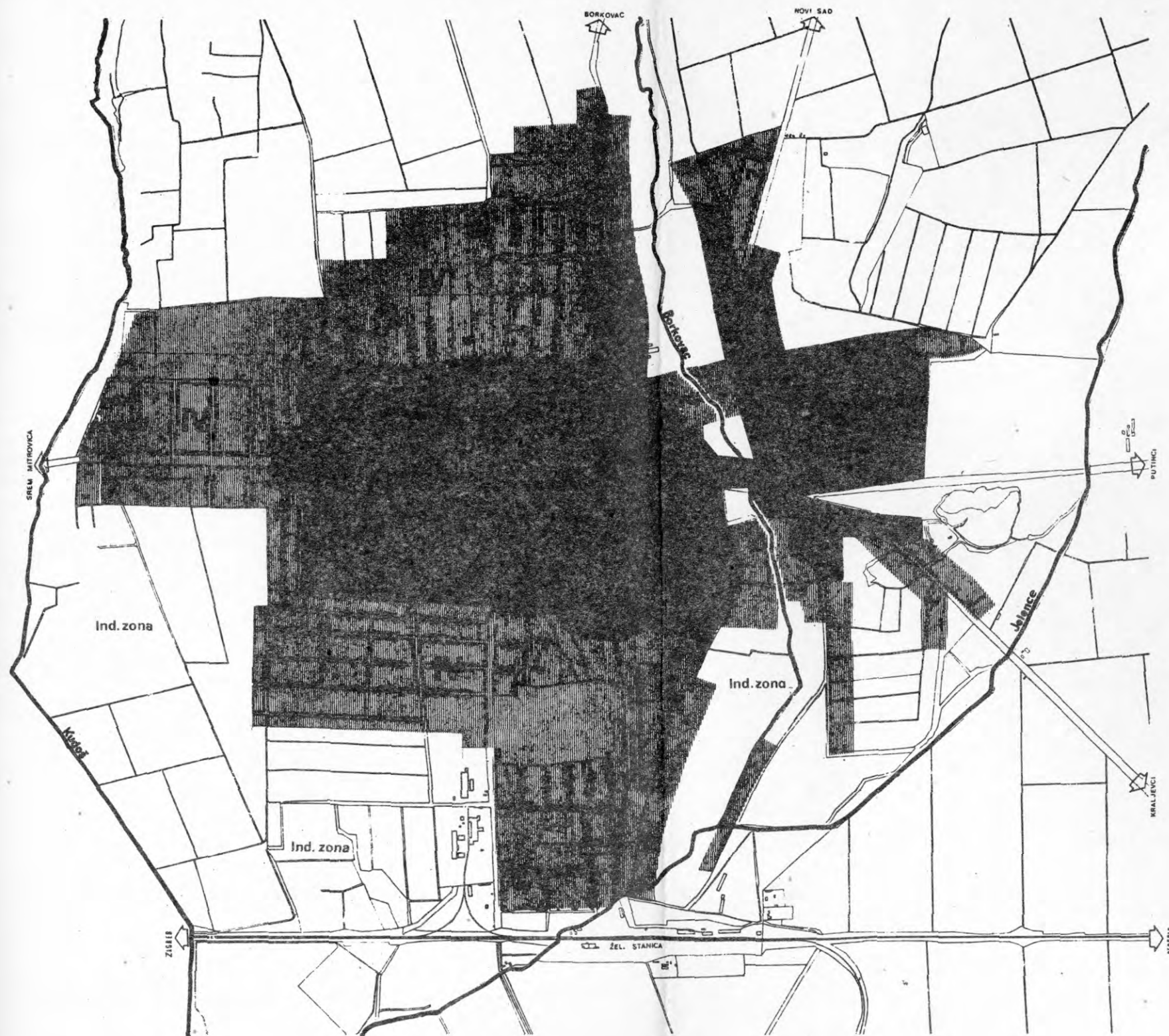

Tabla VIII

RUMA

uporedna karta
izgrađenog
rejona grada*

- 1773.
- 1781/82.
- 1864.
- IV 1990.

* Arh. Boro Mirković
„RUMA U STARIM PLANOVIMA“
Ruma, sept. 1988.

CIP — Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад
930.85(497.113 Рума) (082)

ЗБОРНИК. 1 / (Главни и одговорни уредник:
Драгомир Јанковић). — Рума: Завичајни музеј, 1997.
(Рума: Пролетер). — 194 стр., (12) пресавијених
листова: илустр.; 25 цм.

Тираж 1000. — Резиме на немач. језику уз сваки рад.

а) Рума — Културна историја — Зборник